

5418

İbnülemin Mahmut Kemal İNAL

HOŞ SADÂ

Son Asır Türk Musikişinasları

İSTANBUL 1958 — MAARİF BASİMEVİ

İbnülemin Mahmut Kemal İNAL

K. 5418

HOŞ SADÂ

Son Asır Türk Musikişinasları

[İSTANBUL 1958 — MAARİF BASİMEVİ]

Sekir forması Üstat İbnülemin Mahmut Kemal İnal tarafından yazılan bu eser, evrakı arasında çıkan vesikalara dayanılarak ve birçok ilâveler yapılmak suretiyle Avni Aktuç tarafından tamamlanmıştır.

Östad Mahmut Kemal İNAL Babıâli'de kalem müdürü iken

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Mahmut Kemal İnal'ın basılmış eserleri

- 1 — Menafiüssavm
- 2 — Ahlâk
- 3 — Ravzatül-Kemal
- 4 — Hülâsa-i Ziraat
- 5 — Hülâsa-i Ticaret
- 6 — Bir Yetimin Sergüzeşti
- 7 — Rahşan (Hikâye)
- 8 — Sabih
- 9 — Kemalül-İsme
- 10 — Kemalül-Hikme
- 11 — Kâmil Paşa'nın Sadareti ve Konak Meselesi
- 12 — Tuhfetül-Hattatın Mukaddimesi
- 13 — Menâkıb-i Hünerveran Mukaddimesi
- 14 — Divan-ı Hikmet Mukaddimesi
- 15 — Divan-ı Gaalib Mukaddimesi
- 16 — Divan-i Yhya Mukaddimesi
- 17 — Tarihçe-i Evkaf ve Teracüm-i Ahval-i Nuzzar
- 18 — Son Asır Türk Şairleri
- 19 — Osmanlı Devletinde Son Sadrîâzamlar
- 20 — Son Hattatlar
- 21 — Hoş Sadâ

1304 (1889) Temmuzunda Ostad

Östad, gençlik yıllarında

ilk yazısının yayımlandığı sıralarda

İbnülemin Mahmut Kemal İnal

Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri

Yazarlar :

Hasan-Âli YÜCEL

Kâzım İsmail GÖRKAN

Ahmet Hamdi TANPINAR

Mazaffer Esat GÖÇHAN

Avni AKTUÇ

•

Merhumun Vasiyetnamesi

ÜSTAD İBNÜLEMİN MAHMUT KEMAL İNAL

Baki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş!

HAKKIN rahmetine kavuşmuş olan muhterem dostum, üstad İbnü-
Emin Mahmut Kemal İnal'ın son eseri "Hoş Sadâ" yı Türk irfa-
nına sunmak suretiyle son hizmeti yerine getirirken onun aziz
ruhuna Fatihalar ithaf ederek söze başlayacağım.

Üstadı nasıl tanımıştım?

Beyazıt ve civarında eski ve acaip kıyafetli bir zat görürdüm. Başın
da geniş bir fca, sırtında redingot, ayağında kalos kundura; çok kere,
kendisine benzer ve biraz önünden yürür biriyle beraber... Sorduğum za-
man, Babîâli erkânından ve kudemâdan bir zat demişlerdi. O sıralar, pek
öyle ilmi şöhrati yaygın değilmiş, demek. Birinci Dünya Harbinin Yedek
Subaylığından terhis edilip de Darülfünuna geldiğimde bir gün kütüpha-
neye gitmiştim. Baktım, o zat! Bir kitap mütalea ediyor ve önündeki bir
deftere notlar alıp yazıyordu. Ben, kütüphane müdürünü bekliyordum.
Bir başka iskemlede de başka biri oturmuştu ve durmadan burnunu ka-
rıstırıyordu. O acaip kıyafetli zat, arada başını kaldırıp hiddetli gözlerle
bu zevksiz ameliyenin aralıksız icra olunduğu tarafa bakıyor ve "Tövbe,
estağfurullah!" deyip tekrar mütaleasına dönüyordu. Nihayet sabrı tü-
kenmiş olacak ki, o adama yüzünü çevirdi ve sert bir sesle:

— Zat-ı âliniz sivil misiniz, asker mi? Asker iseniz sunuf-i selâsedan
hangisine mensupsunuz? Piyade mi, süvari mi, topçu mu? Herhalde topçu
olacaksınız! Durmadan burnunuzdan gülle imal ediyorsunuz.

Biraz durdu ve sonra:

— Ayıptır, efendi, dedi, çek artık elini burnundan!...

Adam, bir şey söylemeden, mahcup, kalktı ve gitti. Bu defa bana döndü.

— Adınız ne bakayım, siz kimlerdensiniz?

diye sorunca hemen hürmetle cevap verdim. İsmimi söyledikten zaman:

— Sizin, Telgraf ve Posta Nazırı Hasan Âli Efendi ile karabetiniz
var mı?

Tasdik cevabım üzerine:

— Büyük babanız kâmil bir zat idi. Telgraf Nazırı idi, ama curnalci değildi. Efendiliği, vezarete tercih etmiş, derviş-meşrep bir adamdı. Amcalarınızı da tanırım. İzzet Bey, hazin şarkılar beatelemiş bir musikişinası. Genç öldü (ve ezberden ölüm tarihini söyleyince hayretim büsbütün arttı).

Dahası da vardı. Babamı, işlerini, diğer amcalarımı birer birer saymaya, memuriyetlerini, azillerini, nasıplarını döküp sıralamaya başladı. Nihayet:

— Helâl süt emmişsiniz. Din ü devlete hâdim olursunuz! dedi ve benim teşekkür cevabımı bile beklemeden başını kitabının üstüne eğip tekrar okumaya koyuldu. Ne yapacağımı şaşırdım. Kalkayım mı, oturayım mı diye düşünürken:

— Niye boş duruyorsun, oğlum? Ya bir şey mütalea et, ya kalk işine git!... demez mi? Bundan istifade ederek teşekkür ettim ve kalktım, dışarıya kendimi attım.

Aradan birkaç sene geçmişti ki, gayet güzel bir rik'a yazıyla bir mektup. Benden tercüme-i halimi ve örnek olarak birkaç şiirle beraber resmimi de ilâve etmemi istiyordu. Hem hayret, hem meserret içinde kalmıştım. Acaba nereye yazacaktı? Niçin istiyordu? Ben, kimdim? Bana bu iltifat nereden aklına gelmişti? Yazdım ve gönderdim. Son Asır Türk Şairlerindeki yazı, bu cevaba dayanır. Ona bu babaca takdirinden dolayı minnettar oldum. Son Asır Türk Şairleri cüz, cüz, çıkmaya başladı. Sonlara doğru neşir durakladı. Onu pek seven Hakkı Tarık'la beraber (o zaman ikimiz de sayılandık) Bakanlık nezdinde teşebbüste bulunduk, cüzüller çıkmaya başladı ve nihayet kitabı bitirmek bu dostuna nasiboldu.

Üstat kimdi?

Bu sorunun cevabını aynı kitabın "Kendime Dair" kısmından ve kendi dilinden dinliyeğim:

«Babam, sâdât-ı Hüseyniyyeden Mehmet Emin Paşa'dır ki, asalet ve necabet, namus-u istikamet ve ilm-ü fazilet ile mâruf idi. Annem, Hamide Nerkis Hanımdır ki, kemâl-i iffet ve nezahat ile mevsuf idi. Bir kış gecesi İstanbul'da doğmuğum. Mizacım asabî, teessürüm şedit, kalbim rakik, intikal ve infiâlim serî olduğundan o şafkatli baba ve anne, beni hüsn-i muamele ile büyütmeye ve kalbimi incitmıye itina etmişlerdir .. Pek mütedeyyin ve salih olan o baba ile anne, bana

ve kardeşime küçük yaşımda — en büyük terbiye olan dinî telkinatta bulunarak bizi müteveyyin ve menâhiden muhteriz olarak yetiştirmişlerdir. Babamız ilimle müteveggil ve evi darül- ilim olduğundan bizi de ilimle meşgul etmekten geri durmadı. Kendi mütemadiyen talim ettiği gibi, bazı erbab-ı ilmi, bahusus İpekli Hoca Tahir Efendi merhum (Şair Mehmet Akif'in babası) gibi ilmen ve hulken pek mümtaz olan bir fâzıl-ı da tedrisimize tâyin etti. Bayezit'teki Umumî Kütüphane'nin ilk Hâfız-ı kütübü ve Âli Paşa Camii imamı, değerli hattatlardan Hasan Tahsin Efendi merhum da her gün evimize gelerek bize sülûs ve nesih yazıları talim etti ve epey illerledikten sonra icazet verdi. Bir taraftan da şimdi Türk İslâm Âsârı Müzesi olan Süleymaniye imaretindeki Şehzade Mekteb-i Rüştiyesine ve bir müddet Mekteb-i Mülkiyeye, Mekteb-i Hukuk ve Medrese derslerine devam ettik. Efâzıl-ı ulemâdan Trabzonlu Hoca Hüsnü Efendi merhumdan senelerce Tefsir ve Hadis-i şerif ile Edebiyat-ı Farisiye okuduk, pek çok istifade ettik.»

Görülmüştür ki, burada kendinden bütün incelikleriyle bahseden Üstat, doğduğu yeri, hattâ mevsimi ve vaktin gece oluşunu söylemiş, fakat senesini kaydetmemiştir. Üstad, Rahmetli İbrahim Alâeddin'in Meşhur Adamlarındaki tercüme-i haline "Meşhur, gayri meşhur adamlar arasına kendisini de sokmasından" memnun olduğunu söylemişse de orada zikredilen doğum tarihine dair ne kabul, ne de reddi gösterir bir işaretle bulunmamıştır. İbrahim Alâeddin, hem Meşhur Adamlarda, hem Türk Meşhurlarında doğum yılı olarak 1870 i kaydeder.

Üstadın Maarif Bakanlığındaki 4916 - 198 numaralı Sicil dosyasını inceledim. Orada biri 12 Mart 1331 (1914) yılında, diğeri soyadı aldıktan sonra 25 Aralık 1934 te tanzim edilmiş iki nüfus tezkeresinin suretleri vardır. Bunları buraya olduğu gibi alıyorum:

Devleti Aliyyei Osmaniye Tezkeresidir

İsim ve Şöhreti : Esseyyid saadetlû Mahmut Kemâl Beyefendi
 Pederi ismiyle mahalli ikameti : Merhum Mehmet Emin Paşa
 Validesi ismiyle mahalli ikameti : Hamide Nerkis Hanım
 Tarih ve mahalli velâdeti : 1287 / 1286 Dersaadet
 Milleti : Müslim
 Sıfat ve san'at ve hizmeti, intihap Ülâ Sanisi ricalinden Sadarat Vilâ-
 salâhiyeti : yât-i Mümlaze Kalemi Müdürü
 Mûteehhil ve zevcesi mûteaddit olup olmadığı : Zevcesi yoktur.
 Derecat ve sunuli askeriyesi :

E Ş K Â L İ

Bav	Göz	Sima	Alâmeti farika
Orta	Elâ	Esmes	Tam

Sicilli Nüfusa kaydolunan mahal

Vilâyeti	Kazası	Maballe ve Kariyesi
Dersaadet	Daire 1	Mercan ağa

Sobağı	Menken No:	Nevi Men.
Muradiye	8	Hase

Bâlâda isim ve Şöhret ve hal ve sıfatı muharrer olan Esseyyid saadetlû Mahmut Kemâl Beyefendi Devleti Aliyyenin Tâbiyyetini haiz olup ol suretle Ceridei nüfusta mukayyet olduğunu müş'ir işbu tezkere ita kılındı. 3 / Nisan / 1326

Pul

12 / Mart / 1331

Bil - mukabele Aslına Mutabakatır
 Tasdik olunur

Mahmut Kemâl

12 / Mart / 1331

Mühür ve Imza

Dahiliye Nezareti Sicilli ahval
 Müdüriyeti

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

Soyadı	: İnal
Aile ismi, lakap ve şöhreti	:
Adı	: Mahmut Kemâl
Babasının adı	: Mehmet Emin Paşa
Anasının adı	: Hamide Nerkis
Doğum yeri	: İstanbul
Doğum tarihi	: 1286
Dini	: İslâm
Mezhebi	:
Meslek ve İctimat vaziyeti	: Türk ve İslâm Asârı Müzesi Müdürü
Medeni hali	: Bekâr

Nüfus kütûğüne kayıtlı olduğu yer

Vilâyeti	: İstanbul
Kazası	: Eminönü
Nahiyesi	: Eminönü
Mahalle veya köyü	: Mercan Ağa
Sokağı	: Muradiye
Hane No.	: 8
Cilt No.	: 20
Sahile No.	: 9
Ne suretle verildiği	: Tebdilen

Bu nüfus cüzdanında adı ve hüviyeti yazılı olan Mahmut Kemâl İnal Türkiye Cümhuriyeti vatandaşı olarak nüfus kütûğüne kayıtlıdır. Bu cüzdan Küçükpazar nüfus idaresinden verilmiştir. 25 / K. Evvel / 1934

Mühür

Küçükpazar nahiyesi Nüfus memuru

25 / 12 / 1934 Tarihinde İstanbul Vilâyeti Küçükpazar nahiyesi Nüfus memurluğunca soyadı tescil edilmiştir. 3 / 8 / 1935

Resmi mühür ve İmza

Yakın dostları arasında hayli lâtife ve nükteye konu olan bu doğum tarihi meselesini biraz sonra göreceğimiz, kendi yazdığı tercüme-i haliyle de karşılaştırdırca da 1287 Hicrî yılını alarak Milâdî 1870 olmak üzere tesbit edebiliriz ki, İbrahim Alâaddin'in kitaplarında kabul ettiği tarihe de uymaktadır.

Merhum, gayet güzel bir yazı ile 1910 da verdiği tercümei halinde şöyle yazmaktadır:

«İsmim Mahmut Kemaldır. Mahlasımla yad olunurum. (İbnül-emin) künyesiyle marufum. Pederim Sadıresbak merhum Yusuf Kâmil Paşa müteallikatından ve Rumeli Beylerbeyi pâyesî ricalından mülga Adalar Mutasarrıfı Seyit Mehmet Emin Paşa merhumdur.

1287 seneyi hicriyesinde ve 1286 seneyi rumiyesinde Dersadette Mercan mahallesinde tevellüd ettim.

Şehzade mektebi rüştiyesinden alıyyülâla derecede şahadetname aldıktan sonra leylli olarak Mektebi Mülkiyeye dahil oldum. Bilâhare arızay-ı vücudiyeme binaen şahadetname almadan çıktım. Muahbahren sâmi' sıfatıyla Mektobi Hukuka devam ettimse de sâmlinden olduğum cihetle bittabi şahadetname almadım. Cevâmî-i şerîfede ulum-ı diniye ve ilm-i hadîs ve muallimin-i mahsusadan Arabî, Fârisî, Fransızca ve bazı ulûm tahsil eyledim. Türkçe her vadide kitâbet ve Arap ve Fûrs lisanlarını tercüme ve Fransızca tefehhüm ederim. (Ahlâk), (Ravzatül Kemal), (Hülasai Ziraat), (Hülasai Ticaret), (Menafiüs Savm), (Sabih), (Kemalül-hikme) namındaki dinî, ahlâkî, edebî, hikemî, tarihî eserlerim tab ve neşir edildiği gibi (Rahşan) ve (Bir Yetimin Sergüzeşti) namındaki hikâyat-ı edebiyem de Selânikte (Asır) ve (Mütalea) gazetelerinde tefrika suretinde ve Tercümanı Hakikat ve Resimli Gazete ve cerâidi saire ile cemiyeti ilmiye tarafından çıkarılmakta olan Beyanül-hak gazetesinde de birçok makalât-ı diniye ve hikemiyyem negrolunmuş ve (Kemalül-Kâmil) (Gazaül Kemal) (Nurul-Kemal) (Maşerül Meşâhir) (Kemalül-Kiyâse, fi-Keşf-i Siyase) namındaki âsârım da derdesti tabî bulunmuştur.

1307 senesi Rebîül-evvelin 23 ünde ve 1305 senesi Teşrinî-sanîsinin 4 ünde virmiş yaşımda olduğum halde Daireyi Sadarette Vilâyatı Mümtaze ve Muhtare kalemî hûlefalığına memur ve 9 Muharrem sene 1308 de, Ağustos 1306 tarihinde kırk kuruş maaşa nâil oldum. Maaşıma 21 Cemazülevvel 1309 (11-Kânunu-evvel 1307) de elli ve 13 Cemazül-evvel 1309 (1 Kânunu-sanî 1307) de 60 kuruş zam olunarak 150 kuruşa iblâğ edilmiş ve bu maaşla memuriyetim Sadaret Mektubî kalemine 14 Zilkade 1309 (28 Mayıs 1308) de nakil olunmuştur. 6 Cemazül-ahir 1308 (14 Kânunu-evvel 1308) de 50,30 - Ramazan 1311 (24 Mart 1310) da 150,13 Şaban 1312 (16 Kânunu-sanî 1311) de 50,28 Safer 1316 (5 Temmuz 1314) de 100, 20 Şevval 1317 (8 Şubat 1315) de 200, 8 Sefer 1319 (10 Mayıs 1317) de 100, 9 Şubat 1317 de 400, 27 Kânunu-evvel 1320 de 100, 17 Mart 1324 de 150 kuruş zam ile maaşım 1450 kuruşa iblâğ edilmiştir. Müşir Şakir Paşa merhumun Anadolu Müfettişliğine tâyini esnasında Bâbâlide teşkil olunan Vilâyeti Sittayi teftiş ve ıslâhat komisyonu hizmetî tahririyesine bâ-irâdeî aliye memur olarak komisyonun bîdayetî teşekkülü olan 15 Cemaziyel-âhır 1313 (20 Teşrinî-sanî 1311) tarihinden 19 Sefer 1314 (3 Temmuz 1312) tarihine kadar suretî fahriyede devam ve mazeret-i vücudiyeme mebnî istifa

ederek Mektubi Kalemine avdet eyledim. Vazife-i tahririyeyi hüsnî ifaya saiy ve ikdam eylediğim mezkûr komisyon riyasetinden tasdik olunmuştur. Mektebi Mülkiyede müteşekkîl komisyonca imtihanımın icrasıyla kıtabet ve kavait muallimliğine istihkakım tebeyyün ettiğinden mürhal vukuunda tâyinime Meclisi Maarifçe karar verildiği Mekâtibi Rüştiye idaresinden ba ilmühaber bildirilmiş ise de müracaat etmediğimden muallimliğe tâyin olunmadım. 9 Rebiülevvel 1324 (20 Nisan 1322) da maaşı hâzırım olan 1450 kuruşla bâ iradei seniye Sadaret Mektubi Kalemî Müdür Muavinliğine ve Kanun-ı Esasinin ilânını müteakip 6 Recep 1326 (21 Temmuz 1324) da 6000 kuruş maaşla kalemî mezkûr Müdür Muavinliğine ve Bosna-Hersek ve Bulgaristan meşecelerinin tahaddüsü sırasında dörtbin kuruş maaşla Vilâyâtî Mümtâze ve Muhtâre kalemî müdüriyetine tâyin buyurdum. Hın-l tensikkatta Müdüriyet maaşı üçbin kuruşa tenzil edilmiştir. Uhdeme 6 Şaban 1309 (20 Şubat 1307) de Râbia, 12 Şaban 1311 (18 Şubat 1309) da Sâlise, 12 Recep 1312 (28 Kânunu-evvel 1310) da Saniye sınıfı sânisî, 12 Cemaziyül-evvel 1317 (6 Eylül 1315) de Mütamayız, 4 Cemaziyül-ahir 1323 (23 Temmuz 1321) de Ula sınıfı sânisî rûbeleri tevcih ve 6 Rebiülahir 1316 da dördüncü rûbe Mecidi ve 19 Cemaziyül-ahir 1320 de Üçüncü rûbe Mecidi nişanları itâ kılınmıştır.

Hizmeti Devlete duhulümden bugüne kadar lehül-hamd velminne inşisâlim vuku bulmadığı gibi tahtı muhâkemeye de alınmadım. Hakkımda hiçbir taraftan, hiçbir suretle şikâyet vaki olmadı.

10 Nisan 1326
Sadaret Müsteşarı

9 Rebiül-Ahîr 1328 - 7 Nisan 1328
Vilâyâtî Mümtâze Kalemî Müdürü
Esasîyat MAHMUT KEMAL

Tercümeihâl sahibi Mahmut Kemal Beyefendinin istikamet ve iktidar ve reviiyet erbabından olduğu tasdik olunur.

İsim ve soyadı meselesini "Kendime Dair" de kendisi şöyle anlatır:

«Gazetelerde yazı yazmaya başladıktan bir müddet sonra ismiğin üstüne «İbnülemin» künyesini koydum; bilohaza o künye, isimden çok maruf oldu. İsimlere soyadlarının ilâvesi hükümetçe tokarrur ettiği esnada — gazetelere dercedilen adlar arasında — «Emin» sıfatının mukabilî olan «İnal» kelimesi gözüme ilişti. Künyemle münasibeti olmasından dolayı bunu ailece soyadı ittihaz ettik. Halbuki babamızın babaları cihetinden ailemizin soyadı, asırlardanberi «Selçeroğlu» dır ki, en eski ve necip Türk hanedanındandır. Halâ benim bu aile kazılmış mühtem vardır Mercan yangınında evimize saldıran haydutlar tarafından diğer mühürler ve eşya ile beraber çalındı. Büyük amcalarımızın ahfadından Haseki Hastahanesi baş hekimi ve göz müteallassısı doktor Nazmi Aziz ve diğer müteallikat — bizimle görüşlükten sonra — soyadlarını «Selcen» olarak tescil ettirdiler. Biz ise «İnal» kaydettirdik de kendi ismi dururken müstear isim kullananlara benzedik. Kaydımızın tashihî biraz zah-

metli ise de muhal değildir. «İnal»ın emin olması lâzimgelen prenslere ıtlak olunduğu muahharen anlaşıldı. Üstad İbrahim Alâüddin, o vakit şu kıt'ayı söyledi;

*Bahr-i irfan ü zekâ hazreti Mahmud Kemâl
Neseb-i pâkine lâıyk adı keşfetti: İnal
O demektir ki, eğer tâlib-i şehdâne isen
Ka'rı derya-yi kemalâtına gark ol da in, al l..*

«Nesebi pâk» ile «İnal»ın iradından maksat ne olduğu bellidir. «Neseb-i pâk»ın daha ziyade «Selcenoğlu»na aidiyyetini izaha hacet yoktur.»

Nitekim bizim de bu tafsilâtı buraya alrışımızın sebebi bellidir, izah hına hacet görmüyorum.

Üstad, kendi tâbiriyle "çocuk denilecek yaşta" İyâlât-ı Mümtâze ve Muhtâre kalemine kaydedilmek suretiyle devlet hizmetine parasız olarak girmiştir. Dokuz ay sonra kırk kuruş maaşa geçmiştir. O zaman bastır dığını söylediği "birkaç risaleyi — erbab ı istidadı teşvik ve taltif eden — Sadrazam Cevat Paşa merhuma takdim" ve o da kendisini birden "Rahia rütbesiyle tatyib" etmiştir. Cevat Paşa 1891 de Sadrazam olmuş ve bu makamda iki buçuk sene kalmıştır. Böylece sırasıyle Babîâlî kalemle- rinde yükselerek ve "Kendime Dair" yazıda tafsilâtı görüleceği üzere türlü bâdirelerden geçip birkaç defa âmirlerine ve arkadaşlarına "selli seyf" ederek 1908 Mesrutıyetine kadar memuriyetini sürdüren Üstad, Sadaret Mektûbî Kalemi Müdürü olmuştur. Bu tâyini şöyle anlatır:

«Pek genç yaşta Babîâlî'ye girdim. Birçok yazı yazdım, zahmet çek tim. Sait Paşa'nın son defaki on beş günlük sadaretinde uğradığım me- zahim, evvelkilerin hiç biriyle kabil - i kıyas değildir. Paşa bir sabah beni odasına davetle münhal olan Sadaret Mektubi kalemi Müdüriyeti- ne tâyinim hakkında dikte ederek tezkire yazdırdı. Arz olundu, iradesi geldi, (6 Recep 1326 - 1908)»

Hakikatte çoktan Osmanlı Devletiyle ciddi bir bağı kalmamış, ancak lâfla onun hükümranlığına tâbi Mısır Hidivliği, Bulgaristan Prenslığı Rumeli-i Şarkî gibi yerlerin idaresine bakan İyâlât ı Mümtâze kalemi için "hayalât-ı mümtâze" demek suretiyle yapılmış nükteye Üstad, sene- ler sonra bile kızar ve tekrar edenleri tekdir ederdi. Bu vatan parçaları- nın gafletimiz yüzünden gidişine "ah" etmekten kendini alamazdı. O

müdüriyetin vücudüne Birinci Dünya Harbinin yenilme ile bitmesi sebebiyle hacet kalmadığından Müdevvenat müdürlüğüne ve Karakoç Efendinin yerine tâyin edildi ve ilâveten Takvim-i Vekayi idaresini de deruhte etti. İyâlat-ı Mümtâze işleri de dahil olmak üzere bu üç vazifeyi 20 Kasım 1922 ye kadar yürüttü. Maaşı 5000 kuruş olmuştı. İstanbul Hükûmeti kaldırılıp memurlara mazulivet maaşı tahsis edilerek vazifeleri ilga olununca, ancak iki ay bulunduğu ve en mühim mekanlarından biri olan Divan-ı Hülmâyun beylikçiliğine kadar yükseldiği Bâbıâlıden Üstad da ayrıldı. Onu pek seven ve sayan Halil Nihat Boztepe'nin delâletiyle Düyün-ı Umumiyyede yevmiye ile tanzif edildi. Orada Kâmil, Halil Nihat, Fâzıl Ahmet, Ahmet Haşim, Hüseyin Dâniş Beylerle ilmi, edebî konuşmalar yaptığını kendisi tatlı tatlı anlatırdı. Burası da tasfiyeye tâbi tutulunca vazife hitam buldu ve 1924 te Topkapı Sarayında Kubbealtında duran ve sonra Tarih Encümeni tarafından gene o civardaki boş kütüphaneye nakledilen evrakı teftip için o zaman teşkil edilmiş bulunan Vesaiki Tarihiye Tasnif Heyeti Reisliğine getirildi. Heyet Başvekâlete devredilinceye kadar (1923 - 1924) orada çalıştı. Üstad, 1923 te Tarihi Osmani Encümenine âza olmuştı. Orada da çalışıyordu. Yine Halil Nihat'ın ve İbrahim Alâaddin'in tavassutiyle Silleymaniye'deki İstanbul Türk ve İslâm Âsârı Müzesi Müdürlüğüne 4.000 kuruş maaşla tâyin edildi. Bu vazifesi 26 Haziran 1927 den 31 Temmuz 1935 tarihine kadar devam etti ve yaşı 65 i bulunduğundan takatüde sevk olundu.

Bir akşam Ankarada Anadolu kulübünde Halil Nihat merhumla yemek yiyorduk. O zaman Kültür Bakanı olan rahmetli Saffet Arıkan çıkageldi. Masamızda içkisine devamla başladı. Keyifli bir sofraya idi. Hikâyeler söylüyor, nükteler yapıyordu. Bir aralık, tam o sıralarda tekaüde sevk edilmiş olan Mahmut Kemal Bey hakkında Halil Nihat'ın açtığı bahis, sofranın havasını değiştirdi. Halil Nihat onu methediyor, Arıkan eski biçim adam olduğundan söz ederek tenkidli konuşuyordu. İkisi de çok nezih ve terbiyeli insanlar olmasaydılar muhakkak kavga ederlerdi. Üstade bu olayı anlattığım zaman, Halil Nihat için "bize hürmeti vardır" diye başlayan heyecanlı bir methiye söylemiş, Arıkan için bir tek kötü kelime tefevvüh etmemişti. Bunun sebebini kendisinden sorunca "Temiz adamdır; o benim aleyhimde söylemiş olabilir, ben söylemem" dedi ve içki düşkünlüğünden kurtulmasına dua etti idi.

Hayatındaki en mühim hâdiseler:

Merhumun hayatındaki en mühim hâdiseler, Mütareke sıralarında, bütün ömrünce topladığı kitap, yazı, kıymetli ve tarihî eşyanın işgal kuvvetleri

tarafından ve baba ocağından zorla alınmasını, bunların perişan olmasını görmesidir. Hikâyesini kendi dilinden dinleyelim:

«Umumi Harbdeki mağlûbiyet üzerine devlet ve milletin uğradığı musibet ve Mütarekenin tahmil ettiği zillet, kalblerde vatan ve millet aşkı taşıyanları canlarından bîzâr ettiği sıralarda bir cuma sabahı birkaç Fransız zabıti ve neferi ile bizim askeri ve zabıta memurlarımızdan üç beş kimse kapımıza dayandılar. Fransız işgal-i askeri kumandanlığınca evimizin işgaline karar verildiğini, yirmi dört saat içinde tahliyesini tebliğ ettiler.

Sonradan öğrenildiğine göre Bekirâğa Bölüğünde mevkuf bulunan bir asırlık evidamızdan Said Halim ve Abbas Halim Paşalarla diğer bazı ehlibamızı sık sık ziyaretimiz, işgale sebep olmuş ve işgal, içimizdeki müfsidler tarafından tertip olunarak Fransızlara buyurun denmiş.

Fransızlar, verdikleri mühletin hitamında bizi cebren çıkardılar. Yarım asırdanberi ikamet olunan ve Süleyman Nazif merhumun, bir makalede bahsettiği veçhile bazı erbab-ı kemal tarafından "Dârülkemal., namı verilen bir evin yirmi dört saatte tahliyesi nasıl mümkün olurdu?

Binlerce cilt kitabı ihtiva eden dolaplar ve raflar, bir oda dolusu eski ve yeni gazete ve mecmua kolleksiyonları, eşya-ı nefise, antika masnuat, elvâh-ı bedia ve sairiyi yirmi dört saatte değil, en müsait zamanda bile üç dört günde taşımak, bahusus o gün İzmir'i Yunanlılar istilâ ettiklerinden — alâmeti matem olarak — İslâm dükkânları mesdud, arabalar işlemekten memnu, mesken bulmak muhal ve şiddetle yağmur yağmakta iken nereye ve nasıl nakledilebilirdi? Vaktiyle babamızın pek çok iyliğini gören bir komşumuzun evindeki boş odalardan birini, yahut bodrumu, biraz eşya koymak üzere kira ile bize vermesi hakkındaki ricayı, o evin hanımı kabul etmedi. Fakat birkaç sene sonra taşraya giderken bütün eşyasını bizim eve yerleştirmekten sıkılmadı. Eşyanın taşındığını gören pek eski komşularımızdan bir hanım, fena halde sinirlenerek — mukabele bil-misil olmak üzere eşyanın reddedilmesi için ısrar ettikte alicenab, mürüvetkâr annem, "Onlara öyle, bize böyle yapmak yakışır" diyerek getirilen eşyayı kemal-i nezaketle kabul ve senelerce muhafaza etti. Allah rahmet eylesin. Kitaplarla, eşyamızı Bayeziddeki Umumi Kütüphanenin yanındaki boş daireye konmasını, Kütüphanenin müdürü İsmail Saib Efendi, Maarif Müsteşarı Reşat Halis Beye söylemiş; Müsteşar, yalnız kitapların konmasına müsaade etmiş. "Bahşeyledik âtâsını veç-i abûsuna" mısra-ını okuyarak müsaadesini reddettik.

Küçük kardeşim Mehmet Selim, zatürreeden muztarip olarak dehşetli bir ameliye geçirmişti, henüz yatakta idi. Fransız ceneral ve zabitlerini bulup dert anlatmak için sefathaneye, kışlalara, bir taraftan da ağınacık bir ev bulmak için her tarafa bağ vurarak cismen ve ruhen perişan olduk.

Evde oturacak olan Fransız kaymakamı, eşyanın kaldırılmasını, yahut evde bırakılıp dolap ve sandıkların kilitlenmesini söylediğinden gazete ve mecmua kolleksiyonlarıyla iki büyük anbar dolusu yazma ve basma ciltsiz kitap ve risale, kâdim ve mühim evrak, büyük ve zarif kitap dolapları, masalar ve birçok eşya evde bırakılıp kilitlendi ve zabitler tarafından defterleri yapıldı.

Kitap, levhalar ve ayinelerin bir kısmı — bin zahmetle tedarik olunan — arabalarla evkaf müzesinde boş bir mahzene ve ev eşyasının kaabil olanları Babıâli

civarında bir eve naklolundu. Şiddetle yağan yağmurdan bunların ne hale geldiğini söylemeğe lüzum yoktur.

Düşünmeksizin sânih olan

*Darımızdan dür edüb berbadü tarac etdiler
Hazreti Adem gibi cennetten ihraç etdiler
Zevk buğa boyt-ı firdavılda eylerken karar
Bir temelsiz külbe-i ahzane muhtaç etdiler*

kit'asını kemal-i hüzn ve yeks ile tekrar ederek — yurdlarından çıkarılan muhacirini islâmiye gibi — perişan bir halde yuvamızdan dür ve her suretle mağdur olduk

Fransız askeri — âmirlerine emanet edilen — asar ve eşyamızı yağma ettikleri gibi bir müddet sonra onlar çıkıp yerlerine gelen İngiliz askerleri de âsar ve eşyanın bakliyesini — mal-i mevruslar gibi — aldılar, sattılar ve memleketlerine de götürdüler. Muahharan yine Fransızlar geldiler. Maison Jaune: Sarı Ev namını verdikleri evimizi istedikleri gibi kullandılar. Afrikadaki müstemlekât ahalisinden askerler ve yamyamlar, bolşeviklerden kaçan Rus mültecileri ve civar köylerden savuşan Rumlarla ber nevi hayvanlar sokuldu. Bu kadar haşererin, evi ve eşyayı ne hale koyacaklarını izaha hacet var mı?

Süleyman Nazif merhum — bir mürşidi dilagâh lisanına yakışacak surette — "Onlar kalbine giremediler, evine girdiler" dedi.

Muhasamanın tatili demek olan Mütarekeden sonra — kendi işiyle meşgul olan — ahalinin evini cehren işgal ve eşyasını yağma etmek, harbin idamesidir. Bu halde Mütareke lâfzı murad bir kelimeden başka bir şey değildir. Yahut Mütarekenin diğer mânası muharebedir. Bu nasıl medeniyet, nasıl adalet, nasıl hukuk-i mîlî ve hukuk-i düvelî!...

Bir buçuk sene meskenimizden mehur ve mamelekimizden mahrum olduk. Tahliye için hükûmetçe mükerreren teşebbüs edildi, faidesi görülmeydi. Nihayet Galatasaray Lisesi Müdürü Salih Arif Bey merhum — Lisedeki Fransız muallimler vesatetiyle — evi tahliye ettirdi. Bizi dîşad etti, Allah da onun ruhunu şad etsin.

Evimiz, dört duvardan ibaret denilebilecek bir halde harap ve içi tamamıyla boş olarak bize teslim edildi. Yazma kitap sahifelerinin ve bazı mühim evrakın nerede kullanıldığını söylemekten hayâ ederim.

Garp medeniyetinin ne demek olduğunu zaten bilirdik, bu defa daha iyi öğrendik.»

Kendinden sonraki nesillerle alâkası:

Üstad, şüphesiz, Şarklı üslupta bir insandı. Gariptir ki, onu en iyi anlıyanlar, hiç de kendisine benzemiyen ve kendinden bir iki nesil sonraya mensup olup da Garp kültürü havasında yetişmiş olanlar arasından çıktı. Demek ki, onun bize benzeyen tarafları olduğu gibi bizim de onunla müşterek noktalarımız varmış. İlerde yazıları okunacak arkadaşlarımız, onun yakın, hattâ mesleklerinin icabı da ilâve edilirse mahremi olmuş dostlarıydı. Haydi onlar hekimdi; haydi Mükremin Halil, tarihçi tarafıyla

müşterek meselesi bulunan bir tanıdıktı; fakat Ahmet Hamdi Tanpınar, onun için ne mâna ifade ederdi? Halbuki Son Asır Türk Şairlerinde onun için şöyle der:

«Şair Hamdi, okuduğunu ve okuttuğunu iyi anlayanlardan ve edebiyat tarihi okutanların en vâkıflarındandır. Yazmak istediği maddenin en dakik noktalarını, en karanlık köşelerini araştırıyor. Başkaları gibi «dumanı doğru çıksın, yeter» demiyor. Ziyarettime geldi-kçe sorduğu meseleleri pek inceelediğini görerek takair ediyorum. Âkif Paşa'nın Şeyh Muştaka meşhur mektubu hakkında bir gün bana — eski tabir ile — o kadar müşikâfâne suallar irad etti ki, emsali muallim ve müteallimlerin hiç biri bu türlü ısızahta bulunmadı. Eibette bilirsiniz ki, sormak için bilmek lâzımdır. Bilneyen ne sora bilir?»

Aynı nesilden ve kendisine nispetle hayli genç olan bizlerle lâtife etmesi, ülfeti sevmesi, onun kendinden sonrakilerle beraber yaşayarak yürüdüğünü de gösterir. Sade akranları ya ölmüş, ya türlü vazifeler dolaşısıyla uzakta kalmış olduğu için değil, muhatap olmaya kendince liyakat gördüğü içindir ki, bu dostluklara son nefesine kadar bağlı kalmıştır. Buna bir iki misal vereyim. Doktor Kâzım İsmail'e yazdığı 20.1.1953 tarihli şu tezkereye bakınız:

Sahai fende projektör ve Üniversitede kıymet — şınas kıymetli Rektör efendim,

İltifatı âliniz mucibi memnuniyet ve şükran oldu. Belki mesmu-sâminiz olmuştur ki, ahdi âciz, bir buçuk aydanberi hasta idim, halâ evden çıkmadım. Kuşu korusunda bulunacağımı kimseye söylemedim. Zati valânızdan duymaktayım. Sevdiğimiz zevata ve sizlere huşmeten saadethanenizde bulunmak isterim İlk defa çıkacağımdan hazırlarmok üzere saut kaçta aldırılacağımı bildirmenizi rica ederim. Cenabı hak, cümlemize maddi ve manevî sıhhat ihsan buyursun.

Başka bir mektubunda “yakadan attı bizi Kâzım Bey” mısraını vird-i zebânı olduğunu söyliyerek lâtife ettiği gibi “taam külfeti ihtiyal olunmasa ve apartıman uzak ve kendi kendime bulmak muhal olmasa bir gece gelirim, can sohbeti ederiz” diyerek yakın bir dostu yazılacak şekilde dostluk gösteriyor. Nitekim Hamdi bahsinde yazdıkları da aynı sıcak duyguların ifadesidir:

«Şairlik münasebet-yle dalgın görünen Hamdi'nin, ince nûh telere karşı uyanık davrandığını ve zarıfana mukabelede bulunduğunu mükerr-

rerer görmüşümdür. Hakkımda daima kadirşinasane riayet göstermek suretiyle kendi kadrini yücelten muhterem Maarif vekilimiz Hasan Ali Yucel'in, evimde bulunduğu bir gece — suretinden ziyade sıretini beğendiğimiz — Profesör Mükremin Halil ile Hamdi de geldi. Bilmünasebe hakkında mutâleâ beyan ederken lâtifelen «bunlar, vezni bozuk bir beytin iki mısraî gibidirler.» dedim. Hamdi, Mükrimin'i göstererek «fakat bu, müstezad mısraîdır» diyerek edibane izharı zarafet etti.»

Bu yazılarda da görüldüğü gibi Üstad bize hak-şinas diyorsa da asıl bu vasfa lâayık olan kendisidir. Biz, onu, bir taraftan yaşıyan bir mazi gibi olduğu için belki de tabii bir teecessüsle, diğer taraftan bize mazi, fakat onun için bir zamanlar hal olan devirler ve şahıslar hakkındaki bilgisine hayranlığımızla; keskin ve sert zekâsına, hiciv ve tenkiddeki kudretine düşkünlüğümüzle; en objektif şeyleri bile benleştiren egocentrique ruh makinesinin işleyişini görmenin verdiği hazla sevdik ve kendisine bağlandık. Bizim onu sevmemiz ve ona bağlanmamız kadar onun bize kendini sevdirdiği ve bizi kendine bağladığı muhakkaktır.

Üstad, bazılarının dediği ve zannettiği gibi önüne gelene çatan, kendine alâka göstermiyeni uluorta tenkid ve tezyif eden bir insan değildi. Belki aile ve kurbîyet bağıyla bağlı olduklarına karşı haksız davrandığı olmuştur. Fakat umumiyetle, bilhassa eserlerine koyacağı hükümlerde çok dikkatli ve ekseriya bitaraftır. Meselâ merhum General Naci Eldeniz için yazdığı tercümeihal sonundaki şu hükümlere dikkat buyurulsun:

“Her halî ilânı necabet ve her kaalî isbatı fazilet eden bu merdi nâdirül'emsâl, kemalâtı müktesebesini, hazm-ı kemalde göstermiştir. Malûmdur ki hazm-ı ikbal gibi hazm-i kemal de pek zor şeydir. Her yiğitin kârı değildir. İrsî ve fitrî asaletini mehasini ahlâk ile tezyin eden pek kıymetli bir asker, pek değerli bir âlim ve edîp ve bu meziyetlerinin daha fevkinde insanlığın mükemmel nümunesi olduğunda bütün âşinaları mütefiktirler. Çok zaman muammer ve daima muvakkar olması temenni olunur.”

Tarafsız bir muhakemeden gayrı hiçbir sebebe dayandırılmıyacak bu takdir, tamamaıyla doğrudur ve onun âdil kanaatte bir tenkidci olduğunu gösterir. Duasının, hiç değilse, yarısı müstecap olmuş ve rahmetli; Naci Paşa, kendisini her tanıyan için, her zaman tevkir ve hürmetle hatırlanmakta bulunmuştur.

Üstadın Eserleri:

Üstad, yazı yazmaya küçüklüğünde başlamış; ömrünün, yetmiş yılında durmadan araştırmalar yapmış, mütalea ile uğraşmış, vesika top-

lamış, notlar almış ve bunların bir kısmını bastırmıştır. "Kendime Dair" de şöyle der:

«Çocuk denilecek bir yaşta matbuata intisap ettim. İlk defa Tarık gazetesinde Ömr-i Beşer unvanlı bir makale yazdım. Derhal ve aynen neşrolunması bana cesaret verdi, yazmaya devam ettim. Bir müddet sonra aziz kardeşim Ahmet Tevfik merhum da bana peyrev oldu. Ahmet Mithat Efendi merhum, makalelerimizi takdir ve bizi teşvik etti. Tercüman ı Hakikat gazetesine senelerce yazı yazdık. Erbabı faziletin iltifatına nail olduk. Diğer gazete ve mecmualarda da makalelerimiz vardır. Bir zaman Damat Halil Paşazade Damat Mahmut Celâlüddin Paşa, Hersekli Arif Hikmet Bey, bilâhare Şeyhülislâm olan Musa Kâzım Efendi gibi güzide şuar ve fudalânın muaveneti ve Mehmet Akif, Yenışehir Fenerli Hüseyin Haşim, kardeşim Ahmet Tevfik, Halil Edip, Ispartalı Ağalarcazade Hakkı merhumların iştirakiyle Resimli Gazeteyi neşrettik. Selânk'te intişar eden Asır ve Mütalea gazetelerine ve Meşrutîyetin ilânından sonra vaki olan müracaatlar üzerine kardeşimle beraber Beyanülhak'ka ve diğer gazetelere birçok yazı yazdık. Dine, ahlâka, hikmete, edebiyata, tarihe vesair maddelere dair yazdığım makaleler ve yurdun her tarafından mektuplarla sorulan meslelere verdiğim cevaplar bir araya toplansa beş altı büyük cilt vücuda gelir.»

Üstadın tercümeihal kısmında ilk basılı eserlerine dair malûmat bulunduğ u için hikâye, roman ve ahlâk, ziraat, ticaret hakkındaki risalelerini geçerek ve Abdurrahman Şeref Bey'i tenkid ve tashih mahiyetinde olan "Kâmil Paşa'nın Sadareti ve Konak Meselesi", Hersekli Arif Hikmet Bey'in tercümeihal ve menkıbelerini havi olan "Kemal-ül-Hikme", Abdülhamid'in kitapçılarından teracümü ahval uzmanı İsmet Efendi'nin tercümeihaliyle menakibini anlatan "Kemal-ül-İsme" adlı eserleri de süratle zikrederek "Tariçe-i Evkaf ve Teracümi Ahval i Nüzâr" isimli Evkaf Nezareti ve Nazırları hakkındaki eserinden başlayabiliriz. Birinci Dünya Harbi içinde kurulmuş olan Asâr-ı Müfide kütüphanesi basınları arasında Şeyhülislâm Yahya, Leskofçeli Galip, Hersekli Arif Hikmet Beyin divanlarına yazdığı mukaddimeler mühimdir. Bilhassa müverrih Âlî'nin Menakibi Hünerveran'ı ile Müstakimzade'nin Tuhfe-i Hattatın'ine yazdığı mukaddimeler, gerek biyografi, gerek bibliyografi bakımından bugün de kıymetlerini muhafaza etmektedir. Esasen bu son iki eser mukaddimeleri, Üstadın bu konulardaki kemaline delil olmuş ve bunlarla asıl şöhre tını yapmıştır.

Eserlerine kendi adını muzaf yapmak istiyen Üstad, bu usulünü, Fatin Tezkeresine zeyil olmak üzere yazdığı Kemalüşuarâ isimli kitabında değiştirmiştir. İlk üç cüz'ü çıktığı zaman Türk Tarih Encümenince adı "Son Asır Türk Şairleri" konmuştur. Birinci cildi 1930 da basılmaya başlanan ve 1932 den 1937 ye kadar 5 yıl el sürülmiyen bu mühim eserin, 1936 den itibaren her yıl iki cilt basturarak 1941 yılında bitmesini sağladım.

Bunda 542 zatın tercüme-i hali var. Zeyilde ilâve edilenlerle beraber 574 olur. Bu kitap bir hazinedir. İçinde kıymetli mücevherler bulunduğu gibi kıymetsiz taşlar da vardır. Fakat bir devri yaşatma bakımından o kıymetsizler de kıymetliler kadar dikkate alınmaya değer. Hele yazış, görüş ve anlatış, esere hususî ve başlıbaşına tarih ehemmiyeti kazandırmıştır. Tan zimattan sonraki edebî ve fikri durumumuzu ifşa eden "Son Asır Türk Şairleri" ni anıp da onun basılması için çok gayret sarfetmiş olan aziz dostumuz Hakkı Tarık'ı rahmetle yadetmeden geçmek, Üstadın da ruhunu tazip etmek olur.

Bu eserin basılması için
kadir şinasane teklif ve teşv
ikde bulunan yüce maarif
vekili « Hasan Ali Yücele
takdimedir » 1/12/1944

İbnülemin
Mahmud Kemal İnal

Üstadın yeni harflerle el yazısı

"Son Asır Türk Şairleri" bittikten sonra Üstadı ikinci mühim eseri için zorlamaya başladım. İtirazlar mı etmedi, müsvedde halinde oldu ğunu ileri sürerek tebyiz ve telif hali müsait olmadığımı mı söylemedi; nihayet dayanamadı, "Kemalüssudur" unu "Osmanlı Devletinde Son Sadrazamlar" ismiyle bu âciz dostuna teslim razı oldu. Eseri neşre baş layınca o zamanın siyasi çevrelerinde kapalı, açık hayli tenkide mâruz kaldım. İmlâsı kendine mahsus, ifadesi terkipli, üslûp eski; böyle eseri ne diye Maarif hesabına bastırıyormuşum? Bu tarihl eserin müellifiyle bera

[illegible][illegible][illegible][illegible]

Şehzade Mehmed Süleyman Sultan
 Hapsetilme müzesinde numarası
 bulunan - 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839.

-4

ber bir tarih olduğunu anlatmaya çalıştım. Anladılar mı, bilmem. Fakat baskıya devam ettirdim. Bu kitap, Üstadın sübjektif görüşlerinden ayrılmamak şartıyla de çok mühimdir. Gördüklerini ve işittiklerini naklettiği sayfalar, ibretle, dikkatle okunmaya değer. Topladığı vesikalar, anlat tığı menkıbeler, yarının tarihçilerine zengin ve çok kere emniyetli bir kaynak olacaktır.

Hoş Sadâ:

1955 yılında çıkan ve Kemalühattatın'ın adı değiş iği olan "Son Hat tatlar" dan sonra, şimdi Türk kütüphanesine sunduğumuz "Hoş Sadâ" ya geleyim. Son asır Türk musikîşinaslarına dair olan bu eser pek çok yerlerden istenmiş; Üstad hiçbirine muvafakat cevabı vermemişti. Bunu biliyordum. Türkiye İş Bankasının memleket kültürüne yardım düşüncesiyle hizmetimi istemesi üzerine eser toplamaya baş'ad'ğım zaman ilk aklıma gelenlerden biri elbette Üstad, onun da bu kıymetli eseri oldu. Ziyaretine gittiğim bir gün bu dileğimi ve düşüncemi kendisine açtım:

— Sizin bana hürmetiniz kadim, eserlerimin basılmasındaki himmetiniz müsellemidir. Bu arzunuza da cevap ı red veremem. Hayır diyemem. Yalnız bunlar müavedde halindedir; müsaade edin, yeniden yazayım.

Bu cevabı alınca sevindim. Kısa bir zaman sonra mukaddime ile bir iki formalık müsvedde, Maarif Basımevine teslim edildi. Üstad, baklı olarak acele ediyordu. Gerek tertip, gerek baskı yönünden gecikmeler oluyordu. Tertibi yoluna koyduk; fakat baskı, kâğıt tedariki dolayısıyla temin edilemedi. Malûm olan tekdirler başladı. Ben Ankara'da olduğum için yüzüme söyleyemiyor, mektup yazıyordu. Bu mektupları, hem eserin hem de müellifin haline tercüman olduğu için buraya alacağım.

Ondan kitap için söz aldıktan sonra İş Bankasından kendisine bir teşekkür ve bu husustaki kararı bildirme mektubu yazdırmıştım. O da memnuniyetini bildirmiş ve işe ne suretle başlanacağını soran bir mektup göndermişti. Ona da cevap verdim. Üstad, müsveddeleri Maarif Basımevine götürmüş; fakat henüz emrimizin Basımevine gelmediğini görünce adamakıllı kızmış, şu mektubu yollamıştı:

Âli-i âli-himmet hazretleri,

6 Kasım tarihli cevapnamenizde «Eserin dizilmesi için Maarif matbaasına emir verdim. İş Bankası hesabına basacaklar. Hazırlanmış müsvedde varsa hemen telefonla Nail Beye emrettirip dizdirebilirsiniz» buyurmuşunuz. Banka'nın kadirşinasane mektubunda da aynı ifadede

bulunulmuştu. Mükerreren Telefonla Nail Beye mürcaat ettim. Haylı müsvade hazır olduğunu anlattım. Mektep kitaplarının tab'ı henüz bitmediğini söylediğinden bekliyordum. Bu akşam Auni-i mest Telefon edip, Matbaayı alt üst ettikleri halde eserin basılmasına dair Bankanın bir iş'arına tesadüf edilmediği ve bu sebeple tab'a başlanamayacağını ve zâtî âlinize arzı keyfiyet etmemi bittabî Mûdür namına bildiriyor.

Atiye uğranılacak müşkilât-ı günâğün için mebdelinde rûnûmûn olduğundan pek ziyade canım sıkıldı. İstanbula geleceğinizi yazdınız, gelmediniz. Ona da merak ettim. Eserin tab'ı ka'ıyyen mukarrar ise Matbaa ile mukavele mi yapılacak, ne yapılacaksa yapıp basmaya başlanmasını, sıhhatının pek yolunda olmadığı şu sırada bendenize üzüntü verilmemesini, yahut tabıdan vaz geçilmesini, hakkımda gösterilen riayetten dolayı Banka hey'eti muhteremesine teşekkürlerimin ve valide ve refika hanım efendilere dua ve hurmetlerimin tebliğini temenni ederim. Bâki hürmet efendim hazretleri, 4 Kânun evvel 1956

İbnülemin
Mahmud Kemal

Bu mektubu alınca ortalığı seferber edip Üstadın istediklerini yapturdım ve kendisine neticeyi bildirdim. Aldığım cevap şudur:

Âli-i kıymet-şinas Efendim,

Cevapnameniz geldi. Her vesile ile ibraz buyurduğunuz riayet i kadirşinasanenin müteşekkiriyim. Bugün matbaaya gittim. Mûdür Beye tahminen iki formalık müsvade ile resim verdim. Bu eserin tab'ına mahza zâtî âlinizin hatırı için muvafakat ettiğimi ve beni üzecek hareketlerde bulunulmamasını söyledim. Tashîha memur meste de, sözlerime hayathanei mestanesinden bir kelime ilâve, yahut tahrif edecek olursa müsveddeleri yırtacağımı ve kendine de içdiği meyi zehralûddan daha acı sözler söyleyeceğimi anlattım.

Bankanın — beni mecburi şükran eden — mektubunda «her arzunuzu yerine getirmeyi şimdiden kabul ediyoruz» denilmişti. Bu riayetkarlığa karşı teşekkürden başka söyleyecek söz yoksa da şu arzuyu arzedeğim. Maarif namına basılan ve nüshaları kalmıyan naçiz eserlerimin her sayfasına emsalıma verilen ücretten az ve ihtiyar ettiğim masrafa ve bilhassa zahmete tikaül etmiyecek derecede «5» lira veriyorlardı. Millet kesesinden fazla para almak mışlığıma muhalif oldu-

ğundan ses çıkarmıyordum. Hattâ zâtı âliniz Maarif Vekîli iken bu mesleğimi tenkid ettiinizdi. Halbuki koca Divan-ı Muhasebat «atacığını» vaktinde aramadı, müruru zaman oldu» diyerek sadrazamlardan alacağım «500» lirayı zapletti [*]

«Hoş Sadâ» daha fazla masraf ve zahmet ile vücuda gelmekte olduğundan eğer mümkün ise tahvîr ücretinin biraz daha fazla ve Bankaca ücretin bir kısmının peşin tesviyesini arzu ederim. Eser bitmeden selâmet-i iman ile gidersem verilen paranın iadesini vasiyet ederim. İade-i âfiyet ettiğimize memnun oldum. Hakteatâ, maddî ve manevî afiyet ihsan buyursun. Can'ın cânan bulup evlenmesi de mucibi meserrettir. Allah meûleyemmen ve mes'ut etsin. Acele evlenen gençlere

*Evvelâ Hâletiyâ aklı alırlar, yoksa
Aklı başında olan dil mi verir hubâna*

beytini okuyorum.

Valide ve refika Hanımefendilere hürmetler eder ve evlâdı necibinin gözlerinden öperim. Bâli dua ve muhabbet, muhterem efendim hazretleri. 16 Kânunsani 1956

*İbrûlemin
Mahmud Kemal*

Aradan geçen zaman içinde 7 forma dizilip basılmıştı. Üstad, eseri bitiremeyeceği içine doğmuş gibi, acele ediyordu. Halbuki kâğıdımız bitmişti. İzmit'ten kâğıt verilmesini üzümlere bekliyorduk. Onun için üç defa kendim İzmit'e sefer ettim. O sırada bu sert mektubu aldım:

Âli-i âli-himmet Efendim Hazretlerini,

Aralıkta rahatsız ediyorum. Rahatsız edilenin rahatsız etmesi tabiidir. Affedidiz. Matbaa ser mürettibi (7 forma basıldı. Huruf mahbus oldu, yüzüstü duruyor. Başka yazı basamıyoruz. Kâğıt gelmiyor) diye şikâyet ediyor. Ben de «Veilellâhilmüştekâ» diyorum. Banka kâğıt bulamıyor mu, bulamıyacak mı? Başım biraz rahat dursum derken - bed

(*) Son Sadrazamlar'dan resmi kayıtlara göre 4480 lira almıştır. Hoş Sadâ için 1000 lira avans istedi ve gönderildi. Bu para, dediği gibi ve vefatında bir zarf içinde bulunmuştur.

sedâ olmaya başlıyan (Hoş Sedâ)nın tab'ına teşebbüs edilmesi başımı yeniden derde soktu.

Valde ve refika Hanım efendilere hürmet ederim. Encâl-i necîbenin gözlerini öperim. Bâki dua.

*İbnülemin
Mahmud Kemal*

Bundan sonra Üstadın 5 Mayıs tarihli bir mektubu var ki, kâğıt meselesinden dolayı ateş püskürüyor ve sağa sola veriyor. Sonunu

Âli olası cihanda Âli

mıraiyle bitirdiği bu mektubu buraya alamadım. Ondan sonra hem kâğıdın geldiğini tebsir etmek, hem de "Edebiyat Tarihinden" isimli ve gene bu seride çıkmış olan kitabıma koymak için Yakup Kadri'nin tercüme-i haline girecek bazı Hidiv ailesi mensubuna ait malumatı (daha doğrusu meçhulâtı) sormak üzere kendisine bir mektup yazdım. Halbuki o günlerde Üstad, idrar zorundan rahatsızlanıp Cerrahpaşa hastahanesine yatmış imiş. Hiçbir şeyden habersiz olmadığı halde yazdığım bu mektubuma kendisinden 17 Mayıs tarihli bir cevap aldım. Yazı, her zaman gösterdiği ihtimama aykırı; fakat yine istifasırma cevap vermeye çalıştığı görülen bir ifade. Hemen cevap yazdım ve bir emri olup olmadığını sordum. Cevap gelmeye vakit olmadan 24 Mayıs 1957 cuma gününün gece yarısında vefat ettiğini ertesi günkü gazetelerde okudum. Üstad Mahmut Kemal ile beraber bizden hayli uzak bir âlem de fenâ bulmuş oluyordu. Mevlâ rahmetine nail eyleye!...

Şimdi okuyacağınız bu mektup, yalnız bana değil, arkasında bıraktığı cihana yazdığı son sözlerdir:

Muhibb-i âli - haslet efendim :

Hastayım. Doktorların ısrariyle «Düştük firâş-i mihnete kalb-i rakik ile» diyerek Cerrahpaşa Hastanesinde yatmaktayım. Mektubunuz orada aldım. Ahmet Paşa Zâde İbrahim Paşanın ve Nevciyan Hanımın kızı Prenses Şivakârı tanıyorum. Mısırdaki mükerreren görüştük. Dilhayat, Şemsi ve İkbâl Hanımlara dair malumatım yoktur. Mehmed Ali ailesini şimdi en iyi bilen Prenses İffet Hanımdır. O da benim gibi hastadır. Buluşmak mümkün değildir. Bir müddet beklemek kaabil ise, ben de, o da afiyet bulursak sararım, yazarım.

اولدم و فاضل صاحب اینک در این محله

[illegible]

... و من بعد من بعد ...

۴۰۰. اینجاست که صاحب فرمود: اینها را در میان خود

[illegible]

موجودہ آئینہ نہ کہلے۔ کہ وہ تو سب سے پہلے

عاصره فخره بختیاری علیه غلبه

دولت و حاکمیت را به دست می آید و به این ترتیب

[illegible]

کونیند و بیست و یکم از سر و اعاده اینک

[illegible]

بجای زین در روی کوه و جنگل

مقدمه: کتب معتبره کتب معتبره کتب معتبره

بیکرنگی دارم و چون به یو عارضه مدد و کمک می یابم

روح کوئی معلوم طور پر اولاد و غیرہ

خانه کهنه، مسجد جامع اندک، و در آنجا که

وہی کہ جس نے اسے دیکھا ہے وہی کہ جس نے اسے دیکھا ہے

[illegible]

منه بغيره من غير ان يكون له نصيب في الدين

مجلس

رویداد

کتابخانه [نام کتابخانه]، [محل کتابخانه]

ختمی مدنی -

...

... ۱۳۸۵

Osmanlı günlük defterinin son sayfası

Kâğıt için bir tebşir kelimesi kâfi değildir. Sûr-ı azim icrası elzemdir. Derile uğraşıyorum, başka şeye bakacak hâlim yoktur. Yalnız şunu söyleyeyim ki bin zahmetle elde edilen kâğıdı — telifat namındaki — telefata sarfedip de (Hoş Sadâ) ya sekte vermesinler. Provada iki işaretinizi gordüm. Ne yabayım, öyle güzel yazı ki güzeller gibi gözden kaçıyor. Bâki dua, muhterem Efendim. 17 Mayıs 1957

IBNÜLEMİN

Anlaşılyordu ki, Üstad adını yazamıyacak kadar yorgun ve hastadır. Bu mektubu aldığım zaman içim, onu kaybetme acısıyla burkulmuştu. Maaşesef bu elemli tahmin, doğru çıkmış oldu.

Son günleri:

Merhum, 13-1320 Cemaziyelahıra 23 Eylül 1318 (1902) den 21 Mayıs 1957 ye kadar günlük hayatını türlü büyüklükte defterlere yazmıştır ve bunlar, vâris sıfatıyla kardeşi Selim İnal merhumun kerimesi Bayan Selma Akay'ın elinde bulunmaktadır. Lûtfedip müsaade etti, son günlerine ait kısımdan bazı parçaları buraya nakledeceğim. Bayan Selma'ya bu lûtfkârlığından dolayı teşekkür ederim:

«29, 30 (Nisan) Salı — Hava tâbdar ve mutedildî. Bâdel-edâ yatıp 9 - da kalktım. İspanak böreği malzemesi hazırladım. 10 da tenbîh olunan İkd. . . . 11 den sonra geldi. Başlarında durup büyük odayı temizledik. . . . namındaki bu iki eşeğin çekiliğine özöldüm. İkişer lira verdim, 3 de gittiler. Börek pişirdim. Kur'an okuyamadım. Âlî'den gelen mektupta kâğıtçıların şimdi de bayramdan sonra vereceklerini yazıyor. Bu işe giriştiğime nâdim oldum. Kıymalıca biraz börek, yoğurtlu hakla (iyi olmadı), uryanı yedim. Nazif, tahminen bir kilodan fazla Trabzon yağı göndermiş, âferin. Gece hesab-ı şehriye baktım. Hoş Sadâ'ya baktım. Zeytin, yağlı simit, portakal yedim. 12,15 de yattım.»

5 Mayıs pazar gecesi "mükerreren idrara kalktığını" zikrettiğine göre rahatsızlık o zamandan kendini hissettirmiş demektir. Pazartesi gecesi, Üstadın meşhur musiki toplantılarının sonunu görüyor ve son hikâye sinî okuyoruz:

«Hayli müddettenberi gelmiyen Miralay Hulûsî ve mûtaallikatından Muhsin Ziraatçı, Arapkirli asistan ve kardeşi Mahir, terzi Selâhattin ve Enver, İsmail, udi Selâhattin, Şevki Muhittin, Osman keremî, Zeki, Ahmet Sadık ve beraberinde Nusratiye İmamî Hüseyin, Fehmi Bestekâr geldiler. Güzeli okundu, çalındı. Ahmet çay getirdi. Hüseyin aşırışerif okudu. Hitamında şeker verildi. 11,30 da gittiler. Namaz kıldım. Susamlı simit, zeytin etmek, portakal, muz yedim. 1,15 de yattım.»

15 Mayıs, artık hastalığın şiddetlenmeye başladığı gündür ve Üstad, şu satırları defterine kaydetmiştir:

«10 da yattım. Biraz sonra evvelki gibi idrar sıkıntısı ve sızlaması başladı. Sabaha kadar bihuzur oldum. Rabbim, merhamet buyursun.»

16 ve 17 de gelenleri ve yediklerini yazıyor. 19 dan itibaren Üstadın güzel rık'ası bozulmaya başlıyor. Nihayet son sahife ve defterdeki son gün yazısı 21 Sahıya aittir. Onu da olduğu gibi kaydedelim:

«21.21 Salı — Havâ sabahleyin açıldı, sonra kapandı. 6 - dan sonra Tahsin geldi, iğne yaptı. Çay içtim, yağlı simit yedim. İhan, Kemal Salih geldi. Uzun söyledim. Kâzım İsmail, Ali Eşref, operatör kudemadan Ali Rıza ve birçok asistan geldi. Her türlü mukaddemat hazır, yarın da kan hazırlanacağından perşembe ameliye muhtemeldir. Ali Eşref'in kulağına beni çocuk çocuğun eline bırakmayınız, dedim. O ve Kâzım öyle şey mi olur, dediler. Mistâ geldi, Ahmed'in dün gönderip pişirmek üzere lade ettiğim kılıç balığı kebabı, yeşil salata ve biriken hediye portakallardan getirdi. Muzaffer de geldi. İkiser börek ve birer lokma kılıç verdim. gelip yemeklere gözlerini dikerek «Ne güzel yemekleriniz var» dedi, boğazında kaldı. Gel, vereyim, dedim. Defoldu. Açıgözlü melûn. Tuzlu su zerk ettiler. Necati geldi, pürs'i-i hal etti. Yemekte olduğum kırazın bakiyesini verdim, gidip ilâç gönderdi. Daha evvel koğuşları dolaşan Kâzım'a kart yazıp sancıya çare bulmasını yazdım, bilmem ne ile nenin yıkanmasını söylemiş. Umran gelip ilâci şırınga etti. Tevfik İhan, Doktor Salâhattin tanburî ve akrabasından motorcu bir genç, Necdet, Faruk, Nilüfer (çilek getirdi), Ethem komşu, daha sonra doçent Baha, Belediye sıhhat müşaviri Ayıntaplı doktor Cemal geldi. Vali, istifası hatıra geliyor imiş.»

Son defter burada biter. Üç gün sonra Üstadın hayat defteri de sona erer.

Hoş Sadâya nasıl devam edildi?

Üstad, hayatında bu kitap için nasıl bana ve temsil ettiğim Kültür Yayınları İş Limitet Şirketine söz vermiş ve sözünü haata halinde bile tutmuşsa biz de onun bu son yadigarını bitirmeye öylece ahdetmiş demektik. Merhumun yeğeni Bayan Selma Akay'a ve muhterem öğretmen Nihat Akay'a müracat ettim. Müracaatımı iyi karşıladılar ve müsveddeye dair ne varsa vereceklerini vadettiler. Henüz vasiyetname açılıp mahkemece ev muhtevanı belli olmamıştı. Bundan sonrasını, kendinden tashihlerde Üstad'a yardımını rica ettiğim Avni Aktuç'un ağzından dinliyeim:

«İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Tanburî Cemil Bey maddesine kadar sekiz forması basılan — Hoş Sadâ — adlı eseri, Üstadın vefatı ile durmuştu. 1200 (1785) tarihinden sonra gelen musâkişinasların hal tercümelerini bir araya toplıyan bu eserin ikmalî tarafına havale edildiğinden, derhal faaliyete geçtim. Evvelâ bira-

derzadesi ve yegâne vârisi Selma Hanımefendiye müracaat etmeğe karar verdim. Sayın Hasan-Âlî Yücel'in delâlet ve tevassutu ile Mercandaki evinde bulunan sandıklar dolusu pejmürde evrak arasında araştırmalar yapmaktaki Selma Hanım müsaade etti. Ne arayacaktım, neler bulmasını istiyordum?.. Acaba eserin diğer müveddeleri hazır mı idi? Üstadı yakundan pek iyi tanıdığım için buna pek ihtimal vermiyorum lâsem de, yine ümidimi kesmiyordum. O zamana kadar Matbaaya gönderdiği eserler hiçbir vakitte tam değildi. Meselâ hattat Sami Efendi madde-sini gece yazar, sabahleyin yollardı.

«Esmâülmücellâ» gibi eserleri, uzun müddet beraber karşılaştırmak, tashih ve tadil suretiyle basılabilir bir hale getirmek gibi işlerde kendisinin arzusu veçhile daima beraber bulundum.

Üstad, Üniversitedeki kütüphanesine sıcağa, soğuğa bakmadan muntazaman saat ikide gelirdi. Ekseriyetle yolda karşılaşırdık. Meşhur siyah torbası elinde, yavaş yavaş yürür, arada sırada etrafına hiddetle bakar; herkesten tâzim bekler. Yanına yaklaşıp, kandilli bir temennadan sonra, sol gerisinden takip eder, ne söyleyecek, nasıl hiddetlenecek diye helecanlar geçirirdim. Bir iki dakika yürür, bir şey söylemezdi; sonra birdenbire — Bana bak, ben bu işten bıktım usandım... — Hangi işten baktığını sormağa lüzum yoktu. O, her şeyden usanmış, bıkmıştı, ama bunların hepsi birer mukaddeme idi. Hakikatte o, hiçbir şeyden usanmaz, muntazam çalışırdı. Aman Beyefendi neden usandınız, neden üzüldüyorsunuz, diyecek ol-sam, hiddetlenmiş gibi bir iki adım yürür: Neden olacak, her şeyden bıktım, sen-den de bıktım... Sen zaten başıma belâ oldun... Bugün katliyen okuyamam. Başka işlerim var... Hele o Hasan Âli yok mu... Bu eserleri başıma o musallat etti. Bütün bu kitapları başıma o sardı... Hoş Sadâ'nın kâğıtları geldi mi? Gelmez, daha gelmez, bilirim... Ben bu işten vazgeçtim.

Nihayet kütüphanenin kapısının önüne gelir, cebinden anahtarı çıkarır, kâti-be verir, evvelâ kendisi girer, sonra biz girer idük. Ben karşısında, kâtip telefonun başında... Üstad cebinden ufaklık bir kâğıt çıkarır... Üstünde birçok telefon numaraları. Kâti-be verir... Kâtip çok kere yanlış numara çevirir; Üstad köpürür, hiddetlenir, güç hal ile arzu edilen numara bulunur. Telefon işi biter. Sonra kâti-be o günkü Cum-huriyet gazetesinin serlevhalarını okutur. Beğenirse yarı uyku halinde dinlerdi. Bir gün kâtip gelmemişti, gazetesinin serlevhalarını bana okuttu — Uygunsuz bir halde yakalandılar — serlevhasını yüksek sesle okudum: — Kuzum efendim; okuyacak başka bir şey bulamadın mı? Sen hep böyle münasebetsiz şeyler mi okursun? — Bey efendiciğim, gözümde ilişti, okudum. Yalnız, şu uygunsuz hali anlıyamadım. — Hadi, hadi, sen onu, pekâlâ bilirsin; diyerek beni bir hayli haşladı... Ama sonra yine okut-tu. Lahavle çekti. «Zaten kıyamete yakın, zîna ile bîna çoğalacak.» dedi. Artık iş başladı. Ama saat da üçü bulurdu. K'tabın orijinal nüshasını kütüphaneden alır, ben okurdum, o tashih ederdi; ara sıra herhangi bir metne bakmak için not almak icabetsen orada mebzulen bulunan kâğıtlardan birini alıp yazarken derhal müda-hale eder, eski bir prova kâğıdının boş kalmış yerini bana uzatır: — Buna yaz, o kâğıda yazık değil mi? Günahtır; ona daha mühim şeyler yazılır, ısraf haramdır. Bu, ısraf haramdır düsturu onun yegâne bağlandığı bir umde idi. Vakfıyesinin belîğ şehadetli ışığında buna inanmak lâzımdır. Serveti olduğu halde her türlü mahrumiyetlere katlanırdı; onun emelî ferdin değil, cemiyetün saadeti idi. O, ferde pek az şey verdi; lâkin cemiyete her şeyini bırakmaktan çekinmedi.

Hoş Sadâ'ya ait çıkacağını tahmin ettiğimiz vesikaları aramak için damadı Nihat Bey ile beraber Mercandaki konağına gittik. Hava o gün çok sıcaktı. Üstadın her zaman oturduğu odanın kapısını açan Nihat Bey ile bir toz deryasına daldık. Yığınlar halinde kâğıtlar, kırık kalemler, yerlerde kırık fincanlar, ilâç şişeleri, bir sürü hırdavat... Oturduğu kanapenin üstüne atılmış yırtık defterler, hemen hemen her tarafı yazılmış, boş yeri olmıyan kâğıtlar, basılmış eserlerine ait prova klonları, resimler, gazete kupürleri, torba, torba sararmış, türlü boyda kâğıtlar, takvim kenarlarına yazılmış notlar. Bunları tetkik ederken acaba Hoş Sadâ'ya ait bir şey çıkacak mı diye geçirdiğimiz helecanlar. İşte bir not:

«... Dellâlzade İsmail Efendinin göğsünde kanbur olduğuna dair malumat siyah kapaklı defterde». Biz memnun; ama siyah kapaklı defter nerede?.. Çıkar, çıkacak diye güneşli ve pencereleri kapalı odada ter içindeyiz...

Artık sıra sandıklara gelmişti; İşte bir zarfın içinde resimler, yaprakları dağılmış bir defterde son asır musikîşinaslarının yalnız isimleri... Bir zarf daha, üzerinde boş yer yok, her iki tarafı kenarlara kadar dolu; Tanburi İshak hakkında yazılmış bir makale... Gazetelerde musikîmize dair yazılmış makalelerden toplanmış kupürler...

Üstadın odasından üç gün çalışmak suretiyle toplayabildiğimiz vesikaları tasnif etmek sırası geldi. Musikîşinaslara ait bulabildiğimiz notları alfabetik sıra ile zarflara koymak istedim. İstedim ama ilmi bir şekilde bu tasnif kabil olamadı; çünkü bir ufak kâğıdın üzerinde üç kişiye ait not vardı. Udi Şekerci Cemil Beyi yazmağa başladım; resim yoktu, yalnız, resmin bulunduğu gazete ve mecmuaların isimlerini zarfın bir kenarına not etmişti. Aradık, bulduk.

Sıra büyük Dedeye gelmişti. Elimize geçen defterlerin birinde Dedeye ait ancak bir sahifelik yazı vardı. Lâkin Dede bir sahifelik mi idi? Hakkında kitaplar yazılması icabeden bu musikî dehâsına bir sahife mi verecek idi? Acaba başka defterler ve kâğıtlar arasında tafsilât var mı idi? Hiç birisinde tatmîn edici bir yazıya, esef olunur ki, tesadûf edemedim. Artık diğer kaynakları taramak lâzım geliyordu. Kim bilir, Üstad, belki Dede'yi hafızasından yazacak idi. Lâkin o hafıza artık mevcut değildi. Rauf Yekta Beyin Esatîzi Elhani ile kütüphanelerimizdeki yazma şarkı mecmuaları vesair kaynaklar imdada yetişti.

Üstad birçok bestekârları yazmamıştı. Meselâ, Ahmet Rasim Beyi yazmamıştı, eser alfabetik olduğu için ben de yazamadım. Allah nasip eder de ikinci cildi yazılacak olursa, yazılmamış bestekârlar ile mevluthanlar, naatgûlar, ıcrakârlar, hanendeler, âyînhanlar da oraya konulur. Hoş Sadâ'ya dair tertip edilip bitmiş müşveddeye tesadûf edilmeden cesaretle başladığım ve hazırlıksız bulunduğum bu eserde tafsilâtıyla yazılmış bestekârlara da tesadûf edilecektir. Onlar şahsen tanıdığım bestekârlardır. Eksik de olsa büyük bir himmetin mahsulü olan bu eserde Üstadın ruhunu bir daha taziz eder, kendisine Allahtan rahmetler dilerim.»

Bugün Türk irfanının kıymetli mahsulleri arasına katılan, acı bir kesileyle natamam da olsa, bu eser; Üstadın son kitabı oldu. Doksan yıla yaklaşan ömründe cimri denecek bir tasarrufla yaşayıp yazı, kitap vesika ve Türk-İslâm eserlerini topluyarak müsrif denecek bir eliaçıklıkla hepsini bizlere, yani millete bırakmış olan İbnülemin, bu hususta takdire, tanzire ve hürmete lâyık bir büyüğümüz olma sıfatını kazanmıştır. Hakkı

Tarık'ın 1943 te tertiplediği "Elli Yıllık Yazarlar" a ait çok kıymetli dergide tesbit edildiğine göre ilk yazısının yayınladığı 27 Şubat 1890 tarihinden 24 Mayıs 1957 ye kadar altmış yedi yıl elinden kalem, dilinden hiciv ve nükte düşmeyen Üstad için, daha çok söylenecek şey olduğu şüphesizdir. Kendisini yakından tanıyan Doktor Kâzım İsmail Gürkan, Ahmed Hamdi Tanpınar, Doktor Muzaffer Esat Güçhan, onun türlü cephelerini bundan sonraki sahifelerde anlatmışlardır. Yine de söylenilmesi gerekli tarafları tam söylenmiş olmayacaktır. Bilhassa eserlerinin tarih ve tarihîmiz bakımından kıymetlerini en iyi açıklayacak olan dostum Mükrimin Halil'in bu husustaki ricama karşı ettiği va'di yerine getirmemiş olması, üzülmeye değer bir noksandır. İlk yazısına "Ömr-i Beşer" adını veren Üstad, bütün gayretlerinin ve inanışlarının özünü Vasiyetnamesine koymuştur ki, manen olduğu kadar maddeten de değerli bu vesikayı Üstadın kıymeti mukaddereli bir yadigârı olarak neşrediyoruz.

Bay Avni Aktuç'un gayret ve himmeti, yeğeni Bayan Selma Akay'ın vesika ve müsveddeleri bize vererek bağışladığı imkânla Türk kütüphanesine sunmaya muvaffak olduğumuz Hoş Sadâ, Üstadın bize yadigârı ve bizim de Üstada armağanımızdır. Mahrum kaldığımız Pazartesi musiki akşamları, bu kitaba girmiş Türk musikişinaslarının hep bir arada bir ruh ve hâtıra olarak birleşmek suretiyle bizden sonra geleceklere, yapacakları fasıl topluluklarında devam edecektir.

Sözlerimi bitirirken onun, "Elli Yıllık Yazarlar" toplantısındaki iki cümlelik nutkunun (sanırım, hayatında en kısa konuşması budur!) sonunu Haktan ruhu için rahmet dileyerek tekrar edeceğim:

Allah bes, bâki heves!...

Hasan-Ali YÜCEL

ÜSTAD İBNÜLEMİN'E DAİR (*)

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail GÜRKAN

T ANIYANLAR onu yaşıyan tarih olarak dinlerlerdi; yürürken tarihimizin bir parçası, edebiyatımızın bir hülâsası geçiyor sanırdınız. Görüşürken kendinizi son yüzyılımızın içinde bulurdunuz; cildler yığını eserlerinin dışında daha nice vak'aların, tertip ve tahlilleri mahfuzatında yer almış bulunduğunu hayretle öğrenirdiniz. Devrimizin en selâhiyetli (Şâirler tezkiresi) yazarı olduğundan kimsenin tereddüdü kalmamıştı.

Mahmud Kemal İnal, normal ölçüleri aşan şayanı hayret bir hafızaya en aşağı 70 yıldanberi mütemadiyen yeni bilgiler eklemiş, yenileri yerleştirirken eskilerden hiç birini çıkarmak lüzumunu duymamıştı. İstiabı bu kadar geniş bir hafızanın sahibi, son nefesini verdiği ana kadar Türk tarihinin son yüzyılının olanını bitenini bize dünkü, bugünkü hâdiselerin canlılığı ile anlatıyordu.

Yurdumuzda kendi kendini yetiştiren adama, mubalâğasız, bir misâl vermek isterseniz ondan daha mükemmelini bulmağa imkân yoktur Şuray Devlet Reisi Yusuf Kâmil Paşa'nın mühürdarı Emin Paşa'nın oğlu

(*) Sayın arkadaşım Kâzım İsmail'in bu yazısına ilâştirdiği mektubu da yayınlamayı merhumun hâtırasına bir hürmet olarak yerinde buldum:

Sayın Hasan-Âli Yücel,

Rahmetli İbnülemin hakkında bir yazı göndermekliğimi isteyen 11 Ekim tarihli mektubumuzu dün Avrupadan anıdetimde klinikte buldum. Böyle bir vazifeye tehalükle katılacağımı takdir buyursunuz. Gecikmenin Avrupada bulunmamdan ileri geldiğini nazara alarak bana birkaç gün daha izin vermenizi isterken takdir edeceğim mektupların bilhassa şahsen zatullinizi müteleziz edeceğine emin bulunmaktayım. Kendisi için Üniversitede Rektörlüğüm emazında tertiplenen jübilede sesi de tele alınmış ve bu en kaymetli hâtıra nezdinde mahfuz tutulmuştur. Himmetimize ben de kendi köşemden şükranlarımı arzeder ve ara sıra sizi gördüğüm Cumhuriyet gazetesi sütunlarında iştiyakımı asla tatmin edememkte olduğumu da münaadenizle ilâve ederim. Derin sevgi ve saygılarımla.

Tıp Fakültesi

1.inci Cerrahi Kliniği

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkân

Östad, Üniversitede Jübile günü Rektör Dr. Kâzım İsmail Gürkan'ın sunduğu
levhaları inceliyor

Üniversitede yapılan Jübilede

idi. Abdülâziz devrini hayal meyal, daha sonraki vukuatı sarahatle idrak ederek (Zeynep Hanım) konağının içinde, babasının Bakırcılardaki konağında ve Yakacıkadaki yazlık evlerinde yaşadı. Dünya ile, devlet işleriyle temasa geldiği yer ise (Bâbîâli) idi. Hususi tahsilden sonra pek genç yaşta intisap ettiği Sadaret Mektûbî Kaleminde hâkikî mektebini buldu; derece derece yükselerek İyâlatı Mümtaze Müdürü, Beylikçi ve Amedci oldu. Devletle kurduğu bu yakınlık ona Sultan Hamid'in son yıllarını, Meşrutîyeti, İmparatorluğun sonunu iyice tanıttı ve İbnülemin tipik bir Bâbîâli efendisi oldu.

Millî hareket zaferle sonlanıp Bâbîâli artık sadece İstanbul Vilâyeti olduğu gün, son Sadrazam Tevfik Paşa ile birlikte oradan çıktı ve böylece ondördünün maiyyetinde çalışarak yazmağa hazırlandığı (Osmanlı Devrinde Son Sâdrazamlar) eserinin sonunu yaşadı, vesikalarının tomarını da koltuğuna aldı.

Telemak mütercimi Yusuf Kâmil Paşa'ya intisabı ve hükûmetteki memuriyeti İbnülemin'e devlet büyükleriyle tanışma, sohbetlerinde bulunma imkânını hazırlamıştı. Lâkin İbnülemin'in bu imkânı bir mazharîyet olarak kullanan ince tecessüsü, öğrenme, zabıt ve nakletme kaabiliyetleri olmasaydı o da böyle meclislerde bulunmuş nice figüranlardas, biri olarak gelir geçer, unutulur gider ve onun bize verdiklerinden mahrum olurduk. Halbuki o, tam Şark efendiliğinin üstüne bu noktada yüzde yüz Garplı idi: not etti ve sakladı, sonra da yaydı.

Hikâye ettiklerinin yanında verdiği vesikalardan anlaşılır ki, birçok hâdiseleri ileride tarihe maletmek için vesikalarını günü gününe kopya etmiştir. Bilhassa Meşrutiyetten sonra Yıldız Sarayı evrakını taanife memur edildiği zaman yüzlerce sandığın muhteviyatına mikroskopla bakarcasına dikkatle eğilmiştir. Bu vesikaları Arşiv (onun tercih ettiği tâbirle: Hazineievrak) e maledebildi ise bu, Bâbîâlinin, bu namuslu kalem efendisine itimat edişinin bir neticesidir.

Birinci C'han Harbinin sonuna doğru edebiyatımızın selâhiyetli birkaç üstadının idaresinde (Asârı müfide kütüphanesi) adlı bir seri yayınlanmaya başlamıştı. Bu kitaplardan bir kaçını heveskâr bir lise öğrencisi tecessüsü ile elime almış; Hersekli Arif H'kmet, Leaskofçalı Gal p ve Şeyhülislâm Yahya Efendilerin divanlarının ön sözleri altında bana o zaman çetrefil gelen bu imzayı yadırgamıştım: İbnülemin Mahmud Kemal!

Bütün bu divanlar gibi Finten, Tayıflar Geçidi ve diğerlerinin de içinden işime yarar bir şeyler çıkarmak için epiyi yorulmuştum. Rahmetli babam önsözlere dikkatimi çekti, beni ikaz etti: "Oğlum - dedi - bu zata

dikkat edin, yazılarını okuyun; edebiyatımızı çok iyi bilen, mükemmel bir münekkiddir". Sonradan öğrendim ki babam, kendisi ile görüşmüştür!

İbnülemin tarihçi ve edib olarak çok namuslu adamdır: Bir vak'ayı yazarken, varsa vesikasını koyar, yoksa onun hakkındaki çeşitli rivayetleri sıralar, hâdiseyi didikier, bazan hükme vasıl olur ve yerine göre de hükmü açıkta bırakır. (Çalışkan adam) ın bu emsâli nâdir bulunur tipi, mesâ'isinde günlerce, aylarca bir ifadenin, bir hikâyenin, bir metnin peşinde didinmiş ve yorulmuştur. Yazılması yarım kalan bu son eseri (Hoş Sadâ - Son musikîşinaslar) ın notlarını tamamlamak için hayatının son yıllarında yaşlı, hasta haliyle kütüphanelerde, mezarlıklarda dolaştığını yakinen biliyorum. Bestekârı bilinmeyen bir şarkının sahibini meydana çıkarmak veya bir iki türlü söylenen ve çalınan güfte ve bestelerin aslını tevsik etmek için bıkmadan, üşenmeden, yorulmadan baş vurmadağı kaynak kalmamıştı. İbnülemin bu işlerde septik idi; tek bir ifadeye, bir tarihe inanarak onu hemen gerçek diye almağa yapısı müsait değildi. İştâ bu titiz, münekkid, hâkikatı arayan ruh haleti onu hem yoruyor, hem de meşgul ediyordu. Resmî vazifelerden çekilip (verim) devrine geçtiği zaman kendisine lâubaliyane "Nasıl vakit geçiriyorsunuz?" diye soranlara hiddeti de ondan geliyordu. Geçirecek vakti var mıydı ki?.. Ve bu da bir hakikat idi!

Yakın tarihimize dair yazılan hikâyelere, tefrika edilen romanlara ve cild cild (kendi tabiriyle yastık kadar) şişirilen kitaplara nefret de kendi titizliğinden ve c'ddiyetinden geliyordu. İbnülemin (bir rivayeti derhal hakikat, ilim diye satıyorlar) diyerek yazanlara çatıyordu. Bu babda inandığı çok az adam vardı. Mabeyin Başkât'bi rahmetli "Ali Fuad Türkgeldi" nin "Görüp işittiklerim" i için bana aynen: "Bak o doğrudur. Ali Fuad Beye inanılır" demişti. Üstad bu inancı, pek çok nâkilden ve eserden — belki de haklı olarak — kıskanmıştır.

Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar adlı büyük eseri iç içe, girift, ne hikâyeler, ne nüktelerle doludur. Topladıklarını uzun uzun ve cidden kendine has ü lûbu ile anlatırken meselâ yüz sene evvelki bir hâdiseyi bazan bir ist hza ile tenkid ettiği, hiciv ve tehzile çok kaçan telmihlerle süslediği görülür. Yazısı ile hususî tahkiyesi o kadar samimi bir surette bağdaşmışlardır ki, okurken İbnülemin'in sesini de duyar ve yüzünü de görür gibi olursunuz. Böylece, beyaz üstündeki bu siyah satırlar İbnülemin'in ta kendisi olur!

Bir sadrazamın kahveye arpa karıştırdığını, bir diğzerinin ise evinde güzel yemekler yediğini ehemmiyetle kayd ve zikredışı evvelâ bu küçük unsurların şahsiyeti yaptığına inanışının ifadesidir. Ancak bunların, onun tarafından şahsiyeti belirtmek için bilerek kullanılmış olması kadar, İb-

nülemin'in beynelmilel bir mertebeye çıkan hususî istihza kudretinin kalemini zorlayışının bir tatlı tezahürü olarak da kabulü doğru olur.

Hazret, 60 sene evvelki bir vak'a hakkında düşüncesini hiciv yolu ile açıklarken bazan da onu bir beyit veya kıt'a ile de tarîhe maleder.

Şiirde hiciv vadisindeki üstadlığına diyecek yoktur. Sayısı yüzleri aşan ve çoğu yayınlanmamış hicivlerinden bizde mahfuz olanlarından burada üç misâl vereceğim:

1 — (Mürd) olan bir köpek için yazdığı mersiye galiba edebiyat tarihimizde ilk nümunedir. Sahiplerinin (Pit) adını takmış oldukları köpeğin mersiyesi (İt, git, margrit, sırma şerit, tirit..) gibi hakikaten orijinal kafiyelele doludur.

2 — Hayatında pek âlâ ismini ısıtmışlığı varken mevcudiyetinden bahse lüzum görmediği bir şâirimizin ölümünü müteâkip kolaylıkla söyle-yiverdiği uzunca mersiyede "Öldüğü gün vâkıf olduk şanını" diye bilme-mezlenerek başlayıp sıraladığı birbirinden nefis beyitlerle şahsı ne kadar derinliğine tanıdığını adetâ ifşa eder:

*Öyle sevginmiş ki fikri benzemez
En büyük milyarderin adanına*

*Böyle şair gelmemiş dünyaya hiç
Şiir ü şîr'i benzemez akrasına*

*Şîrinin uymaz hesabı parmağa
Bahusus gelmez aruz ezanına*

*Öyle hayranmış ki şîr'ü neşrine
Ehli irfan turp sıklar iz'anına*

*Veçhî benzer şîrme, canlar yakar
Şîr'i benzer veçhî nâ-rahşanına*

*Bakma mir'ata olurmış bî şuur
Kendi âşk kendi hüsû dâim*

*Postu sermiş çıkmamış meyhaneden
Yan verip plr-i muraş yaranına*

*Öyle mûnnetkeş imiş ki bî misâl
Düşmen ağılar derd-i bî payanına*

*Şişe şişe nûzedüp boş durmamış
Akıbet gırmış zavallı kanına*

*Kendine her veçhile hemdem bulup
Bekri Mistuk almış âni yanına*

*Yazdılar tarihî lîfai merhûmın
İçti içti a. Orhan camına.*

3 — Ona göre çok frengâne tavırlarıyle maruf olan bir dostu için yazdığı enfes bir kasidede birçok güzel beyitlerin arasında şu:

*Ruhuna İncil okur rahip Kamil
Heykele tedris ederdi Kod Sivil*

mısralarına gücenmeye tabii imkân yoktur! İbnülemin — âşikârdır ki — bu beyitle kaside mevzuu zatın ecdadına da telmih etmektedir.

Bunun gibi rahmetli Florinalı Nazım'ın kendisini Bâbüâlîde sık ısıık ziyaret edişinden bizzat olarak yüzüne karşı söylediği şu kıt'aya bizzat tariz edilenin güldüğünü İbnülemin (Son asır Türk şairleri) kitabında yazar:

*Bir takım lâf ile teqîs-i huzur
Etme ey şâir-i bî şîr ü şuûr
Her dakika bana gelmekten işe
Yolda bir kendine pelsen ne olur?*

Üstad, mizac itibariyle hadid, seriül infiâl, titiz, biraz kindar ve çok muhafazakârdı. Her pazartesi akşamı yatsı vakti başlayan toplantılarının yemekli zamanına ben yetişmedim. Babadan kalma bir miras halinde 50 yıl devam etmiş olan bu toplantılarda pek çok maruf simalar geçmiştir. Gecesinde ziyaret'ne gidenlere bir İstanbul efendisinin yüksek terbiyes. ile hürmet etmekle beraber mutlaka gösterdiği yerde oturması gerektiğini ihtar eder, ikramda kusur etmez, lâkin musiki esnasında veya sohbet meyanında işi hafife almağa yeltenenleri azarlamaktan da âslâ çekinmezdi. Güzel olan, onu bilenlerin bu azarlamalardan gocunmayışları idi.

Üstad, şahsî nâmus bakımından da baha biçilmez bir kıymet taşırdı: Irz, ona hâlikının en kıymetli vediası idi!

(Dini bütün müslüman) lığı, onda millet malına karşı hudutsuz bir sahabet duygusunu gün geçtikçe besliyordu. Başkasının, milletin hak-kına, malına d'el ve el uzatmak, uhrevî âlemdede büyük mücazata namzet olmaktı. Bâbüâlîden ayrıldıktan sonra bir müddet Evkaf (şimdiki İslâm eserleri) müzesinde çalışmış ve nihayet cüz'i emekli maaşı ile köşesine çekilmiş; notlarını, mahfuzatını asıl o zaman yazmaya koyularak hayatının en verimli, hayrete şayan verimli devresine girmişti.

Hayat tarzı refaha hiç de yakın olmamasına rağmen maddî ihtiraslardan uzak yaşıyordu. Varlığı, sıhhati, saadeti için Hakka şükürü, Peygambere bağlılığı ağzından düşürmedi, beş vakti ihmal etmedi, abdesaiz sokağa çıkmadı. Baba tarafından Sadâti Hüseyniyeden olduğunu kemal, ıftiharla tekrarlar ve bu suretle Hazreti Peygamberin lütuf ve iltifatına

devamlı surette mazhar olmakla bu mes'ud hayatı idame edebildiğini cidden temiz bir mümin edası ile, şükran dolu bir yürekle söyler, minnetini ifade ederdi. Hiçbir şeye ihtiyacı yoktu, çünkü gönlü gani idi.

İbnülemin, milli tarihimize hürmetkâr, tarihi şahsiyetlere, (büyük) tanıdığı geçmişlerin hatıralarına vefakâr ve terbiyeli idi. Yakın tarihte onun ölçüleri ve âmmenin kanaati ile pek iyi not almamış marufları istihza ile iktifa, ehemmiyet derecesine göre de tenkid ve teşhir eder, fakat büyük ve bilhassa namuslu tanıdıklarının veya büyük mevkiler işgal etmiş olanların, hattâ unvanlarının noksan söylenmesine bile müsamaha etmez, tehzile kalkanları sustururdu: Bir defa (Abdülhamid) dediğini duymadım, kusurlarını söylemiş ve yazmış olmakla beraber her defasında (Sultan Abdülhamidi sanî) derdi. Onun dilinde (Gazneli Mahmud) yoktur, (Mahmud-ı Gaznevî) vardı; bu muhafazakâr unvanı ile ancak o şahsiyeti ifade ettiğine inanıyordu. Bir defa (Eyüp) dememiştir, o büyük şahsiyet (Ebu Eyyub-el-Ensârî Hazretleri) idi.

Muhafazakârlığı imlâsına da tesir etmiştir: Maarif Vekâletinin damgasını taşıyarak Maarif matbaasında basılmış olan eserlerinde dahi Arapça kelimeleri, tam ve doğru talaffuzlarına göre Türk harfleriyle yazdığı, daha doğrusu dizdirttiği görülür: Füad, Arab, Düşmen gibi... Burada her türlü müsamaha ve gayreti göstererek İbnülemin'in elinden o değerli notları alıp bastırabilen Maarif Vekâletine en derin şükranlarımı ifade etmeden geçemedim.

1949 yılında — ölümünden sonra alınması şartıyla — kütüphanesini Üniversiteye bağışlama teşebbüsünü yaptı ve Noter senedini imzaladı (*) 1953 de (ölüme bağlı olma) kaydını da kaldırarak senede yeni bir şerh verdiği zaman ben Üniversitede Rektördüm. İbnülemin'in bu emsalsiz, âsil hareketi öğrenciler arasında heyecan uyandırdı. Bir jübile tertip ederek ona Üniversitenin şükranını ifade etmek istediler, ben de gençlerin bu arzularına vasıta olmakla çok iftihar duydum. Şu anda bu büyük adamın, nefesi tükenmeden, gözleri kapanmadan kendi kıymetinin takdir edilmekte olduğunu görmüş bulunmasından en büyük bir teselli duymaktayım.

İbnülemin, o gün, takdir ve şükran için benim, Hilmi Ziya Ülgen, Mükrim'in Halil Yinanç ve Hamdi Tanpınar'ın söylediğimiz sözleri dikkatle dinledi ve bu hitabelere mukabelesinde: "Ben nefesinde bir kıymet tasavvur eden hayâlpereşterlerden değilim, haddini bilenlerdenim. Benim beğenilecek bir şeyim olmadığını samimi bir vicdan ile itiraf etmekle beraber müteselli olduğum yalnız bir cihet vardır ki, aziz milletimin Maarifine hizmet

(*) Bu hareketimi teşvik edenler, Rektör Sıddık Sami Onar ve rahmetli Ebû'lulâ Mardin'dir.

için çalışmakta bulunduğumdur. Muvaffak olamıyorsa kusurumun hüsnüniyetime bağışlanacağını ümid ederim" diyerek başladı ve vaktiyle söylemiş olduğu:

*İlimin hükmettiiren insana faris cehlidir
Ehli irfan cehlini âlüm olunca anıyor.*

beyitini tekrarlıyarak gençlere veciz ifadelerle öğütler verdi ve şöyle devam etti: "Babam merhum bana iffet ve namustan başka miras bırakmadı, ben ise kazanmanın yolunu hiçbir devirde öğrenemediğimden servet sahibi olamadım. Cenabı mürebbi-i âlem, (Rızkın hayırlısı, k.fayet edendir) buyurduğundan bana isabet edene kanaat ettim. Cenabıhakkı şükrederim ki, nefsimce maddi bir dileğim ve emelim yoktur. Dilerim ki, kitab-ı hayatım kapandıktan sonra kitaplarım erbabı tettebbü ve meraka faide temin eylesin".

Böylece Üstadın, bütün bir ömür boyunca muktesidane yaşayarak vücuda getirdiği koca kütüphaneyi eliyle memleketin en büyük irfan müessesesine bağışlamış ve bu hareketine karşı umumen duyulan kadirşinaslık ve şükran hisleri kendisine ıblâğ edilmiş oldu.

İnsan olarak zaafı yok mu idi? Olmasa insan olmazdı. Üstadın başlıca iki büyük zaafı vardı: Yaşından bahsedilemezdi, zira nazardan korkardı. Ona göre esasen yaştan bahsetmek terbiyeli bir hareket de sayılmazdı. Bir de güzeldi! Evet, gençliğidenberi çok güzel olduğu kabul edilmeli idi. Üstad, sohbetlerinin hususiliğini yapan şakalar, telmihler ve tarzizler arasında başkalarının çirkinliğinden misâller vermeyi fırsat buldukça kendi melâhati - vecchiesinden bahis fıkralar eklemeyi de hikâyelerinin bir çerezi haline getirmişti.

Rektörlükte bulunduğum zaman, bir gün gayet gazub bir çehre ile odaya girerek bazı genç hanımların kendisini tramvay ve otobüste rahatsız etmiş olduklarından yarı şikâyet, yarı iftihar edasiyle bahsetti. Sözlerini tamamlayınca "Üstad, biz ne talihsizmişiz? Hiç öyle yerlerde bizi rahatsız eden olmuyor" diyerek şakayı tamamlamak istedim, Bu defa unlü h'ddetile "Ne münasebet? Sen bir aynaya bak, bir de bana, efendi!" diye bütün bu rahatsızlıklara, mahzâ güzelliğinin sebep olduğunu — inanan bir tavırla — ifade edivermişti!

Ona göre gençliğindeki güzelliğinin İstanbul'da bir (hâdis) oluşunun başlıca isbatı da sayısı yirmiye aşan izdivaç namzedlerinin hep münkesir birer âşık olarak ondan mehur olduklarını bilme'leri, hattâ ikrar etmeleri idi. Üstadın âzami derecede sübjektif olduğu birinci mevzu bu idi. Bu izdivaç hikâveleri arasında bir tanesi — namzed hanımın pek bü-

yük makam sahibi bir zatın kerimesi olması dolayısıyla — devrinin sosyetesinde uzun yıllar günün meselesi olmuş, kendisine göre (kısmet olmadığı için), muarızlarına göre ise namzed genç kız İbnülemin'i görünce beyenmeyip başkasını tercih ettiği için izdivaç suya düşmüştü. Aradan yarım asır geçtikten sonra bu Hanımı tedavi ediyordum. Hayatta ununu çoktan elemiş, eleğini asmış olan bu maruf ve çok zeki Hanımefendi, Mahmud Kemal ile evlenmemiş olmaktan şimdi çok pişmanlık duyduğunu ona söylemek arzusuna — kim bilir hangi sâikle — kapıldı. Üstadı beraber alarak hastayı ziyaret ettik. Hanımefendi birkaç şahidin huzurunda ikrarda bulunarak üstada hududsuz bir keyif bağışladı.

Emin'im ki, İbnülemin o gün hayatının müstesna günlerinden birini yaşadı ve ölümüne kadar bu itirafı her yerde tekrarlardı ve her defasında beni içhâd etti. Üstad, muhayyel bir izdivacın — belki de şahsını münkesir eden — macerasından ve Hanımefendi ile evlenmiş ve çoktan irtihal etmiş bulunan rakibinden, böylece intikam alıyordu!

Hasta ziyaretine hususi bir itina gösterdiği gibi çalışmada intizama, teşrifat ve merâsime, verilen sözün tutulmasına büyük kıymet verirdi. İtiraf etmeli ki, bunları karakterinin tabii bir icabı halinde kendiliğinden yapar ve mukabelesini de beklerdi. Başımızın ağrıdığını duysa koşup gelmiştir. Rahatsız olduğunu haber almasak veya öğrendiğimiz halde iyadette ihmal eylesek haşlamayı yerdik.

Pazartesi akşamları erkeklere mahsus, adetâ eski selâmlık âdeti üzere toplanılırdı. Lâkin onun dışında bazı akşamlar — bilhassa son yıllarda — erkekleriyle beraber ziyaretine giden hanımları da kabule râğbet ederdi. Hayatı boyunca bekâr kalmış ve her veçhile kadından uzak yaşamış olmasının ruhunda kadınlardan uzaklaşma itiyadını beslediğini düşünmek elbette mümkündür. Bazılarına göre Üstad, bu uzaklaşma ile kadınların nefret ve istikrahını veya tiksintisini ifade ediyordu ve hâkikaten sık sık bu fikri haklı gösterebilecek sözler de sarfetmiyor değildi. Bununla beraber hanımlarla görüşmeye arzukeş ve onlara karşı nazik bulunduğuna da çok şahid olmuşuzdur. Şurası muhakkaktır ki, İbnülemin, meclisinde hanımlar bulunduğu zaman hikâyelerini gerekli teferruat ve tâbirat ile anlatmaktan üzüldü ve bu üzüntüsünü de açıklardı!

Üstadın bir kısmı hakiki, bir kısmı da kendisi tarafından tahayyül edilen muarızları vardı. Bu muarızlarını nesir veya nazım yolu ile hiciv ve târize tutmak onun için başlıca keyiflerden biri idi. Bilhassa târiz'in, hedefini bulduğunu öğrenince keyfi tamam olurdu. Okur, yazar birkaç kişinin — galiba tesadüfen — buluşarak (Sadrazamlar) eseri hakkında ileri-geri görüştüklerini istihbar ettiği sahaflardaki bir kitapçı dükkânına

(Darünnedve) adını takmış ve bir müddet sonra bu ismin dükkân sahibi tarafından duyulduğunu öğrendiği zaman saadetin kusvâsına ermişti.

O ne müthiş konuşma kudreti idi! Bir defasında fasılasız yedi saat konuştuğunu bilirim. Sathî bir görüş için devrin ve dehrin dedikodusunu yapar gibi olduğu zaman bile öğretici idi. Hâsılı hiciv, târiz, istihzâ, dil kavgası, bazan da kalem kavgası Mahmud Kemal'in şahsiyetini (nev'i şahsına münhasır) hale getirmiş ve bu unsurlar teker teker onun derisine girmiş, ayrılması imkânsız bir halde yaşı ile birlikte artmışlardı. İbnülemin'in şekil, kıyafet, düşünce, madde ve ruh olarak bir bütün halinde hakikaten nev'i şahsına münhasır varlığını veznen bir sehli-münteni halinde ilk ifade eden şüphe yok Süleyman Nazif merhumun "Ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendisine" mısraı idi. Yahya Kemal bunun üzerine "Hezâr gıpta o devr-i kadim efedisine" mısraını ekleyerek beyti tamamlamıştır. Kütüphanesini Üniversite'ye bağışlaması münasebetiyle yapılan jübilede bu bey't Rektörlükçe Hattat Necmeddin Efendiye yazdırılarak, Güzel San'atlar Akademisi'nin hediyesi olan (Rütbetül İlmî a'lerrütcü) vecizesini taşıyan yine aynı hattatın kaleminden çıkma diğer levha ile birlikte kendisine takdim edildi. Bu levhalar da Üstadın zati malı olup kütüphanenin duvarlarına asılan diğer eski yazı levhaları arasındadır.

İbnülemin, yazı ile veya sözle kendisine tercih edilen suallere, en hurda teferruatına kadar inerek cevap vermekten hoşlanır, son asrın aile şecerelerini söylerken herhangi bir rötüşa lüzum görmeden, meselâ soranın ecdadı dahi olsa yüzüne karşı ve kusurlariye birlikte söylemekten âdeta haz duyardı.

Üstad şahsen afif ve müstakim olmakla kalmayıp (âl-i Selcen) ve liâzreti Hüseyin'e kadar çıkan aile şeceresi ile muhkem bir (kutbül ak-ıtap) halinde başkalarının şecerelerindeki zayıf tarafları belirtmeye haylice mütemayıld. Bhusus göze batan bazı zamane şahsiyetlerinin bir iki kuşak evvelinde bir yabancından dönme'lik, bir suiistimal h'kâyesi veya herhangi ahlâki bir zaaf keşfederse onu Sadrazamlar, Şairler veya Hattatlar kitabında gûya satırların altında gizleyerek tebliğ ed. vermekte mahareti yüksekti. Bu kitaplarda tercüme hali yazılan şahsın (bazı ülfet ve iptilâları) nın belirti'miş olduğuna sık sık rastlanmaktadır. Mus'ki esnasında konuşanları olduğu gibi mecliste bulunup da sözlerine onun istediği kadar ilgi göstermişlenleri de şiddetle azarlardı.

(Son Asır Türk Şairleri) adlı 2300 sahifelik eserin bitiminde kendisine hediye edilen takrizler için şöyle diyor: "Naçiz şahsım ve eserim hakkında teveccüh ibraz eden kıymetli şairlerimizden bazı zevatın lütfen yazdıkları manzumeler ve tarihler — istihkakımın fevk'inde — takdir ve

tebcili mutazammın bulunduğu için neşretmekten sıkıldım. Fakat bu nefis eserlerin ziyasına razı olmadığım gibi hürmet ettiğim bazı erbab-ı marifetin ısrarlarına da mukavemet edemiyerek hüsnî hatime olmak üzere eserinin sonuna koymaya mecbur oldum". Üstad bu takrizler arasında merhum Hamamî zâde İhsan'ın

*Ab-ı rûy-i fudulî hazretî Mahmud Kemâl
Sahil-i hikmete atmış yine bir dürr-i semin
Ne Kemâlî'nin ırbî Mahmud u mükemmel buhumur
Ne de İhsan gibi bir şair-i Haasan-ıyın*

beyitlerini ihtiva eden güzel kasidesini pek beğenir ve tekrarlanmasından hoşlanırdı. Allah her ikisine de gani gani rahmet eyleye..

Hayatının son on yılı kısa fasılalarla birbirine eklenen küçük - büyük hastalıklarla dolu olarak geçti. Bünyesi esasen zayıf olmakla beraber son yıllarında göze çarpar derecede zayıflamıştı. Zâten bolca yemek yer, fakat asla şişmanlamazdı. Esmer, kuru, cevval, hareketli bir çeşid (hipertiroidik) bir bünyeye malikti. Bütün ömründe şikâyet ettiği barsak ataleti, on yıl kadar evvel ehemmiyetli bir dereceye çıkmış ve endişemizi uyardırmıştı. Rahmetli Necmeddin Molla'nın arzusu üzerine yatırıldığı bir hastanede gerekli tetkikler yapıldı. Hazret, bu hastalığının icabı olan bazı muayenelerin yapılmasında bermutat yarı şaka, yarı ciddi tehevvrlerle epiy müşkûlât çıkarmış, bir hayli — nev'i şahsına münhasır — nükte yapmıştı. O defa ehemmiyetli bir şey bulunmadığı kanaatine varıldı.

Son yıllarda ise her iki gözünde ihtiyarlık kataraktı başladı. Münasip ameliyat zamanına intizaren tedavi takip ediliyor, lâkin Üstadın odaya girenleri görmek için bir gözünü kırptığı ve şahsın yanına çok yaklaştığı zaman ancak tanıyabildiği, kimsenin gözünden kaçmıyordu.

Dermansızlığı için enjeksiyonlar yapıldı, kuvvet ilâçları verildi. Bir kaç yıldanberi (istihyasızlıktan) bahsetmesine rağmen o, ancak eski istihyasına göre istihyasızdı. Hakikatte belki de normalden fazla yemek yiyor, fakat yakıyordu.

Sık sık tekerrür eden bronşit ve zatürrieler onu yordu, renksiz, kansız kalmıştı; boyu kısalmış, öne bükülmüştü. Bu halile boyun atkısını sarar, kürkünü giyer ve yürürdü.

Hekim olarak oldukça sık kendisini görmüş olmama rağmen hiç şikâyet etmediği taraf, idrar cihazı idi. Sohbetinde dışarı çıkanlara hiddet ettiği zaman bu fizyolojik sebebi pek kabul etmez görünmesinden olmalıdır ki, o taraftan şikâyeti ayp saydı. Hayatına son veren Arıza ise o taraftan çıktı. Kısa bir Avrupa seyahatinden döndüğüm gün daha uçak mey-

danunda arkadaşlarım bana, İbnülemin'in (tam bir idrar tıkanması) dolayısıyla kliniğe yatmış olduğunu söylediler; ani bir hissikable'uku ile ürpordim. Üstad o gece sonda yapmaya muvaffak olunamamasından çok sıkıntı çekti; sıkıntısını da hicvetti; fizyolojik patolojik belirtileri envai elfaz ve tabirat ile herkese söyledi. Yorgun, bitap bir beden üstünde tap-taze bir hafıza, ıslıl—ıslıl bir zekâ tezaad hâlinde fışkırıyordu. Yatağında çökmüş bir organizmadan fışkıran bu şayanı hayret beyin ışığı, yağına ve bedenine hiç uymuyordu; mütemadiyen konuşuyor, anlatıyor, mülakat isteyenlere, intibalarını soranlara hiddette noksan göstermiyordu.

İbnülemin — her hastada olduğundan çok fazla — hayata bağlılığını ifade ediyor, geldiğinin ertesi günü hastaneden ne zaman çıkacağını soruyordu. Halbuki iş ciddi idi. Kalb ve akciğerler zâif, kanda üre yüksek, prostat küçülmiyecek bir halde büyük ve sonda kifayetsizdi.

Bu prostatı çıkarmak bir zaruret olduğu kadar İbnülemin'in, yaş asra yaklaşan yıpranmış organizmanın bu ameliyata tahammülü de şüpheli idi. Buna rağmen vaziyeti hâlile bırakmaktansa mahzur ve tehlikeleri çok olan ameliyatı — bilmüşavere — tercih ettik.

Ameliyatın ertesi günü neş'eli görüldü. Yine, ne vakit yatağı terk edeceğini öğrenmek kaygusunda iken korkulan kalb ve böbrek arızaları baş gösterdi ve Üstadın tek hayat ifadesi olarak kalmış bulunan nefesi de durdu!

Ciddiyet ve vekarına bazan da gazebe ifadesi veren manalı çizgilerle dolu çehresinde devamlı zekâ parıltıları ile munisleşen zevim'i gözleri, artık söndü, sesi durdu. Bundan sonra İbnülemin'in eserleri konuşacak...

İBNÜL EMİN MAHMUT KEMAL'E DAİR

Ahmet Hamdi TANPINAR

Ibnül Emin Mahmut Kemal Bey'in ilk eserlerini, bilhassa *Âsar ı Müf* Kütüphanesinde çıkan divan mukaddimelerini daha Sultanî talâbesi iken Antalya'da okumuştum. Fakat kendisini Türkiyat Enstitüsünde tanıdım. Selâmlaşmakla başlayan münasebetimiz — zavallı Tefvik, senin odanda — sonuna doğru benim için oldukça şaşırtıcı, fakat ciddi bir dostluk oldu. Çünkü bu çalışkan, zeki, iyi kalbli olduğu kadar tok sözlü, alıngan, mütecessis ve dedikoducu, her mânasıyla acaip adamla hemen hemen müşterek hiçbir tarafımız yoktu. Şiir, musiki, düşünce, değerleri alış tarzı, hattâ kültürün kendisi aynı değildi.

Sade avrı nesillerden değil, ayrı ufuklardan gelen insanlardık. — Kendi neslimden, hattâ benden de gençler arasında aynı şartlarla karşılaştık. — Bununla beraber onu çok sevmiştim. Bu cinsten ayrılıkların insanda yaratması tabii olan huzursuzluk, hattâ münasebetin devamı için her lâhza tarafsız mintakalar arama mecburiyeti dahi, bu dostlukta bana ağır gelmezdi. Diyebilirim ki, onu sevilmesini istediği şekilde sevenlerden biriydim; yani her lâhza bende esas olan birtakım şeyleri feda etmiş görünerek.

İşin garibi, onun bende ve herkeste buna bile bile razı olmasıydı. İbnül Emin Mahmut Kemal Bey etrafiyle bir çeşit gizli muvazaada karşılaşmayı kabul eden insandı.

Bu yüzden etrafiyle münasebeti, abesce kadar giden bir protokolla tesbit edilmiş gibiydi. Bu protokolun ilk şartı ve maddesi, kendisine karşı olan hürmetle fantezilerine mutlak teslimiyetti. Onun hukuku beşer beyannamesi "Ya beni olduğu gibi kabul edersiniz, yahut sizin için yokum" diye başlardı ve sizin inkârınıza kadar giderdi. Bu sebeple herkes arasındaki hayatı, komedinin ihtiyarı ile mutlak ve müstebit bir hükümdar arasında sallanırdı.

Meclis nin bellibaşlı hususiyeti, bu kişiliğin doğurduğu her an komiğe kaçan vaziyetlerdi.

Fakat bu, zamanımızın hakkiyle hitap etmesi imkânsız birtakım modalarda geçilmiş, bizim anıyamıyacağımız şekilde zeki ve eğlenceli adam, birtakım büyük meziyetlerle doğmuştu. Hayatı ve insanları severdi. Kıs

kanılacak derecede canlıydı. İzzeti nefisle, unutulma korkusuyla karışık garip ve ısrarlı bir vefası vardı. Gençlikten hoşlanır ve daima arardı. Bir gün yaşıtı olması icap eden bir misafirin arkasından "Bu bunak da ikide bir bana neye gelip durur?" demişti.

Hakikatte meclisinde en çok rağbet görenler, kendisinden yirmi otuz, hattâ kırk yaş küçük olanlardı.

İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, çoğu bizim nesilden orta yaşlılar arasında öldü ise bunun mes'ulü seneler ve herkesten gizlediği uzun yaşıdır.

Bütün bu meziyetlerin arkasındaki insan ise tâbir caizse "çağı olmiyan" bir insandı. Kıyafetinden fikirlerine varıncaya kadar her şey onda karışık bir zamandan, bir çeşit üst üstelikten geliyordu. Onunla ancak çok eski ve karışık bir kitabı okur gibi karşılaşmak mümkündü. Sivasto pol'un zaptını, Balkan Harbinin talihsizliklerini, İkinci Mahmud'un kılıç alayını, Kâmil Paşanın sadaretini bütün ciddiyetiyle aynı senenin aktüel hâdiseleri gibi ve o senelerin zihniyet ve ruh halini veren bir kitap, daha iyisi çok keyfî bir takvim tasavvur edilsin. Bu mazi adamında ancak uzun araştırmalarla veya şaşırtıcı tesadüflerle ele geçirebileceğimiz, zamanından kopmuş şeylerin lezzeti vardı. Beni asıl ona bağliyan şey, bu hali ve biraz da onun tabii neticesi olan yalnızlığı idi.

İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, bu yalnızlığın farkında mıydı? Bu rasını pek zannetmem, fakat onun emrinde yaşadığı muhakkaktı. Kendisini, o tatlı ve yapmacığı bol hiddetlere, şahsına mahsus bin türlü anlaşılmazlığa götüren şey de bence hep bu yalnızlıktan, daha doğrusu hayatla mevcudiyeti zarurî olan birtakım bağların yokluğundan gelirdi. Yalnızlığa hiç tahammül edemiyen bir yaradılıştaki olmasına rağmen, zamanına karşı bu sorumsuzluk, etrafiyle olan münasebetlerine, hürriyet fikrinin ötesinde bir ihtiyarlık katıyordu. Meclisinde bunu ister istemez sezdiğiniz için, her lâhza coşturmasını bildiği neşeye daima biraz hüzün karışırdı.

Niçin söylemiyelim, bu canlılığı ve çalışkanlığı ile hepimizi şaşırtan adam, bir *kalıntı* idi. Onunla yarım saat başbaşa konuşup da, arlık mevcut olmiyan birtakım şeyleri varlığının tabii şartları gibi etrafınızda hissetmemeniz kabil değildi. Devamlı bir anlaşmazlık içinde yaşadığı Bâbü'lî bunların başında gelir. Filhakika eski İyalât-ı Mümtaze kalemi müdüründe, yahut bizim pek hoşuna giden şakamızla "son Müstemlekât nazırımızda", baba evinden sonra en büyük tesir, hareketinin ortasında birdenbire durdurulan bu eski, defalarca tamir edilmiş büyük makineden gelir. Onda Bâbü'lînin bir buçuk asırdan beri birikmiş havası ve ekonomi

si vardı. Çalışkanlığı ise doğrudan doğruya eski Tanzimat kalemlerinde işe başhyanların çalışkanlığı idi. Hemen hemen on bin sahifeyi bulan basılmış eserlerini, basılmıyan öbürlerini, bunların hazırlıyan kopya ve müsavveddeleri, on beş yaşından itibaren masa başında geçen hayatında gündelik işler üzerindeki zarurî çalışmaları, bütün o komisyon lâyhalarını, fezlekleri düşünün: ömrü boyunca karaladığı ve muhafaza ettiği kâğıdın yekûnu hakkında bir fikir elde edebilirsiniz.

İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, bazı zelzele mıntakalarında olduğu gibi, Bâbıâlinin en eski tabakalarıyla yeniye en yakının çetrefil bir halitâsı idi. Bu yüzden bu Meşrutiyet münevverinde, hattâ Tanzimatın üstünden bile athıyarak, İkinci Mahmut veya Üçüncü Selim devrine rahatça gidilebilirdi. Kaç defa onunla konuşurken, Cenap'la, Süleyman Nazif'le, Rıza Tevfik'le ahbap olduğunu bildiğim, beraber çekilmiş fotoğraflarını evinde seyrattığım karşımdaki adamın pekâlâ şair Beylikçi Ali İzzet Bey veya İkinci Mahmud'un mabeyincisi Sait Bey, yahut tarihimizdeki meş'um rolünü hiç farketmeden, tarikat birliği münasebetiyle o kadar müdafaa ettiği Pertev Paşa, doğrudan doğruya eserini devam ettirdiği tezkereci Fatin Efendi olabileceğini düşünmüştüm.

Kitaplarını bizim için o kadar çekici yapan taraflardan biri de bu olsa gerektir. İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, *sonradan gelen bir tanıklık* gibi yazardı. Onun için aktüalite veya polemikğin muayyen bir zaman hududu yoktu. Bu yüzden ki eserlerinin mevzuu ne kadar değişirse değişsin, daima kendi tercüme-i hali imiş hissini verir. Son Sadrazamları, belki Son Asır Türk Şairleri'ne ilâve ettiği kendi tercüme-i hali kadar şahsına bağlıdır. Çünkü bize Mahmut Kemal Beyi içinde yetiştirdiği müessesese ve etrafındaki insanlarla verir.

Bu hacimli kitabın Sait Paşaya ayrılan ciltleri ise, bu bakımdan emsalsizdir. Bizde bu iki cilt kadar siyasi bir şahsiyetin üzerinde dikkatle durmuş eser azdır. Fakat aldanmıyalım, bu ciltlerde devrinin politik hâdiseleri ve sadrazam Sait Paşanın hayatı arasında asıl karşılaştığımız şey, İbnül Emin Mahmut Kemal Bey'in kendisidir. Yahut hiç olmazsa, Mahmut Kemal Beyle olan münasebetlerinde yakalanmış, Mahmut Kemal Beye hizmet veya ihanet etmiş bir Sait Paşadır. Eser ilerledikçe Abdülhamid'in kendi mizacına göre yarattığı bu vezirin arkasından, öbür barok terkip, İbnül Emin Mahmut Kemal Bey yavaş yavaş bütün ego-santrizmi ve kompleksleriyle tıpkı kırılan kalbın arasında asıl bütün çıkışı gibi çıkar.

Çünkü insan, hâdisese, her şey, bu yalnız acaipliğiyle lezzetli muharrirde kendisine ve kendisine yakın olanlara nispetleri derecesinde mühimdir.

Kâmil Paşa, Sait Paşa ile çatıştığı için, Yusuf Kâmil Paşa babasının hâ misisi (ve bittabi akrabası) olduğu için, Âli ve Fuat Paşalar, Yusuf Kâmil Paşanın dostları oldukları için vardılar. Böylece tabaka tabaka peyk-leriyle teşekkül eden güneş manzumesinin ortasında ise terkinin tabii merkezi olarak, ve kendi değerler cetveline göre hükmetmek için muhar-irin kendisi bulunacaktır.

Böyle bir dünya, içinde yaşanan asıl dünyanın ortadan kalkması de-ğilse bile, ikinci dereceye inmesiyle kurulabilirdi. Filhakika bu iki ciltte bütün bir vesika bolluğuna, hakiki bir araştırma isteyen istişhatlara, bi-yografi bilgilerine rağmen bu asıl dünyayı bulmak çok güçtür. İbnül Emin Mahmut Kemal Bey o cinsten muharrirlerdendir ki, Mütareke gibi felâ ketli bir devir birkaç satırda, baba evinin Fransızlar tarafından işgali hâ-disesine istihale eder; Abdülhamit istibdadı ve keyfilliği, sembolünü ba-basının Kozana tâyininde bulur ve Balkan Muharebesi, Birinci Cihan Harbi gibi büyük ve elim hâdiseler, kendisine ait bir maaş haksızlığının hikâyesinde ihmale lâyük birer istitrad haline girerler. Bununla beraber son devirlerimiz tarihi hakkında onun kadar orijinal vesika neşretmiş, bütün bu yüz otuz senenin yayını üzerinde durmuş muharrimiz azdır. Matbu ve yazma görmediği eser, Bâbîâli kalemlerinden geçip de kopyesini almadığı bir vesika yoktur, denebilir. Tecessüsünü durmadan sağa sola uzatan bu muharrir, her adımda basılmış veya basılmamış vesikaların yeni bir harmanını yapar.

Son Sadrazamların, çoğu, enstantane fotoğraflara benzer vesikalara dayanan hakikatine rağmen bize o kadar değişik görünmesinin bir se-bebi, insanları ve hâdiseleri çok yakından, âdetâ dibinden görmekten gelen perspektiv değişikliği ise, öbür sebebi de muharririn egosantrizmi ve üstüne aldığı maziye behemehal temize çıkarmak vazifesidir.

Bu egosantrizmin ne olduğunu hiçbir şey Son Asır Şairlerinde ken-disine ayırdığı kısımda saydığı eserlerin adları kadar iyi göstermez. Fil-hakika muhtelif isimler altında neşredilen bu eserlerin hemen hepsi neşre-dilmeyenlerle beraber — 15 eser — ya "Kemal" kelimesiyle başlıyor ve-yahut onunla bitiyordu. Son Asır Türk Şairleri'nin asıl adı Kemal'üs şüera, Son Sadrazamların ise "Kemal'üs sudûr" idi.

Burada bu egosantrizmi doğuran bir yığın anlaşmazlığın, muhit in-tibaksızlıklarının üzerinde durmamızın imkânı yoktur.

Zamanından böyle çözülmesi elbette bir anda olmadı. Onun da etra-fiyle anlaştığı bir devir, dilini konuştuğu bir nesil, herkes gibi ol-mamakla beraber yine lezzetle yaşadığı gençlik seneleri vardı. Şa-kalarına hayretten başka cevap aldığı seneler. Her şeyden sarfınazar,

sadece pandomima, tuluat, tiyatro, karagöz, orta oyunu gibi eglehcelerden bu esere ve üslûba, hattâ şahsiyete girmiş unsurlara dikkat etmek, bize çocukluk ve gençliğini ne kadar derinden yaşadığını gösterir.

Bütün bunlara çok sıkı birtakım hadlerde hakikaten geçikmiş muhafazakâr aile terbiyesini ve bir çeşit dine benzeyen bir baba ve aile saygı ve sevgisini de ilâve etmek gerektir.

İbnül Emin Mahmut Kemal Beyin şahsiyetinde asıl çekirdeği, tâbir caizse, bu aile dini verir. Bütün kompleksler orada toplanır, yahut ona değişir. İşte kendi zamanı ile arasına giren şey, şüphesiz bazı psşik noksanların yol açtığı ve kuvvetlendirdiği bu aile terbiyesidir. Bu terbiyeyi şu veya bu sebeple sahasını genişletmiş mukaddes fikriyle ifade etmek belki en doğrusudur.

Bütün bunlar Bâbüali gibi muayyen tefrifatı, âdabı bulunan, her şeyden evvel kendisini birtakım zarurî şekiller içinde görmeğe mahkûm ve Tanzimattan beri o kadar gayretle yenileşmiş siyasî bir merkezde onun yolunu tabiatıyla kesecek, hattâ bazı zaruretlerle göz yumulan bir unsur haline getirecekti. Said Paşa devrinde bir ara sadece kıyafeti için kardeşi Tefvik Bey'in Anadolu'da bir memuriyetle Bâbüaliden çıkarılması düşünüldüğünü kendisi anlatır. Bu şüphesiz onun için de sık sık mevzu bahis olan bir şeydi. Bununla beraber İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, aile münasebetleri, girginliği, patavatsız olmakla beraber, rahat ve cerbezeli konuşması, o zamanlar daima bir muhatap bulan kuvvetli Müslüman terbiyesi ve ona dayanan değerler dünyası ile, eski kültürümüze ait az çok sağlam, bilhassa filolojik bilgileri ve nihayet çalışkanlığı ile etrafına kendisini âdetâ zorla kabul ettirmişti.

Hakikat şu ki, Bâbüali ona biraz da bu çalışkanlığı yüzünden göz yumdu ve bilhassa politika dışı işlerde çalıştırmakla kendisini asıl istidadı olan sahalarda yapma imkânını verdi. İbnül Emin Mahmut Kemal Beyin şahsiyeti Bâbüalide asıl metne, yani politikaya muvazi yürüten bir çeşit hâş ye gibi teşekkül eder. Zaten edebiyattan gelmişti. Gençliğinde yazdığı iki romanı ve bir hikâyesi vardı ve gazetelerde bir yığın yazısı çıkmıştı. Asıl şöhreti, hattâ eseri ise, eski kültürümüze karşı bilhassa Birinci Cihan Harbi içinde resmî muhitlerde uyanan alâka ile başladığını unutmamalıdır. Sürüp giden muharebenin temin ettiği o acaip ve felâketli istikrar içinde, Ziya Gökalp Rönesansının getirdiği bu kendi üstümüze dönüşte eski şeyleri hakikaten bilen insanlar, birdenbire değer kazanmışlardı.

Şurası da var ki, bu muhafazakâr adam, içinde bulunduğu müesseseler ile bir başka noktada çok iyi anlaşıyordu. Benzeri müesseseler gibi, Bâ-

biâli de biraz arşivdi. İbnül Emin Mahmut Kemal Beyde arşivist ve kolleksiyoncu, daima ön plândadır. Kendisine ilk verilen büyük iş, bir arşiv işi oldu. Meşrutiyetten sonra Yıldız evrakını tasnif etmeye memur komisyona tâyin edildiği gün, muharrir İbnül Emin Mahmut Kemal Beyin asıl doğduğu gündür, denebilir. Bu işe nasıl bir dikkat ve şevkle giriştiğini, bu evrakı ne kadar ciddiyetleelediğini, Sait Paşa ile Kâmil Paşa arasında çıkan ve Meclisi Mebusandan matbuata intikal eden polemğin hikâyesinde görürüz. İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, Yıldız evrakını avucunun içi gibi biliyordu. Sadece bu dikkat, bu işe ne kadar evvelden hazırlandığını gösterir. Filhakika daha çok evvelden, Fatin Efendi tezkeresini tamamlamağa karar vermiş, sağdan soldan biyografik malûmat, el yazısı ve fotoğrafi toplamağa başlamıştır.

Toplamak, tasnif etmek ve dikkatle saklamak. Böylece kolleksiyon yavaş yavaş teşekkül edince, boşluklar kendiliğinden meydana çıkar. İşte o zaman arama ve bulma başlar. Bir bakıma eseri zaman içinde bir merak ve ihtirasın etrafında kendiliğinden bir istalaktit gibi teşekkül etti; o kadar, yalnız malzemesinden ibaret hissini bırakır. Bazı kuş yuvaları gibi en dağınık ve birbirine yabancı unsurları ifrazlarıyla birleştirerek, bütün bir kütüphaneyi hazırladı.

Bu ifrazlar, onun mazi sevgisi, hâtıralara olan hürmeti, tecessüsü ve kızgınlıkları, değerler karşısındaki vaziyetidir. Mizacı ne kadar yalanlarsa yalanlasın, yahut ciddi notunu inkâr ederse etsin, muayyen bir değer cetveli olan adamdı. "Kendisine sadık olmak" dediğimiz ve bugünün insanından o kadar çok istediğimiz davranışın üzerinde Türkçede en çok ısrar eden muharrirlerden biri, muasır hayata o kadar uzak olan İbnül Emin Mahmut Kemal Beydir. Ve hakikatte de biraz fazlaca şahsî şekilde tefair ettiği aşikâr olan değerler dünyasına sadıktı. Gerek Son Sad razamlar'da, gerek Son Asır Türk Şairleri'nde bize o kadar garip görünen bütün bir tenkid cihazını işleten şey bilhassa budur: İbnül Emin Mahmut Kemal Bey, aramızda çok eski bir zamanın ahlâki ve örfü namına konuşan adamdı. Onda *Hâlûm* denen şey muasır değildi. Başka bir zihniyetin münhanisi üzerinden bize geliyordu. Onun içindir ki, İbnül Emin Mahmut Kemal Beyin okuyucuları üzerinde — birçok meselelerde getirdiği sara hate rağmen — ilk tesiri, bazı görüş veya hâfıza hastalıklarının sebep verdiği yanlışlıklara benzer.

Bununla beraber, acaip şekilde bir görme kudreti olan adamdı. Her şeyi demiyeceğim, fakat aksayanı, bütün vuzuhu ve teferruatıyla görmekten ve göstermekten zevk alırdı. Bu kendi üstüne hiç çevrilmiyen, daima dışarda, daima başkalarının üstüne dikilmiş gözün, belki tek kusuru yalnız teferruatta kalması ve asıl terbiyesini yukarda söylediğim gibi yerli halk eğlencelerinde ve biraz da eski müverrihlerimizde yapmasıydı. Medrese tül'hattatin'in Son Hattatlar'ın mukaddimesinde anlattığı açılış merasiminden başlayarak Son Asır Türk Şairleri'nde birçok tanıdıkları için yazdığı şeyler, Ali Emiri'nin ölüm döşeğinde yattığı oda, Sait Paşanın o kadar dolambaçlı yollardan hikâyesine geldiği son çocuğu, Paşa'nın "hastayım!" diye yataktan çıkmayısları, edebiyatımızdaki benzerlerini geçen şeylerdir. Bunlar tek başlarına alınırsa sahibini çok daha başka ışıktaki gösterebilirler. Halbuki bunun yanında, bir türlü kendisini anlatamıyan bir geçmiş zaman şairi vardı. Bu İstanbul efendisi, hayatımızın kırk elli sene içinde nasıl altüst olduğunu, çerçevelerini nasıl kaybettiğini ve çöktüğünü görmüştü. Gençliğinde zengin, mamur, ağzına kadar dolu gördüğü konakların hepsi yanmış, yıkılmış, insanları dağılmış, arsaları kaybolmuştu. Bunlar hepimizin bildiği ve azçok duyduğu şeylerdi. Fakat İbnül Em'n Mahmut Kemal Bey, onları yalnız hatırlamakla kalmıyor, garip ve dokunaklı bir şekilde kendisini onların ayakta kalmış tek parçası, hakikî vârisi zannediyordu. İşte tezkireciyi, Fatin Efendi'nin, Esat Efendi'nin, Âl'nin ve Müs takimzade'nin halefini, yazı yazmayı Flaubert'in Bouvard et Pécuchet'sini hatırlatacak derecede ömrünün tek işi yapan adamı bu terkipten kalanları behemehal kurtarmağa götüren, yahut daha iyisi bu işte o kadar kırbaçlayan şey. Bir eser, bir ism, bir müşahede, yıkılanın bir zerresi, ne olursa olsun o daima bir şeyler kurtarmağa mecburdu. Son Hattatlar'da bazan yalnızca bir ismi anmak ona yetiyordu. Son Asır Türk Şairleri'nin anketi abese kadar gider. Ömründe tek manzume, hattâ tek mısra yazmış insanların hepsi, bu acaip "sormagir" mahallesindedir. Çünkü muharrir için kurtardığı şeylerin kıymetli olması behemehal şart değildi. Kurtarılmış olmaları mühimdi. Bu onun ekonomisi, en aziz şeylerini alan zaman uçurumuna karşı açtığı mücadele, hattâ zaferiydi. Bu arada bazıları kendisini asıl zamanına götürse ne mutlu! O zaman İbnül Emin Mahmut Kemal Bey de mevzuunun verdiği imkânla değişir, üslûbu tathlâştırdı. O zaman bugünün hayatiyle birkaç dosttan başka bağı olmıyan adam, asıl hayatını yaşadığı zamana kavuşuyor, kaybolmuş saadetler, başta babaevi, annesi, kardeşleri ve dost muhitleri, Kâmil Paşa konağı hepsi birden eski revnakı ile yaşamağa başlıyordu. Fakat onların yanibaşlarında uğradığı ihmaller, bir türlü yenemediği itiyadları için mâruz kaldığı tenkidler, istihfaflar, eskiliğinin, muasır olamayışının verdiği küçüklük duyguları, şahal mezi-

yetlerinin mensup olduğu âlemle beraber inkâr edilmesinden duyduğu acılıklar, hattâ şu veya bu sebeplerle evsiz, çoluksuz çocuksuz kalışı vardı. Bu sefer büyük hınçların devri başlıyordu: "Onlar muvaffak olmadılar, ben muvaffak oldum. Son sözü ben söylüyorum. İşte ben onların hakkında hüküm vereceğim." Ve bu son sözü söylemek fırsatını bu dindar adam, kaderin kendisine bahsettiği bütün bir imtiyaz addediyordu. Ve mademki son sözü o söylüyordu, imkânlar müsaade ettiği müddetçe söyleyecekti. İşte İbnül Emin Mahmut Kemal Beyin arkasında çalışan karışık cihaz...

Bu hayatta ve eserde örneğin daima mühim bir yeri vardı. Onun gi bi kat kat olan bir insanı, bir daha görebilir miyiz bilmem? Eserlerinin doğrudan doğruya devamı olduğu tezkirecilerden, şahsî şahadete fazla ehemmiyet veren ve tarihi canlı bir misâl üzerinde, bir politika ve ahlâk dersi addeden eski vak'a nüvislere, üslûbunun bir tarafını, hiç olmazsa hicvinin ve nüktesinin bazı çizgilerini, konuşmasının perdesizliğini aldığı muhakkak olan verli temaşa ovunlarına, belki de Hüseyin Rahmi romanına, tanıdığı vezirlerden sevdiği, ezberinde olan mısralarına her vesile ile değiştirerek tekrarladığı şairlere kadar, gençliğinde her rasgeldiğinin onda hafızası vardı.

Yusuf Kâmil, Mehmet Sait, Sait Halim Paşalar bu örneklerin şahsî hayat plânında en önde gelenleri idi. Hâtıralarının ocağında babası için birincisinin diğer bir nüshası olan bir çehre dövmüştü. Kendisi ise benzetiş çok ilerilere, mukaddese kadar götürdüğü bu iki insanın bir muhasılası olmak istedi. Belki de arada ilk devirlerinde tanıdığı ve tesiri altında kaldığı bir şeyh (Nakşibendiliğin Halidiye kolundandı ve etrafında bulunanların bir kısmı gavalığına inanırdılar.) bu tesirlerin, ilk kademedede mâruzu olan, o kadar çok sevdiği ve her eserinde o kadar hüznle bahsettiği kardeşi Tevfik Bey vardı.

Yazısında, konuşmasında, her pazartesi gecesi evinde yaptığı ve behemehal gelmemizi istediği musiki toplantılarında onu hep yekûnu olduğu bu kalabalıkla beraber görürdük. Yusuf Kâmil Paşanın, Sait Halim Paşanın konaklarında, servet ve debedece onlardan kıyas edilemeyecek derecede geride olan — fakat manen onlara çok üstün addettiği — babasının evinde olduğu gibi musikimizin büyük şöhretlerini bu gecelere getirmesi kendisi için imkânsızdı. Fakat çocukluğunu büyülemiş olan bu âlemlerin teşrifat ve âdabını elindeki imkânlarla tekrardan kimse kendisini men edemezdi. Bu gecelerde kırmızı kadife kanapenin her zaman oturduğu köşesinde, bütün ömrünce üstüne eğildiği gazete koleksiyonlarının rengini bağlamış çehresi, zayıf vücudü, o eski vezir edası nereden ve nasıl bulu

yordu, bunu izah edemem. Fakat etrafında, devletin her şey olduğu ve tek bir mansapta toplandığı devirlerin hürmet ve riayetini kurmağa çalıştığı muhakkaktı. Yazık ki öbür İbnül Emin Mahmut Kemal, her lâhza cam sıkılan, etrafını azarlarken, şaka ve lâtife ederken asıl hayatını yaşadığını zanneden adam, bütün bu örneklerin tabakasını birdenbire yırtar, dışardan görülen bir dikkatle her şeyi altüst ederdi. Öyleki tesadüfen en güzel çalınan veya söylenen en mühim eserin ortasında bile ev sahibinin âdeta sinsice bir müdahalesi ile kıskırttığı kahkahalar, onlara cevap veren ve onları azdıran hiddetler başlardı. Asıl garibi, kendi oyununa arasına kendisinin de mağlup olması ve sonunda karşındakine darılması idi. Bu şakadan başlıyan dargınlıklar içinde bazıları — rahmetli Hamamızıade İhsan Beyle olduğu gibi — bütün ömrü boyunca sürmüştü.

Yukarda onun eseri için, sonradan gelen bir tanıklık demiştim. Muharririn değerler karşısındaki o çok hususî davranışını bir yana bıraksak bile, yine bu eserin bize asıl tarhiten, biyografi ve erüdisyonda tek şart olan inzibattan ve onu sıkı eyleyışinden mahrum olarak geldiği inkâr edilemez. Bununla beraber bu eserin, bir yığın ve çok lüzumlu şeyi kurtardığı aşikârdır. Filhakika bu kadar dağınık unsuru, birbirinden ayrı geçmiş zamanlar yığınına ancak onun gibi zamandan ve zamanının meselelerinden kopmuş bir insan toplıyabilirdi. İbnül Emin Mahmut Kemal Bey aramızda, hayatın konserine karışan bir aksisedâyı yakalamak, hattâ tâbir caizse tahrik etmek lâzımdı. Bu itibarla İttihat ve Terakki devrinden başlayarak, sırasıyle Türk Tarih Encümeninin, daha sonra Maarif Vekilliği zamanında dostum Hasan-Âli Yücel'in bu eserin tamamlanması ve meydana çıkması için sarfettikleri gayreti burada hatırlamamak büyük bir haksızlık olur. Hele kendisinin bütün iddialarına rağmen bu eserlerin çoğunun başlangıçta sadece not halinde bulunduğu ve ancak matbaanın eşiğinde tamamladığı düşünülürse bu himmetin ehemmiyeti kolayca anlaşılır. Filhakika, meraklı ve koleksiyoncu ile yazar daima ayrı şeylerdir. Birincisi ne olsa amatördür. Amatörde birçok şeyi tesadüfün kendisi idare eder. Bu itibarla İbnül Emin Mahmut Kemal Beyin bugün elimizde bulunan eseri başından itibaren resmî alâkanın mahsulüdür, diyebilirim. Zaten ısmarlandığı zaman yazan muharrirlerdendi. Konuları itibariyle en mazbut eserleri olan divan mukaddmeleri, tezkire mukaddimleri, Evkaf ve Maarif nezaretleri salnameleri hep böyle vücuda gelmişti. İşte "Hoş Sada" yı, Hasan-Âli Yücel'in vekilliğinden sonra devam ettirmesini bildiği bu alâkaya borçluyuz. Şurasını da soyliyelinin ki ben, yirmi sene İbnül Emin Mahmut Kemal Bey'i hepsinden evvel bu kitabı bitirmeye teşvik etmiştim. Aramızda bu iş için daima alevlenmeye hazır bir çeşit

mücadele vardı. Fakat o, Son Sadrazamlar'ı daha ehemmiyetli buluyordu. Bu gecikme yüzünden "Hoş Sadâ" biraz da yarım çıkıyor. Buna rağmen, bir medeniyet değişmesi arasından bile hissi hayatımızı hâlâ idare etmekte devam eden, öbür sanatlarımıza o kadar tesir eden son devirler musikimiz hakkında bize bilmediğimiz birçok bilgiyi vereceği aşikârdır. Eski musikimizin tarihi ile birazcık yakından olsun uğraşanlar, İtrî, Hafız Post, Seyyid Nuh, Ebubekir Ağa veya Tab'î Mustafa Efendi gibi en büyük musikîşinaslarımızın bile hayatı hakkında ne kadar az bilgimiz olduğunu, hattâ bazan Zaharya'da olduğu gibi, yaşadıkları devirde bile tereddüt edildiğini çok iyi bilirler. "Hoş Sadâ"nın muharrire mahsus o lâtif karışıklığı içinde olsa bile bize bilmediğimiz birçok şey öğreteceği, hiç olmazsa bu mâzî sanatını alâkadar eden bir yığın ihtimale ve şüpheyne yol açacağı muhakkaktır.

Şimdi bu son kitabı ele almanın sabırsızlığı içinde muharririni daha başka türlü hatırlıyorum. Duvarlarını süslüyen çok güzel yazılarıyla (bazı mühim eksikliklere rağmen, bütün bir kolleksiyon; Son Hattat'larda İbnül Emin Mahmut Kemal kolleksiyonu) bir köşeye yığılmış çoğu kırık eski fayans parçalarıyla (bu evde hiçbir şey atılmazdı, fakat birkaç iyi Beykozu ve Yıldızı vardı), hiç olmazsa ilk Mesrutiyet yıllarına çıkan havı dökülmüş, Empire mobilyasıyla gözümün önünde olan, salonda, bahçe üstündeki sade döşemeli küçük yazı odasında bir ramazan akşamı o kadar acaip şekilde azarlanarak, güllerek, fakat hakiki bir ikramla ve kendi pişirdiği yemeklerle iftar ettiğimiz bu odaların açıldığı sofada, kaybettığı âlemden bir gölge gibi dolaşan, çalışkan, acaip, nasıl seveceğini bilmeden seven titiz, bir çeşit cihan kaynanası huylu, fakat vefalı ihtiyar adamı, çok eski bir zaman takvimi gibi günü geçmiş şeyleri sayan ve sizin zamanınıza ekleyen adamı, kendi tarzında dikkatli araştırmacıyı, bir yığın ihtibasın ve enfüsiliğin içinden bize gördüklerini ve bildiklerini veren hâtıracıyı, bende kalmış yüzlerce hayalinden hatırlıyorum ve içim garip şekilde burkuluyor.

Etrafiyle ve kendisiyle bir yığın anlaşmazlık içinde yaşayan, fakat bütün bu anlaşmazlıkların ortasında kurduğu iç âheng'yle, yaşadığı devrin devamlı inkâriyle, dağınık olsa bile büyük bir eseri vücuda getiren, o kadar unutulmaya mahkûmu, unutulmuş şeyi tekrar hatırlatan bu çalışkan adamı elbetteki fikir âlemimiz daima hatırlıyacaktır. Fakat onu şahsen tanıyanlardan biri olan ben, bu kaybın yanında öbür kaybı, geriye dönmüş zamanın lâtif ve şaşırtıcı bir sayıklamaya benziyen, asıl İbnül Emin Mahmut Kemal'i hiçbir zaman unutamıyacağım.

Ustad Mahmut Keinal alışma odasının

Üstad Mahmut Kemal evinde Cumhuriyet'e demec verirken

BAZI HUSUSİYETLERİ İLE İBNÜL EMİN MAHMUT KEMAL İNAL

Muzaffer Esat GÜÇHAN

AVRUPA dönüşü, vapurda İbnül Eminin, yaşının çok ilerlemiş olmasına rağmen, vakitsiz denilebilecek ölümünü öğrendiğim zaman içimde büyük bir yıkılma hissettim. En yakınlarımdan birini kaybetmiş gibi sarsıldım. Orijinal ve sevimli çehresi günlerce gözümün önünden gitmedi. Yaş, devir, düşünüş farkı ne olursa olsun onu tanıyan herkes, yokluğu ile kendi hayatında yeri doldurulamıyacak bir boşluğun açıldığını hissetmiştir. Bu his, İbnül Emin'in tanıyanlarının hayatı içine girmiş, onları da kendi hayatına sokmuş olmasından ileri geliyor. İşte ben de içim burkularak düşünüyorum: Artık pazartesi geceleri yok; bir daha İbnül Emin'i konağından alıp hastahaneye götüremeyeceğim; bize veya Kâzım'lara akşam oturmasına artık gelmiyecek. Bütün hâtıralar şimdi birer birer, yaşayan gözlerimin önünden geçiyor.

Senciler oluyor, pek soğuk bir kış gecesi, İbnül Eminin musikili pazartesi gecesi toplantısına bir arkadaşla beraber gidiyoruz. Ben kendisini eserlerinden tanıyordum ve birkaç ay evvel geçirdiği bir rahatsızlığı dolayısıyla muayene ve tedavi etmiştim. Daha sonra sayısız defalar hep aynı zevki duyarak gittiğim pazartesi gecelerinden bu, birincisi. Geniş tahta bir merdivenden çıktığımız, duvarlarında fesli, sarıklı eski büyük adamların irili ufaklı fotoğrafları asılı, geniş sofadaki koltukların ve ortadaki masanın üzerlerine yığılmış şapka ve paltoların yanına biz de şapka ve paltolarımızı sıkıştırıyor ve saz sesinin geldiği misafir odasının kapısını açarak içeriye giriyoruz. Ustad bizi iltifatla karşılıyor ve beni büyük kanapeye, yanına oturtuyor. Duvarları tavana kadar irili ufaklı tâlik, nesih, sülüs... yazı levhaları ile tamamiyle örtülmüş, koltukları şezlong, kanapeleri karyola büyüklüğünde yaldızlı bir stil mobilya ile döşeli, bir köşesinde büyük bir çerçeveli ayna dayatılmış bulunan ve ortadaki büyük bir soba ile çok ısınmış olan bu odayı her yaşta insan âdeta diz dize oturmuş olarak doldurmuş bulunuyor. Ortada iki keman.

iki ud, bir nâfiye, iki tambur ve bir teften ibaret bir saz takımı, başlamış oldukları musiki faslına devam ediyorlar.

İbnül Emin'in başında siyah takkesi, sırtında şal hırkası, ayağında mastleri var. Bir bacağı altına kıvrımış oturuyor ve arada bir ince sesi ile söylenen besteye refakat ediyor. Çalınan parça bitince, bir iki ahtan sonra, bestakâr hakkında bilgiler veriyor, hikâyeler anlatıyor ve bu, ek-seriya uzayan hikâyeler esnasında, hep kendisinin hayranları olan gönüllü sazandeler sigaralarını içmek ve biraz dinlenmek fırsatını buluyorlar. Fasil tekrar başlıyor. Üstad, istediği besteleri söylüyor. Çalanlar itiraz etmeden, anlaşılarak veya anlaşmıyarak, çalışıyorlar. Arada Üstadın tatlı tarizleri, hattâ tekdirleri, çalanları, konuşanları veya çıkıp girenleri bulup haşlıyor. Bu arada çay geliyor. Dibiinde bir yığın halinde toz şekeri duran su bardaklarına doldurulmuş çay, büyük bir tepsi içinde getiriliyor ve herkese dağıtılıyor. Yine bir fasil ve tekrar sohbet; daha doğrusu Üstadın, ortaya atılan bir isim veya bir söz üzer'ne başlayan ve suya düşen bir taşın etrafında yaptığı halkalar gibi gittikçe genişleyen ve bazan kendisinin de ilk konuyu unutup "neden bahsediyorduk?" diye sorduğu, isimlerin, şahısların, hâdiselerin kendi görüşüne göre yaptığı tahliller birbirlerini kovaladığı, uzun bir konuşmaya giriyor. Nihayet musiki faslı Kur'anı Kerim'den okunan bir Aşırî ve Fatiha ile sona eriyor. Artık dağılma zamanı gelmiştir. Çalanlar, okuyanlar ve misafirlerden büyük bir kısmı kalkıp Efendi Hazretlerinin elini öptükten ve iltifatlarına nail olduktan sonra gidiyorlar. Biz beş kişi kalıyoruz. Konuşma artık tamamiyle teklifsiz olmuştur. Mükrimin, Üstadın her defasında başka bir san'atla anlattığı ve daima aynı zevkle dinlediğimiz hikâyelerini birer birer hatırlatıyor,deşerek ortaya çıkarıyor. Zaman akıp gitmiş, biz farkında olmadan gecenin ileri saatleri geçmiştir. Vedâ edip çıkıyoruz. Kunderalarımızın çatırdattığı donmuş kaldırımlar üzerinde bastonlarımızın çıkardığı sesi dinleyerek ve soğuk kuru hava ile ciğerlerimizi doldurarak, yine hep ondan bahsederek, evlerimize dönüyoruz. Bu pazartesi toplanmalarının hasretini yaşadığımız müddetçe hissetmiyecek miyiz?

•

İbnül Emin'in sohbetine, asıl bize veya Kâzım'lara gece oturmasına geldiği zamanlar doyum olmazdı. Akşam yemeğine veya ramazan ise iftar sofrasına oturulur. Sütün veledi zinası dediği ve hiç sevmediği peynir gözünden uzak bir yere konurdu. Çorbayı sevmez ve ısrar edildiği zaman söylenerek birkaç kaşık içerdi. Eti hemen daima iyi çiğneyebileceği şekilde, köfte şeklinde yedi. Sebzelerle arası pek hoş değildi. Yalnız enginarı

severdi. Böreğe ve tatlılara ve bilhassa kadayif cinslerine ve kaymağa hüsn ü teveccühü çoktu. Meyvaları ve bunlardan bilhassa muzı severdi. Yemekten sonra başka bir odada akşam namazını kılar ve ondan sonra koltuğuna yerleşirdi. Bu gece sohbeti kış gecelerinde en az beş altı saat sürerdi. Evindeki toplantıların aksine, bayanların da katıldığı bu toplantılarda kendisinin tanıdıklarından ve kendisini sevenlerden başka kimse bulunmadığı için İbnül Emin bütün samimiyetiyle açılırdı. Saatlerin nasıl geçtiğini kimse anlamaz; Üstadın hâfızası, cevval zekâsı, nüktedanlığı, hazır cevaplığı hepimizi kendisine hayran eder, arada bir yaptığı espriye kendi de tatlı ve zarif bir tebessümle gülümserdi. Ufak bir şeye hemen kızar ve büyük küçük, kim olursa, paylardı. Rica ve ısrar edildiği zaman cebindeki şiir defterini çıkarır, hiciv ve lâtife nevinde yazılmış çok nükteli ve zarif manzumelerini okurdu. Bunların bazı açık yerlerini him-hımlarla geçiştirir, bazan da bilâkis Arabça veya Türkçe olup herkesin anladığından emin olmadıklarını Türkçe ve izahlı olarak anlatırdı. Neş'e, dalga dalga, hazır olanları sarardı.

"Pit adlı kelbi acibül sureye mersiye" manzumesinden birkaç beyti şimdi hatırlıyorum:

*Mürdoluncu eyledi herkes keder,
Çünkü nâdir bir köpekti Mâyâ Pit.*

*Parkı yoktu bazı insandan anın,
Rûyine bakma demezdi kimse il.*

*Bir mücassef kibr idi pür debedbe,
Kuyruğundu var idi arma şerit.*

*Aleme gelerydi vaktinde efer,
Armanı neynerdi Golçe Margirit.*

Hayatının son yılları içerisinde yine her zamanki zindeliğini ve bilhassa fikir cevvalliğini muhafaza etmekle beraber eskisinden daha sık rahatsızlanıyordu. İlk defa beş altı sene evvel gelen bir çarpıntı nöbeti (Paroksistik fibrillasyon auriküler) üç beş ayda bir tekrarlıyor, kışları uzunca süren bir bronşit ve bazan konjestiyonlar geçiriyor ve katarakt başlamış gözlerinden şikâyet ediyordu. Bir asistan arkadaş her hafta muayyen günde kendisini ziyarete gidiyor, muayene ediyor, iltifat haberi, bazan manzum, taltif veya sitemlerini gösteriyordu:

*Lûtfedip tuttun elimden beni ettin memnun.
Yarı yolda bırakıp eyledin anıma mahzun.
Ayağımın gözümün derdi yine bakdır,
Dahiâ illet ise olma da her dem eştün*

Birkaç ayda bir kendisini evinden alıp hastahaneye kontrol muayenesine götürüyordum. Bu, bizim için sayılı günlerden biri idi: Kararlaştırılan günün sabahı, tâyin edilen saatte kapı çingırağının ipini çekiyoruz. Hazırlanmış, bekleyen Üstad hemen kapıda gözüklüyor. Kalın kah-verengi paltosu sırtında, şapkası başındadır. Soğuk havalarda fötr şapkasının üzerinden sardığı bir şal atkı kulaklarını muhafaza etmektedir. Arabada göğsünü açtığı vakit her zaman giydiği şal yeleği gözüklüyor. Hareket ediyoruz. Yolda türlü konular üzerinde konuşuyoruz. Daha doğrusu kendisi anlatıyor. Gazetede o gün okuduğu bir zabıta vak'ası, yolda rastladığımız kolkola girmiş iki genç... kıyametin yaklaştığını gösteren alâmetlerdir ve bu alâmetleri birer birer: şeddadî binaların yapılmasına, fûcaî ölümlerin artmasına, haya ve namusun kalmamasına kadar birer birer sayıyor ve misaller veriyor. Hastahanede protokol hiç değişmez. Evvelâ göz kliniğine gideriz. Göz muayenesi yapılır. Sonra bizim kliniğe geliriz. Üstad muayene odasında soyunur; tansiyonu ölçülür; yapılan muayene sonuçları deftere kaydedilir. Bazan elektrokardiyogram alınır; kan sayılır. Bir defa gaslet ederek yaşını sormuş olan bir asistanın başına ne geldiğini bilen asistanlar artık yaş bahsi açmamayı öğrenmişlerdir! Muayeneleri bittikten sonra İbnül Emin'i öğle namazına Bayezit Camiine veya vakit erkense Üniversitedeki kütüphanesine götürmek kalmıştır.

Şu birkaç sahifede İbnül Emin'e ait hâtıralarımdan bazılarını gelişi güzel yazdım. Onun millî kültürümüze, tarihimize ve edebiyatımıza yaptığı hizmetleri belirtmek; çok kıymetli kütüphanesini ve yazı levhalarını hayatında Üniversiteye bağışlamak suretiyle gösterdiği büyük feragat ve civanmertliğini övmek; telâkkilerinden, fikirlerinden ve kararlarından en ufak bir fedakârlık yapmadan geçirdiği uzun ve dürüst hayatı anlatmak bana düşmez. İbnül Emin hiç şüphesiz büyük bir insandı. Fakat bunun yanında ne kadar sevimli, her şeyi ile herkesten ne kadar ayrı ve unutulmaz bir insandı!

Üstad, son zamanlarında

Östada Kaside (*)

*Nuri hurşidi diyanet vakfı esrarı din
Hâdimi neşri maarif hâdimi cehli mehin*

*Siyreti âlem pesendi müntezir ta garbe dek
Yazdığı âsâre bak hayret dihi müstegrikîn*

*Serfûru etmez ilimden gayri hiçbir matlaba
Hulki sâfı arsaî himmette bir hısnı hasîn*

*Şairan ile suduri asrı yazdı mubemû
Eyledi tetkiku tahkik anları bî rey b ü kîn?*

*Yazdı gerçi âliman bu golda bir hayli eser
Hazreti Mahmud Kemale olamaz aslâ yakın*

*Vakfı tarihi devlet pişvayı mükrimîn
Varıdatı şûpheşiz ilhamı Rabbülâlemîn*

*Yazdığı âsâr ile bağı maarif pür bahar
Teşnegânı ilmü irfana sözü mai maîn*

*Darbı nutkiyle muarız kôşe-giri ihticâb
Zevkî bezmiyle ehıbbâ hande rizi hoş nişîn*

*Bir hazine etti ihda gençliğe milyon değer
Muhtevası tacı irfana birer dūrri semîn*

*Şimdi hattatânı asrı yazmada leylü nihar
Dilerim olsun ona bu işde de Tanrı muîn*

*Güşesi ikdam ile tek başınâ himmet eder
Yok anın bir kâtibi illâ kiram: n kâttbîn*

*Avniya eyle dua ol zatı Rabbi müsteân
Eylesün her dürlü âlâmü masâibten emîn*

Avni AKTUÇ

Özad Mahmut Kemal vasiyetnaminesini hazırladığı yıllarda

VASIYETNAME

V A S İ Y E T N A M E

T. C.

İstanbul 13. ncü Sulh

Hukuk Hakimliği

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Elhamdülillah aklen ve bedenen kemal-i afiyette olduğum halde medenî kanun ahkâmına tevfikân, hiçbir kimseden korkmadan ve hiçbir kimsenin cebrine tâbi olmadan son arzularımı mezkûr kanunun 478 inci maddesi mucibince İstanbul'da Mercan mahallesinde Mühürdar Eminpaşa sokağındaki konağında 1955 Haziranının 23 üncü günü kendi elimle yazıyorum.

Kendime kimseyi mirasçı nasbetmeyerek tasarruf nisabına taalluk eden hakkımı tamamen müdafaa ediyorum. Esasen mahfuz hisseli mirasçım bulunmadığından kanunen haiz olduğum mutlak salâhiyete binaen terekemin tamamı üzerinde tasarruf ederek metrukâtımı berveçhiâti umur-ı hayriyeye tahsis ve arzularımı ve vasiyetlerimi bu vesikada fadat ve isdar ediyorum:

1 — Müstakillen maliki bulduğum İstanbul'da Mercanda Mühürdar Mehmet Emin paşa sokağındaki yeni 13 ve eski 8 numaralı konağı ve müştemilâtını (teferruat kabilinden olan ve olmayan menkul mallar hariç) aşağıda gösterilen maksada ve gayeye, tesbit ettiğim kayıt ve şartlar dairesinde tahsis ederek (İbnülemin Mahmut Kemal Tesisi) adı ile hükmi şahsiyeti haiz Medenî Kanunun 437 inci maddesinin bahsetmiş olduğu salâhiyete müstenid, ölümüne bağlı tasarruf yoluyla, yani ölümüm-den sonraya muzaf olarak vasiyet suretiyle vakfettim. Şöyle ki:

a — Vakfettiğim bahsi geçen bina daima (İbnülemin Mahmut Kemal Yurdu) namı ile yodolunmak ve halihazırda ile mâmur olarak muhafaza edilmek şartıyla halen İstanbul'da hali faaliyetinde bulunan İmam ve Hatip mektebinin tesisindeki gayeye ve maksada tahsis olunmuştur. Bu mektepte okuyacak talebe ile mektebin hey'eti idaresince verilecek karar üzerine İstanbul'daki Üniversitelerde din-i islâmın farazine itina ve riayet

ile iştihar eden mütediyyin ve müstahak talebe için bina, yurt olarak kulanılacaktır.

b — Tesisin uzuvları şunlardır: Tesis hey'etinin içinde müttefikan yahut ekseriyetle seçeceği tesis müdürü, tesis idare heyeti; Tefviz makamı, idare heyeti tesisin mümessilidir. Kararını ittifak yahut ekseriyetle alır.

c — Tesis idare heyeti şu suretle teşekkül eder: İstanbul Müftüsü, İmam Hatip mektebini himaye için çalışan İlmi Yayma Cemiyetinin idare heyeti reislerinden biri ve hayatları müddetince Yapı ve Kredi Bankası İdare Meclisi reisi Bay Kâzım Taşkent, İstanbul Basın Kurulu Reisi Bay Hakkı Tarık Us, İlmi Yayma Cemiyeti İdare azalarından Bay Vasıf Çelebi, inhilâl halinde yerine diğer azalar tarafından intihap olunacak zat. tesâvii ârâ halinde en yaşlı zatın bulunduğu tarafın namzedi.

d — Tesisin teftiş makamı, devlet adına Diyanet İşleri Reisidir.

e — Yurda yerleştirilenler için teberrular dahi kabul edilecek olan tesise irad temin etmek üzere dış bahçede mülkiyet hakkı tesise ait olmak ve konak binasına asla dokunmayıp ayrıca bir bina inşa etmek yahut bu bahçeden diğer münsip yoldan istifade esbabını istikmal eylemek muktezidir.

f — İbnülemin Mahmut Kemal Yurdunun bir âfet sebebiyle hiç istifade edilmeyecek hale gelmesi üzerine sigorta bedeli ile ödenmek yahut sair suretle ihya edilmek, mümkün olmadığı takdirde sigorta bedeli ve enkazın ve bahçe kısmının satılmasından hasıl olacak meblâğ ile Yurt hali sabıkına ircâ olunacaktır. Bahçenin satılması keyfiyeti ancak bütün takdirlerin semeresiz kalması haline râcidir ve bu zaruretin Teftiş makamınca da kabul edilmiş bulunması meşruttur.

2 — Yakacıkta 7 hissede altısına mutasarrıf olduğum Yeni Mahalledeki ev ve araziye ölümümünden sonraya muallak olarak merhum kardeşim Selim Beyin kızı Selma Hanıma vasiyet ediyorum.

3 — İstanbul Üniversitesine 27 Mart 1953 tarihinde hibe edip senetle temlik ve teslim edip bilâhara istiarede bulunduğum eşya, ölümümü müteakiben Üniversitedeki Kütüphaneme nakl ve yazı ve resim levhaların duvarlara asılması ve yazı ve âlet ve edevatın, billur bardaklar, kâse ve tabaklar, destiler, fincanlar ve sairinin vitirine dizilmesi kanepeler ve koltukların iki büyük ve 3 antika küçük ayinenin ve sair bu kabil eşyanın yerleştirilmesi işinin Fatihte Fevzipaşa caddesindeki hanesinde mukim Yüksek Mühendis Ekrem Hakkı Beye yaptırılmasını vasiyet ediyorum.

4 — Birinci maddede Konağı İmam Hatip mektebine vakfettiğimi söylerken (Teferruat kabilinden olan ve olmayan menkul mallar hariç) dedim. Bunların bir kısmı 3. ncü maddede yazıldığı üzere evvelce Üniversitedeki Kütüphaneme vakf ve nakledilmiş olduğundan ve istiarede bulunduklarım da ölümümü müteakiben naklolunacağından bunlardan başka olan eşyadan 4 ayaklı, çekmeli yukarıdaki kapalı ve yaldızlı dolap olan siyah ve önü yazı masası gibi açılır kapanır dolap, ayaklı dört küçük yazı çekmesi, üstü mermer 3 gözlü çekme, biri siyah diğeri ceviz renkli 4 küçük yazı çekmesi, kitap koymağa mahsus üç gözlü siyah raf, üstlerinde fincan ve kâse tahta divan, kavukluk da kütüphaneye götürülecek ve bunlar da Ekrem Hakkı Bey tarafından yerleştirilecektir. Geri kalan eşyadan minder, iskemle, biri uzun ve diğeri yuvarlak iki yemek masasını, 5 çekmeli konsol ve üstündeki ayineyi, üstü çekmeli ve altı dolaplı siyah konsolu, bir demir, 3 çini sobayı ve büyük bakır semaveri, karyolayı ve odalarda ve sofalardaki kilimleri, pencere perdelerini yurda veriyorum. Yukarı ve aşağı odada anbarlarda ve yatak odasındaki yüklükte bulunan yatak, yorganları ve çarşafları, yatak odasındaki küçük dolapla içindeki tabak ve saireyi, yukarı odadaki anbarda bulunan çatal ve bıçak takımlarını, iki çay semaverini ve kıymetli şal bornozu, büyük odadaki yekpare halıyı ve küçük odada ve sofadaki bej halıyı Selmaya veriyorum.

Aşağı odada anbarda bulunan araba beygirleri kayış takımının ve hakır tencere ve tepsilerin satılması ve dört elbise ve eşya sandığını ve üç anmarı Selma, arzu etmezse bunların da satılıp ve esmanının fukaraya verilmesini istiyorum.

5 — Yeni ve eski libaslarımın ve geceliklerimin satılmayıp lââyık olanlara ve bunlardan pek eski olanların fukaraya verilmesini dış tabibi Tefvik Vecihi ve oğlu Yüksek Mühendis İlhan Beylere havale ediyorum.

6 — Eyyamı sebavetimden beri elime geçen paralar ile altmış sene-denberi yazdığım eserlerden aldığım mebâliğden elde kalan miktarını şu suretle teberrü ediyorum: (Bu para İş Bankasında Altı yüz No.lu kasadadır. Merhum kardeşim Selimin kızı Selmaya üç yüz altın lira (Selma benden evvel ölürse bu para kızı Nihale verilecektir). Selmanın kızı Nihale 9 altın lira ve Üçüncü Sultan Selimin antika bir altın sikkesi, kenarı incili kırmızı ipek kesededir. Zekâtım olarak muhtacine üç yüz altın lira.

Zeynep Kâmil hastanesine yüz altın lira.

Guraba hastanesine seksen altın lira.

Verem hastanesine altmış altın lira.

Darüşşefakaya yüz altın lira,
Darülacezeye seksen altın lira,

Mevlit masrafı kırk altın lira (Vefatımdan halkın âdet edindiği bir kırk gün değil, beş on gün sonra Beyazıt camiinde okunacaktır) aşrı şerif ler, teşvihler ile usulü âdabına kemali riayetle İmam ve Hatip mektebi talebesine okutturulması münasip olur.

Vefatımı takip edecek Ramazanda Beyazıt ve Fatih camilerinde ikinci namazından sonra Kur'an okuyacak iki hafıza otuz altın lira.

Merkezefendi kabristanındaki mezarımızın tamiri ile parmaklığın cepbesine ve babamın kitabesinin yanına raptedilecek ve üstüne eski yazı ile

هذا قبر ابن الامين الحاج محمود كمال وهو احد توفيق الد شهاب رحمهم الله

yazılacak, taş levha masrafı kırk altın lira. (Bu işe Mühendis Ekrem Hakkı Bey himmet eylerse ruhumu şad eyler) Benim, ana ve baba ve ecdadımın ve ümmehatımın ve kardeşlerimin ruhlarımız için muhtacine sadaka otuz altın lira.

Vasiyetimi mahkemece ledettescil icra ettirmek ve hâkim tarafından memur edilecek zat ile birlikte vasiyetimi infaz eylemek üzere tayin ettiğim aşağıda isimleri yazılı zatlara hediye olarak onar altın verilecektir.

4. Maddeye ilâve: Aşağıda camlı odada camlı dolapta bulunan çay bardakları ve tepsilerini, çini iftar tabaklarını ve saireyi Selmaya veriyorum.)

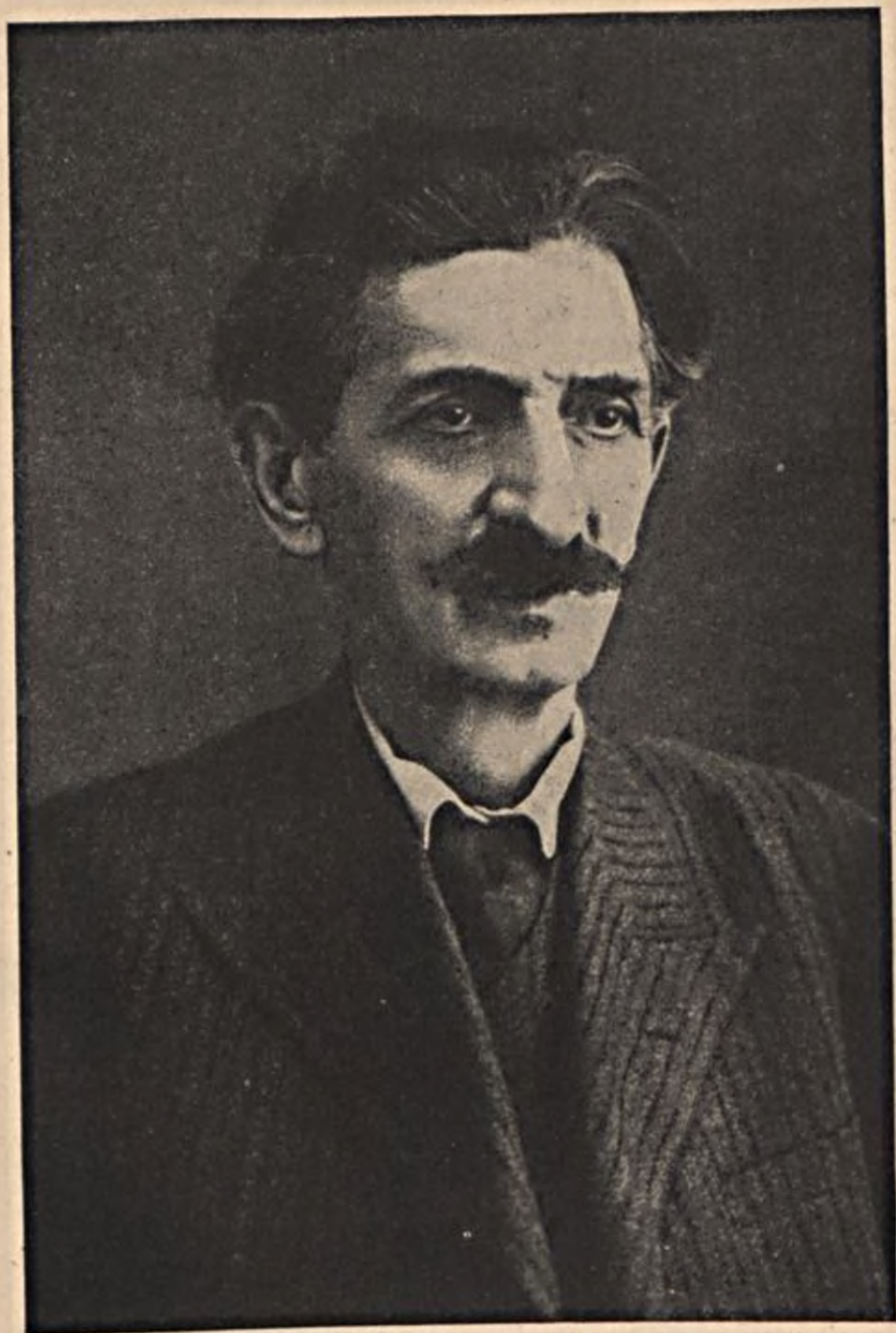
(Beşinci maddeye ilâve: Dikiş makinesinin dikiş ile temini maişet edenlerden fakir bir kadına verilmesini Tevfik Vecihi Bey ve refikası ile oğluna havale ediyorum.)

7 — Vasiyet tarihi ile vücuda getirdiğim şu vakfın gerek konağa, gerek diğer maddelere ait kısımlarını ölümümden sonra Mahkemede kayıtlı ve tescil ettirmek ve vasiyetlerimi infaz etmek için Medenî Kanunun 497. maddesi hükümlerine tevfikân tenfiz memuru olarak tayin ettiğim Yüksek Mühendis Ekrem Hakkı, Hakkı Tark Us, Diş tabibi Tevfik Vecihi, Yüksek Mühendis Ahmet İlhan ve Refik Paşa zade avukat Fevzi Beyler ile ikamethâhımın tâbi olduğu Sulh Hâkiminin nezareti altında sülehadan intihap edeceği bir tenfiz memuru vasiyetnamemi infaz ve ikmal edeceklerdir.

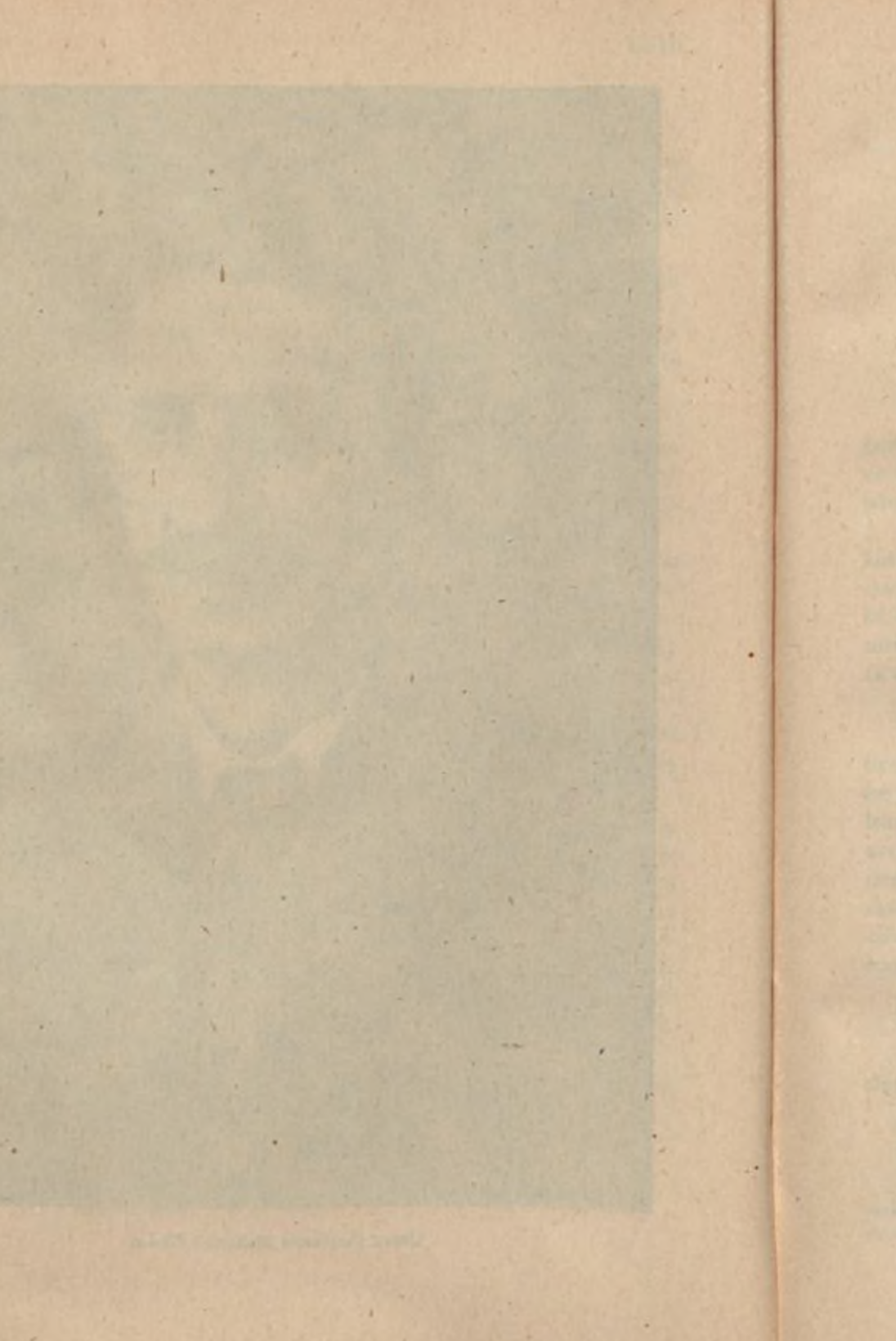
Son arzularımı taşıyan bu vasiyetnamemi Beyoğlu 3. ncü Noterliğine tesen tanzim edilmiş bir zabıtname ile bırakıyorum.

23 Haziran 1955, İstanbul
İbnülemin Mahmut Kemal İnal

Aslı gibidir. 4/6/957

Üstad İbnülemin Mahmut Kemal

HOŞ SADÂ

ابن ماسين
مؤيد

باسمه و سبحانه

«چون خاله شد انکشتای سوا سازى توحیدای»
«دلکش از مزدگر ساخت برده نغمه پیغمبر احسان»

Erbabı tedkik «et'ime, cesedin gızası olduğu gibi gına de ruhun gızasıdır. Gına, fehme safvet, zihne rikkat, hagine linet, cebine cesaret ve bahile sehavet verir» demişlerdir ki bütün tecrübeler, bu hakikati isbat etmektedir.

Bir yerde musikiye «lisanı aşk» demişdim. Aşkın lisanıdır ki te-kellüm edtikçe ruhumuzu geldiği âlemi kudse i'lâ ve hüsnî ezeliyi seyr etmişcesine can ve cenanımızı ihya eylemektedir. Bu sebebledir ki eski eserlerde musiki «ilmi gerif» namile vâd edilmiştir. Şerafetini muhafaza için nasıl hareket etmek lâzım geleceğini iz'an sahibleri ta'yin eder.

«سرح ازی درمه اشیا ساری در به رکی زحل یی دل فرماد»

bevti lâtifinin gösterdiği vech ile «hubbi ezeli» — gamsin, zerratı cez-be nâk etmesi gibi — bütün eyyaye sâri olmasa ve mahlûkatı cuğü huruğ getirmese, ne bülbül ağlar, ne gül güler, ne rengâ renk çiçekler açılır, ne revayihî tayyibe saçılır, ne ruzgâr inler, ne cuybâr çağlar, ne denizler coğar, ne âşık niyaz, ne ma'uk nâz eder, ne nâvın enini, ne tanburun tanini iğdilir. Şübhe yok ki kâffei mahlûkatı nağme saz eden hubbi ezelidir. Hüsnî ezelinin cilverlerini bize aks ettiren de nagamatı ruh efsadır.

Bir kakbin

«جیت های صدای نای و عود انت حسنی اکلی یا وود»

demiştir. Ben de, eyyamı cevânide

«Bezmi ezeli'de guşi câne
Feryadı keman, tanini tanbur

Aks etmiş idi nevayı dil dar
Eyler bize ol nevayı ihtar [1]

[1] Musiki üstadlarından Kâzım Bey, bu kıt'ayı Sofya usulünde Şehnâz bunelik mekâmından bestelemiştir. Notası masbuttur. Kadıköylü Hafız Cemal Bey tarafından pilâka okunmuştur.

«Ahlâkı alâyi» de deniliyor ki: «Her kim ki nağmei tayyib ve avazı hub, ande te'sir ve gevki kamin ve aşkı nihânisin tahrik eylemeye, dairei insaniyetden haricdir, belki hayvaniyetden alçak ve insanı kâmil katında cemadi mutlakdır.»

§

İbni Halidun, tarihinin mukaddimesinde der ki: «Musiki devletlerin tegevvue ve ihtilâlleri vaktinde zail olan sanayiin akdem ve evvelidir. Çünkü halî tegevvuede ruhun ezvakından ziyade cesedin ihtiyacatına hizmet etmek zarurî olduğundan ruha teallük eden musikiye ancak sükun ve asayiş vaktinde hizmet edilebilir.»

İdrâk ettiğimiz muharebelerden, ahlâkan giriftar olduğumuz tehevvueşatdan sonra musikinin oğradığı musibet, gözümüzün önündedir. bülbüller susdı. Kargalar ötmeğe başladı. Esatizei elhan sükût etti. Meykede hanende ve sazandeleri söylenmeğe başladı. henüz usul tutmasını bilmiyenler, hattâ okuduğu şarkıların hangi mekamdan olduğunu anlamıyanlar, besteler, semailer, şarkılar tanzimine kalıdılar. Bir kısım halk, kaideye muvafık ve takdir ve tevkire lâıyk bedayii musikiyyeden haz etmez oldu. «İlmi gerif»i musikiyi — hiç bir suretle gerif ve arif olmıyan — bir takım cehelenin âdi eserlerinden ibaret zan ederek onlara mail oldular. Zira havas nabud oldu. Avam meydana çıkdı.

Yirmi sene evvel bir gece ba'zı ehlibba ile bir musiki haneye gitmiştik. En kıymetli üstadlardan kömürcü zade Hafız Efendi merhumun — en güzide eserlerinden olan ve «Aldım hayali perçemin ey mah dideme» misraile bğlıyan hüzzam besteyi — genc iken vefat eden — Doktor İhsan Bey, lâtif bir sada ve eda ile okurken — zâhiren beşer, batınen har olan — kerli ferli, bir şahs, ayağa kalkub «Biz, hoş şeyler dinleyüb eğlenmek için para verdik. Böyle can sıkıcı şeyler dinleyemeyiz» dedi. O sırada beste de bitdi. Bililtizam hanendeyi şiddetle alkışladık. O şahs bi mağz mırıldanarak def' oldu. Anlamayana anlatmak, his etmeyene ettirmek kabilmidir?

Malûmdur ki musikinin ve edebiyatın tealisi ve tedennisi, mensub olduğu milletin tealisi ve tedennisi ile mütenasibdir. Bir millet, ruhan, ahlâkan ve ilmen teali ettikçe musiki ve edebiyatı da teali eder, tedenni ettikçe musikisi ve edebiyatı da tedenni eder. Milletimizin tarihiyle musikimizin ve edebiyatımızın safahatını tedkik edenler, bu hakikatı teslim ederler.

§

Bi payan bir derya olan ilmi musikide bir az behre hâsıl etmekle — musiki müellifliği demek olan — beste kârlığa kıyam etmemelidir. Sıthi malûmat ile bestelenecek âsârın hayatı pek az zamane münhasırdır. Bir müddet terennüm olunur, sonra unutulur gider. Senelerce çalışarak ihtisas kesb eden büyük üstadların eserleri — aradan asırlar geçerek mahiyeti asliyesini az çok gaib ettiği halde de — kemali zevk ve hurmet ile okunur ve daima okunacaktır. Şiir de böyle değil mi? Zamanımızda yüzlerce şair gördük ve öğitdik. Bugün kaçının ismi ve eseri kaldı? Halbuki dört asır evvel çöllerde, gürzarlarda yetiğen bir şairi lezzetle okumakdayız ve okuyacağız.

Beste kârların yalnız malûmatı musikiye sahibi olmaları kâfi değildir. Sair sanayii nefise erbabı gibi hüsni tabiate de malik olmaları lâzımdır. Hüsni tabiatden mahrum olan bir musiki çinasın eserini ilm, kabul etse de zevkı selim kabul etmez. Meğhur tâbir olan «sariri bab ve enîni zûbab» ile en rakik ve bedî' nağmeyi aynı mahiyetde dinleyenlerin değil, fenni musikiden — az çok — behre mend olan samî'lerin zevkını tatmin ve istifadesini te'min edebilmek için bestekârın — ilm ile beraber — zevkı selim sahibi olmağa da ihtiyacı vardır.

Asarı bedia vücade getiren beste kârı kâmilde hüsni sada aranmaya bilir. Çünkü onun üstadane terennümü, sadasının na hoşluğunu mümkün mertebe setr eder. Ba husus bu kabil esatizeden erbabı istifadenin beklediği hüsni sada değil, hüsni edadır. Fekat — gramofon ve radyo gibi esvatı latifeyi nakl eden — hanendede savtı lâtif şartdır. Bozuk bir gramofon makinesinin gayri müntazam nakliyatı, kulakları nasıl tahriş ederse, sada ve edası bozuk bir hanendenin terennümü de kulakları ve ruhları öyle tırmalar.

« بهاج الى صوت الالاعى لطيفه وانت ممن ان كنت لطيف »

hitabı itab engizi bu kabil hanendelere aiddir.

Şeyh Sa'di, der ki: « Bir kerihüssavt. yüksek sesle kur'an okurdu. Yanından geçen bir ehli dil ile aralarında göyle bir muhavere geçmişti: — Senin aylığın ne kadar? — Hiç. — O halde niçün kendine zahmet veriyorsun? — Allah için okuyorum. — Allah için okuma!..

Hanende, güftenin ibaresini, ter kibini, veznini mutlaka doğru okuyacak, mânasını lâyikiyle anlayacak, edebi sanatlarına — mümkün mertebe — muttali' olacak. Besteyi çalgı hanelerde ıgıderek, şunun bunun ağzından kaparak, yahud gramfondan ve radyodan dinliyerek

ve notadan belleyerek değil, «من الغراء الرجال» [1] emrine riayetle bir üstadı kâminden geçerek öğrenecek ve bestenin mekâmını, seyrini, kıymeti ilmiyyesini bilerek ve zevk duyarak okuyacaktır ki samî' üzerinde hüsnî t'esir gösterebilir. Okuduğu güfthenin kelimelerini, terkiplerini, veznini zirü zeber ettikten başka bestenin mekâmından bi haber ve usulsüz olarak ve beceremediği, yahud tahattur edemediği nağmeleri, kendi hayal hane-i cahilanesinden terennüm edecek olursa — sesinin güzelliğine rağmen — musikiden ve edebiyatdan nasibi olan dinleyicileri azabı elime giriftar eder.

Bir Remezan akşamı iftarımızda bulunan üstadı şehir Bol Ahenk Nuri Bey merhuma bir çalgı hanedeki saz takımının mükemmeliyetinden bahs ile gidilüb dinlenmesini, huzzardan bir kaç zat teklif etmeleri üzerine üstadı merhum «beni afv ediniz, gidemem. Çünkü usulsüz nağmeleri, yanlış tegannileri öğitdikce başıma yumruk urulmuş gibi müteazzi olurum.» demişdi. O vakt bu sözün ehemmiyetini lâıkiyle takdir edememişdim. Onun anladığının yüzde birini anlamadığım halde na dürüst terennümlerden şimdi benim başıma da yumruk vurulurcas na muazzeb oluyorum.

Udi Nevres merhum, — vefatından bir kaç gün evvel — bir gazeteciye bilmünasebe şöyle demiştir :

«Şimdi musiki, bir meyhane mezesi haline geldi. İnsan, bir nağmeye bin falso sığdırabilen musiki esnaflarını (!) dinledikce buhranlar geçiriyor, eline geçeni, önüne çıkana kırub geçirmek istiyor. Yani kuzu iken kurt kesiliyor.»

Avam, kelimeden, mâ nadan, terkipten, veznden, usul ve furu'dan bi haber, hattâ zevkten ve iyi ile kötüyü tefrik hassasından mahrum olduğunun her türlü kusur ile okunan müsiki muzahrefatını — hele güfteler, perde birunane olursa ve son derece bağrılarak okunursa kemali şevk ile dinler, neğve mend olur ve cahil beste kârların musikiye taslit ettikleri şarkıları esvâtı samia hıraş ile okuyan bed sada, bed eda hanendeleri — aynı esvâtı hamirane ile — alkışlar. Fekat musikiye, edebiyata ve âdaba vâkıf olan havas, saçma sapan güftelerden ve musiki kavaidine muhalif bestelerden ve onların terennümünden mustarib olur. Şirde vezin ne ise musikide de «usul» o dur. Vezinsiz ve ahenksiz okunan şiirden şairler ne kadar muazzeb olursa usulsüz terennüm olunan musiki parçalarından da erbabı, o kadar müteellim olur.

[1] İlimi, erbabının ağzından alınız.

Hükemayi Arab « ما يفسد الحال النوع والسير وطول ملازمة » [1] demişler, pek doğru söylemişler. Hazin ve müheyyic nağmeden hayvanat ve nebatat müteessir olduğu halde âkil, müdrük, mütefekkir ve mütehasıs olan beğerin onlardan ziyade müteessir olacağı tabiidir. Gice, gündüz musiki ile tevaggul etmekden âsab bozuluyor. Mütevaggillerin bir kısmı, âdetâ cinnete yakın ekval ve e'âlde bulunuyor. Şiir gibi musikiyi de iğret denilen «ümmülhabais» ile tev'em ad ederek şaribülleyli vennehar tebeh kârların ise — kaydi hayat ile bimar haneye yerleşen — mecaninden farkı kalmıyor.

Belâhet zede bir nay zen, kendine asla teallûk etmeyen bir madeden dolayı — saikat hamakat ve sui tefehhüm ile — bigayri hakkın gücenerek — akli akimince intikam almak sevdayı bi sûdiyle — bana tebliğ edeceklerinden emin olduğu — bazı zevata «ona söyleyiniz, yanında bir daha ney çalmayacağım» dediği haber verilmesi üzerine «bağına çalsın!» demişdim.

Ya, bunların gösterdikleri nazû istignaya ne diyelim? Bir bezmi musikide kemali azamet ve gurur ile etrafa nigeran olan bir sazende, bir hanendeye «sazınıza, sesinize müştakız. Lûtfen bir şey çalınız, bir şey okuyunuz» diye reca ederseniz herif, kendini «hallâkı musiki» zan eder, bin bir dereden su getirir, recayı kabul etmez. Reca etmezseniz «bana lâyük olduğum derecede riayet edilmedi» diye münfeil olur, bir daha semtinize uğramaz.

Musiki üstadlarından birinin evinde bir gün — tanburzenlikde mehareri fevkalâdesi olduğu rivayet olunan — bir zate tesadüf etdim. Bir taksim lûtf etmesi için huzzar ile beraber recada bulunduk. Eldeki tanburun bozukluğundan bahs etdi. Başka tanbur getirdiler, teknesine ve tellerine kusur buldu. Bu hale kızdım. Bilâ teemmül:

«Bin bir dereden getirdi bin su»

«Tu, tu yüzüne hezâr tu tu»

dedim. Üstad, derhal terennüme başladı.

Şerif olan ilmi musikiye kesbi nisbet edenlerin ahlâkı da şerif olmak lâzım gelirken şehafeti ahlâk, en ziyade bunların bazılarında göze çarpıyor. Ahlâkın bozukluğunu, âsabin bozukluğuna haml etmek, nefselemre tevafuk eder. İlimin şerafetine hurmet etmek, bir birlerine samimi riayet ve ciddi meveddet göstermek, muhasede, münafese ve mükâbere gibi mesaviden sakınmak, bir birlerinin kadrini takdir ve şahsını tevkir eylemek, ma fevkindekilere ta'n ve ta'riz ve madûnun-

[1] Sema'n haris olanın ve ona uzun uzadı mülâsimat edenin aklı fasid olur.

dakileri tezfif ve tahkir etmemek, devele kulak kabilinden bir az malûmat edinmekle kendini div ayinesinde görmemek ve:

«ما سدم .. ما كان غمرا بك .. بيضة ووجهه ادمو»

fehvasınca mağrurane ve hod fûrugane atub tutmamak, meslekde ne kadar i'tilâ edilirse edilsin kibrü rûnetden tevakkî etmek, her ferde kargı mütevaziane ve dil nevazane muamelede bulunmak, hüsnî ahlâkın ve ilmin icabatından olduğu halde ba'zı musiki erbabı, maatteessüf aksi hareketle kendilerini kendileri tezlil ediyorlar. Hele va'de vefa etmemek, bu kafilei afilenin şiarı mahsusudur. Bunların v'ade vefa etmemeleri yüzünden çekilen üzüntüler ve onlar tarafından — mekâmı i'tizarda — ileri sürülen düzüntüler «ne Şamın çekeri ne Arabın . . . kerî» dedirtecek derecede insanı sazdan da, sözden de nefret ettiriyor.

Eyyamı sabavetden beri musikiye muhib ve müncezib olduğumdan — envai mükilât ve mezahime rağmen — fakir hanede musiki meclisi tertib ederim. Ba'zı hanende ve sazendelerden ve bunların «mutlaka gelirim» deyüb de gelmeyenlerinden, musiki ile münasebetleri yokken erbabı musiki arasında isbatı vücud ve izalei huzura bezli mehud edenlerden, fasıl esnasında — fırası istirahat uzanmışcasına derin uykuya, yahud yanında oturan — kendi gibi — saygısızla lâfa dalanlardan, bahusus çahışlarını tanımadığım halde kendi kendini dâvet ederek, yahud tanıdıklarımın birinin kuyruğuna takılarak vakt geçirmek, bir az da eğlenmek için — çalgılı gazinolara gider gibi bi pervâ gelüb sazende ve hanendelere odada yer bırakmayan züvvarı garabet âyinden — maddî ve mânevî — çektiğim mihnet, tahsil ettiğim neğveye galebe eder. Sevki teessürle musiki meclisisini ta'til etmeğe niyet ederim. Ertesi hafta, zevkî humarına değmeyen bir saz âlemi vücuda gelir ki bana «Bağban bir gül için bin hâre hizmet kâr olur» mısra'ını okumaktan başka yapacak şey kalmaz.

§

Vaktiyle musiki tahsiline talib ve ragıb olanların musiki üstâdlarına müracaatda çekmedikleri çille kalmazdı. Bir çarkı geçmek için bilfarz İstanbulun Edirne Kapusundan Boğaz içinin Rum cîli kavağına mükerreren gidüb gelmeleri ahvali âdiyeden idi. Hattâ — erbabı musikininin ser âmedanından olan — şair Nazım:

«Musiki fenninde tahsili kemal eden kişi
Ya veliyyi ni'met ola, ya ola mahbubi can
İkisinden birisi olmazsa talibde eğer
Eyler üstadı ana her nağmede bin imtinan»

der. Bereket versin, gramofon ve radyo icad olundu da heves kârların. hocadan meşk etmelerine ve zahmet çekmelerine lüzum kalmadı. İstekliler, her istediklerini az zamanda kolayca öğreniyorlar ve üstad zümresine katılıyorlar!..

Ya üstadların, taliblerden çektiği çille... talib, gevş ve hahîş ile üstade baş urur. bir iki def'a arzı endam eder, sonra sırta kadem basar, bir daha yüzünü görene aşk ola. Yahud bir müddet devam eder, meşka bağlar. Fekat üstadın verdiği dersle iktifa etmez, «dün mektebe vardı bu gün üstad olayım der» mealine ma sadak olarak, musiki ilminde henüz ebced han iken en muhteşem sanadidi musiki-nin — her üstadın bile kakkile okuyamadığı — en muazzam bestelerini, kârlarını, semailerini geçmek ister. Muvafekat görmeyince ayağını keser. Üstad hakkında «en ehemmiyetsiz bir eseri de esirgiyor, galiba mezarına götürecektir» gibi hezeyanlarla dehen bazı çekva olur. «a çocuk, en ehemmiyetsiz, en küçük şey değil, en ehemmiyetli, en büyük şey de esirgenmez gösterilir emma görecektir göz, anlayacak kafa, kavrayacak zekâ, ba husus uzun zaman çalışmak lâzımdır» dense şikâyet, hakarete tehavvül eder.

Zamanımızda ne üstadın nâzına ve ilmin müşkilâtına tehammül edecek talib, ne de talibin hamyazesini çekecek üstad kaldı. İlme zabt ve rabt muhtel ve her kes mutlakül'inan olunca musiki bildiğini zan eden bazı sazandeler, hanendeler ve bir takım çoluk çocuklar, şarkılar, besteler ve semailer tanzimine cür'et etdiler. Hoca Efendiler «türrehatı musikiyye» denmeğe lâyık olan bu eserleri dinledikçe — bağlarını iki tarafa sallayarak — lâhavle gûyan olmakdan ve kendilerine müracaatla musikinin dehayik ve hakayıkı teallüm edilmeden eserler vücade getirmeğe kalkışmalarına söylenmekden başka yapacak bir şey bulamadılar.

§

Cahil beste kârlar ve cahil hanende ve sazandeler yüzünden öğradığı nevaibden başka musikinin bağında daha başka mesaib vardır. Güftenin beste ile imtizac etmemesi, hazin bir güftenin, raks âver ve mürakkıs bir güftenin — matem hevasını andıran — hazin bir mekamdandan bestelenmesi cümlei mesaibdendir. Güftelerin onda dokuzunun

hezeyanı mahz olması da, musikinin en mühim derdlerindendir. İşte bir kaç misal: İsmail Dede merhumun şakirdlerinden Mehmed Selim Efendinin matbu' mecmuasında münderic — beste kârı mechul — Hüz-zam şarkı

«Emine Molla ne dersin işte ben basdım ayak
Dün gece bizimkine dedim a sümüklü bana bak
Rum avretleri gibi durlanırsın a çıtak
Çekemem kahrını herif beni elbette bırak
Surre seyrinde bile hem tutmazsın araba
Evde bıraksam takılırsın araba
Paraları hep verirsın rakı ile şaraba
Çekemem kahrını herif beni elbette bırak»

«Güldestei musiki» isimli matbu' risalede «Şevki»nin nihavend şarkısı

«Hüsnüne sükker demek de söz müdür
Gerdeni kaymaklıdır hem sütlüdür
Sinesi uşşaka tavuk göğsüdür
Gerdeni kaymaklıdır hem sütlüdür»

Bu, öyle bir şarkı ki — musiki meclislerinde değil — mahallebici dükkânlarında okunmağa lâyıktır.

«Camiülelhan» unvanlı risalede «Tab'î»nin Rehavi şarkısı

«Portakal ve turunc iki memesi
Lebi şeftalünün çekerlemesi
Sineme geçdi suzeni gamzesi
Hep frengi pesendir işlemesi»

Bu da, öyle bir şarkı ki meyveci ve işlemeci dükkânlarında teren-nüme elyaktır.

Rast makamından şarkı olarak bestelenen şu güftenin letafetine! bakınız:

«Gözlerim giryan içinde
Ruzü şeb pür suz içinde
Sinem de hem zahm içinde
Ah gönlüm hâr içinde»

Böyle nefis güftelere «olsa bu kadar ancak olur güftel zıbâ» denilir.

Hele avam şarkılarından

«Arpa ekdım darı birdi gınanay gınanay
Bir kız aldım karı çıkdı gınanay gınanay»

ve

«Elinde şıgesi ategime düğesi ciğerimin kögesi
Aman şeker oğlan canım şeker oğlan
Elinde hindi oldu mu şimdi kız oğlana bindi
Aman şeker oğlan canım şeker oğlan
Belinde şış var bunda bir iş var deliğe gidiş var
Aman şeker oğlan canım şeker oğlana»

ve

«Kabak pişdi tuz ister Anne benim canım kız ister
Kız olmazsa dul olsun Şeftalisi bol olsun»

gibi tatsız tuzsuz hezeyanlar, musikinin yüzünü karartacak hayasızlık-
lıklardır.

Hattatların ekseri gibi beste kârların bazıları da ceheleden olduk-
ları için kendilerinin intihab ettikleri, yahud başkalarının kendilerine
verdikleri güftelerin — lâfzan ve ma'nen — sekametini anlamayarak
tav'an, — ba'zı def a da — güfte sahiblerini kırmamak için — kerhen
besteliyorlar. Hal buki ilmde hatıra riayet yokdur. İlm, keyfe hizmet
etmez. Keyf, ilme hizmet etmeğe mecburdur. Şunun bunun hatırına
riayet, yahud keyfe hizmet için bir takım deli saçması lâflar, musi-
kiye taslit edilemez. Taslit edenler, ilmi, hatıra fida etmiş olurlar.

Muallim Kâzım Bey merhum, âşinalarından bir şairi mahirin! tan-
zim ve tevdi' ettiği aşığdaki güftei hezeyan âludı «Sultanî yegâh»
mekamından pek nefis suretde bestelediği için — şarkı ne vakt
okunsa! — bestelediğine nedamet edecek derecede serzeniş ederdim. İşte
o güftei dilrûba!:

«Dün gece tâ bescher gülsıtanı vaslına daldım
Ey gül kokulu, seni koynumda gül boğçası sandım
Gül femlerini emdikce goncel beharı andım
Ey gül kokulu, seni koynumda gül bohçası sandım

§

«Baki olan bu kubbede bir hoş sada imiş»

mısraı hahikat âmizini ve mevzuu nazarı i'tibara alarak «Hoş sada»
ismini verdiğim bu eseri naçız, ilmi musikinin kavaid ve dekayikını

ve nazariyat ve ameliyatını ta'lim edecek değildir. Mebadii cebabdan beri kitablarda gördüğüm ve erbabı kemalden işitdiğim mütenevvi' maddeleri hafızaya tevdi', yahud kayd ederdim ve erbabı musikinin — öğrene bildiğim — tercemei hallerini yazardım. Birinci harbı umumiye ta'lib eden mütarekei mülhikede — vaktiyle eviddayi fadilenin «darül-kemal» namile yad etdikleri darülfakiri, Fransız ve İngiliz kuvvei askeriyyesi cebren işgal ve mamelekimin bir kısmını yağma etdikleri esnada kıymetli asar ve eşyadan ba'zıları ile beraber kayd defterlerimin de kısmı a'zamı yok oldu. Hafızadaki ve elde kalan defterlerdeki mevadın musikiye ve erbabına tealluk eden kısmını bir araya getirince şu eser vücade geldi. Zamanımızda pek çok müellif zuhur ederek niçe eseri nafi'! te'lif ve neşr eylediklerinden benim eseri naçizime ihtiyac olmyabilir. Fekat bizden evvelkilerin ehemmiyet verüb de zabt etmedikleri mühim maddeler ذات علم ليس الموضع [1] müeddasinca zayi' olduğu gibi bu gün bizim bildiğimiz ve ehemmiyet vermediğimiz şeyler de zaman geçdikçe ehemmiyet kesb edecek, aranacak emma bilen kalmayacaktır.

Eslâfı kiram, kendilerinden evvel gelenler hakkında — az çok — malûmat vermişlerdir. Lâkin bir buçuk asırdan beri o yoldaki himmetlere nihayet verildi. Muasiriynın ekseri ise hazıra konmaktan başka bir iş gormemekdedir. İradı misâl ile ta'dadı eghasa hacet yokdur.

زعمى هو رد الله تعالى دور hükmüne kapılarak şu kadarcık söylerim ki acizane yazdığım şeyleri ba'zı müellifler kendilerinin mali mevrusu gibi — telefât denmeğe lâîyk olan — te'lifatı âlimanelerine! nakl etdiler, ba'zıları isiminden bahs etmeğe lüzum görmediler. Ne diyeyim,

بدى باقى و قال هو Bunlardan bir kaç küstah, İzzet Mollanın «Bana yapıdırub şiiri rengin eda — benimdir deyu gösterirdi bana» dediği gibi — benden aldığına bana satmağa cüret etdi.

§

Musiki erbabına dair yazılan eserlerden de bahs etmek lâzımdır.

Vaktiyle ilm ve san'at menbaı olan Enderunı Hümayunda yetişen eshabı danişden Kilâri Ahmed Refi', enderunlu gairler ve hattatlar sırasında beş on musiki şinasın tercemei halini, hicri 1131 senesinde nazmen yazmıştır. [2]

Şeyhulislâm Ebu İshak İsmail Efendi zade Şeyhulislâm ve musiki kide üstadı benam Es'ad Efendi [3] طرب الاولاد في العز namıyla

[1] Yazılmıyan her ilm, zayi' olur.

[2] İstanbul Enstitüsü Dergisi sırasında değerli gair Rıfkı Melâi Beyin himmetiyle basılmıştır.

[3] Maghibatı 24 raceb 1161, Vefatı 10 şevval 1166

bir tezkire yazmıştır. Merhum Veled Çelebi Efendi «Ulema, şüera, etibba ve hattâ hattatane mahsus eydiî üdehada mütedavil müteaddid tezkireler mevcud olduğu halde musiki fennine mensub hanen-degânın teracimi ehvalini cami' eser, yalnız Es'ad Efendi merhumun tezkiresinden ibaret olup anın dahi nüshası ender olmağa beraber inşayı atik üzere tahrir edilmiş olmağa intifası umumi hâsıl olmak için sade bir surette kaleme alınarak neşrine ibtidar edildi» deyüb onda münderic tercemei halleri — terceme edercesine — yazmış ve hıcrî 1311 senesinde intişare bağliyan — «mekteb» mecmuasıyla neşr etmiştir.

Merhum Reuf Yektâ Bey, «Esatizi Elhan» unvaniyle «Hoca Abdülkâdiri Meragî», «Zekâyî Dede», en sonra «Hammami zade İsmail Dede» [1] merhumların tercemei hallerini ayrı ayrı birer risale olarak yazub basdırmıştır.

Üsküdar'da mülga Hallac Baba Sa'diye tekkesi şeyhi ve Bayezid kütüb hanesi sabık müdürü merhum Sadüddin Nûzhet Bey «Türk musikisi antolojisi» ve Doktor Subhi Bey «Amelî ve nazarî Türk musikisi» namıyla birer eser yazub neşr etmişlerdir.

İlk öğretici Mustafa Rona Bey «Elli yıllık Türk musikisi» ismiyle elli yıldan beri gelen musiki erbabının tercemei hallerini ve bestelerini yazmış ve resimlerini koymuştur. Son senelerde basılmıştır. Bu eserden ben de faidelendim. Şahsını tanımadığım o hısnmetli zate teşekkür ederim. Bu dürlü eserlerin ne büyük zahmetler ve fida kârlıklarla meydana geldiğini ancak benim gibi bu vadide yarım asırdan beri çekmediği çille kalmayanlar bilir.

«Sahilde olanlar ne bilir cuşığı bahri»

Ermeni papaslarından «Aris Dakes Hisarlıyan» Efendi, yalnız ermenilere dair «Ermeni notacılığının tarihçesi ve Musiki erbabının

[1] Bu üstadı mümtaz hakında kitaplarda ve yazma mecmualarda ne gördümse ve onun zamanına yetişenlerle sair zevatdan ne işitdimen — müteferrik surette — kaydetmişdim. Yani Kapu, Behariyye ve Galata Mevlevî haneleri şeyhleri Celâlüddin, Hüseyin Fâbrüddin, ve Ataullah Dede Efendiler gibi musiki ustalarına tasbih ettirmek üzere Yektâ Bey, evrakı almıştı. Ne vakt sorsam «Odama ayinenin yukarısında duruyor, daima gözümün önündedir. Fakat vakt bulub gidemedim», ba'zan da «Şeyh Efendi hastedir, gitmem de sormak kabil değil» diyerek — ta'biri avamla — ipi on sardı. Aradan yıllar geçti. Takibden vaz geçdim. Niçin zaman sonra dede merhuma dair gazeteye mekaleler yazdı. Bu mekaleleri risale halinde de neşr etti. Kendi mazbutatına galiba bizim mukayyadat da muvazam oldu! Maksad hâsıl olsun da kimin yüzünden olursa olsun, derim emma mukayyadatımın bu gün elimde bulunmamasına müteasifim.

tercemei halleri adı ile 1768 den 1909 senesine kadar ermenice bir kitab yazub basdırmışdır. Yazılanlardan ba'zılarının tercemei hali bir kaç kelimeden ibaret ise de az çok faideden hali değildir. Salâhiyeti olan her imam, her papas, her haham böyle eserler yazsalar — müğ-terek olan — musikimize büyük hizmet etmiş olurlardı.

«Türk musikisi dergisi» gibi mecmualarda da ba'zı musiki ehlinin tercemei halleri yazılmışdır.

Hariciyye mütekaid me murini mütehayyizesinden ve erbabı musiki- kiden Nail Bey, bir kaç asırdan beri gelen musiki eshabından pişrev, kâr, nakş, beste, sema'i ve saz sema'isi vücuda getiren esatizenin ter- cemei hallerini yazarak «şarkı» besteleyenleri mevzui basb etmemiştir. İnşallah nehrine müveffak olur da istifade ederiz.

••

«Hoş sada» hicri 1200 [milâdi 1785] senesinden beri yetişen mu- siki erbabından, tercemei halleri bulunabilen zatları ve resimlerini ve musikiye aid mevaddı havidir. Dört kısma ayrılmışdır:

1 — Beste kârlar. 2 — Sazendeler. 3 — Hâfızlar, mevlid, ilâhi, durak ve na't hânlar ve «hanende» namıyla beste, şarkı, sema'i ve saire okuyanlar. 4 — Musikiye ve erbabına aid ba'zı mebhâslar ve fıkralar.

Bu eser, kıymetli ad olunmasa bile ileride bu yolda eser yazacak- ların — az çok — işlerine yaraması melhuzdur.

دستخط جائزه ار کس مرا جائزه ام عنو همیوس مرا
من طام جائزایان سخن از کرو مرحمت ذوالفقار [۱]

Ibnilemin
Mahmud Kemal

[1] Bende kimseden caize istemek tamas yokdur. Bana caize alı yeter. Bea bu so- zün [eserin] caizesini Rabbi menanın kerem ve merhametinden talep ederim.

Bu uzun mukaddimeyi yirmi sene evvel yazmışdım. İş Bankası kültür müşaviri muhterem Hasan-Âli Yücel Beyin ısrarı ve Banka hey'eti muazzesinin kadr şınasane ve hurmet kârane gösterdiği arzu üzerine tab'ı tekrâr edince ba'zı bahsleri tay ve diğer maddeler ilâve etdim.

A

SEYYİD ABDİ EFENDİ

«Basmacı Abdi Efendi» namıyla maruf olan bu zat, kuzatdan Halil Efendinin oğludur. 1878 [hicri 1202 senesi evahirinde] Davud paşa mahkemesi civarındaki evlerinde doğdu.

Sekiz yaşında iken babası vefat etdi. Kendinden üç yaş küçük olan kız kardeşiyle yetim kaldı. Büyük kardeşleri hayırsız olduğundan bunlara bakmazdı. Abdi, bazı ağınaların delâletiyle Kapalı çarşıda yemeni basmacılarından birinin yanına verildi. On sene kadar çıtaklık etdi.

Bir perşembe günü kız kardeşiyle beraber Merdiven köyünde akrabalarından birinin evine — yaya olarak — giderken Uzun çayırdaki bir az oturdular. Abdi, hazin ve dil nişin sada ile — becerebildiği kadar — bir gazel okudu. Tebdili kıyafetle oradan geçen üçüncü Sultan Selim durub dinledi, müteessir oldu. Yanındaki musahibe, hüviyetini öğrenmesini emr etdi. Musahib, Abdiden sordu. Çarşıda basmacı çırağı olduğunu, Merdiven köyünde iki gece kalub cüm'a ertesi sabahı erken döndüklerini söyledi.

Cüm'a ertesi günü dükkâna bir me'mur geldi. Abdiyi alub seraya götürdü. Padişah, Enderunı Hümayuna alınmasını irade eyledi. Sadasının letafetli ve musikiye isti'dadı sebebiyle musiki meşkine bağlatıldı. Bir zaman sonra Çarşambada Murad Molla dergâhında okutulan derse devam ve tahsili ilme ıkdam etdi.

1808 [1223 H.] de müezzinanı şehriyari zümresine dâhil oldu. Kaba taşda aldığı eve nakl eyledi. Sultan Abdülmecid'in cülusunda da müezzinlikde kaldı. Muzikai hümayunun te'sisinde muallimliğe ta'yin kılındı, beş sene devam etdi.

1851 [15 cümadelulâ 1267] de Kaba taşdaki evinde «65» yaşında vefat etdi. Maçkada Şeyh mezarlığına defn olundu.

Kabrinin kitabesi

«Müşahibi şehriyariden sazende başı [1] Esseyid Abdî Efendi. Tarih vefatı 1267».

Orta boylu, bevaz sakallı olduğu menkuldür. [2]

§

Bu zatı muhteremin, en değerli üstadlardan olduğunu her eseri isbat ediyor. Bir birinden dil rûba olan şarkıları arasında Mahur mekâmından bestelediği

«Gülgeni ezhar açdı her yana	Nüzhetiyyedir bu kasrı dil küğa
Kandedir gelsin hezarı hoş neva	Nüzhetiyyedir bu kasrı dil küğa [3]
Şahı âlem etse tegrif her gehi	Saf tutarlar lâle zarı midhati
Pek mahallinde bu câyın şühreti	Nüzhetiyyedir bu kasrı dil küğa
Gördüler hep sünbülü reyhaneler	Nev behar oldu yine kâşaneler
Selsebilinden döner fevvareler	Nüzhetiyyedir bu kasrı dil küğa
Ziynet efza olduğun bildi cihan	Şevk ile vâsfin okurlar bülbülân
Haşim ancak söz budur söyle heman	Nüzhetiyyedir bu kasrı dil küğa» [4]

şarkısı bir bediî musikiyedir.

[1] Bu unvana nazaran merhumun yalnız beste kâr değil, saz kâr olduğu da istidlâl olunabilirse de elde bir vesika yoktur.

[2] Tercemeî hali ağızda yazılan musiki erbabından Cemil Bey, eslâf ve muasırından bazı musiki üstadlarının tercemeî hallerini tahkik ile bir deftere kayd etmiş ve bilâhare Reuf Yekta Beya vermiştir. O da — bundan kırk altı sene evvel — bana verdiğinden bazı zatların tercemeî hallerini mülahhazan yazıp defteri içinde etmişdim. Kâğı bütün münderecatını aynen yazsaydım. O defter, kim bilir ne oldu? Zaman geçtikçe geçmişlere dair malûmat almak hayali muhal hükümüne giriyor. Çünkü bilen kalmıyor. Yeniler, ihtiyarı zahmetle öğrenmeğe çalışmıyorlar. Şayed biri yazmağa teşebbüs etse uzun uzadıya aramağa yavaşmayıp hazırda konmağa, yazılanları — yankesici gibi — çarpmağa cür'et ediyorlar. En ziyade çarpılanlardan biri de benim.

Cemil Bey merhumun, yazdığı zevat hakkındaki tahkikatının ne derece muvafık ısbhat olduğunu ve kimlerden tahkik ettiğini keşf etmek bu gün kabil değildir.

[3] Zamanımızda yalnız bu kadarı okunmaktadır. Güfteî Haşim Beyindir. Şarkının — buraya yazılan — temâmı, onun matbu' mecmu'asında münderijdir.

[4] Bu şarkıyı ilk def'a olarak — bundan elli iki sene evvel — maheynî hümayun kâtiblerinden ve erbabı muhtiden Reji komiseri Nuri Bey merhumun yakacakdaki evinde Darülmualtimat hocaları ile — epiri cevabı meşrebe unvanına lâyık olan Bay-pazarlı Halil Efendiden dinlemişdim. Nuri Bey gibi ben de pek beğenmişdim. Bu zatı

«Rast» dan

«Senin aşkımla çâk oldum Yeter gavri h lâk oldum
Gaminle çâk çâk oldum Yeter gayri helâk oldum»

şarkısı da bir esri güzindir ki her nağmede müessirinin kemali tecelli ediyor. [1]

Diğer şarkılarından bazıları: «Nihavend» den

«Açıldı bağçede güller Eder ağza bülbüller Beni mecnun
eder diller

Nekarat

Gönül düğdü sana ra'na Gerdenin elmasdan a'lâ

«Evc âra» dan

«Çeçmi mahmurı siyahın süzme Dili biçaremi lûtf et üzme
Düzme ey meh valanlar düzme » » » »
Tâ bekev cevru tegafül kâfir Yansın ateşlere gönlüm nice bir
Garazın naz ise artık yetiştir Dili biçaremi lûtfet üzme

«Nûzhetiyye Halil Efendi» namıyla yad etmeğe başlamıştım. Şarkısı öğrendikten sonra musikiye tabasis etdiğim ictimalarda ekseren okurduk, zevk yab olurduk. Meclisimizin müdavimlerinden Muallim Kâzım Bey, bu şarkıyı benden ıttığını meslek dağlarına söylerdi. Keçeci zade Reşad Fûad Bey evak'a nivas Lûtli Efendi[*] Meclisi mearif reisi Haydar Efendiye okumuş. Ben de okutmak arzusunda bulundum. İki def'a — hediye ile — gittim. Fûrsat düşürerek niyaz etdim. Okumağa yanaşmadı. Bakalım six okuta bilirmisinize dedi. Bu şarkıyı Halil Efendiden dinledikten hayli zaman sonra — az fark ile — diğer iki zat da okumuşdu. Bir kerre de Lûtli Efendi gibi — asır dide, tarihi mücesssem ıtlakına şayeste — bir zatı muhteremden dinlemek istedim. Bir gün kardeşim Ahmed Tefvik Bey merhumla Horhordaki gitayesinde z yaret ile her vaktki gibi iltifatına nail olduğumuz esnada sırasını getirüb o şarkıdan baba etdim. Sözlerime cevap vermeyüb ellerini dizlerine uzarak usûl tutmağa başladı. Şarkıyı üstadane okudu. «Benim yaşımdaki âdem bu kadar okuya bilir. Geneliğimde Sultan Mahmudun baş imamı Zaynül-Âbidin Efendinin konasına devam ederdim. Bilâhare reisülulema ve reisületibba olan oğlu Camalüddin Efendi[**] ile musiki meşk ederdik. Bu şarkıyı da o zaman geçmişdim.» dedi. Elini öpüp teşekkür etdik. Kevfiyeti Reşad Beye söyledüğimde nasil okutduğuma hayret ve bana gıhta etti. Ben de Üsküdarlı Şair Tal'at merhumun dediği sibi!

«Her dua müstecab olur emma Talebin sureti bilinmelidir»
dedim.

[1] «Güldestei musiki» adlı matbu' mecmuuda bu şarkının başına «Münadi! Abdi Efendi» işaret edilmiştir. Basımcı Abdi Efendinin «münadi» olduğuna dair bir taraftan bir nida duymadığımızdan mecmua sahibinin «münadi» yi nereden duyduğunu bilmiyoruz.

[*] Terzemei hali «Son Asır Türk Şairleri» isimli eserimde münderledir.

[**] » «Son Hattlar» » » »

«Tarzı nevin» den

«Pek yosma tda gördüm efendim Aşk âteşine yandım efendim
Doğrusu seni sevdim efendim " " " "»

«Encümen âra» dan

«Sebzi dil etdi beharı ihsanı»

Bestesi ve yine o mekamdandır

«Ey kâni kerem, menbâi envai inayet»

semaisi — şarkıları gibi — ne kadar hoş ise güftelerinin ba'zı beytleri o kadar nâ hoşdur.

Mukaddimede de söylediğim vech ile beste kârlar, emeklerine acıymıyorlar. Bunların ekseri, vezni bozuk, kafiysi bozuk, mânası bozuk, güfteler bulub can rüba suretde besteliyorlar. Şayed kendileri, güzel sözler bulmağa ilmen ve zevkan muktedir değillerse muktedir olanlara müracaat ve bestelerinin kıymetiyle mütenasib güfteler tedarüküne gayret etmelidirler.

Hattatlar arasında ba'zı fudalâ bulunduğunu nazarı dikkate almayub «كل خطأ جامل» hükmünü verenler bu hükmü — ba'zı güftelere bakarak — musiki erbabına da tatbik edenlere. tatbikte hata edüb etmediklerini — kötü güfte ihtihab eden — beste kâranı kirama sormak icab eder.

§

Abdi Efendi merhumun, eski yazma musiki mecmualarında hayli eseri görülmekde isede — galiba besteleri mahfuz olmadığından — okuyana tesadüf olunmadı ve olunmuyor. [1]

[1] O mecmualarda diğer «Abdi» ler de görüliyor. Fakat bunların hüviyetlerini ve eserlerinin bestelerini bilmiyoruz. Bilen varsa bildirmeğe himmet etmelidir.

Mecmu'alarındaki «Abdi» ler :

Abdi ağa, Takyeci Abdi, Taber dar Abdi, Abdi Şah, Bostancı Abdî, Eyublu Abdi, N'at han Abdi, Kadızâde Bursalı Derviş Abdîi Mevlevî, Tulum Abdi, Şehlâ Abdî.

«Latâifi vekayi'i Enderun» da [s. 18] Sultan Mahmudun 16 Şa'ban 1227 de Arnavud köyünde Mehmed İzzet Paşa köşkünün yanındaki köşke giderek saz çalınmasını emrettiğinden bahs eder dikden sonra deniliyor ki :

Hananelerden Musahibi gahriyari «Şehlâ Abdi» takasime ibtidar ve mekâmı aızbarı ihtiyar edüb

«Ey keman obru belâki hanceri müjâsinım
Bulmuşum fayzi nazar senden, senin kurbanısım
Canı maylın var ise emr eyle teslim eyleyim
Padigahım ben senin bir bendei fermanınım»

gazelinden ancak bir iki beyt ihtihab ve konusunu — payrovi taksim olan — çavuş Nu'man Ağanın tanbura isti'ab edüb Padigahı âlî cenab, ne'eyab oldu.»

ABDÜLAZİZ HAN

Sultan Abdülaziz han, ikinci Sultan Mahmudun oğludur. 1829 [14 Şa'ban 1245] de doğdu. Büyük kardeşi Sultan Abdülmecid'in vefatı üzerine 1861 [17 Zilhicce 1277] de — otuz iki yaşında — tahtı saltanata cülüs etti.

«Kemalüssudur» [1] da yazdığım vech ile — kardeşi gibi — avşü ıfret ve sair gûne sefahet ile me'luf olmadığından cülusundan umum memnun oldu.

Evvelâ fudâlayı ma'rufeden Vişinli Hoca Efendiden tahsili i'lme bağladı. Onun vefatı üzerine bir müddet tahsili terk etti. Cülusunda — ders vekili ve huzuri hümayun derslerinde mukarrir olan — Ak şehirli Hasan Fehmi Efendinin [2] dersde hüsnî takrir ve tahkikını takdir ile muallimliğe intehab ederek — ikinci def'a — tahsile bağladı. Yedi sene kavaid ve edebiyatı arabîyye ve saire okudu. Bir risale yazdı. [3] İngası düzgün idi. Hattı hümayunların ha'zılarını — mu'tadı üze-

Sultan Abdülaziz

[1] Son Sadrı âzamlar.

[2] Bu zatı iki def'a mesnedi meşihate ta'yin etmiştir.

[3] Hâle Efendiden satın alınıb Üniversite kütübhanesine konulan kitaplar arasında görmüşdüm.

re — l'al mürekkeble ve rık'a yazı ile kendi yazardı. Bağdad demir yoluna dair yazdığı uzun hattı hümayun müsveddesi nezdindedir. [1]

Resimde futri isti'dadı fevkalâde idi. Meğhur ressam Ayvazofski, isti'dadına hayran ve takdir han olmuştur. Askerlikteki isti'dadı ecnebilerce de musaddaktır Ecdadından bazıları gibi hattatlık'da da behresi vardı. Validesi Pertev niyal Sultanın Aksaraydaki camii'nde — sülüs celisi ile — yazdığı «سوره نوحه بذكر النبي» le'hası mevcuddur.

Musikide mehareti vardı. Besteye kadir idi. Üstadane ney üflerdi Bağ kâtibi Âtîf Bey — teqvîkım ile yazdığı — «hatırat» da [2] diyorki:

«Her saza âşina iseler de tarikâtı Mevlevîyyeye mehabbetlerinden naîi Nev üflemeğe merakları ziyade idi. Yaz geceleri Haremi hümayunda vatak odasının pencereleri açık olmakla bazan ney ile hazin hazin taksim eylediğini duyanların ruhu avalimi ulviyyeye pervaz edecek hale gelirdi. Bu hali her kes bilir. Mükeyyifat ile asla alüde olmadılar. Hattâ müskirat aleyhinde bir mekalei hâkimaneleri vardır» [3]

Balık hane nazırı Ali Rıza Bey «Saray âdetleri» başlıklı mekalede [4] divorki:

«Sultan Aziz, hicaz kâr ve gehnaz mekamlarını pek severlerdi. Asrında bestelenen marşlarla şarkıların çoğu o mekamlardan idi. Evaili cülüsünde — usuli kadime vech ile — tavşan raksına merak buyurduklarından kızlardan mürekkeb nâm dar oyuncular yetiştirilmeğe bağlandı.»

Merhumun eseri olmak üzere Âtîf Beyin verdiği şarkı güftesi

«Gönül etme gayri feryad Rıştei gamden oldum âzad
Geçüb ol cevru bi dad Rıştei gamden oldum âzad»

Bu şarkının kenarına «evc ârâ» işaret edilmigdir. Güfte gibi beste de onunmudur ma'lûm değil.

Bir mecmu'ada [5] «Abdülaziz han» işaretli şu şarkı güftesi muharrerdir:

«Ey nev beharı hüsnü an Nahli dile ver taze can [6]
Gülşende gez [7] sen bir zaman Nahli dile ver taze can

[1] Bağ kâtib Âtîf Bey vermiğı.

[2] Babam Seyyid Mehmed Emin Paşa merhumu tebyiz etdiği tek nüshası kütübhanesindedir.

[3] En kıymetli şeyleri bile muhafaza etmemek ve ziyâ'nın pençesi kahrına teslim etmek, pek kadim ve makim âdetlerimizindendir.

[4] «Peyamı Sabah».

[5] Fatih kütübhanesinde numara 848.

[6] Notada «mülki vücuda ver revan».

[7] «Gülşende gez de bir zaman».

Çeşmi cihan ister seni
Lutfunla şad eyle beni [2]
Vechin gören hayran olur
Şevkinle gam pinhan olur

Aşkın ihya etdi beni [1]
Nahli dile ver taze can
Lutfun gören handan olur
Nahli dile ver taze can» [3]

Kenarına «gevke efza» işaret edilen bu şarkının notası «Darül elhan külliyatı» sırasında (114) numara ile neşr olunmuş ve başına «Sultan Abdülaziz merhumun» yazılmıştır.

Muhayyer mekâmından bestelenmiş olan

«Bi huzurum nâlei murgi dili divaneden
Fark olunmaz cismani bimarım bozulmuş lâneden
Bunca derdû mihnete katlandığım âyâ neden
Terki can etsemde kurtulsam şu mihnet haneden

Başka bir âlem gereğdir ruhuma seyran için
Mihneti dünya çekilmez doğrusu bir can için
Mübtelâyı derdi aşkı olduğum canan için
Terki can etsemde kurtulsam şu mihnet haneden

Söyle ey zalim felek netdim, ne yaptım ben sana
Leşkeri gamle hücum etmekdesin benden yana
Olmeden gayri teselli yok bu âlemde bana
Terki can etsemde kurtulsam şu mihnet haneden» [4]

Şarkısının güftesi öteden beri hakani merhume isnad olunduğu gibi zamanımızda bestesi de ona mal edilmiştir. Vezni, kâfiyesi ve mânası düzgün olan bu güfte, başkasının eseri olsa gerektir. Zira merhumun şiir ile iştigali ve bu güfte derecesinde nazma kudreti yokdu.

[1] «Aşkın eder ihya beni».

[2] «Şad eyle lutfunla beni».

[3] Notada bu beytler yokdur, şu beytler vardır :

«Ey bülbülü bağı vefa Canım aşna olaun fida»
«İhsanına yok intiba Mülki vücuda ver reva»

[4] Hacı Faik Beyin «Faikul asâr» isimli şarkı mecmuasında bu güftenin birinci beytleri «Mübtelâyı derdi aşkı... Mihneti dünya...» beyti yazılıb başına «Şarkı Nihad Bey» işaret ve altına şu âdi beytler dere edilmiştir :

Sâyü gavret etdiğim ancak benim iman için
Terki can
Takatim sabra kenildi gildi hiç mafvki yok
Şam'î bezmi ümidim aöndü bitdi gevki yok
Başıma zindan kenildi gülşenin de zevki yok
Terki can etsemde kurtulsam şu mihnet haneden

Bilfarz güfte de, beste de onun eseri ise hengâmı saltanatında candan, cihandan kurtulmak temennisinde bulunmıyacağı aşikârdır. Eger — «Sui tedbire ne vapsun takdir» me'ali hakikat ihtimaline muvafık olarak — hal' gibi bir belâyı azîme oğradıktan sonra bu güfteyi ve besteyi tanzim etmiş ise — şuurunu gaib edecek derecede — maddeten ve mânen perişan olduğu eyyamda ve gayet dar bir zamanda böyle bir güfte, ba husus böyle kıymetli bir beste vücade getiremeyeceğini her akli selim, bilâ tereddüd teslim eder.

Hal'den sonra şayi' olan, yahud — saltanattan ve candan hal' edenler tarafından — ıqaa edilen havadise göre «Şu mihnet haneden kurtulmak için terki can» etmeği ihtiyar, yani intihar etmiş imiş [1]

Sultan Abdülhamid merhum, int hare asla inanmayub — göziyle görmüş gibi — itlâfe — ligarazın değil — hakikaten kani' olduğundan evani saltanatında — intiharı ima eden — o şarkının okunması — resmen değilse de — zımnen memnu' idi.

Hâkani merhumun — musikideki mehareetine nazaran — daha başka eserleri de olmak muhtemeldir. Fekat nerede bulmalı?.

••

Cülüsunun evailinde bir müddet mabeyn kitabetinde bulunan — eski Dahiliyye nâzırı — Memduh Paşa, bir eserinde merhumu «sabi-hulcemaî, melihulmekal, fehmi meanide seriulintikal, azametiyle beraber etvarü güftarı nâzûk bir şehriyarı mekârim hisal idi. Gayet fatin, kuvvei nutkiyesi mükemmel ve hazır cevab idi. En müşkil meselelere derhal cevabı savab vermeğe kadir idi» tarzında tavsif ediyor.

Divanı hümayun tercemanlığında bulunarak merhumla temas eden Sa'dullah Paşa «ba'zı kimseler tarafından duçarı senki ta'riz olan ahvalinden kar'ı nazar niçe mahasini cami' olduğu müttefekun aleyhdır, Yakından muttali' olduğum mekârimi ahlâkı ve kemalâtı insaniyesi kabili inkâr değildir» diyerek — yalnız Divanı hümayuna değil — hakikate de terceman oluyor.

Berri ve bahri askerin ta'lim ve tensikına, yani silâhlarla techizine, yeni yolda istihkâmlar, harb levazımının ve sair ihtiyacatın memleket dâhilinde tedarüki için fabrikalar inşasına, donanmanın tekemmülüne, mearifin terakkisine, mehakimi nizamıyye ve ticariyye, belediyye daireleri ve vilâyetler teşkiline, idarei mülkiyenin ıslahına ve sair nâfi' işler vücade getirilmesine bezli gavret etdi.

Ecdadından birinin gitmediği Mısır azimetle ahalisinin devlete merbutiyetini ihkâm etdi. Osmanlı padişahları arasında ilk def'a

[1] «Son Sadrı Âzamî» de bu me'ale hakkında icab eden sözleri yazdığımdan burada tekrara lüzum yoktur.

Avrupaya gidüb hüküm darlar ve en büyük devlet adamları ile mü-lâkat ve devletin şanü şerefini takviye eyledi.

Böyle değerli, hamiyvetli, gayretli, ince padişahın ahvalinde bilâhare tebeddül görüldü. İdarei devletde kötülöklere — mümkün olduğu kadar — karşı duran sadrı âzam Âli Paşa vefat etdikden ve yerine Mahmud Nedim Paşa gibi — masdarı mesavi olan — bir âdem geldikden sonra umurı devlet mühevveş ve padişahın harekâtı mühevveş oldu.

Tafsiline bu sahifelerin müsaîd olmadığı ahvali merdudenin zuhuru, idarei devletle beraber onun tacü tahtını, hattâ hayatını tarû-mâr etdi. Bu akibeti feciada mânevi ba'zı hallerin de te'siri vardır.

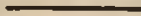
Düşmeni canı olan Hüseyin Avni Paşanın ve avenesi olan ba'zı vükelânın — sevki hamiyyetle değil, saikâi kin ve garaz ile — ittifakları üzerine 1876 [17 cümâdelulâ 1293] de saltanatdan ve beş gün sonra da hayatdan münhali' oldu. babasının yanına defn olundu.

Hâkânı cennet mekâmın mahdumlarından [21 eylül 1874 — 10 şa'ban 1291 de tevellüd eden] Mehmed Seyfüddin Efendi de erbabı musikidendir. Güzel tanbur çalardı. Besteye muktedir idi. Bilhassa metin ilâhileri vardır. Meşrutiyetin ilânından hayli zaman sonra bir gün akşam üstü Bavezid camiinin تنها bir köşesinde hafız Sa'düddin Efendiye bir ilâhi ta'lim ederken görmüşdüm.

Benimle ve kardeşim merhumla görüşmek arzusunda olduğunu eski sadaret müsteşarı Ali Fûad Beye söylemiş ise de görüşülemedi. Kapdanlıkda mahir olduğundan Haydar Paşa vapurunda kapudan mevkiine çıkarak seferi hüsnî idare ettiğini görürdük.

Nerede, hangi tarihte vefat ettiği öğrenilemedi.

ABDÜLBAKİ NÂSİR DEDE

Seyyid Abdülhaki Nâsır Dede, Yeni kapu Mevlevi hanesi Şeyhi Kütahyalı Ebu bekr Efendinin oğludur, 1765 [1179 H] de Mevlevi hane civarındaki evde doğdu. Babasının 1775 [1189 H] de vefatından sonra dergâhdaki hucresine çekilerek arabi, farisi ve edebiyat tahsiline başladı. Mîlâs müftüsü zâde Halil Efendiden ulûmî arabîyye ve dergâhdaki musiki erbabından musiki teallüm etdi.

Kardeşi Ali Nutki dede Efendinin meşihatî esnasında dergâhın ney zen başısı oldu. 1794 [1209 H] de evlendi.

1804 [1219 H.] de kardeşi vefat etdiğinden meşihate nasb olundu. 1813 [1229 H] de dergâhın tevliyeti de tevcih edildi. 1820 [1236 cümadelülâsının 20 nci cüm'a gecesı] vefat etdi. Dergâha defn olundu. Kabrindeki kitabede [bir eksik ta'miyeli] mısra'î tarih:

«Âlemi lâhute can atdı bu dem Baki Dede»

İzzet Mollanın tarihi

«On sekiz yıl şeyh olub Baki Dede azm eyledi
Valdi Ebu bekr Efendiden yana Allah deyüb
Etdi İzzet danei sübhayle tarihin hisab
Şeyh Baki buldu fâniden reha Allah deyüb»

Meşavihi mevleviyeden Musa Safi Efendinin «Ta'ribi şahidi» isimli eserini şerh ve «Menakibülârifin»i terceme etdi. Divanı eş'arı, Süleymaniye kütüb hanesinde Nafiz Paşa kısmındadır. Edvare dair bir risalesi de vardır.

İhtifalci merhum Zıya Bey «Yeni kapu mevlevi hanesi» isimli eserinde diyor ki: «İsfahan, acem buselik» ve «şevkı tarab» mekamlarından âyinleri vardır. İsmail Dede «Şevkı tarab ayinini şeyhi azizim besteleyüb namı fakiraname teberru' buyurmuşlar» demiştir [1]

«Fatma» tezkiresinde deniliyor ki: «Mekamatı musikiden İsfahan, hicaz, evc, nihavend ve bunların emsali on bir aded terkiib ve edvarı

[1] İsmail Dedenin yazısıyla dergâhda bir musiki mecmuası varmış, yok olmuş. Merhum bu sözü belki o mecmuada yazmıştır.

musikiye ilâve ile bir nota dahi icad ve ibda' eylemiştir. Acem bucelik ve Isfehan mekamlarından iki aded âyini tavile bir nevi' bestei ber ceste terkib ve tertib etmiştir ki mukabele günleri hankahı Mevlevîde kıraet olunmaktadır. Hulâsa ilmi ve ameli de fennî musikinin müğarün bilbenanı ve ol ilmin üstadı bi akranı olub hak kında Fârabîi sani demek elyak ve erzanidir.»

«Türk musiki entolojisi» nde deniliyor ki: «Fatinin ısfahan, hicaz, evc, nihavend mekamlarını Abdül'baki Dedenin ihtirai gibi göstermesi, vukuf-süzlüğünden ileri geliyor. Onun bulduğu terkiblerin on bir olarak tesbiti de yanlış olsa gerektir. Onun ibda' ettiği terkibler — kendi ifadesine göre — şunlardır: 1 — Dilâvîz 2 — Ruh efza, 3 — Gül ruh 4 — Dildar 5 — Hîsar kürdi «Şirin» adlı bir de ika' meydana getirmiştir Bir de nota ihtira' etmiştir »

Fennî musikinin ameli ve nazari kısımlarını havi olarak üçüncü Sultan Selimin müzahiblerinden ve musiki erbabından Seyyid Ahmed Aganın tebliğ ettiği emr üzerine 1209 da «Tedkik ve tahkik» namıyla bir risale te'lif ve bu risaleve — yine padişahın iradesiyle — bir kaç terkib daha ilâve ve «Tahririyye» ismiyle tezyil ve tavzih eylemiştir [1]. Buna «Nâsir» mahlânı ve «Hüner» redifi ile bir kaside derc etmiştir.

ازرار جواهر isimli eserin musiki mekalesinde deniliyor ki:

«.. Arabi ve farisi lisanlarıyla muharrer bulunan kütübi musikiyede Farabînin «المدخل والوسق» unvanlı eserinde isti'mal ettiği ebced hurufiyle yazılan nota kullanılmış ve Hacı Abdülkadir de bu notayı kabul etmiştir Lâkin sonraları bu resaili fenniyyeye Osmanlılar tarafından hakkiyle rağbet edilmeyüb musikimizin nazariyatı kuşei nisyanâ atıldığı ve yalnız mekamatın zamanı te'sirinden ve seyvarat ve büruc ile olan münasebatı mevhumesinden ve daha sair ahkâmı esatir perdazaneden bahis edvarı musikikiyenin te'lif ve tahriri devri başladığı sıralarda bu nota dahi tabii unudularak isti'mal edilememiş ve musikimiz bir hayli zaman heman notasız kalmıştır ki tanzim edilen âsarı musikiyede ancak yüzde bir, nihayet ikisine dest res olabildiğimiz hep bu notasızlığın seyyiası olduğuna şübhe yoktur. Nota hususundaki bu noksanımız neden sonra takdir edilmiş olmalı ki Sultan Selimi salis zamanından bir müddet mukaddem huruf ile vazılarak altına dahi rakam ile mıkdarı darbları iğaret edilmek suretiyle

[1] Bu nûshayı elli yıl evvel bir kitapta görmüştüm. lalanub bir çok kısmı bozulmuş olduğundan almamış idim. Ebibbâsıdan Mahrûkî zede Ca'fer Bey alub iare etdiğinden zahmetle okumuştum.

bir nota ihdas edilmiş olduğu o tarihlerde yazılmış ba'zı mecami'de müsadifi nazarı tettebbüümüz olmuştur. Mahaza bu notanın dahi mazbut bir kaidesi olmayub her kes, nağamatı keyfince müttehas bir usule tevfikân tahrir ettiği cihetle şimdiki zamanda anı hal [1] edüb de bir pişrev meydana çıkarabilmek bir sa'yi gayri müsmir olacağında tereddüd edilmemelidir. Her ne kadar ahdi Selimi salisde Yeni kapu Darülmevlevî meşayihî kiramından musiki şinasi şehir Seyyid Abdülbaki Dede ba emri padişahi mezkûr notanın usul ve kavaidinden bâhis «Tahririyye» namıyla bir risale te'lif ve padişahı müğarün ileyhin gülistanı tab'ı selimlerinin bir guncel nev şüküfesi olan «sûzî dilâra» mekâmındaki âyini teriflerine yine bu mekâmdan olan peşrevlerini bu nota ile tahrir ve risaleye zeyl ederek takdim etmiş ve bu himmeti terakki perverane — ba'zı nevakısıyle beraber — zamanına göre hakikaten şayanı takdir bulunmuş ise de o esnalarda nota aleyhindeki teassub derecesi kemalde olup notaya ekseriyetle fenni musiki düşmeni nazariyle bakıldığından bu nota dahi kimse tarafından kabul ile isti'mal edilmemiştir. Şübhe yokdur ki karini kabul olarak isti'mal ve nevakısının ikmaline devam olunsaydı şimdi elimizde mükemmel ve milli bir notamız bulunur idi »

§

Abdülbaki Dedenin bir gazeli

Gitmez hıyali dideden ol serv kametin
 Nakş oldu dilde sureti şûri kıyametin
 Evvel bakışda yakdı kararım bırakmadı
 Âya nigâhı ateşi dil mi o âfetin
 Gül guncadır mecaz ile teşbih olunsa ger
 Ruhsarıdır hakikati rengi tağavetin
 Ruyinde hatmı görünmüş belki nigâhdan
 Azürdelik nıçanı o cismi letafetin
 Nâsir eğer tasavvur olunsa biaynihi [2]
 Ol guhdur mücessemi resmi zarafetin

[1] حل

[2] بیعت

ABDÜLKADİR BEY

Seyyid Abdülkadir Bey. Seyyid Ya'kub Hanın [1] oğludur. 1873 [1290 H.] de Türkistanın Kâşgar şehrinde doğdu. Babasının sefaretle İstanbulda bulunduğu esnada annesiyle beraber Kâşgardan gelüb Cerrah paşa camii civarında iğira olunan evde oturdular. Akşarayda Yusûf paşa ve Davud paşa mekteplerinde ve iki sene Mülkiyye mektebinde okuduktan sonra Dahiliyye nezareti mektubi kalemine girdi. Müahharen Hariciyye nezaretinde mü-racaat kalemi mümevvi oldu. Havli zaman hizmet etdikden sonra teka'üd edildi.

Babasını ziyaret için 1891 [1308 H.] ve 1894 [1311 H.] de iki def'a Hindistana azimet ve avdet eyledi. On iki yaşında iken kanunî Halid Beyden kanun meşk etmeğe bağladı. Dahiliyye nezareti muhasebe kalemi mümevvi hacı Nafiz Beyden bir çok ilâhi ve durak. hacı Kirami Eendiden fasıllar ve Seyyid Nizam dergâhı Zâkir başısı Fehmi Efendiden usul ve mekam ve 1899 [1317 H.] de kemani Tatvos Efendi'den keman meşk etti. 1908 [1326 H.] senesine kadar kemani Kirkor Efendiden de ders aldı. Alber Braundan alafranga keman öğrendi.

1913 [1331] de neğre ettiği «Keman metodu» bir boğluğu doldurdu. Pek çok emek sarfiyle topladığı kolleksiyonda değerli eserlerin notaları mevcuttur. [2]

Abdülkadir Bey

[1] Kâşgar emiri Ya'kub Hanın yeğenidir. Kâşgar imaretinin Devleti Osmaniyye himayesine alınması için Sultan Abdülazizin hıgâmı saltanatında emir tarafından sefaretle İstanbula gönderildi. Bu hususa dair teatir olunan ferman ve Sadrı Âzam Şirvanî zade Rüşdi Paşa tarafından, Emire yazılan tahrirat — bunları kaleme alan divanı hümayun âmedcisi Ken'an Bevin âsarı kalemiiyyesini ihtiva eden — kitabda münderidir. Sofirin, tesavvufa dair bazı âsarı ve bunların arasında «أشرف الحكم» gerbi vardır. İstanbulda bulunduğu esnada — tarihî Şa'baniyye akâbirinden Kuşadalı İbrahim Efendi «أشرف الحكم» nin kuletanından — Çiilli hamamı sahibi Bosnalı Mehmed Tefvik Efendi merhume inabet ve ahır kılâfet etti. İstanbuldan ayrıldıktan bir müddet sonra memleketin Çinliler tarafından işgal üzerine İngiltere hükûmetinin müsafiri olarak Hindistana azimet ve Delhi şehrinde ikamet ile orada «80» yaşında vefat eyledi.

[2] Bu kıymetli notalara kimse talib olmadığından şakirdi Ekrem Beyin kitabesü dükânında durmaktadır.

İleri gelen şakirdlerinden Rizeli Ekrem Beyin ifadesine göre, en kıymetli beste kârlardan olan hu zâtın, ilâhî, durak, pigrev, sema'i, beste, nakş ve şarkıdan mürekkebe olarak «200» den fazla eseri vardır. Bu miyanda «Şevkî tarab» makamından bestelediği fasıl, pek nefisdir. Eserleri musiki erbabı arasında fazla yayılmamış ise de mühim bir kısmını şakirdlerine meşk etmiştir. Son beş senede yazdığı «Musiki nazariyatı» nın basıldığını görememiştir.

Onun teşebbüsü ile «Darül elhan» isimli ilk Türk konservatuvarı açıldı. Musikiye burada da hizmet etti. Nazariyat okutdu. Tanburî Cemil Beyin vefatı üzerine ser sazendeliğe ta'vin edildi. Mektehlerin musiki müfettişliğinde de bulundu. Son hıd neti Darüşşefekada musiki hocalığıdır.

1918 [1336 H] de evinde açtığı «Gülşenî musiki» mektebinde dokuz senede bir çok talebe yetiştirdi. Talebesinden teşkil ettiği bir hey'etle havr cem'iyetleri menfa'atine konserler verdi. Musiki tedrisinde kendine mahsus bir metod sistemi vardı. Bu samede talebesi, musikiyi çabuk ve kısa bir müddetde öğrendiler. Gümrük matbaası müdürü ressam Sabri Beyin kızı Zekiye hanımla izdivac ederek bir oğlu, bir kızı doğdu. Oğlu vefat etti. Zevcesi ve kızı Seadet hanıma musiki ta'lim etti, güzel keman çalarlardı. [1]

Zonguldak Ma'den mektebi müdürü olan damadı kimya ger Mazhar Beyi, kızını ve torunlarını görmek üzere vefatından bir kaç ay evvel Zonguldağa giderek [2] orada tekrar hasta oldu. İstanbula avdetinden sonra çok yaşamadı. 27 Ağustos 1946 [29 Remazan 1365 arife günü sabaha karşı] vefat etti. Evvub sırtındaki aile kabristanında annesinin ve kardeşinin yanına defn olundu.

Mütedeyyin zat idi. Tarikatı Hâlidîyye ricalinden Şevh küçük Hüseyin Efendi merhume müntesib ve pek ziyade muhib idi.

Muhtelif mekamlardan bestelediği eserler bir birinden güzeldir. Ağır aksak usulünde Hüseyini makamından bestelediği «oldum yine» redifli şarkının notasını yazub başına «nâciz bir hâtıra olmak üzere takdim» ibaresini kayd ederek getirdi, pek beğendim. «Hangi nağmeyi beğendiniz» dedi. «Şiirde belâğat ve letâfetin en zivade istinad ettiği bir nokta olduğu gibi bu şarkınızda da san'at ve letafetin istinad gâhı,

[1] Vaktiyle bir gece Emin önü Halk evinde bunlarla beraber konser vermişdi. Med'uvven hazır bulunmuştum, bitamında «çalışanlardan hoşlandınız mı» dedi «Çalışanlardan hoşlandım, çalışanlardan hoşlanmadım» dedim. «Makaadın ne olduğunu derk etti.»

[2] Hakkında hurmeti kâmilde bulunurdu. Gideceği günün sabahı pek erken vakte ziyaretime gelmiş, ben henüz yatmakta olduğumdan geç haber vermişler, çay içmiş, görüşmeden gitmiştir. Ondan sonra buluşub görüşmemdik.

mısra'ların sonundaki «vine» dir. Şarkının ruhu odur, pek beğendim» dedim. Bir okuyuşda gösterdiğim dikkati pek ziyade takdir ile b'ni tasdik etdi.

Merhumun, hod binliğinden, hod pesendliğinden ve meslek dağları'nın kısmı a'zamını beğenmediğinden bahs ederlerse de bizde her hüner sahibinin, ba husus musiki erbabının bir birini beğenmemek ve eserlerini istihfaf ve şahıslarını zem etmek âdeti dirinceleri olduğundan Abdülkadir Bey hakkındaki sözler de o âdeti sakimeye ittiba'dan münn-be'indir demekle iktifa etmek münasibdir.

AFET EFENDİ

Afet Mısırlıyan Efendi — yazdığı hâtıradan naklen — «Avni Önsan» imzasıyla «Türk musikisi dergisi» ne derc edilen — tercemei halde beyan olunduğuna göre klarnitacı Avadisin oğludur. 1850 [1267 H] de Kum kapuda doğdu Gençliğinde ailesiyle beraber Mısıra gitti. Kendi kendine kanun çalmağı öğrendi Az müddet Mısır kalemlerinden birine devam etdi. Babasının tavsiyesiyle Mısırın en meşhur udilerinden Ahmed Mahalleviden ud meşk etmeğe başladı. O zaman Mısırdaki bulunan Top kapulu Nikoğosdan mütefid olduğu gibi Çorlulu Kirkor, ciğerci hanende Kirkor, Kuzguncuklu Arın, Bebekli Serupe, santuri Samatyalı Takvor ve kemançeci Monsesten pişrevler, besteler ve semailer geçdi. Mısırın musiki mahfillerinde mevki' sahibi oldu. Teşkil ettiği musiki hey'eti ile beş sene faullar idare etdi. 1880 [1299 H] de İstanbula döndü Yüksek kaldırımında birincinin, daha sonra Galatada balozcu Miltiyadinin gazinolarında saz hey'etine katıldı Hayatında yıllarca refahet içinde ömr sürmüş olan Afet, ömrünün son yıllarını hayli zaruret içinde geçirmiştir. O halde bile neşesini hiç gaib etmemişdi. Şakacı ve rind bir mizaca malik idi.

14 kânuni sani 1922 [1324 H.] de vefat ederek Şişlide Ermeni mezarlığına defn edildi.

«Elli yıllık Türk musikisi» adlı eserde «İstanbula avdetinde ud, veni tanınmağa bağladığından bir çok talebe yetiştirdi. Elli iki yıl hocalık etmek ve çalgı çalmak suretiyle iqtihar etdi. Ud çalmadaki meharetinden dolayı «Afet» lâkabı verilüb asıl ismi olan «Hapet» unutuldu. 1905 de «Saz ve sö» isimli bir musiki mecmuası çıkarub

kendi eserleriyle devrinin üstadlarının eserlerini notalı olarak üç sene devam ettirdi. Sazdaki kuvvet ve mehareti kadar beste kârlıkda temayüz etti. Bir çok eser besteledi. 1847 de doğub 1919 da «72 yaşında vefat eyledi.» deniliyor.

Papas Hısarlıyan, musiki âleminde ve ermeniler arasında meşhur olan «Âfet» e dair kitabında bir satır yazmakla iktifa etmiştir. sebebini onlayamadım:

«Âfet, udçılar arasında İstanbulda ve Mısırdaki büyük şühret kazanmıştır.»

AHMED AĞA

Seyyid Ahmed Ağa, tercemei hali mazbut olmayan, niçe hem meslekleri gibi ismi ve eserleri unudulan tali'siz kıymetli üstadlardandır. Cenarı Hak, Şeyh Galibe rahmet etsin ki bir kıt'a ile hüviyetini ve vefat tarihini göstermiştir. Bu kıt'adan üçüncü Sultan Selimin müsahiblerinden olduğu anlaşılıyor.

«Müsaheb Seyyid Ahmed ol hüner mend
Ki olmuşdu bu devrde piri fâryab
Vefatında dedim tarih Galib
Müsaheb, oldu hamuşane ahbab»

Bu tarih müeddasinca 1794 [1209] de vefat etmiştir. Galata Mevlevi hanesi haziresine defn olunmuştur. Tariki mevlevî mensublarından olduğu defn olunduğu mahalden bellidir [1]

Şeyh Galib gibi sözden, sazdan bihakkın anlayan bir nâdirei ruşgârın «Hünermend» ve «Piri faryab» unvanına lâyık görmesi, o zatın, âlemi musikide yüksek bir mekâmı haiz olduğuna en yüksek şahiddir.

Kitabiyat erbabından merhum Nurullah Pertev Bey verdiği muhtıradaki «saba, hicaz, nihavend mekamlarından âyini çerifleri vardır. Rivayet olunur ki âyinlerini Selimi salisin huzurunda okumuş. bu keyfiyet, padişahın meşhur «Sûzi dil âra» namıyla yeni bir mekâm vücûde getirmesine sebep olmuştur» diyor.

[] Abdülbaki dedenin tercemei halinde [sahife 25, satır 15] bahs olunan müsaheb «Seyyid Ahmed Ağa» nın bu zat olduğu şüphesizdir.

Bunun doğruluğunu, yahud yanlışlığını isbat etmek bence mügkildir. Hallâli mügkilât olan! musiki ginasânı zaman, belki isbat ederler.

§

Millîet kütüb hanesinde bir mecmuada «Şarkii Seyyid Ahmed Ağagüftei Sultan Selim» ser levhasıyla mahur mekâmından bestelenmiş olan bir şarkı vardır ki yukarıda bahs olunan Seyyid Ahmed Ağanın eseri olmak muhtemeldir. Güfte şudur:

Misâli guncei handan	Tebessümle gelür ol can
Ne candır âfeti tâban	Ne âfet âfeti devran
Perişan saçları anber	Vücudu pek beyaz dilber
Dudağı hem sözü çekker	Ne âfet âfeti devran
Görenler tarzu etvârın	Oyunda raksü refîarın
Fida eyler bütün vârin	Ne âfet âfeti devran
Sarılsam sineme çeksem	Eziyyet etmese öpsem
Lebin sorma öpe bilsem	Ne âfet âfeti devran
Yağı on beş hilâl kağı	Aydın on dördü kardığı
Bütün dilberlerin bağı	Ne âfet âfeti devran
Virir âpıklara halet	Güzel tavşan kamer Tala't
Adı Yorgaki hem âfet	Ne âfet âfeti devran

AHMED EFENDİ

Mutaf zâde Ahmed Efendi, — Yusüf Kâmil Pağanın ta'biriyle — «Fenni şerifi musikide sâniî Farabî» olduğu halde emsali gibi tercemei hâl ve menakıbı tesbit olunmayarak mensiler kafilesine katılmışdır. Vakîyle yazdığım bir mekaleye ser levha ittihaz eylediğim «Meşahiri mechule» nin ser amedanından biri de — Ma'dudül'akran olan — bu üstadı kâmindir.

«Türk musikisi antolojisi» namındaki kitabda — nerede görüldüğü, yahud kimlerden işidildiği söylenmeksizin — deniliyor ki:

«Dedenin mahfuzatına ve bestelediği bütün eserlere vâris olan en değerli şahısyıyettir. Medrese tahsili gördü. Bir takım nâibliklerde

dolağıdı. Bir müddet Geliboluda bulundu. [1] Mısır Mollası oldu. 1845 [1262 H] de İsmail Dede ile hacca gitti. [2] Oldukca servete malikdi Üsküdar'da Bulgurluda kârgir büyük bir köşk yaptırmıştı. yazları orada oturur idi. Sünbül Efendi dergâhı mensublarından. Bu dergâhda zâkirlik eder, hihassa durak ve mersiye okurdu. Musiki hocası İsmail Dededir. Muasır-ları arasında Dedenen en çok istifade eden şahsiyyet olarak tanınmıştır. Filhakika muhtelif şekillerde bestelenmiş binlerce mahfuzatı vardı. Doktor Subhi Bey «Mutaf zâde. mi'raciyenin neva bahri ile mevlid besteleri gayb olmak üzeredir. Arzu edenlere memnuniyetle öğretmek isterim» dediği halde kimse iltifat etmedi. Bu besteler, onun ölümüyle unutuldu, gitti» diyor. Mahdud ba'zı parçalar da bestelemiş olan bu değerli musiki şinasın asıl kıymeti, mahfuzatının çokluğunda ve pek çok talebe yetiştirmiş bulunmasındadır.» diyor.

Dedenin bütün eserlerinin vârisi olan ve binlerce mahfuzatı bulunan ve pek çok talebe yetiştiren bir üstadı pür kemalin «mahdud ba'zı parçalar bestelemiş olmasından» dem urmak, nefsel'emre tevafuk etmese gerekdir Üstadın «mahdud ba'zı parçalar» değil, — musikideki iktidarı nisbetinde — bir çok eser vücade getirmiş olması melhuzdur. Bunların ortada olmaması, ademi vücudini isbat etmez Biz, yalnız musikide değil, her fende ne eserler zayi' etmişizdir ki bunlardan vâkıf olabildiklerimizin adedi bile insanı dil hun edecek derecededir.

«On üçüncü asrı hicride» adlı mekalelerinden birinde Balık hane Nazırı Ali Rıza Bey «Zekâi Dede Efendi ve ma'ruf musiki şinalardan muhtab zâde Ahmed Efendi, daima Mısırlı Mustafa Fadıl Paşanın dairesinde imrarı hayat ederlerdi» diyor.

Zekâi Dede hakkındaki ifade doğru ise de Ahmed Efendiye aid söz, sehve makrundur. O daireye ba'zan giderse de orada imrarı hayat etmezdi. Ali Paşaya mensub idi. Onun imamı idi.

1865 [1285 H] de Mısır Mevleviyyetine ta'yin olundu. Sadra esbak Yusu'f Kâmil Paşanın, Mısır Hıdivi İsmail Paşaya yazdığı tavsiyenamenin sureti

«Mısır الی م الی القیام الأهرام دامت سوره Mevleviyyeti mükerreremesiyle bekâm buyrulub ol canibi âliye azimet eden faziletlu Ahmed Efendi da'ileri, hasbel hilka edib ve perhiz kâr ve eltafi merahimül etrafı hıdivanelerine istihkakı nasiyyei sıdku ubudiyyetinden aşikâr olduğu mi-

[1] Ne sebeble bulunduğunu gösterilmiyor.

[2] Dedenin, Ahmed Efendinin kuşağında vefat ettiğini Bol Abenk Nuri Bey söyledi.

sillü bâki payi âli Sadaret penahive [1] kîdemi intisabı ve kemali irfan ve iffetinden fazla fenni şerifi musikide sâniî farabi (!) olması cihetle hakkı müstmemdanesinde tavsiye ve temennaye ihtivac görün mevûb ancak ta'rifi mahiyeti ve nazarı meali perveri daveri ethami-lerine liyakat ve ehliyyeti heyânı ma'rızında terkîmi arızaya ibtidar kılınmakla ol babda emrû ferman hazreti men lehül emrindir 1285»

Mısırdan avdetinden sonraki ahvaline dair de bir yerde kayd yokdur

1883 de [12 Safer 1301 Cüm'a günü] vefat etti Medfeni ma'lûm değildir

[1] Âli Paşa

AHMED EFENDİ

Yağlıkcı zâde Ahmed Efendinin, değerli musiki üstadlarından olduğu menkul ise de tercemei hali bulunamadı. Vaktiyle kendilerinden, yahud âşinalarından tah-

Yağlıkcı zâde Ahmed Efendi

kik olunub kayd edilmezse ve evlâd ve ahfad, kaydsızlık gösterüb bildiklerini tesbit etmezlerse, habalarının mensi kalmasından muteassir olmazlarsa, biz o zatlar hakkında nerede ma'lûmat bulur da yazar ve namlarını ibyave çalırız?

«On üçüncü asrı hicride İstanbul hayatı» unvanlı mekalelerden birinde Ali Rıza Bey «ricali ilmiyyeden ve esatize musikiden meğhur yağlıkcı zâde hacı Ahmed Efendi, Âli Pağanın kitabcısı idi» diyor. Yağlıkcı zâdenin «ricali ilmiyye» den olmadığı, derc edilen resminden de anlaşılr.

Âli Pağanın belki kitabcısı idi. Ali Rıza Bey, bu zatı «Mutaf zâde Ahmed Efendi» zan etmiş olacak. fekat Mutaf zâde, — tercemei halinde söylendiği üzere — Pağanın kitabcısı değil, imamı idi

Tarihi vefatı, medfeni ve eserleri hakkında da ma'lûmat yokdur. Zamanının meğhur musiki âşinalarından olduğu rivayet olunmasın göre eserleri oıması melhuzdur. Lâkin nerde arayub bulmalı?

AHMED ARIFI BEY

Ahmed Arifi Bey, Bursa naihi, Mekke payelulerinden Hırputlu Mustafa Faik Efendinin oğludur. 1855 [1272 H] de İstanbulda doğ

Ahmed Arifi Bey

du Babasının naiblikle bulunduğu Ruscuk rüşdi mektebinde okuyuh
şehadet name ve medreselerde tedris olunan ulûmu tahsil ile icazet
nâme aldı.

1868 [1285 H.] de mülâzimetle Tuna vilâyeti mektubi kalemine girdi. Babasının İstanbula naklinde Babı Âli Hulâsa odasına ve Sadaret mektubî kalemine devam etti. Müahharen Edirne kalemlerinde ve Edirne'de diğer me'muriyetlerde istihdam olundu. 1877 [1294 H.] de Suriye vilâyeti gazetesi muharrirliğine, Şam âgar baş kitabetine ve mektubi kalemi müsevvidliğine tâyin kılındı. 1881 [1299 H.] de isti'fa edüb İstanbula geldi. Dahiliyye nezareti mektubi kalemine girdi.

1884 [1302 H.] de Meclisi mearif âzalığına, 1887 [1305 H.] de Encümeni teftiş riyasetine ve 1888 [9 rebiulevvel 1306] de matbuatı dahiliyye müdiriyyetine nâsb edildi.

1876 [zilhicce 1292] de tevcih olunan rütbei salise, 1889 [reman 1306] da tedricen rütbei ulâ sınıfı evveline terfi' ve 1891 [21 receb 1308] de Takvimi vekayı' gazetesinin idaresi ilâveten tefviz kılındı.

Bir valinin, vilâyet dahilinde devre çıktığına dair gazeteye yazılan fıkrada «zati vilâyet penahı» denilecek iken sehven «zati hilâfet penahı» yazılmış olduğundan 15 mayıs 1892 [18 şevval 1309] de takvim ilga edildi.

«Matbuat idaresinin ehemmiyetiyle mütenasib bir vedi iktidare tevdi muktezi olmasına mebni evvel beevvel açılacak münasib bir me'muriyete tâyin olunmak üzere» 16 haziran 1892 [21 zilki'de 1309] de azl edildi.

1892 [12 rebiulâhir 1310] de Burdur ve sırasıyle Mersin, Kırşehir mutasarrıflıklarına tâyin olundu. Mükerreren tahvilini istid'â evlediğinden infisal etti.

1899 [12 safer 1314] de Kosuva, Manastır, sonra Yanya ve İğkoda, daha sonra Edirne ve Selânik vilâyetleri mülkiyye müfettişliklerine, Havran, Akkâ, Maan, Kürk ve 1917 [zilki'de 1324] de Kayseri mutasarrıflıklarına tâyin kılındı.

Muhtelif tarihlerde birinci rütbe Mecidi ve ikinci rütbe Osmani nişanlarını ihraz eyledi.

14 ağustos 1908 [17 receb 1326] de Kayseride sekta kalbiyeden vefat etti. Zevnülâbidin türbesi civarına defn olundu.

Merhum. erbabı marifet ve mezivvetden idi. Arabce, fûrâce ve fransızca tekellüm ve kitabet ederdi. Arabce nazıma da muktedir idi. Alman, İtalyan ve Rum lisanlarına da âşına idi. Pek mühim dini eserlerden «Tuhfe-i isna âşriye» isimli kitabın. arabceye mütercem nüshası, mekâtibi rûşdiyye muallimi evvellerinden ve nezaret me'murlarından ba'zı erbabı livakate Mearif nezaretince birer cüz' verilerek türkceye ter-

ceme etdirilmiştir. O vakt Meclisi mearif âza-ından olan Arifi Bey de mütercimler arasındadır. Tevdi' olunan kısmı hakikaten güzel terceme etmiştir.

İki arkadaşile hicri 1300 senesinde «Muhadarat, Muktetefat» [1] namile mecmua neşr eylediği gibi «Tenbeller muşekkası» ve «Tefrikai şefak ve Tiyaşrocular muşekkası» isimile fransızcadan iki roman terceme ve «Sarfı frapşevî cedvelî» namile bir kitab tahrir ve neşr etti. Rık'a yazıda mahir idi. Bir müddet ta'lik ile de meşgul oldu.

Musikive bihakkin vâkıf bir üstadı arif idi. Muhtelif mekamlardan metin ve dilniğin şarkıları vardır. Rast makamından «Bilse bir kerre o şuh hali perîşanımızı» şarkısı ne lââtif eserdir. Her eseri, musikideki kemaline şahidi kâmindir. Heman her sazda, hattâ zurnada mehareti olduğu — bilerek — dinleyenlerin ma'lûmudur. Bir akşam Yakacıkda Kuru denilen mahalde kayın babası aziz ve Reji komiseri Nuri Beyler ve bizim iki genc müşafirimizle birleşmiştik. Arifi Bey, ud çalmış ve hafif, lââtif sesiyle kendi şarkılarından okumuş ve genc müşafirlerle de birlikde diğer şarkılar teganni etmiştir.

Mütedevvin, musallî, müeddeb, terbiyelî, bir merdi nadirülemsal idi. Küçük oğlu Faruk Bey de musikde mahir olanlardandır.

SELÂNIKLI AHMED EFENDİ

Ahmed Efendi 1869 [1285 H.] de Selânikde doğdu. Ailesi fakir olduğundan mektebe gidemedi. Berber olan dayısının yanında çıraklık etti.

Selânikli Ahmed Efendi

Sesi güzeldi. Musikiye istîdadı vardı. Selânik hanendelerinden Refik Karasudan arkılar geçdi. Matnacı Ferid Efendiden ud ve Halepli Şavul Efendiden nota öğendi.

Dayısının müteâzilleri, aralarında para toplayub ona ud alırlar. Dükkânda çalışmakla beraber Mevlevî haneve de giderek musiki ehli olan Dedelerden fâziller geçmeğe zavretti.

Musikide ilerilemeye bağlavınca berber çıraklığını bıraktı. Genç arkadaşlarıyla bir musiki hey'eti teşkil ve musikiyi

medarı mâ'îyet ittihaz etti. İlk defa bestelediği, Hüzam mekâmından «Görmedim uysun felek amalime» şarkısıdır. Garıbdır ki bu ilk şarkı bilâhare vücude getirdiği eserlerin en ivilerindendir. Halk arasında rağbet gördü. Her vakt beğenilerek okunmaktadır.

«Elli yıllık Türk musikisi» isimli eserde «Selânikde pek çok talebe vetiştirmiştir. «700» e yakın eser bestelemiştir. Okuyub yazması yokdu, güzel ud çalar, güzel okur, kuvvetli besteler yapardı. Çok neğ'eli ve şakacı olduğundan, bulunduğu meclisin neğ'esini artırır» deniliyor.

«Okuyub yazması olmayan» bir adam, güftelerin ma'nasını nasıl anlar, besteyi anlamadığı güfteye nasıl tatbik ederde birbirinden güzel «700» eser vücade getirir? Bu keyfivet, her suretle şayanı hayrettir. Kızından alınan ma'lûmat üzerine «Musiki mecmuası» nda «şarkıların güftelerini seçmek hususunda dikkatli davranır, onları okuma yazma bilenlere okutarak bilmediği kelimelerinin ma'nalarını sorar. edebiyat bakımından kıymetleri derecesini araştırır, sonra ancak beğendiklerini bestelerdi. Mealinden hoşlanmadığı şi'irleri, kiine aid olursa olsun asla bestelemeydi» deniliyor.

«مشکلی هست که اسان نشود»

«مرد باید که مر اسان نشود» [1]

heytinin ihtiva ettiği hakikat münker olmamakla beraber insan bu hususta hayretten kendini alamıyor.

31 Mart hadisesinde hareket ordusuna katılıb İstanbula gelmiş, burada verleşmiştir. Vücudi, belden aşağı felce uğrayarak altı yıl yatdıktan sonra 4 Kânuni sani 1927 [1346 H] de vefat etmiştir. Medfeni ma'lûm değildir.

[1] Bir müşkil yokdur ki kolay olmasan. Mard gerekdir ki müşkilden korkmasan.

AHMED AVNİ BEY

Ahmed Avni Bey Bal mumu tacirlerinden Kadı Ali zâde Musa Kâzım Efendinin oğludur. 1869 [1285 H] de İstanbulda doğdu.

Mahalle mektebinde okuduktan sonra Kur'anı Azimüştî hıfz eyledi. Galata Rüştî mektebine devam ederken bahası ve az müddet sonra annesi vefat etti

Ahmed Avni Bey

1884 [1301 H.] de Darüğğefakanın üçüncü sınıfına imtihanla kayd olundu. 1890 [1307 H] de şehadet name aldı.

Galata İttihad posta hanesi müdiriyeti kâtibliğine «400» kuruş meaile ta'vin olundu. Mektebi Hukuka da devam ederek mezun oldu. 1909 [1327 H] de Posta Mesalihi müdirliğine, Millî hükümetin İstanbulu işgalini müteakiben posta işleri müdir muaviniliğine, 1 Eylül 1930 [1349 H.] de Umum müdirlik Hukuk müşavirliğine nâib edildi.

1933 [1351 H.] de — kanuni müddetinin hulûlünden bir sene evvel — kendi arzusuyla

teknüd edildi. Posta, telgraf, telefon ve yüksek mühendis mekteplerinde posta dersi okutdu.

Nayzen Halil Can Bevin ifadesine göre :

«İstanbulda Rober Kolejini dinî, ictimai, musiki mevzularında vaki olan suallerine verdiği cevaplar, Kolejini hûltenine derc edilerek Avrupa'daki müsteğriklere gönderilmiştir Muhviddini Arebiniñ «موسى الحكم» ine şerhi ve Sipehsalar tercemesi vardır Mesneviyi de terceme ve şerh etmiştir. Eserlerinin üçü basılmıştır. Diğerleri kendi vazisiyle Konya kütüb hanesindedir. Musiki ile ıstigali, Darüğgefekada Zekâî Dedenin rahlei tedrisinde bağlar. Mektebi bitirdikten sonra da Dedeve devamla pek çok eser geçmiştir. Nota bilmezdi. Geçtiği eserleri hâ fızasında saklardı. «Dil keşide» ve «Bendi hisar»ı terkiib eden bu zatın ilk eseri 1306 da Karcıgar mekamından bestelediği «Ev dilberi şen...» şarkısıdır Bestelediği eserlerin güfteleri kendinindir Zekâî Dedenin vefatında sövlediği mersiyevi «Suzi dil» mekamından bestelemiştir. «Dil keşide», «Buselik aşiran» ve «Ruyi ırak» mekamlarından âviri şerif ile beste, ağır ve yürük sema'iler, «Rahatül ervah» dan iki beste ve iki sema'i, «Şehnaz» dan ve «Hicaz» dan birer kâr, 119 mekamlık kârî natık, «Dilkeş haveran» dan bir beste ve bir sema'i, «Arehan», «Arazbar», «Beste nigâr», «Şehnaz», «Buselik», «Hüzzam» mekamların dan şarkıları vardır Bilmediği bir mekaman, edvar kitaplarındaki ta'rifini gördükde derhal o mekandan bir eser bestelerdi ki musikide en mühim hususiyetlerinden biri de budur. 1317 de «Hanende» isimli bir şarkı mecmuası vücade ketirdi ki «719» sahife ve resimlidir. Bu vadide vazılanların en mükemmelidir »

19 Mart 1938 [17 Muharrem 1357] de vefat etti. Merkez Efendi kabristanına defn olundu.

Selânikli Es'ad Dede Efendi merhumdan Mesnevi okurdu. Akşarayda Valide cami'i civarında ikamet evlediği evde bir cum'a günü mü'iki meşk ederken bulunmuşdum Cum'a namazını fevî etmemek için meclisi terk edüb cami'a gitmişdim.

Mülevvence hafif, siyah bıvıklı, za'if, orta boylu, biraz öne mail, halim, müeddeb, gavretli, kıymetli bir zat idi.

AHMED MÜKERREM BEY

Hafız Ahmed Mükerrerem Bey, Davud Paşa kışlası cami'i hatibi hafız Hasan Muhviddin Efendinin oğludur 1885 [1301 H.] İstan-
bulda doğdu. Doğmadan babası vefat ettiğinden dedesi Kadı çeşme-

Ahmed Mukerrem Bey

sinde Yar hisar mahallesinin imamı hafız Meh-
med Arif Eendinin vesayetinde ve muahharen
annesi harbiyye nezareti mümevviyelerinden hat-
tat küçük İzzet Efendi ile evlendiğinden onun
himayesinde büyüdü. Dedesinden hıfzını ikmal
etdi Nümunei terakkiye Fatih askeri rüşdi
mektebine ve menşei küttabe devam etti. Hep-
sinden şehadet name aldı Babasından müntekil
olan hatibliği ifa etti. Harbiyye nezareti leva-
zım kısmına me'mur oldu 1909 [1327 H.] de
me'murivetinden istifa etti Küçük yaşda musi-
kive ve güreşe merak edüb uzun müddet gü-
reşdi 1919 [1327 H.] da Bostancıda oturduğu
esnada dükkân açarak meharetle ayak kabı ya-
pub yaptı Bostancıda Enderunlu meşhur Lâtif

Ağanın şakirdi kanuni Mehmed Beye mülâki ve ondan pek çok
müstefid oldu.

1918 [1336] de ilk eserini Nihavend makamından besteledi.
Bilâhare «60» saz eseri ve şarkı vücade getirdi. Yalnız iki eseri ha-
sıldı. Diğerlerinin de basılmasını isteyenlere «büyük üstadların eserleri
varında bizim naçiz eserlerimiz nehr olunur mu» diye muvafakat
etmedi. [1]

§

Ahmed Mükerrerem Beyin — vefatından altı sene evvel — musiki
hayatına aid tercemei halini istemişdim. Yazub verdiği verakayı av-
nen nakl ediyorum.

«Henüz on bir yaşımda bağladığım fenni müsikide bidayeten hiç
bir rehberim yokdu. Edindiğim bir ud üzerinde perde sesleri bulmak

[1] «Elli yıllık Türk musiki»

gibi mümareselerle meşgul olarak her gün yeni bir müveffakiyet elde edüb her hangi bir eseri çalacak kadar sazımdan istifade edebilmeğe başladım. Notaya ademi vukufum dolayısıyla çalmak istediğim eseri müteaddid def'a dinleyerek okuyucunun yalan yanlış nagamatını öğrenmek gibi mahzurdan salim olmayan vaziyetden de hali değildim. Elde ettiğim bir nota rehberi üzerinde tedkikate başladım, notayı da sühuletle okumağa müveffak oldum. Bir taraftan da Haşim Bey merhumun, Şarkı mecmuasına ilâve ettiği usullere dair mebahiden istifade ediyordum. Bu tarzı sa'yim, tam yirmi üç sene bilâ fasıla devam etti. Hiç bir te'sire tabi' olmavarak kendi ruh ve tabiatımden doğan mızrablar ile udun çalış tarzında bir bağıkalık husule getirerek bilhassa o zaman taksimlerle samîin üzerinde bir te'sir bırakacak derecede sazıma hâkim olabildim. Bu vaziyetden duyduğum zevk dolayısıyla zu'mumca bir kudret sahibi olduğuma kanaat hasıl ederek — şimdi zamanımızda pek çok emsaline tesadüf edildiği gibi — şurada burada muallimlik edecek kadar küstahlıklara da cür'et etdim.

Ma'mafih bu muallimlik devrelerimde taliim, bana çok müsaide davranarak musikiye karpı cidden görgüsü ve bilgisi olan bir musikişinas ile karşılaştırmıadı. Zira iki hatute nota okuyarak ve iki sofyan usulü uracak derecede kendimde gördüğüm muallimlik kudreti değil de âdetâ allâme derecesindeki gururum, bir anda sönü vererek, belki de his edeceğim hicab te'siriyle bir daha bu fenni celil ile igtigale kudretim kalmayacak idi. Buraya kadar olan devre, musiki hayatımın birinci ve hayali kısmı olup bundan sonra ikinci, fekat hakiki kısmını arz edeceğim.

Yirmi küsur senelik tettebbuatımdan doğan musiki bilgim, bundan on yedi sene evvel oturmakta olduğum Bostancıda bir akşam tahtesıfır milyonlara düğdü. Buna sebep olan hâdisi şudur: On beş sene kadar hazineî ilm ve irfanından istifade ederek öölürsem gözüm açık glımez. Zira fenni musikiye ikinci bir kanunî Mehmed yetiğdirdim» tarzındaki iltifatına mazhar olduğum muhterem hocam kanunî Mehmed Bey ile tegerrüf ettiğim ilk leyli seadetim idi. Onun musikideki dehası karpısında ma'lûmatım, ademe gömüldü. Fekat bunun yerine çok feyizli bir devre açılıb hakiki musiki zevki alarak yetiğdim. Hattâ tahdisi nî'met olarak söyleyebilirim ki üstadımın hayatında bile kendine vekâlet edebilecek derecede gösterdiği iltımad ve teveccühünü kazanabilecek mertebeyi ihraz eyledim. Fekat ben, bir heves kâr yetiğdiremedim. Ma'nevi olarak çok behalıya mal edindiğim feyzi, çok ucuza değil, hattâ üstüne maddi fidakârlıkları bile göze alarak teberu'

etmek istediğim bir ferd, bir heves kâr ile karşılaştımadım. Her hangi bir heves kârın arzusunu ve istegini üç beş aydan fazla görmedim. Beş altı sene evvel on kişiden mürekkebi topladığım bir hey'ete nadide on beş fasıl geçerek klâsik bir takım yetişdirdim. Bu hey'ete hafrada iki def'a meşkî umumi yapmak üzere iki buçuk sene maddi hiç bir menfaat beklemeyerek ve görmeyerek, hattâ meşkî umumi gecelerimizdeki tenvirat, mahrukat ve buna mümasil umum masarif de şahsıma aid olarak ilm ve san'atlarının tekâmülüne karşı sarf ettiğim emek, küfran ile karşılanarak bir kadeh rakı yüzünden cem'iyetimizi ve bu fen vü'amızı dağıtdık. Bu küfran, bütün musiki hayatımda vegâne kalmış değildir. niçe niçe küfrane şahid olmuştumdum. Son zamanlarda kurduğumuz vuvamızın da ne dürlü darma dağın olduğunu izaha hacet yokdur. Bunun içündirki hocam mağrur, lâkin ben mahzunum. Bilhassa evlâdımın üçüde [1] cidden sazlarını yenmiş oldukları halde san'atlarını yalnız o vadide bırakub şu fenni celilin kanun ve kavaidini de öğrenmek hususundaki ihmal ve teseyvüpleri [2] hüznümü taz'if eden bir hadisedir. Bunun için bade'ma bir heves kâr yetişdirecek arzu ve hevesim kalmadığı gibi bu hususta manevi bir kudretim de yokdur. Çünkü her hangi bir heves kârın eteğini tuttu isem bir takrib ile bu için içinden çıkarak yalnız eteği elimde kaldı. Hiç olmazsa — emek ve sa'yımı nazarı itibare almayarak — şu mübarek fennin nankörleri yekunüne diğer birini daha ilâve etmek cür'etinden azâde kalmak üzere bundan sonra musiki benim enişim ve ben onun esiri olarak münzeviyane bir surette onunla karşı karşıya ve baş başa kalmağı münasib gördüm.» [3]

§

Sarac hane başında Dülger zâde camiinin imameti uhdesinde idi. İstanbul bonmarçasının muhasibiydi. «Usuli defteri» yi iyi bilenlerdendi. Kitabeti de güzeldi. Haftada bir gece evinde oğulları ve şakirdlerinden ha'zıları ile fasıllar vapırdı. Kendi bazan ud çalar, ekseren — gözlerini kapavub — davudî sadasıyla güzel okur ve diğer okuyanlara riyaset ederdi. Çok def'a gider, dinlerdim, zevki vab olurdu. Gidiğimden memnun olurdu, hakkımda riayetle bulunurdu.

[1] Yekta, Muhyiddin, Bekir.

[2] Ne vakt götüşsek bu baldan çıkâyet ederdi. Ne yapın fenne ve evlâdına mehabbetinden dolayı onların, kendi mertebesine vükelmelerini isterdi.

[3] Nankörler yüzünden çektiğim ve çekmekte olduğum mihnetleri düşündükçe merhumun çıkâyetdeki hakkını temamiyle haklı bulurum ve tesadüfatına iştirak ederim.

Musikideki kudreti eserlerinden, okuyugundan ve alıgından nümayan idi. Ufak bıyıklı, esmer, kalın vücudlu ve terbiveli idi.

§

16 Şubat 1940 [1359 Muharreminin 7 nci gecesı] vefat etti. Edirne kapısı kabristanına defn olundu

Mülga Mısır kiralığı veliyyı ahdi prens Mehmed Ali Paa merhumun — bir ka arkadala te'sis ettiğımız Süleymaniyedeki evkaf müzesi binasını takliden — Kahirede serayının bir tarafında inşa ettirdiğı müzeyi tertib ve tanzim etmek için vakı' olan da'veti üzerine Mısıra gıtmışdim. Kırk gün ikametle istenilen gevieri yaptıktan sonra avdet ettiğim gecenin sabahı, Ahmed Mükerrrem Beyin vefatını kemali esefle gazetede görüb derhal Edirne kapısı kabristanına giderek defnin de hazır bulundum, vazifei hukukı ifa etdim.

AHMED EFENDİ

Hafız Ahmed İlhâmî Efendi, musiki üstadı şehiri hafız Mehmed Zekâî Dede Efendinin oğludur. 1867 [1284 H] de Eyubda Cedid Ali Paşa mahallesinde doğdu Eyubda Lâ'li zade Kalender hane ibtidai mektebinde hafız Osman Efendiden kıraati âsım üzere Kur'anı Azîmü'şşanî teallüm ve hıfz eyledi. Ağere, takrib ve sairevi hafız Süleyman Efendiden tederrüs ederek me'zun oldu

Zekâî zade Ahmed Efendi

Vilâyat Kapu kethudalarından hoca Raik Efendinin Eyub camiinde dersine devam ile medreselerde okunan ulûmı tahsil ve icazet name ahz eyledi Babasından sülûs ve nesh vazarak ketebe aldı.

Musikiyi «mahzenî esrarı musiki» unvanile vâd edilen babasından öğrenerek mahfuzat ve ma'lûmatına bihakkın varis oldu. Behariyye mevlevi hanesi şeyhi Hüseyin Fabrüddin Dede Efendiden nay ve Yeni kapu mevlevi hanesi kudüm zen başısı Ahmed Dedenen na'âtı Mev lanayî ve bestelenmiş mi'râcî şerifi meşk etdi Babasının vefatı üzerine Darü'şşefeka musiki muallimliğine ve Behariyye ve Ahmed Dedenin vefatında — Yeni kapu mevlevi haneleri kudüm zen başılığına ta'yin olundu.

Cedid Ali Paşa camii imamlığında ve Eyubda Kalender hane cad-desinde Hasib Efendi tekkesinin ittisalindeki camiiin hatibliğinde bulundu. Sultan Ahmed Kız orta mektebinde ve İmam. Hatib mektebinde ve Darülelhandada muallimlik etdi.

İstanbul Konservatuvarı tasnif ve tertib hey'eti azalığına ta'yin edilerek kıymetli eserlerin zıva dan muhafazasına çalışdı. Mekteblerde ve haricde bir çok talebe verişdi.

Muhtelif mekamlardan üstadane eserler vücude getirdi. Eserlerinin nerede bulunduğunu hemşire zadesi, musiki üstadlarından Münir Beyden sordum Yazdığı cevabda eserlerinin bir kısmı, ba'zı zevat tarafından notaya alındığını tahmin ederim. Fekat habasının âsarı gibi kendi eserleri Konservatuvar tarafından notaya alınmadı ve

neçr edilemedi. Kütüb hanesi, halen Eyubda Kuru kavak caddesinde sülâlenin evinde mahfuzdur. Evlâdı el sürmüyor. Görmek için bir kaç defa reca etdim, mesmu' olmadı. Oğlu Abdülhalim Bey, İzmirde Nato karar gâhında bin bağıdır. Refikası ve kızı havatdadırlar» demiştir.

Doktor Subhî Bey «Nazari ve Ameli Türk musikisi» adlı eserinde «kendi ifadesine göre dinî ve gavrı dinî üç vüze karib bestesi vardır» diyor.

Sadırlı Mehmed Prens Sa'id Halim Paşa merhum, huzuruna getirilen Kâmil Efendi namında bir müezzinin sada ve edasını beğenerek yetiştirmek istedi, ziri himavesine aldı. Değerli bir musiki üstadı bulmamı istedi. Musikiye hakkiyle vakıf ve ud zenlikde pek mahir olan merhumun aradığı evsafı haiz olan Ahmed Efendi'yi intihab etdim, Yeni köydeki valısına gönderdim. Pek beğendi. Meaş tahsis etmesini söyledim, etdi. Haftada bir kerre valıya gider, ba'zan evine çağırır. Kâmilî ta'lim ve terbiye ederdi. Kâmil pek çok eser geçdi.

Paşanın şehadetinden sonra oğlu — en kıymetli musiki âlimlerinden olan — Prens Halim Sa'id Bey, — ta'lim muattal olduğu hengâmde bile — babasının verdiği meaş vermekte devam etdi.

Sesi güzel değildi. Fekat okuduğu eserler, hoş sadalıların okuyuşundan ziyade ruhî neçve yab ederdi.

Mütarekei mel'üne esnasında evimizin Fransız ve İngiliz askerleri tarafından cebren işgal ve — yersizlik sebebiyle — bir kısmını evde bıraktığımız kitaplarla eşya yağma edildikten bir buçuk sene sonra bîhavlîhi teala — Galata seray lisesi müdürü Salih Arif Bey merhumun gayretiyle — tahliye ettirilmişti. Enva'ı müşkilâtla ta'mir edilen eve avdetimizde bir gece ehlibaye ziyafet verilerek mevlid okunmuştu. Mi'desinden rahatsız olduğu halde Ahmed Efendi, ilk bahrı üstadane bir tarzda okumuştu. Hitamında gayet güzel fasıllar yapılmıştı.

Ahmed Efendi, gece bizde kalarak Hututı meşahir mecmuasına şu cümleyle yazmıştı:

«Hazreti Mahmud Kemalin musikiye olan mehabbeti bi payandır. 5 Rebiulâhîr 1339 Zekâî Dede zâde Ahmedülmevlevî».

Kalb hastalığından uzun müddet muhtarib olarak 13 Ağustos 1943 [Şaban 1362] de vefat etdi. Eyubda Gümüş suyunda Kâğıari dergâhı civarında babasının kabrinin yanına defn olundu.

Memleketin en ileri gelen musiki üstadlarından olduğu halde cenazesinde pek az kimse bulunmuşdur.

ALEKO EFENDİ

Aleko Efendi «elli yıllık Türk musikisi» nde söylendiğine göre lâıracı Lâmbö Efendinin oğludur ve udi Yorgonun büyük kardeşidir. 1892 [1310 H] de Silivride doğdu.

Aleko Efendi

Babasından tevarüs ettiği musiki kabiliyetini pek küçük yaşta izhar etti. Kemançe ile musikiye başladı. On beş yaşında iken kemançesini dinleyenlerin takdirine nail oldu Paris, Berlin ve Mınırda verdiği konserlerde müvaffak oldu. Kemançe çalmakdaki kudreti gibi beste kârlıkda da mahir olduğu şarkılarıyla sabitdir.

27 Kanuni evvel 1950 [1370 H] de vefat etti

Bir gün Çiftlik parkda eski Baş vekillerden Fethi ve Sadrı esbak Said Pağanın damadı Nuri Beyler ve diğer iki zat ile otururken Aleko Efendi vanımıza geldi. Ne arzu edersak okuyub çalacaklarını söyledi.

Arkadaşlar intehabı bana havale etdiklerinden ba'zı güzide şarkılar teklif etdim. Pek güzel çaldılar, okudular. Safa yah olduk

Fasıl esnasında ba'zı saygısızların yüksek sesle konuşmak ve kahkahalarla gülmek gibi — okuyub çalanların gevreklerini kırarak ve izzet nefislerini rencide edecek ve dinleyenleri iz'ac evleyecek — âdabı muâzerete mugayir hareketlerinden şikâvet ettiğimizde «Üzülmeyiniz. Biz ancak üç beş zat için çalar, okuruz. Onların — hilerek ve zevk alarak — dinlemeleri bizim için kâfidir» demişti.

ALİ EFENDİ (Tanburî)

Hafız Ali Efendi, Midillide hafız Enis Efendi zadeler sülâlesinden hâfız Bekir Efendinin oğludur. 1836 [1252 H] de Midillide doğdu. Bu sülâle, yedi sekiz batna kadar hamelei kur'andan ve zühdü tekva erbabından imişler. Yedi yaşında Eğinde kur'anı hıfz eyledi.

«Elli yıllık Türk musikisi» isimli eserde söylendiğine göre, gençliğinde Midillide âpık olduğu bir kızı, âilesi vermekden imtina' ettiği için aralarında giddetli husumet husulünden müteessir olarak Midilli'yi terk edüb İstanbula geldi. Tahsili ilme bağladı ve musikiye de çalıştı

«Said Âli» imzasile «Alem dar» gazetesine [1] yazılan mekalede deniliyor ki:

«Ali Efendi, musikiyi Lâtif Ağadan, Sütliceli Âsım [2] ve Rıza [2] Efendilerden meşk erdi. Yeni kapu mevlevi hanesi post nişini Celâlüddin Efendi ile birlikde hayli zaman küçük Osman Beyin meşkine devam edüh ikisi de en mükemmel birer tanburî olmak üzere yetişdiler. Hâfız Şakir Efendi ile [3] emsali ulemanın halkai tedrisinde iktisabı kemal eyledi. Bundan başka ilmi kıraet ve vücuhde yedi tulâsı olduğundan bir çok hâfız yetişdirüb onlara vücuh ve kıraet ta'lim etti

Sadasının pek diltüba olmasından dolayı — sultan Abdülâziz zamanında ihdas edilen — [4] sarıklı müezzinler miyanında Mabeyni hümayuna alınub az müddet sonra imamı sanii gehriyari oldu ve Kudüs mevleviyeti payesini ihraz eyledi [5].

[1] 28 Nisan 1337.

[2] Bu iki zatı bilemedim

[3] Fatih camii Dernaî âim hocalarından sadalı şebir.

[4] Bu ihdas hakkında malûmatım yoktur.

[5] İmametden a'cün asl edildiğinden ve İsmire ne sure'le gittiğinden mekalede bahs olunmuyor. «Elli yıllık Türk musikisi» nde — me'har gösterilmeyerek — «yıllarca Huskâ, imamlığı yapmıştır. Günün birinde düşmanlarının tevizile Abdülhamidin gadabına uğrayarak İsmire sürülmüş ve ömrünün sonuna kadar orada ikamet etmiştir», deniliyor. Nefyini ve sebebini bilmiyorum. Vaktile oğlundan sormadığıma şimdi teessüf ediyorum

İzmiri ve Mağnisayı zevkına uygun bulduğundan 1302 de İzmir'e nakl ile orada ihtiyarı ikamet etti, ba'zen Mağnisaya giderek zamanının bir kısmını orada geçirdi. Musiki muhiblerini feyz yabı kemali kıldı. Amcesinin oğlu Hüseyin Efendi de Mağnisada oturuyordu. Mütesarrıf udi Şakir Paşa ile beraber bulunuyordu. Her biri, bilâhare birer musiki üstadı olan İzmirdeki çakirdleri, her hafta Mağnisaya gelir, ikiger gün meşk ettikden sonra avdet ederlerdi.

Asarı kıymet darının mühim bir kısmını İzmirde besteledi, orada neşr etti. Asarını en na şinide mekamata havâ etmiş gibidir. Sipihr, Muhayyer zir güle, Nişaburek, arazbar ve saire... Ne kadar yazık ki bir çok eseri, hassaten İzmir mahsullerinin bir kısmı notaya alınmadığıçün mensi hükmüne girmek üzeredir. Mahdumu Aziz Beyle Mağnisalı hafız Salis Efendinin [1] müstereken notaya aldıkları külliyyat asarını. Aksaray harikı haili almış götürmüğüdür. [2] Lâkin külliyyatı âsarı henüz mensi hükmüne girmiş ad edilemez. İzmirde tanbur ve ilmi musiki ta'lim ettiği da'va vekillerinden Ruhi Bey Baba Efendinin kerimesi hanımda. Levlâ Hanım Efendide, Ziya Paşada [esbak Defteri hakanı nazırı], İsmail Hakkı ve Reuf Yekta Beylerde asarın kâffesi değılsede bazıları ihtimal ki mevcuddur, neşrine himmet buyursalarda çark musikisini, bu giran beha asardan müstefid etseler...

İ İzmirde udi Cemal Efendi, Ziya Bey, elyevm orada bulunan beste kâr Selânikli Ahmed ve Negat Beyler, ne olur ihtiyarı zahmet etselerde İzmirin o yegâne hanendesi İsak Efendiden bu enafisi notaya alsalar... [3]

[1] Evaili şebabımızda babam Mehmed Emin Paşa merhumun Denizli mutasarrıflığında bulunduğu esnada — merhumun pek zeki ahibbanından — Aydın valisi Hasan Fehmi Paşa merhumu kardeşimle beraber ziyar. timizde bizi akşam yemegine da'vet ve gece geç vakte kadar devlete ve padişaha dair uzun subhet edildikten sonra öbür gün Mağnisada yapılacak — hatırımda kaldığına göre — at yarışına da'vet olunmuşsa da mesguliyetinden dolayı gidemiyeceğını, kendi namına bizim gitmemizi söylemiş ve hanesinde müsafir edilmemize dair Kara Osman zâdelerden Ticaret mahkemesi reisi Mahmud Bey'e mektub yazmıştı. Ertesi sabah Mağnisaya gittik. Akşam üatü Mahmud Beyle görüştük. Aile, sayliyyede bulunduğundan evin montaram bağçasında alelacele tertib olunan ziyafette, bizi tanıyanlardan iki adliyyen me'murı ile — uzun boylu, kara sakallı, sarıklı, mavi gözlüklü, yakışıklı, i'dadi mektebi muallimlerinden olan — bu zat da bulunmuştu. Bülend bir sada ve dil pesend bir eda ile çarkılar okuyarak irahat rub etmişti.

[2] Aziz Bey, mekteb arkadaşlarından Haşim Bayın babasına hanesinde ikamet eddiği Notalar, haneinin yandığı sırada yanmış olacak.

[3] Bu dürlü temennilerin, recaların bir netice hasıl etmediğine — günün gün teoribalezle kanı' olduğundan muhalâta dua edenlerden câminâ deyenlerden değılim Çocukluğumda

-Kıssanın kimseye yok faidesi Her kesin faidesi nefsinedir-

demışdım Şimdi de öyle diyorum. Galiba sen nefesine kadar da öyle diyeceğin...

§ Ali Efendi, Tilâmitzlerinden Sofî zâde hâfız Mehmed ve Ragîd Efendilerin, İzmirin Kargı yakasında Soğuk kuyu denilen mahaldeki kulelerinde ikamet ve meşklerine devam ediyordu. Bir gece bir meclisi musikide bulunduğu esnada rahatsızlık his etmekle «siz meşkinize, ağkınıza devam edin. Ben diğer odada bir az istirahat edeyim» demiş, rahmeti rahmana vâsıl olmuştur. [1890 – Temmuz 1306 – 1307 H.]

§ Son asır musikisinin en büyük üstadlarından biri olan Ali Efendi merhum, Zekâî Dede Efendi derecesinde velûd bir beste kârdı. Lâkin onun âsarındaki şakraklığı, insicamı her beste kâr, te'mine müveffak olamamış, onun kâbına erişememiştir. Muasırları arasında hakikaten birer dehayı musiki ıtlakına seza zevatı güzide mevcuddu. Pek çok eseri musiki vücude getirmişler, negre de müveffak olmuşlardır. Lâkin Ali Efendi ve Zekâî Dede merhumların zâdeî tab'ı olan öyle murabba'lar, nakışlar, sema'iler, ilâhiler, âyinler ve duraklar var ki bunlara muasırlarının ve peyrevlerinin değil, esatizei eslâfdan pek azının mahdud âsarı rekabet edrbilir. Hele saz takımlarındaki, pişrev ve saz sema'ilerindeki parlaklığı değme sazende ve beste kâr larımız te'min edememişlerdir. [1] Onun Arazbar, Muhayyer, Karcığar ve Uşşak pişrevleri, saz sema'ileri birer naziri daha vücude getirilebilecek âsardan mıdır?

Hilm ve tevazuu nisbetinde vekur ve behic bir şahsiyeti mümtaze olduğu bütün kendini tanıyanlarca tasdik edilen merhum, zamanının en benam tanburilerinden olduğu gibi sada i'tibarile de en yüksek bir mevhibei ilâhiyyeye mazhardı. Bütün bir Remazanı şerifde pişrevi, saz semaisi, besteleri, sema'ileri ve şarkıyatı ile vücude getirdiği «suzi dil» faslını bir taraftanda tilâmizine meşk ediyor. İzmir âlemi musikisine hakikaten giran heha hıdmetlerde bulunuyordu.»

§

Mümtaz hanendelerden Darül'aceze muhasebecisi merhum İsmail Efendinin oğlu hanende Salâhuddin Bey şöyledi:

«Bir kerre tanburî küçük Osman Bey, tanburî Ali Efendi ve geyh Celâlüddin Dede Efendi birlikde tanbur çalarlarken dinlemeğe müveffak oldum. Bayılacak hale geldim.»

Böyle üç büyük üstad, birlikde çalarda kim bayılmaz. Ben, bizzat dinlemişcesine hikâyesine bile bayıldım.

§

Ali Efendi, gışman olduğundan meşke başlayacağı zaman cübbe sini, hırkasını çıkarırken yakasını yırtub «karıdan yine dayak yiyeceğiz» dermiş. Karnı büyük olduğundan Prens Halim Paşa — teknesi düz — bir tanbur vermiş, onu çalarken sapını öpermiş.

§

İsmail Fethi Bey, ba'zı musiki üstadlarına dair «İslâm - Türk an-siklopedisi» ne yazdığı mekalede diyor ki :

«Ali Efendi, elleri tombul ve parmakları bir az kısa olduğundan tanburu, Cemil Bey kadar çalamazdı. Lâkin yüzden fazla faslı ezber okumağa, büsbütün kaybolmuş mekamları ihyaye muktedir idi »

§

Darülfunun müderrislerinden merhum Ferid Bey söyledi :

«Henüz on sekiz yaşımda iken bir şarkı güftesi yazdım. Semtimiz olan Beyler beyinde mukim Ali Efendiye götürüb bestelemesini rica etdim. Güfteyi okudu Bir kaç dakika parmaklarile hisab yaptı. «Güften bestelendi» dedi. Hıcaz makamından dilruba suretde terennüm etti. Musikideki kemalini ve bestelemekde tab'ının fartı sür'atini bi-hakkın isbat etti Merhumun karnı büyük, yüzü çilli, gözleri kirpiksiz ve kenarları kızıl, çirkin bir zat idi.»

§

Ben, çocuk denecek bir yaşda iken Ali Efendi merhum, İzmirde mukim idi. Kendini görmek kabil olmadı Oğlu Aziz Bey, ahibbamızdan olduğu halde babasına ve kendine dair mufassal ma'lumat almadığıma şimdi teessüf etmekteyim. Geçmişe teessüfün faidesi olmadığına teemmülle geleceğe karşı ihtiyarı gaflet ve fevti fırsat etmemenin lüzumunu anladım.

Merhum hakkındaki nakliyata istinaden yazdığım sözlerin temamiyle müvafıkı hakikat olduğunu, yahud olmadığını iddia etmek mümkün değildir. Ma'lumdurki menkul, me'huş derecesinde te'mini vüsuk edemez. Arab «ليس الخبر كان» acem «فقط وقت بدن» demiştir. Her hali müşahede etmek kabil olmadığından — imkân derecesinde — tedkik etdikden sonra — menkuli kabul etmek zaruridir. Bu, böyle. Fekat — Osman zâde Tâib — üçüncü Sultan Ahmed tarafından «Sultanüçgüara» unvanı verilmesinden dolayı — yazdığı kasidede «benim ehliyyetim hattı hümayun ile sabitdir» dediği gibi

Ali Efendi de «benim ehliyyetim asarı gûna gûn ile sabitdir» dese bu hususdaki hakkını kimse inkâr edemez.

§

Merhumun resmini burada çok aradım, bulmak kabil olmadı. İzmirde aratdırmasını — erbabi marifetin kadr danlarından — İzmir müftisi Akif Efendiden reca etdim. Aynen şu cevabı aldım:

«Merhum Ali Efendinin bundan yirmi sene evvel tercemei halini yazmağa teğebbüs eden bir zat, o vakt fotoğrafını aratdırdı, bir dürlü elde edemedi. Merhumdan müstefid olanların bir kısmı vefat etmiş diğer kısmı da Ahar mahallere gitmişlerdir Vefat edenlerin oğullarına müracaat etdimesede metrukâtının yâd ellere geçtiğini ve kısmen satıldığını söylediler. Arzunuzu yerine getiremediğimden dolayı afvinizi dilerim.... 9/1/1957»

ALİ BEY

Şevh Ali Bey, Edirnelidir. «Kemal zâde» namile yâd olunur. 1839 [1255 H] da Edirne'de doğdu.

Gençliğinde debbağ esnafı sırasına katıldı. Bir müddet sonra Edirne Rüsumat dairesine girdi, kolcu oldu.

Sa'dî şevhî Emin Efendiye inabe etdi, icazet aldı. Sesi güzel olduğundan tekkelerde zakirliğe bağladı. O esnada Evkaf müdirliğile Edirne'ye gelen ve bazı tekkelerde zakirlik eden erbabı musikiden imam Aynî Efendiden musiki teallüm etdi.

Noktacı Kasım Efendi cami'i tekkeye tahvil edilerek meşihatine ta'yin olundu.

Edirne'de yetişen eski ve yeni musiki şinâslardan (18) zatın tercemel halini havi olan ve ahibbâdan ve erbabı irfandan mütekaidd mektubcî Hüseyin Hilmi Bey tarafından tevdi' olunan defterde deniliyor ki:

«Sadâsı gavet lâtif ve müessirdi. Tanbur ve saz çalar, bir az da ney üflerdi. Ferahnak makamından

«Ey güneş yüzlü mehi tal'at fezan
Tâbı ruhsarınla ruğendir cihan
Şevkî husnün olalı halke ıyân
Tâbı ruhsarınla ruğendir cihan»

ve Aşiran makamından «Elde şemsive avağında potina» nekaratlı şarkı ile mekamatı saireden bir kaç şarkı daha bestelemiştir.»

1889 [1307 H] da Edirne'de vefat etdi. Meşihatinde bulunduğu tekkenin haziresine defn olundu.

ALİ BEY

Ali Bey, erbabı musiki arasında «kel Ali Bey», «Enderunlu Ali Bey» ve «Kadı köylü Ali Efendi [1]» namlarıyla ma'rufdur.

Bu zat hakkındaki ma'lûmatını değerli şakirdlerinden kemani Nuri Duygu er Bevden sordum Verdiği cevap şöyledir:

Tagrada Kadı olan babası, oğlunun bağı kel olduğundan tedavi ettirilmek üzere — İstanbul'da bulunan — biraderine gönderdi. Bir zamanlar Şehr emaneti, sonra Me'murin lokantası olan çocukların tedavisine mahsus müesseseye koydular. Orada vakt ezanları okuduğundan gelüb geçen Babı Ali ricalinden bazıları, ezanı dinleyerek pek beğendiler. Sadrı Âzama ve Padışaha kadar duyurdular. Enderuni hümayuna alınıb Dellal zâdeden musiki meşk etmesine iradei seniyye sâdir oldu. O vakte kadar ezan ile maniden başka bir şey okuyamayan şakirdinin sesini, Dellal zâde Sultan Abdülmecide dinlemek istedi, Enderuna geldiği bir gün ona mani okutdu. Padışah, paravananın arkasından çıkub maniyi kimin okuduğunu sordu. Dellal zâde «Ali kulunuz» dedi. Seraye götürülmesini emr etti götürüldü. Harem dairesine sokdu. O zamanlar on yağındaki erkek çocuklar, hareme giremez iken on dört yağında bulunan Aliyi gören Sultanlar ve Seray kadınları kaçmağa başladılar. Padışah «kaçmayın, size insan şeklinde bülbül getirdim» dedi Bir mani okutdu. Kırmızı kese içinde yirmi altın verdi. Ali, i'tina ile koynuna yerleşdirirken «ne yapıyorsun» dedi. Ali «çarlarlar efendim, saklıyorum» dedi. Padışah «çalmazlar» dedikçe o, sözünü tekrar etti. Bir mani daha okutdu. Bir kese daha verdi. Ali, Enderuna iade ve Dellal zâdeye teslim olundu. Musikiye esaslı surette çalışmağa başladı.

Ali Bey [*]

[1] Son zamanlarda Kadı köyünde oturduğuşın «Kadı köylü» denmiştir.

[*] Ali Beyin resmi olmak üzere Ahmed Avni Beyin «benendes» namındaki şarkı mecmuasına dâre edilmmiştir. Hayatının orta zamanlarında yapıldığı anlaşıyor.

O devrde Musikai hümayundaki ileri gelenlerle Enderundaki ileri gelenleri müsabekaya çekerlermiş Her müsabekayı Ali Bey kazanırmış Birinci rakibi Hacı Ârif Bey imiş Ali Bey, tekaüd edildikten sonra rakibi ile samimi kardeş olmuşlar. Hacı Ârif Bey, onu çok takdir edermiş, hatta — Lem'i Bevin hocası — Hafız Yusuf Efendive «Sen de, ben de bestelediğimiz eserleri, evvelâ Ali Beye geçelim. O, bir yoluna koysun [1] sonra ondan biz geçelim, nehr edelim» der imiş. Hacı Arif Beyin bu suretle hak gılaslık ettiğini — onun muhiblerinden olan Hafız Yusuf Efendi, daima nakl ederdi.

Ali Bey, hayli müddet Mısırdaki Hıdivin serayında bulunarak akribasından biri «Derdimi arz etmeğe ol guha bir dem bulmadım» güftesini besteletir. Çok hoşuna gider, dört yüz lira verir Diğer bir de bir güfte tevdi' ederek «o besteyi benim güfteme tatbik et, bin lira vereyim» demesile bunun kabil olamayacağını anlatub onun güftesine de başka beste yaptığını merhum, bize nakl etmişti.

İ

Balık hane Nazırı Ali Rıza Bey «On üçüncü asrı hicride İstanbul hayatı» isimli mekalelerinden birinde «meğhur beste kâr Enderunî Kadıköylü Ali Bey, Serayı hümayundaki [2] hizmetini terk ile Yusuf Kâmil Paşa dairesine intisab etmişti» diyor. Dairedeki değerli hananelerin ser firazı idi

Girift zen Asım Bey, «Vakt» gazetesi muharririne, kendi hakkındaki beyanatı sırasında zamanının musiki erbabından bahs ederken «Zeyneb Hanımın cariyelerine meşk eden Ali Efendi de vardı» diyor.

Mısır Hıdivi İsmail Paşa, kızlarının birinin düğününde bulunmak üzere dairesindeki hanende ve sazandelerden bir kaçının gönderilmesini — halası Zeyneb Hanım Efendinin zevci — Yusuf Kâmil Paşadan reca etmesi üzerine diğerleriyle beraber Ali Efendi de gönderilmiş ve terennümatı dilrübasiyle ehlî suri mesrur ederek Hıdivin mühim mikdar atıyyesine nail olmuşdur [3]

[1] Bu sözden maaş, pek yolunda olmayan bestelerimizi, yoluna koysun demek değildir. Ali Beyin sadasındaki ve tarası tegannüsünleki letafeti fevkalâde sebebiyle o, okunan bestelerimizin kıymeti daha ziyade tebarüz eder, demek istemiş olacaktır. Yoksa Hacı Ârif Beyin uluvvi kadri, Ali Beyin de, bütün musiki üstadlarının da müsellemidir.

[2] Enderundaki.

[3] Emsali musiciiler gibi — âtiyi düşünmeyerek, ihtiyata riayet olmayarak — az zamanda altından girüb üstünden çıktığını bâle vakıf olanlar söylerler idi.

Musiki üstadlarının güzidelerinden ve eshabi ilm ve ma'rifetden olan Fennî Bey — mükerreren bana nakl ettiği gibi — «İslâm, Türk ansiklopedisi» ndeki mekalesinde de diyor ki:

«Ali Bey, gavet ihtizazlı, müessir ve muhrîk bir sese malik idi. Bir gün Hicaz makamından taksim ve meşhur kemanî Ağa peyrevlik ederken seyri, bu mekame büsbütün muhalif olan Hicazkâr da karar vermiş. Lâkin bunu o kadar meharetle yapmış ki Ağa, farkına varmadan tâkibe devam edüb — Hicaz kâre hiç münasebeti olmayan — Hüseynî perdesi üzerinde icrayı nağmeye bağlayınca gayet fena bir soğukluk olduğunu his ederek pek ziyade mahcub olmuştur. Bunu bana Ağa anlatub «rezil oldum» dedi. «Tercemanı Hakikat» gazetesi sahibi Mehmed Cevdet Efendinin damadı Tırnavalı Hafız Mehmed Efendinin tahtı idaresinde Divan yolundaki kahve hanenin yukarısında bir odada beste kâr Şevkî Bey — arzu edenlere — şarkı ta'lim ediyordu. Bir gün Ali Bey gelüb Şevkînin «Bâis oldu çeqmi mestin âpıkın berbadına» Hicaz şarkısını okumasını istedi. Okutduktan sonra «dur bakalım oldumu, bir kerre ben yalnız okuyavım» deyüb okuyunca Şevkî «şarkı, şimdi sizin ağzınızda şarkı oldu» dedi. Bu fırsattan istifade ederek kemanî Ağa ile olan taksim macerasını bir hârika ad ettiğim için bunu nasıl yaptığını sordum. Lütuf kâr üstad, muhtelif mekamların birinden diğerine kemali meharetle geçdi. Bunun kendine mahsus bir mevhibe olduğunu anladım. Hicaz makamından bestelediği «Evledin geyda beni ey gül neden» şarkısı, meharetinin gavri kabili taklid bir nümunesidir. Ali Bey, kır sakallı, uzunca boylu, dolgun vücudlu, sesi ihtizazlı idi»

Ahmed Rasim Bey «Zeman levhaları» isimli mekalelerinden birinde [1] diyor ki:

«Güvercin tersi için insanın sesini kısar derler. Hattâ meğahiri musiki şinaslarımızdan merhum kel Ali Beye rakipleri, böyle bir sui kasda bulunmuşlar imiş. Filvaki' kendisini dinlediğim zamanlar sesi kısık idi. Emma bu hal, tabiatı cihan pesendine ayrı bir letafet verirdi. Hanceresindeki isti'dadı fevkalâde, yapacağı nagematı istediği perde üzerinde tekarrür ettirirdi. Müteveffa kemançeci Vasil, merhum tak-sime bağlar bağlamaz sağa sola bakmaz, sera pa kulak kesilirdi. Bir gün kendisine bu derece hasrı dikkat ediginin sebebini sormuş idim de bana «anın gırtlığında bir makine var ki bizim yaylarımızla parmaklarımızda olsa güç çeviririz» demiş idi. Şayanı tecessüfdürki bu iki nadirei musikiden hiç birinin gramofonlarda aksi elhanı yoktur»

[1] «Zeman» gazetesi 24 Remazan 1337.

Ahmed Rasim «Hudavî nâbit şairler» adlı mekalelerinden birinde de [1] diyor ki:

«Üstadı meğhur kel Ali Bey, mâni söylemek hususunda da yekta idi.»

Musiki erbabının ekseri gibi o da son zamanlarında zarurete uğramıştı. Kadı köyünde isticar ettiği bir kahve hanede — arzu edenlere — beste, şarkı ve saire meşk ederdi. Verilen beş on kuruş ücretle te'mini maişete çalışırdı.

Musullu a'ma Hafız Osman Efendi, gühreti şayiasından dolayı kahve hanesine gittiği esnada üstadın hayat ve maişetinin dürüst olmadığını anlayarak âşinalarına yana yakıla anlatmaktan kendini alamadığını musiki üstadlarından Kâzım Bey nakl eylerdi.

Emsali ender bir hanende ve pek değerli bir beste kâr olduğu halde evahiri hayatında kahvehanede derdi maişete çare aramak mecburiyetinde kalmasına ve hükûmetce ve nâilletce kadrü kıymeti takdir ile himaye ve fakrî fakaden vikaye edilmemesine ve kıymet bilmemek yüzünden nice kıymetli ademlerin zayi olduğuna ne kadar teessüf olursa azdır.

Fekat şunu da söylemek lâzımdır ki her kıymetli ferd, kendi kıymetini her kesden evvel kendi takdir edübde kıymetine lâyık surette bir hattı hareket ta'yin ve hayatını tanzim etmek icab eder. Her meslekde tekemmül ve temeyyüz edenler, her hususda kâmilâne hareket ve isbatı haysiyet etmezler ve bilhassa «ilmi şerif» namile tebci edilen — musikide ihrazı kemal edenler, o ilmin şerafetile mütenasib yolda yürümezlerse ve bilhassa fırsat elde iken deryayı gaflete dalmayub «kârı evvelde kişi âkıbet endiş gerek» dakikasına dikkat etmezler ise elbette sadetiden sefalete sukut ederler. Ve

«Nikü bedi sanmakı benden gelir

Her ne gelirse sana senden gelir»

ıtabına hedef ve maddi ve ma'nevi telef olurlar.

• •

Ali Bey 1897 [1315 H.] de vefat erdi. Medfeni öğrenilemedi.

Esbak Mabeyn baş kâtibi, eski a'vandan Tevfik Beyin oğlu, mahkemei Temyiz Reisliğinden mütekaid Behâüddin Beyin yazdığı tarih menzumesi:

«Neş'e sazi meclisi rindaneî şevkı tareb

Piri hoş meğreb Ali Bey musiki kârî benam

Kalbi âgâhı karar gâhı Nevayî Suz nak

[1] «Vakte» gazetesi Mart 1338

Nağmei âhi dili yarane zevk efrayı câm
 Evce âgaz etdiği dem perdei Uğrakdan
 Zühre eylerdi deli gerdun ile rakaa kıyam
 Görmedim devri tarehde zatına bir Pıgrev
 Gelmemiş böyle usule aşına üstadı tam
 Savtına dembeste olsun bülbülü bağı irem
 Virdi âhır kâr faslı ömri faniye hitam
 Ah kim ahengi saz âsa bozuldu bezmimiz
 Bir tarab gâhı mehabbet varmış kalmış ber devam
 Nakş olunsun kabrine tarihi menkutu Beha
 Tırdı hanende Ali Bey evci firdevsi mekâm

1315

Yusuf Kâmil Paşa merhumun Hazine kâatibi olup bilâhare Şirketi Hayriyye müdürü iken vefat eden Hafız Vehbi Efendinin Bebekdeki evinde bir gece Ali Bey — boğazı yaralı ve sarılı olduğu halde — can feza bir surette teganni ve Paşa merhumun zevcesi Prenses Zeyneb Hanım Efendinin sazende cariyelerinden Lâvtacı Mihrban Hanım [1] — Paşanın dairesinde kapu yoldağı olan — Ali Beye lâvta ile peyrevlik ederken eski mes'ud demlerini tehatturle ikisinin de ağlamağa bağladıklarını ve ağlayarak okuvub çaldıklarını ve bu hali hazinde ev sahibi ve kendi müteessir olarak hep birden ağladıklarını — o mecliste bulunan — Reşad Füad Bey söylemişti.

Akribasından bulunduğumuz Yusuf Kâmil Paşa gibi bir merdi kâmilin halilei celilesi olmağa ve her ma'nasile «Efendi» denmeğe lâyık olan Zeyneb Hanım Efendi. Yakacıkdaki köşkünde ikamet ederken — dairesine mensub olan erkek ve kadınlardan mürekkebe — bir kalabalıkla Yakacık civarındaki «Sarı gazî» köyüne gidilmişti. O sırada altı yedi yaşında idim, beui de götürmüşlerdi. Yemekler vendi, Köylülere de yedirildi

[1] Tebdil hava etmek üzere Hanım Efendi tarafından Yakacıkta kayıtlıyemize gönderilen bu Hanımın terennümesini dinledikçe — pek küçük yaştaki bulunduğum halde — zevk yab olurdum.

Mihrban Hanım, Hanım Efendinin vakfından mobasarrâ meâzile vefatına kadar müreffehen yaşamıştır.

Avdetde mahtabın kemali azamet ve letafet ile tulûu esnasında
— Hanım Efendinin emri üzerine — Ali Beyin

«Şu karkıki dağda bir kuzu meler Kuzunun feryadı bağırmı deler»

türküsunü okuduğunu, yine o günlerde Yakaerik çarşısında bulunurken yanımızdakilerden birinin «Ali Bey geçiyor» dediğini ve beyaz sakallı, uzunca boylu bir zatın karkı tarafından hızlıca geçdiğini tehattur ediyorum. Bir daha merhumum yüzünü görmedim.

Bundan on vedi sene evvel bir meclisi ahıbbada tesadüf ettiğim bir zatın, Ali Bevin Uğrak mekâmından bir çarkısını pek güzel okuduğunu söylediler ve okumasını reca etdiler. Mekâmı i'tizarde bin dereden su getirdi, okumamakda ısrar etdi. Ben «kel Ali Bevin bağı için oku» dedim. Sözün zevkine vararak derhal okudu. Huzzar, sözümünden safa yab oldular.

Yine o meclide huzzardan biri — Şaribülleyli vennehar olan — bir Prensin ismini söyleyerek «bu çarkıyı dinlese mest olur» demesiyle «zaten öyle değilmi» dedim. Bu sözden de neşvelendiler.

ALİ RİFAT BEY

Ali Rifat Bey, piyade kaim mekamlarından Rifat Beyin oğludur ve değerli edib ve şairlerden Samih Rifat Beyin büyük kardegidir. 1869 [1285 H] da İstanbulda doğdu.

«Elli yıllık Türk musikisi» nde «salaturka musikiyi garb tekniği ile armonize etmek hususunda ilk kuvvetli adımları atmış ve müveffak olmuş değerli bir san'at kâr idi» Ve «Burhanüddin Okte» imzasile «Türk musikisi dergisi» ne yazılan mekalede «klasik üslûbda çok kıymetli eserler bestelediği gibi «Daussıla», «Bülbül», «Küse im im» gibi vak'alardan baba eden uzun güfteleri de bestelemiştir. Ayrıca «Davulcu marşı» gibi eğlenceli eserler de besteleyerek bir v. nilik vücade getirmiştir» deniliyor.

Tarihi eserleri tasnif için Konservatuvarda teşkil olunan komisyonda Reuf Yekta beyle kıymetli eserlerin meydana çıkmasına çalışmıştır. Kadı köyünde te'sis ettiği Musiki cem'iyetinde bir çok şakird yetiştirmiştir.

İstiklâl marşını bestelemiştir. Muhtelif mekamlardan kıymetli eserleri vardır. Güzel ud çaldığından o zaman «Udi Ali Bey» namile yâd olunurdu. Ud zenlikde hakikaten mahir idi. Hafif ve lâtif sada ile terennüm ederdi. Vaktile bir kaç def'a dinlemiş, takd'ır han olmuşdum. Terbiyeli ve nazûk bir ehli san'at idi.

Prens Halim Pağanın büyük kızı Zehra Hanımla izdivac ederek senelerce beraber yaşamışlardır.

30 Mart 1935 [27 Zilki'de 1353] de kalb illetinden vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına defn olundu.

Ali Rifat Bey

ALIKSAN EFENDİ

Alikсан Efendi. İstanbulda bir hanın oda başısı Vanlı Kasbarın oğludur. 1815 [1231 H.] de Gedik paşada doğdu.

Baba Hamparsumdan Tanbur meşk etdi Tanbur almada mehareret ve gühret kesb etdi. Eğlencelerin hiç birinden zevk duymayub münzeviyane yaqadı.

Alikсан Efendi

İki kız kardeşine musiki öğreterek evinde bir takım vücade getirdi. Bir az parası olduğundan çalışmağa ihtiyacı yokdu. Fekat meşhur Hoca paşa vangınında evi ve bütün eşyası yandığından te'mini maiyet için harekete mecbur oldu. Üskü-darda «Surp Karebet» kilisesinde ermeni norası dersi vermeğe bağladı.

Tanburdaki mehareretinden dolay her yerden da'vet olunurdu. Cum'a ve Pazar günleri Süleyman Paşa hanının gazinosunda çalar ve diğer günler de hususi ders verirdi.

Şöhreti her tarafa yayıldığından 1854 [1271 H.] de Mısır valisi Sa'id Paşa, celb ederek kırk lira meşla yanına aldı. Sarayda rağbet ve mehebbete nail oldu. Beş sene ikametden sonra — Papas Hisar-yanın [1] dediği gibi — «acâib bir karaktere sahip olan bu adam» — Mısrda rahat yaşamaktan da bıkdı. Bütün kazandığını orada israf ettikten sonra 1859 [1276 H.] da İstanbula döndü. Beş sene zaruret ve sefalet içinde kaldı.

1864 [1281 H.] de vefat etdi.

Suzi dil, Nühüft, Beyati ve Acem buselik mekamlarından on çarkısı vardır. Vefatından sonra kız kardeşi, bunları matbaacı Ohanes Mühendisyana satdı. Belki daha başka eserleri vardır, fekat bizce ma'lûmat yokdur.

[1] Bu tercemei halde ma'hasımın olan armenice eserini müellifti.

Bizim diyarde — hangi milletden olursa olsun — musiki erba-
bından ba'zılarının hal ve hareketlerine bakdıkca tamüggü'ur olmadık-
larına, insanın hüküm edeceği geliyor.

İşte bu Tanbur üstadı da, kendi âleminde vıyadığı hengâmda
evinin, ma melekının yanmas ile ocağı sönerék — ekmek parası tedar-
rük edebilmek için — gazinolarda çalgı çalub ehli keyfin keyfine bîd-
met etmeğe mecbur oldukdan sonra Mısıra gidişini ve hakkında bezli
âıfret edilmesini büyük ni'met bilerek geçmiş ve gelecek günleri tecm-
mül ile ırafdan sakınub kazandığı parayı saklamak ve Mısırdaki rahat
refahından ayrılmamak kârı âkıl iken ömrünün sonlarında kendini
sefalet ve sefahete oğratmak, gü'urunun tam olmadığını gösteren esbabı
ma'kuledendir

Papas Efendinin «acâib bir karaktere sahip» demesi de, galiba
gü'uruna sahip olmadığına işaretdir.

ALİM EFENDİ

Alim Efendi. Mağnisada müderris Mehmed Ârif Efendinin oğludur. [1] «Hoca zâde» namile yâd olunur. Tabii ilm edtikden sonra uzun müddet Mağnisa müftülüğünde bulundu.

Alim Efendi

Yunanlıların ıggali sırasında memleketin kurtarılması için pek çok çalıştı. Kendini tehlikelere atdı. İggal hengâmında Mağnisada kurulan «Cem'iyeti İslâmiyye»nin reisi idi. Cem'iyetin âzası, gizli toplanır ve müstevlilerin mezalimi vahşiyanesini tesbit ederek İzmirdeki İngiliz, Fransız, İtalya ve Amerika konsoloslarına gönderirler ve Yunan mekamlarile temasda butunarak protesto ederlerdi.

Yunan zalimleri, Alim Efendiye i'dama mahkûm etdiler. Yakalamak için evini sardılar. Arka kapudan kaçarak istasyonda Fransız subaylarına iltica etdi. Onlar Yunanlılara vermeyerek Ak hisara savuşdurdular. Orada ve Balıkesirdeki Müdafai milliyye cemiyetine girdi.

Balıkesir de ıggal edilince İstanbula kaçdı. Bir dostunun evinde tavan arasında istihlase kadar kaldı.

1929 [1345 H.] da Mağnisada vefat etdi. Kitablarını Mağnisada Muradiyye kütüb hanesine vakf eylemiştir. Oğlu Şekib Bey, Adliyye me'murlarındandır.

M. Çagatay Ulusovun «Mağnisa ünlüleri» adlı eserinden nakl ve Nay zen Halil Can Bey tarafından tevdi' olunan tercemei halinde «kuvvetli bir gair ve beste kâr idi. Nota öğrenmişti. Yazdığı şiirleri.

[1] «Mağnisa Ünlüleri» adaki tercemei halde babalar, oğullar, birbirine e kadar karışdırılmıyduki içinden çıkamak müşkildir.

kendi besteler ve Nay ile çalardı. Bunlardan bir iki örnek verelim» denildikten sonra

«Bâ selâm [devri kebir] et her mekamate bu-gün
Gel [Hicaz] e Kârı nâik ile beyte dahil ol»

bağlayan bir Kârı natık ve «Beste nigâr» mekamından

«Mihri ile bakmaz felek bu tali'i âvareme
Derdimi bilmez tabiban bakmasunlar çareme
Yok bu ecza hanel âlemde merhem yarame
Sensin ey mehpare merhem bu dili sad parame»

murabba'ı derc edilmiştir.

§

Bu zatın — bazı emsali gibi — ne ismini öğitdik, ne eserlerini dinlettik.

Ma'rifet ve san'at sahiblerini aramak, bulmak, isimlerini ve eserlerini evlâdı vatana bildirmek hususundaki ihmâl ve teseyyübümüz ve ma'rifete ve ehline karşı reva gördüğümüz kadr naşinaslık ve kayıtsızlık mehabbeti vataniyye ile asla te'lif kabul etmez. Fekat kabahatin bir azı da erbabı ma'rifete aiddir. Vakıa haddini bilen bir âdem, ortaya çıkubda

«Ey ehali, ben hünerli âdemim Kadrimi takdir ile hurmet edin»

diye hod fûruğluk edemez. Lâkin kendini ve eserlerini vatana tanıtmak zaruridir. Tanıtmazsa kabahatlidir.

Evlâd ve ahfadın bu yoldaki alâkasızlığı asla afv olunamaz.

Kemal ehlini yakından tanıyanların, tanımayanlara bildirmesi ise hıdmeti vataniyye cümlesindendir. Ne faide ki

«Verakı mihrü vefayı kim okur, kim dinler»

mısra'ı meğhurunun hükmü — söylendiği tarihten — şimdye kadar caridir. Hâle bakılırsa ebediyyen cari olacaktır. Teessüfden başka ne yapabiliriz?

ÂRİF BEY

Elhac Esseyyid Mehmed Arif Bey, Eyyub Mahkemesi Şer'ıyyesi kâtibi Ebu Bekir Efendinin oğludur. 1841 [1247 H.] de Eyyubda doğdu. [1] Sıbyan mektebinde okudu.

Hacı Ârif Bey

«Fevkalâde hüsnî savte malik olmakla Zekâî Efendinin delâletile Dede Efendinin meclisine dahil oldu. Dedenin şakirdi Eyyublu Mehmed Beyden musiki meşkine başladı. [2] Musiki üstadlarından Kâzım Bey söyledi, hocası Zekâî Dede demiş ki:

«Ben genc ve Eyyubda Sıbyan mektebinde kalfa iken Eyyublu Arif, daha genc olarak benden musiki meşk ederdi. Bir az ilerileyince hocamız Eyyublu Mehmed Beve takdim etdim, ondan meşke başladı. Arif, gayet güzel olduğundan Mehmed Bey, gönlünü kapdırmış Bir şeyden dolayı ona gücenmiş. Aradan zaman geçerek Mehmed Bey, Musikai Hümayuna hoca ta'yin olundu. Oraya talebe alınmağa başladı. Ârife «böyle

boş gezmekden vaz geçüb oraya devam etsen olmazmı» dedim. «Hoca, bana darğındır, nasıl gidebilirim» dedi. Teşvik etdim, girdi. Hoca, hüsnî kabul ile ta'lime devam etmiştir.»

Babı Ser askeri Mektubi kalemi hulefasından olan üstadının delâletile 1884 [1260 H.] de Babı Ser askeri kalemlerinden birine girdi.

[1] Musiki üstadlarından doktor Subhi Bey «Nazari ve Ameli Türk musikisi» isimli eserinde [c. 1 s. 267] Eyyub mahkemesi kâtibi (!) Mehmed Beyin (!) oğludur. Doğum tarihi me'lûm değil (!) Vefatı da takriben 93 (!) se. esindedir. Eyyublu Mehmed Beyden otuz fasıl meşk etmiş olduğunu üstadım Zekâî Efendi bana söylemişti. Dâlalâ zadenin vefatında Enderune (!) alınarak sonradan Sultan Azîze musahib (!) olmuştur.» diyor. Bu deyişe karşı «sevânın hangisini göstereyim üstadım» dense muvafık olurmu?

[2] Vefatını müteakiben 516 numaralı «Tarık» gazetesine yazılan tercemei halinden.

Sadasının letafeti gayi' olduğundan Sultan Abdülmecid'in iradesiyle Musikai Hümayuna alındı. Hoca Haşim Beyden teallüm etdi. Padişahın Kurenasından oldu. Epi müddet sonra «6000» kuruş meaşla çırağ edildi [1]

Sultan Abdülaziz'in cülusundan sonra tekrar Mabeyni Hümayuna alınarak Ser hanendeliğe ve Haremi Hümayun daireleri musiki meşrine me'mur oldu. On sene o hizmetlerde bulundu. «4000» kuruş meaşla tekrar çırağ edildi. Bir müddet Şurayı Devlet Hulefalığında ve Beykoz a'gar me'murluğunda istihdam olundu.

Sultan Abdülhamid'in cülusunda Musikai Hümayun muallimliğine ta'yin ve Kol ağıalık rütbesi tevcih olundu.

Kıymetli beste kârlardan Subhi Ziya Beyin, Leon Hancıyan Efendiden nakl ettiğine göre: Sultan Abdülaziz'in hal'inden sonra Musikai Hümayunda yapılan tasfiyede Hacı Ârif Bey de açıkda kaldığından müzayakaya oğradı. Bir kaç inek tedarük ederek süt satmakla te'mini ma'ışete çalışmasından — kendini yakından tanıyan — Hancıyan müteessir olup musikiye muhib olan İran Sefiri Muhsin Hana bir münasebetle hikâyei hâl etmesi üzerine Sefir, dâvet etmiş, birlikde gidüb terennüm etmişler. Sefir mütehassis olarak kıymetli bir bütün tabakası vermiştir. Sultan Abdülhamid'in huzuruna girdiği bir gün Ârif Beyin musiki'deki kemalinden bahs ile Şahın serayında vazife görmek üzere Tahrana gönderilmesine müsaade buyrulmasını istirham etmiştir. Padişah, tasfiyeden haber dar olmadığını ve Musikai Hümayunda onun yerini tutacak kimse bulunmadığını söyleyüb hizmetine iadesini emr etmiştir.

Leon Hancıyan, bana şu suretle hikâye eyledi:

«Muhsin Hanın arzusu üzerine Ârifi götürdüm. Pek nefis besteler ve şarkılar okudu. Sefir, bayıldı «Böyle bir zate para veremem» diye-

[1] Eski Balık bane Nazırı Ali Rıza Bey «Seray âdetleri» uvası ile «Peyami Sabah» gazetesinin 4 Kanunî sani 138 tarihli nüshasına yazdığı makede diyor ki: «Ma'ruf beste kârlarımızdan Hacı Ârif Bey merhum, gençliğinde Abdülmecid Mabeynilerinden idi. Kendisinin çehresi de sadası gibi gayet güzeldi. Bir aralık Mabeynilerden ihraç olunmasından dolayı sureti zirde dere oluwan güttayı nazm ile «Sultanî ırak» makamından besteleyerek Hakipayı Şabanaya takdim etmiş olduğundan tekrar Mabeyniliğe alınmıştı. [°]

Şarkı

«Bana lütf aylar iken sen	Neden menfurun oldum ben
Aceb aorsam Efendimden	Neden Menfurun oldum ben
Değil hâşâ sana nisbet	Ne oldu ettiğim hizmet
Merakımdır benim gayet	Neden menfurun oldum ben»

[°] Sultan Abdülmecid zamanında tekrar Mabeyniliğe alındığını yalnız Ali Rıza Bey söylüyor.

rek kıymetli kehrübadan çubuk başlıkları ve diğer şeyler verdi. Padişahla görüşüğü sırada Arif Beyin emsali bulunmaz bir üstad olduğunu söyledikten sonra «işi yokmuş, boğda imiş. Efendimiz müsaade buyururlarsa İrana gönderiyim, musiki erbabı istifade etsinler» demesi üzerine Padişah, Arif Beyin, evvelki hizmetine alınmasını irade etmiş tir.»

Vefatına kadar o hizmetde bulundu. Bir seneden beri mübtelâ olduğu kalb illetinden kurtulamayarak Musikai Hümayun kışlası karşısında Kuşcu başı müteveffa Reşid Beyin evinde [1] 1884 [Zilki'de 1302] de «55» yaşında vefat etti. Beşiktaşda Yahya Efendi türbesi haziresine defn olundu.

Erbabı kemalin ekserine nasibi ezeli olduğu üzere Hacı Arif Bey gibi bir üstadı hatirin de zaruret içinde vefat ettiğini ve cenazesinin on bir kişi ile kaldırıldığını, muhiblerinden hattatı şehir muhsin zâde Abdullah Bey ve takdir kârlarının ileri gelenlerinden doktor Ferik Arif Paşa — kemali teessürle — söylediler. Merhumu pek yakından tanıyan bu iki muhterem zatın verdikleri mühim ve mufassal ma'lûmatı kayd etmediğime pek ziyade teessüf etmekdeyim. Hafızaya güvenilüb kayd edilmeyen şeyler zıvâa mahkûmdur. Bu kayıtsızlık yüzünden neler zayi' ettik ki tehatturu badii melaldir.

Torunu Abdülhalk Beyin, babası Cemil Beyden nakl edüb «Nazari ve Ameli Türk musikisi» isimli esere derc olunan ma'lûmata göre: Arif Bey, Seravda gönlünü kapdardığı «çeşmi dilber» namında bir carive ile izdivaclarına irade sadır olmuştur. Bir az şımarık ve ser keş olduğundan ba'zan gadabı Şahaneve oğruyordu. Bir gadab esnasında Nihavend mekamından bestelediği

«Ahteri düğkün garib bir âşıkı avateyim
Gün gibi deryayı aşkında gezer bi çareyim
Sana kul oldum kapunda gayrı kande varayım
Padişahım sen dururken ben kime yalvarayım» [2]

şarkısı afvine sebep olmuştur.

[1] Reuf Yekta Bey «Şebbal» mecmuasına [No. 53] yazdığı mekalede — o sadad da yazı yazan diğer zatlar gibi — ma'lûmu ilâm ettikten sonra «Kuşu çeşmede ahıbbasından bir zatın anıl hanesinde vefat ettiğini ve mezar taşı olmadığını kayd etmiştir.

Mezahib kalemi baş mümeyyizi Servet Efendinin, şakirdi Tanbırı Dürri Beyo beyan ettiğine göre «Gümüş suyuındaki Musiki kışlasının bir odasında oğlu Cemil Beyo «Beni kışlaya doğru çevir» diyerek ve kelime-i şehadet okuyarak gözlerini kapadı.»

[2] Bu lâtif şarkı Sultan Abdülhamid zamanında okunurken «Yıldız» ın farisini olan «abter» kelimesi «tali» kelimesine ve «padişahım» hitabı «çive kârım» a tahvil olunurdu.

Seraydan ayrıldıktan sonra Zincirli kuyudaki inziva gâhında inekler ve koyunlar besleyerek onların süt ile temini meâlişete çalışdı. O esnada sakalı göğsünü kaplayacak kadar uzadığını söylerler.

Musiki üstadlarına dair yıllardan beri bir eser yazmakla meşgul olan ve mukaddimede ismi geçen ahıbbayı kadimemizden Nail Beyin verdiği ma'lumata istinaden «Nazari ve Ameli Türk musikisi» nde — merhumun eski arkadaşlarından — Musikai Hümayunda alafranga musiki muallimi Zâti Beyin ifadesile deniliyor ki: «Musikai Hümayunda ona bir oda verilmişti. Orada musiki ta'lim ederdi Hüsnî tabiatını bütün arkadaşları takdir ederlerdi. Nota bilmezdi. Fekat kuvvei hafızası fevkalâde idi. Binlerce parça ezberinde idi. En ince parçaları eksiksiz ve pürüzsüz okurdu. Abdülhamid diğer Padışahlar kadar alaturka musikiden heyecan duymamakla beraber Arif Beyin şarkılarından ve okuyuşundan zevk alırdı.»

«Tarik» gazetesindeki tercemei halinde deniliyor ki:

«Hüsni savt ahabından, zeki, kuvvei hafızaya, hüsni tabiate malik ve meclis âra idi. Hiç saz çalmadığı ve nota bilmediği halde bestelediği âsar, makbuli âlemyan idi. Zamanında hiç bir zatın vücude getirmedığı iki bin [1] aded eseri nefisile kemalini âleme tasdik etmiştir.»

Şakidlerinden Servet Efendi [2] Tanburî Dürri Beye demiş ki: «Ârif Bey, bestelerini çok çabuk yapardı. Bestelerini geçmeğe yetemezlerdi. Bine yakın [1] şarkı, ilâhî, durak bestelemiştir. Kendi eserlerinden başka büyük üstadların belki iki binden fazla eserleri de mahfuz idi.»

Leon Hancıyan Efendi, bana dedi ki: «Hacı Arif Bey, makine gibi sür'atle beste yapardı. Bir gece içi sıkılmış, bir birinin ardından sekiz şarkı bestelemiştir.»

Bestedeki sür'atı tab'ına delil olmak üzere ba'zı zevat, nakl etmişlerdi: Sultan Abdülaziz merhum, bir şarkı güftesi göndererek bestelenmesini emr eder. Ârif Bey, on beş dakikada besteler. Padışah, beğenmez. Güfteyi bir saatde muhtelif mekamlardan yedi def'a besteleyerek — musikive bi hakkın vakıf olan — Padışaha Beğendirir.

[1] «Doğruu hangisidir bilmiyorum Nakli servet daha doğru görünür»

[2] Servet Efendi, Ârif Beyin medhine dair musiki mekamlarının isimlerini kullanarak bir yazı yazmış isade şayanı istifade bir şey olmadığından dere edilmedi. Servet Efendi merhum, o beyhude sözler yerine üstadının ahvali hususiyeye ve ilmiyyesine ve avarına dair bildiklerini tekellûf ve tesannu'dan, sanayi'i lafziyyeden azade olarak muhasalan yazsındı hem üstadı Arifinin ruhunu şâd, hem musiki âleminin o hususdaki ihtiyacına imdad etmiş olurdu.

Musikinin «şarkı» kısmından bahs ettiğimiz esnada — musikideki ma'lumat ve mehareti müsellemlen olan — Sadı eshak Prenş Said Halim Paşa merhum «şarkılar, Hacı Arif Beyden sonra şarkı oldu. Ondan evvel şarkılar, beste halinde idi» demiştir.

Reuf Yekta Bey «Şehbâl» mecmuasile neşr ettiği bir mekalede diyor ki: «Son asırda yetişen beste kârlardan «şarkı» vadisinde Hacı Arif Beye nazire olacak bir zat gösterilemez, ş Arif Beye bir hayli müddet musiki dersi vermiş olan Haşim Beyin şarkılarında eslâf na nisbetle his olunur derecede bir eseri teceddüd görülür. Mea mafih burası müsellemdir ki Arif Bey, daha ruh nevaz bir rehi na refte açarak teceddüd perverlikde üstadlarını fersah fersah geçmiştir. [Yekta, Arif Beyin Nihavend mekamında ve Çenber usulünde bestelediği bir murabba'da müveffakiyyetsizliğinden bahs ettiği sırada] ondan sonra, murabba', nakş, kâr ve sema'i vadilerinde eser tanzimini hatırına getirmemiştir»

Ahmed Rasim Bey, bir mekalede [1] diyor ki: «Bu tabiatı nadirei bedayi' perveri, Hacı Arif Bevi Uşşak, Suznâk, Hicaz, Hicaz kâr, Hicaz kârı kürdi, Muhayyer, Saba, Nihavend, Beste nigâr, Muhayyer sünbile [va esefaki bu mekamlarda bestelediği şarkılar el'an birinin dehanı ketmanında mahfuzdur] Hüzzam ve mekamatı saire, kendisine hâs bir tavrı cedid ihtirâna sevk ederek zamanında bütün musiki şinâsanı peyrevi negamatı kılmıştır. ş Karcığâr gibi en nazûk, en güzel bir mekamımızı ihya hususunda sebk eden hizmetatı daima meşkûr kalacaktır. ş Lisânı terennümü hangi mekame meyl etmiş ise onda zamanına gelinceye kadar görülmeyen letafeti edayi bulub çıkarmış ve Haşim Bey ve Dellal zâde gibi tabayi'i selime eshabından ayrı bir çığırdâ ayrılarak zamanının en benam musiki şinâsanından olan merhum Rit'at Bey, Hacı Faik Bey, medeni Aziz Efendi ve esatizei saire ile hem inan olmuşdur. Yalnız tabiatı musikîyesi nağmelerin deki renk ve revnak ve te'sirce ekseriva galib görünerek bin kadar yadgârı hazinî negamat bıraktıktan sonra sırası ihtisârında bestelediği son bir Hicaz şarkile gufrânı bi imtinânı rabbi mennane iltica etmiştir»

Yukarıda tercemei hali yazılan Ahmed Mükerrrem Bey — hocası Musikai Hümayunlu Kanunî Mehmed Beyden naklen — söyledi:

«Hacı Ârif Beyin sesi, yüzü ve eserleri gibi güzeldi. Bir şarkısını, şakirdânına nihayet on beş def'a ta'lim eder, öğrenemezse def' eylerdi.»

Kurenlıkda bulunduğu esnada dördüncü Mecidi niğânı verilmiştir. Resimde görülen niğânın biri odur.

[1] Yevmi [Ma'lumat gazetesi 11 Nisan 1314 — No. 325].

Hafız Şirazinin

«الا يا ايها الساقى ادر كمالاً وتاولها كه عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشكلا»

gazelini besteleyerek — İstanbula gelen — İran Şahı Nasrüddine takdim ettiğinden dördüncü rütbe Şirü Hurşid nişanı i'ta olunmuştur. Resmindeki diğer nişan budur. Yekta Beyde vaktile görülen fotoğrafının altına şu beyit yazmıştır:

«Şahi İran kıldı ihsan Şirü Hurşidden nişan
Bestei ya eyvühessakî hafızdan içün» [1]

Kendinin ve diğer zatların eserlerini havi olarak tertib eylediği mecmuayı «Mecmuai Ârifî» namile 17 Muharrem 1290 da Vezir hanında İbrahim Sırrı Efendinin matbaasında taş basması ile tab' ettirmiştir. «576» sahifedir. O tarihten sonraki eserleri basılamamıştır.

Erbabı musiki arasında intihar eden, daima takdir ve tevkir ile okunan şarkıları, bir birinden a'lâ, birer eseri dil rüba olduğün içinden birini intihab etmek müşkildir. «Gönül güzellere hep başka başka maildir» mealine muvafık olarak hüsnî tabiat ve musikide meharret sahibleri, bütün eserlerine başka başka maildir.

§

«Tarik» gazetesindeki tercemei halinde, hini vefatında küçük hemşiresi, on sekiz, yirmi yaşında biri erkek, biri sekiz ve altı yaşında iki kız evlâdı ile — kendinden iki sene evvel vefat eden — kızının on iki ve on yaşında iki erkek çocuğu kaldığı söylenmektedir.

§

Pek küçük yaşında bir gece komşumuz, Yaveranî Şehriyariden, müsafirini ecnebiyye Tefrifatcısı, ressam Ferik Şeker Ahmed Ali Paşa merhumun evinde «fındık hafız» denmekle ma'ruf İsmail Hakkı Efendinin, yoliyle okuduğu menkabei velâdeti nebeviyyede Musikai Hümayundan beş altı genc zat ile onlara riyaset eden Musikai Hümayun zabıtlarına mahsus elbiseli, siyah gözlüklü, bir az kır siyah sakallı, güzel bir zatın kemali letafet ile okudukları tevğihler ve ilâhilerden

[1] İkinci mısra' birinci olsaydı tertibi kelâm, rebini intizam olurdu.

«Beste kârın nazmı olmaz montazam Olas ancak böyle altı üst olur»
mı diyelim?

o yaşıda o kadar müteessir oldum ki — mübalegaya haml olunmazsa — aradan bunca yıllar ve okuyanlar, okunanlar gelüb geçdiği halde ruhum, hâlâ neşve yab olmakda, tevğih hanlar hâlâ gözümün önünde durmaktadır.

Mevlide bağlanmadan evvel — hey'ete rivaset eden zat, babam Mehmed Emin Paşa merhumun yanına gelüb ibrası hurmet, babam da ona ızharı mehabbet etmesi üzerine hüviyetini sordum. [1] Meşhur musiki üstadı Hacı Arif Bey olduğunu, vaktile o. Şurayı Devlet kalemi hulefasından, kendi de Şurayı Devlet muavinlerinden bulundukları esnada tanışdıklarını anlattı. Cenabı Hak, cümlesini rahmeti ilâhiyyesine müstagrak buyursun.

[1] Çocukluğumda babam, ziyaret ettiği küberasının ve ahıbbasının evlerine beni götürürdü. O zatları ve sokakda selâmladıkları âşinaları sorardım. Merhum, anlatırdı. Bu soruş anıyanında çocukluğumdan beri pek çok âdam tanıdım. Ekseri hâlâ hatırlamdadır.

ARIF BEY

Elhac Ârif Bey, İstanbulda Yemiş iskelesi civarında Zindan kapusunda mefûn Baba Cağferin ahfadındandır. 1862 [1278 Rumi] de Aksaray ilerisinde Hubyar mahallesinde doğdu.

Koca Mustafa Paşa Rüşdi mektebinde okuduktan sonra 1881 [1301 R] de Posta ve Telgraf Nezareti muhasebe kalemine girdi. 1895 [1311 R.] de Yemen Posta ve Telgraf müdiriyeti Baş kâtibliğine ta'vin olundu ve bu me'muriyeti esnasında farizai Haccı eda etdi. Altı sene Yemen'de kaldıktan sonra İstanbula nakl ve Nezarete istihdam edildi. 1910 [1326 R] da eski vazifesile Yemene gitti. Bu gidişinde İmam Yahyanın isyanına tesadüf etdi. San'ada oturduğu ev infilâk neticesinde yıkılmasından ve kayın biraderinin ölmesinden medhuğ olarak Nezarete müracaatı üzerine İstanbula nakl olundu. Bir müddet muhasebede çalışdı. Sonra Galata posta hanesine vezne dar oldu. Yüksekce meazla tekaüd olmak için yine Posta ve Telgraf Baş kitabetile — üçüncü def'a — Yemene gitti.

Kanunî Ârif Bey

Tekrar İmam Yahyanın isyanile karşılaştı. İzzet Paşanın [1] kumanda ettiği ordunun fealiyeti esnasında Paşa tarafından Telgraf Baş müfettişi nasb olunub ihtilâlcilerin bozdukları telgraf hatlarının ta'mirini teftiş ile meşgûl oldu. O sırada Yemenin «Menaha» kasabasında koleraya tutulub 1911 [1327 R] de «49» yaşında vefat etdi. Oranın kabristanına defn olundu.

Posta Nezaretinde Muhasebe kaleminde iken kalem arkadaşlarından — mandalsız kanun çalmakla ma'ruf — sarı Tal'at Beyden musiki dersi almaya ve bilhassa mandalsız kanun çalmağı meşk etmeğe

[1] Bilâhare Sadrî âzam olan İzzet Paşadır.

çalıydı. Az zamanda çok ileriledi. Yemende bulunduğu hengâmda da kanunla pek çok meğgul olarak tekemmül etdi. Nav zen Şevket Gavsî Bey, bir mekalede [1] «merhumun mandalsız kanunile gösterdiği havarıkı san'at el'an mesami'i takdiratda tinnat sazdır» diyor. [2] Oğlu Zekî Arif Bey — talebim üzerine yazub verdiği verıkada — «zemanında kanun çalanların heman aynı tavr ve eda ile icrayı ahenk ettikleri sistem haricinde mızrab kuvvetlerine muvazi fiskeler icad edile bu sazi çalmakda bir inkılab yapmıştır. Mandallı kanunu da aynı meharetle çalardı. «Mandallı kanun acemiler için başlangıcı kolay, sonu güç ve mandalsız kanun, başlangıcı güç, sonu kolay olan bir sazdır.» der idi. İstanbulda iken Prens Halim Paşanın valisinde yapılan meşklerden ve Paşanın tertib ettirdiği asarı nadire koleksiyonundan istifade etmiş ve musiki sahasındaki bilgisini artırmıştır. Bol ahenk Nuri, Hacı Faik Beyler, Zekâî Dede, Hacı Kirami, Lâ mekânî Mustafa, Yeni köylü Hasan Efendiler ve sair musiki üstadları ile münasebetde bulunarak müstefid olmuştur. Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşanın validesi Prens'as Emine Hanım Efendinin Bebekdeki yalısında kızlardan mürekkep saz hev'etinin hocalığını yapmıştır. Şehzade Cemalüddin Efendiye de muallimlik etmiştir. A ma arab Nazım, Pepe Reşad, Harbiyye Nezareti me'murlarından Tahsin, Salim ve kardeşi Fethi Beyler gibi kanuniler, başlıca yetiştirdiği şarkirdlerindendir Udu da — kanun kadar — güzel çalardı. İbtidai tahsilden sonra nazma da heves ederek bestelediği şarkılardan ekserinin güftelerini kendi tanzim ederdi. [3] Meselâ Mahur makamından bestelediği

«Senle durmak derdnâk eyler beni Senden ayrılmak helak eyler beni
Ahı ateş sine çâk eyler beni Senden..... »

Yemende iken bestelediği

«Can davanmazmı veda'i firkate Akıbet düğdüm diyarı gurbete
Kalmadı sabre mecalim mihnete Akıbet düğdüm..... »

gibi şarkıların güftesi kendinindir. Kanundaki san'atkârlığı kadar beste karlıkda da temayüz eylemiştir. Asarı «90» dan fazladır Cümlesi bende mevcuddur.»

Dedikden sonra eserlerinin nev'ini, makamını ve güftelerinin birer mısra'nı kayd ediyor. Bunlardan dinlediklerimiz, bir birinden güzel eserlerdir.

[1] «Poyam». [2] Teessüf ederim ki ben dinleyemedim.

[3] «Beste başka, güfte başka maddedir Cem'i müşkil, her kese olmaz nasib!»

ARTAKİ EFENDİ

Artaki Terziyan Efendi. 1885 [1302 H] de Selânikde doğdu.

«Nota» mecmuasında söylendiğine göre: Musikiye incizabını gören babası «aman oğlum çalgıcı olacak» diyerek musikiden uzaklaştırmak için her şeyi yapmıştır. Tahsil için on beş yaşında İstanbula geldiği zaman ceb harclığını vermek suretile kanununa kavuşmuştur. Hiç bir hocadan ders almamıştır. Yalnız Selâniğe döndüğünde beste kâr Selânikli Ahmed Efendiden istifade etmiştir.»

«Elli yıllık Türk musiksinde» beyan olunduğuna göre :

«l'dadi tahsilini bitirdikten sonra âilesi, tıp tahsil etmek üzere İstanbula göndermiştir. Musikiye, bilhassa kanune ibtilâsı yüzünden tıbbiyyeyi terk ederek temamille musikiye bağlanmıştır. Uzun yıllar Selânikde sahnede çalıştıktan sonra İstanbula dönmüştür. Senelerce Konservatuvar icra hey'etinde ve piyasada Kanun çalmakla meşgul olmuştur «Sahibinin sesi pilâk müessesesi» nin şefliğini yaparak bir çok kıymetli eseri halka duyurmuştur.»

30 Kânuni sani 1948 [18 Rebiul evvel 1367] de mesane kanserinden vefat etti. Şiğlide ermeni mezarlığına defn olundu

Kar yağmasına rağmen cenazede kalabalık ziyade idi. Son bestelediği «Beyatî» pişrevi — vasiyeti mucibince — üç arkadaşı tarafından mezarının başında çalınmıştır ki bu hal, ilk def'a görülmüştür.

Ermeni musiki erbabının ileri gelenlerinden idi. Kanun çalmakda ve beste kârlıkda mahir idi. Mükerreren dinlemişdim. Güzel eserleri vardır.

Artaki Efendi

ÂSİM BEY

Âsım Bey, Muhzır başı zâdelerden Ali Efendinin oğludur 1851 [1268 H] de Yeni şehir Fenerde doğdu.

«İkdam gazetesinin muhabiri Saim Bey, Amasyada Âsım Beyle görüşerek tercemei haline dair ifadelerini gazeteye yazmıştır, [1] bir

Girift zen Âsım Bey

kismini aynen nakl eyledim. Her kes, kendini bitirib' her kesden iyi bileceğinden Âsım Beyin de kendine aid sözleri, elbette başkalarının sözlerinden daha mevsukdur.

«An asılın Mora Yeni şehirliyim. Sesim gayet güzeldi. On üç yaşımda Mevlevi hanede Na't okumağa ve Nay üflemeğe başladım. Dinleyenler, teheyyüce geliyor ve ağlaşıyorlardı. Merakım gittikçe arttı İki ay sonra şeyhimiz, âyinde taksimi bana bıraktı. Umidin fevkinde müvaffakiyet

gösteriyordum. Dergâhın kudümcileri, nay zenleri beni çekememezliğe ve gıhra etmeğe başladılar. Böylece bir hayli sene geçdikden sonra

[1] İdam 15 Zilhicce 1343.

Maliyyeye çırağ edildim. İstanbula geldim. Meşhur Nayzen Salim Beyden meşk etdim. O çok sevdiğim âlemler içinde yaşarken İzmirde Muhasebe vilâyete nakl etdim. Yana yana İzmirde gittim. Oradan da — bir kaza Mal müdirliğine tayinim için — Aydına gönderildim. Bir gece odamda Nay üflemekle meğgöl idim. Mütesarrıf Paşa, tesadüfen bizim sokakdan geçerken dinlemiş, heyecane gelmiş kapumu çaldı. Beni görünce şaşırdı. Ertesi sabah makamına da'vet ederek kaza Mal müdirliğine gitmemekliğimi ve aynı meaşla Tahrirat kaleminde istihdam edeceğimi — reca yollu — söyledi. Bittabi' müvafekat etdim. Akşamları konağında toplanır, mehabbet ederdik. Bir müddet sonra tekrar askerî hisab me'murlığı ile İzmirde avdet etdim. Sonra da zabıt oldum. 1289 tarihinde Sultan Aziz, Bey oğlu itfaiyyesini teşkil etti. Genc ve yakışıklı zabıtlar aldılar. Ben de bu miyanda İstanbula geldim. Yüzbaşı oldum. O devrde ehliyetli olmakdan ziyade yakışıklı olmak medarı terfi' idi. Moskof muharebesi ilân edildi. Tahurumuzla biz de hareket etdik. Sefer berlikde Nay uzun geldi. Daha pıratik olmak üzere bir Girift edindim. Muharebede, dağlarda tepelerde, su kenarlarında çala çala benim için Girifte karşı bir aşkı ebedî hasıl oldu. Muharebe dönüğünde Golosa geldik. [İstanbula dönerken vapurda Girift üfleyerek tavanda kafesde bulunan kanaryayı vecde getirdiğinden bahs etdikden sonra] alaturka musikinin öyle nağmeleri vardır ki bunları alafırangada bulmak muhaldir. Zaten oğlum Süreyyaya da söylemişdim, eski fasılları bırakmayın. Yalnız alaturka ile alafırangayı bir birine yaklaştırmaya çalışırsanız musikimizde husule getirilecek inkılâb, pek ziyade semere dar olur. Biz, vaktile Tanburî Cemil merhum, Düyunı umumiyyedeki Hüsamüddin Efendi, oğlum Süreyya, kemanî Tevfik Bey ve sair arkadaşlar bir cem'iyet teşkil etdik. Mak-sadımız, alaturka ve alafranga musikiyi te'lif ederek yeni parçalar besteleyüb Avrupayı dolaşacak ve konser verecek idik. Her gece Cemil Beyin evinde toplanarak epeyce mesa'i sarfından sonra pişrevi, bestesi, şarkısı, saz semaisi hep bir ağızdan çıkar gibi üç fasıl vücade getirdik. § Çi faide ki o aralık Süreyya asker oldu. Ben ve Cemil hastalandık. Teşebbüsümüz akim kaldı. Türk musikisinde inkılâb için böyle hazırlıklara, teşebbüslere lüzumu kat'i vardır. Geçen gün Parisden «Şark musikisi cem'iyeti reisi» imzasile bir mektub aldım. «Burada ne vakt sizin parçalarınız çalınırsa bir alkış tufanıdır gidiyor» diye yazıyorlar ve bir de resim göndermekliğimi reca ediyorlardı. Şu hurde havatımı musavvir bir resim gönderdim. İşte yavrularım, hayatımda zevk yabı seadet olabildiğim tatlı teselliler bundan ibarettir.»

Muhabir Saim Bey diyor ki:

«Asım Bey, İstanbulda mes'ud bir musiki hayatı içinde yağıarken Müğir Füad Pağanın konağında Girift ile Fonoğraf doldurmağı da'vet olunmuş ve bu sebeb, zevallının mucibi nekbeti olub 1318 de Amasyaya nefv edilmiştir. Burada yağıadığı yirmi üç senede, kadın, erkek Amasya gençliğinin ruhuna ağıladığı musiki ağıkiyle ebedi bir âlem vücude getirdiğinden evahırı ömründeki şu hıdmetile de sezayı takdir ve tekrimdir.»

Meqrutiyyetin il'ânı üzerine İstanbula geldi, tekrar itfaiye kumandanlığına ta'vein olundu. Bir müddet sonra tekaüd edilerek Amasyaya gitdi, orada ihtiyari ikamet etdi.»

İstanbulda bulunduğı esnada gidüb görüĝen muharrirlerden biri «» imzasile «Vakt» gazetesine [1] yazdığı mekalede diyor ki:

«... Şark musikisinin büyük bir üstadı gehrimize gelmiştir: Girift zen Âsım Bey. Ş Yağca musiki şinaslarımızın en ihtiyarı olan Âsım Bey, bünyesindeki mukavemet ve dimağında zindegi itibarile henüz genc denilebilecek bir haldedir. Ş Recam üzerine hayatı sanatını bana göyle anlardı:

«14 yağıında idim. Yeni gehir Mevlevi hanesine gider gelir, musikiyi ve âvini dinleyüb sevr etmekden zevk duyardım. Günün birinde ben de karışub âvini şerif ve na'tı nebi okumağı bağıladım. Sesimin gayet güzel olduğunu söylerlerdi Yusüf Pağanın çırağı Hasan Deden Ney dersi almağı devam etdim. Üçüncü ay şevh. âvininde «taksimi Asıma bırakın» diye emr verdi. Ondan sonra ba'zan çaldım, ba'zan okudum. Orada farisi hocamız vardı, bize Gülistan tedris ederdi. Bir kaç sene tahsili kemalâta itina etdik On yedi, on sekiz yaşlarımda İstanbula geldim. Akşaravda oda tutdum. Koskada bir tekke vardı. Oraya bir gün Ney zen Salim Bey merhum gelmişti. Çaldık. Kemali dikkat ve zevk ve haz ile dinledi. Sonunda «bizim ev Üsküdarı Sultan tepededir. Tegrif edin, meşk ederiz» dedi. Girdim. Çalışdık. Ş İzmirde asker oldum. Sonra mü âzım oldum O vakt İstanbulda ilk itfaiye alayı teşkil edildi. Beni de rütbemle aldılar. Önce «tulumbacılıktır» diye kabul etmek istemedim Âmirlerim ısrar etdiler. Kabul etdim. En son Üsküdarı binbağı idim. Müğir Füad Pağı ile temas ederdik. Gerçi saz ve söz venilesile ricalden, kibardan pek çok kimse ile ünsiyyetimiz vardı, ta'ziz ederlerdi. Emma Füad Pağı ile temasımız badii nekbetimiz oldu. Pağı İstanbula geçmek istemiş. Pa-

dişah «Niğantağında Sultanlardan birinin konağını verdim, orada otura demiş. Paşa Şehzade başında bir konağa taşınmış. Gadabı mucib olmuş. Onunla temas ediyor diye bizi de tutdular. Pek çok zabıt, ümera ve erkânı Sivasa, Erzuruma sürdüler. Beni de Amasyaya gönderdiler.» İri cüssesinin üstündeki iri başını sallayarak damarları çıkmış ellerini bir birine temas ettirerek beyaz sakallı yüzünde tatlı bir tebessümle anlatıyordu Büyük oğlu İbrahim Sabir Bey, musiki şinasıdır. Musa Süreyya Bey, meşhur San'at kârdır. Mehmed Cevad Bey, ud çalar, besteleri vardır. Daha sonra Nihal Hanım, şimdiden Tanburunda Şark musikisine. Piyanosunda Garb musikisine büyük bir ehliyetle tesarruf eden istikbalimizin en kuvvetli musiki şinası, küçük oğlu Salahuddin Bey Piyanist.»

Evlâdının dördü, İstanbuldaki ve altısı Amasyadaki techhülünden tevellüd etmiştir.

İstanbulda bulunduğu esnada hasta olarak 1929 [16 Remazan 1358] da vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına defn olundu.

Lâlelide bir sokağa belediyece «Girift zen Âsım Bey sokağı» ismi verilmiştir.

Muhtelif mekamlardan üstadane Pişrevleri, Saz sema'ileri Şarkıları vardır. Bilhassa meşhur Rast pişrevi bihakkın musikiye ziynet veren nefisendir.

Amasyadan geldiği sıralarda bir gece Taş kasabı civarında inşa olunan bir tekkede — o vakt mekâmı meşihatde bulunan — Musa Kâzım Efendi ile med'uvven bulunduk. Zikr arasında o dil rûba Pişrevi Girift ile çalmış. musikiden nasibi olanları gâyy etmiş idi. Kendini ilk ve son def'a görüşüm ve Giriftini dinleyişim o gecedir.

Yukarıda söylediğim gibi E'kafı İslâmiyye müzesi olmak üzere — hasbeten lillâh — te'sis ettiğimiz Süleymaniye imareti binası şeklinde, mülga Mısır Kırallığı veliyyi ahdi Prens Mehmed Ali Paşa merhumun — şimdi

«پردہ داری می کند بر طارم افراسیاب
چوم توبت می زند در قصر قهر عنکبوت»

Meali pür melâline ma sadak olan — Kahiredeki sarayının bağçesinde inşa ettirdiği müzeyi teşkil ve tanzim etmek için vaki' olan da'veti üzerine — ikinci def'a — Mısıra gitmişdim. Bir gece bir musiki hanede Mısırlı musiki hey'etinin, pek lâtif surette çaldığı Rast pişrevini kemali dikkatle dinleyerek — diyarı gurbetde sadayı yararı içidircesine — müteessir oldum.

İ'lânı megrutiyeti müteakıben Sadaret Mektubi kalemi müdirliğine ta'vin olunduğum esnada refakatimde bulunan İbrahim Sâbir Bey, gayet hafif sada ile okurdu. Bir aralık Aksarayda Pertev niyal Valide Sultan cami'i müezzinlerine ilâhi ta'lim ederdi. Remazanı geriflerde teravih namazı esnasında müezzinler, ilâhiler okurlar, ehli imanı safa yab ederlerdi.

ÂSİM YESARÎ BEY

Mustafa Âsım Bey, Berkofçalı Ömer Lütî Efendinin oğludur. 1900 [1316 R] de Dramada doğdu. [1] İbtidai tahsilden sonra Drama i'fadi mektebinde okudu. Mektebde müezzinlik ederdi Mahallelerinin camii'nde ekseren ezan okurdu. Babası, hıfzı kur'ana başlatdı ise de müveffak olamadı.

1333 de Ada pazarında bulundukları esnada musikiye bilfiil başladı. Evvelâ perdeli bir sazla çalıyordu Babası, pek müteassıb olduğundan bir kaç def'a sazlarını kırdı. Fekat başa çıkamavacağını anlayınca serbest bıraktı. Ada pazarında Rehberi terakki mektebi muallimlerinden Recai ve musiki muallimi Hikmet Beylerden ilk dersleri aldı.

1336 senesi içinde Antalyada — sekiz ay kadar — vapur acenteliği kâtibliğinde bulundu. O senenin sonlarında âilece Ada pazarından İstanbula nakl ediler. Fatih ci-

varında oturdular Komşularından udî Re'fet, kemani Vamık ve kanunî Sürevya Beylerle birlikde muallim İsmail Hakkı Beyin muavini İzzüddin Beyden eski eserler meşk cylediler.

[1] Âsım Bey diyor ki: «Babamın Dedeşi Şeyh Ömer — fütuhât esnasında — Boz kırıdan Rum iliye geçmiş, Pizren kasabasında — kendi namının izafetle — «Şeyh Ömer»

Âsım Yesari Bey

O sıralarda İzmit'e gitti. Orada Nafia mühendisi olan beste kâr Fehmi Beyle ve onun delâleti üzerine beste kâr Zeki Ârif Beyle tanıştı. Bir buçuk sene orada kaldı.

Fehmi Bey, İzmit Maliye idaresine intisab ettirdi. Meaş az olduğundan bir müddet sonra istifa etti. Tütün şirketinin İzmit şubesi muhasib muavinliğine alındı. Bir sene sonra İstanbul'a döndü. Galata gümrüğünde komisyoncu نزدinde altı ay çalıştı. Müteakiben İstanbul Balık pazarında Bandırmalı topar Ahmedin muhasebesine bakdı. Az müddet de avukat kâtibliği yaptı.

Hiç bir vakte musikiyi ihmal etmedi. 1929 da Çarşanbada otururken ilk şarkılarını bestelemeye başladı. 1930 da Kolumbiya pilâklarına şarkılarını verdi O sene muganni Hâmidle Konya, Adana, Tarsus ve Mersinde konserler verdiler.

Yirmi yedi seneden beri beste karlık ve hususi suretde musiki hocalığı yapmakla meşguldur. 1954 de Mes'ud Cemil Bevin delâletile İstanbul radyosuna «öğretmen arıtı» olarak ta'yin edildi isede — kendi ifadesile — o vazife de mizacını tutmadı.

1956 de talebim üzerine — ihmalci çelebilere ibret olmak için derhal — gönderdiği tercemei halinde «şimdiye kadar bestelediğim şarkılar — neşr olunmuş, olunmamış — «211» adeddir.» 1949 da ilk defa evlendim ve 1954 de avrıldım Evlilik hayatı, beni san'atda kısırlığa doğru götürmüştü.» diyor.

Şarkıları hakikaten dil rüba ve her dürlü takdire sezadır. Ba husus Hüseyini makamından bestelediği

«Farig olmam meşrebi rindaneden
Yüz çevirmem nafile peymaneden
Bezmedikce haleti mestaneden
Çıkmam Allah etmesin meyhaneden»

şarkısı ne güzel eserdir. [1]

tekkesini inşa etmiştir. Bu zat, bilhassa mezar taşlarına sol eliile güzel kitabeler yazar-
mış. Ben de udu sol elle çalmaktayım. Ablam da sol eliile iş yapar. «Yasari» unvanını
aile arasında yalnız ben aldım. Annem Zübeyde Hanımın habası büyük türk oğulların-
dan Ahmed Aga ve annemin annesi — mahallelerinde ilk del'a onların evlerine kafes
kondugu için — «kaleli» namile yad edilen Emine Hanımdır.

[1] Ekserece musiki meclisimizde okunan bu güftei mestaneyi — ba'zı kelimelerin
tebdilile — şu şekli hüyyaraneye koymuşdım.

«Mail olmam meşrebi rindaneye
Sürmem el aala yedi peymaneye

Ragbat etmem haleti mestaneye
Çırmam l Allah etmesün meyhaneye»

ATAULLAH EFENDİ

Seyyid Mehmed Ataullah Dede Efendi, Kule kapısı Mevlevî hanesi geyhi Seyyid Kudretullah Dede Efendinin oğludur. 1842 [1258 H.] de Mevlevî hanede doğdu.

İbridai ve Rûgdi tahsilden sonra Bayezid camii'nde — bilâhare sudurdan olan — Kasıdîci zade Süleyman Sırrı Efendinin dersine devam ile icazet aldı. Hususî muallimlerden istifade etti. Fransız ve Alman lisanlarını öğrenmeğe çalışdı. Felsefeye ve ulûmı ictima'îyyeye dair Avrupada neşr olunan âsarı getirterek tetebbu' ederdi. Hendeseye merakı müzadad ve musikide üstad idi.

Babasının 1871 [1288 H.] de vefatı üzerine Mahmud Sadrüddin Çelebi Efendi tarafından meşihat-e ta'yin olundu. Kırk sene devam eden meşihati esnasında vazifesini terk etmedi.

Mukabele günleri mutribde okunan âyinleri dikkatle ta'kib ederdi. Kusurları, mukabeleden sonra Ayin hanlara ve Nay zenlere nezaketle ihtar ederdi.

Hattatı gahir Sami Efendi ile beraber Kıbrıslı zâde İsmail Hakkı Efendiden hattı ta'likî temegguk etti. Dergâh matbahının yukarısında mahkûk tarih kıt'ası onun yazısıdır.

İrtihalinden on altı sene evvel Galata seray Sultani mektebinde ikmalî tahsil etmek üzere bulunan yegâne oğlunun ve refikasının vefatlarında pek ziyade müteallim olarak sıbhâtı muhtel, fıkri perigan ve gözlerine kara su illeti ârız oldu. Eşhası ve eşyayı gölge gibi görürdü. Fekat yakından gözlüksüz kitab okuyabilirdi. Bu ma'lûliyet halinde bile mütaleadan hali kalmazdı. Vefatından bir kaç gün evvel Türkce bir lûgat kitabı yazmağa başladığı menkuldür.

Son zamanlarında vücudüne pek ziyade nehafet gelmişti. Meşihat vazifesi vekâletle idare olunmağa başladı. Bundan fevkalâde müteessir olduğu igidilirdi.

Ataullah Efendi

Ataulah Efendi ve Dervişleri

Ziya Bey (Yeni kapu Mevlevi hanesi) nin sonlarında «Evahır hayatında meşhate Abdülhalim Çelebi tarafından bir müddet vekâleten Mehmed Veled Çelebi ta'yin kılınmış ise de Abdülhalim Çelebinin infisalile yerine Veled Çelebi nasb olunmasile inhilâl eden meşhate Ahmed Celâlüddin Efendi ta'yin edilmiştir. Ataullah Efendinin bu suretle infisal ederek pek cüz'î bir meaş tahsisi kendine pek giran gelerek azürde dil olmuş ve şu halini hizmetinde bulunanlara vefatından bir kaç gün evvel bir lisanı tezallüm kâri ile izhar eylemiştir».

1910 da [1328 Remazanının 9 uncu, 1328 Eylülünün 10 uncu cüm'a gecesi sabaha karşı] vefat etti. Cenaze namazı Top hanede Kılıc Ali Paşa cami'inde eda ve Mevlevi hanede babasının kabrine defn olundu

Babası gibi kısa boylu, gayet za'if, kır sakallı idi [1] Bihakkın erbabı danışden, mütevazı', müeddeb idi. Yeni kapu Mevlevi hanesi şeyhi Celâlüddin Efendi «Ata Efendinin suhbeti kadar ruh nevaz, şeyhane bir suhbet tesavvur edemem» dermiş

İhtifalci Ziya Bey, yazdığı tercemei halde [2] «kanun ve ud çalmakda fevkalâde mehareti vardı. Şark musikisi üzere «Sonometren» nin tertibi, daha doğrusu ihura'ı eseri dehasıdır» dediğinden Reuf Yekta Beyden bu hususdaki ma'lûmatını sordum. Cevaben gönderdiği verakada «merhum, gençliğinde kanun çalarmış. Sonra terk etmiş Kendisiile müşerref olduğum evanda yalnız ud çalardı Kanununu dinlemek müyesser olmadı. Dinleyenlerden senasını öğitdim. Hakikaten hissiyat i mal etdirmişdi Lâkin böyle bir âleti, kendisinden evvel Prens Halim Paşanın dahi i'mal etdirdiğini pek çok kimseden öğitdim. Zati âlinizce bu cihetin tahkiki kolaydır» demiştir.

Merhumun ba'zen ziyaretine giderdim Yerde şiltede diz üstü oturur, hafif sesle konuşurdu. Yukarılarda bahs ettiğim «Hututı Meşahir mecmuası» na farisi bir kıta yazmıştı. Muhtelif mesleklerle mensub meşahirin yazılarını toplamakdan mahzuz olduğumdan merhum kendi kitaplarından Molla Caminin, şair esrar Dedenin ve sairinin yazılarıyla bir kaç risale ve divan iare etmişti. Fotoğrafla bir kaç sahife istinsah etdikden sonra iade ettiğimde «nezdi âlinizde kalsun, sonra alırım» demişti. Bunları bana ihda etmişti, yahud — zâretinden dolayı — bir bedel mukabilinde vermek isterdi. Para tek-

[1] Şair Yeni genişli Avni Beyin torunu Avni Bey tarafından tevdi' olunan yukarıdaki resmî vefatından çok zaman evvel yapılmıştır.

[2] 1327 Sal namei Osmani.

lif etmekden sıkıldım. Parasız almağı da lâvık görmedim. Bir kaç defa getirüb götürdükden sonra yanında bıraktım. İade etdiğime bilâhare nadim oldumsada iç içden geçdi. «Sayalım fırsatı ganimetden» nasihatine kulak vermeyenler, daima mütezarrır olurlar. O kıymetli nüshalar, kim bilir kimlerin elinde kaldı.

Şahına aid kitaplar, sandıklar içinde — hatırımda kaldığına göre — Anadolu kavağında bulunduğunu söylerdi.

Dergâhın varidatı kâfiyyesi varsada idare edenlerin isaatile zıya'a uğramış, Şeyh Efendi ve — Mevlevi ta'birile — Canlar, ya'nî Dervişler, cansız kalmış gibi bir halî sefaletе düşmüşler, Dergâh — kulubî âşıkân gibi — viran olmuşdu.

Bir sahaâ ziyaretine gittiğimde yanında bulunan Seray tüfenkçilerinden bir arnavud, niçe müddetden beri Dergâha sebze verüb parasını alamayan bir arnavud manavın hakkının verilmesi için Dergâhı idare eden şahs hakkında gütümü galiza ve kelimatı genia savurmakda ve Şeyh Efendi'yi de tahkir ve tahcil etmekde idi. Müdafecadan âciz kalan bi çare Şeyhin sükuti me'yusane ve mahcubanesi asabıma dokundu. Zamanın hükmüne göre cahil mütecavizi ürkütecek suretde siyaset kârane sözler söyleyerek susdurmuş idim. Şeyh Efendi, bir belâtan kurtulmuşçasına memnun olmuşdu.

Hâle vâkıf olanlar, kabahat Dergâhın müdiri mel'anet masirine aid ve kabahatin birazı da o kaltebanı — her ne sebebe mebni ise — def' edemeyen Şeyh Efendiye varid olduğunu söylerlerdi.

Merhumun bestesi olup olmadığını bilmiyorum. fekat ilmi musikinin nazariyat ve amelîyatında «mütebahhir» unvanına lâvık olduktan başka dergâhda hasb'ı vazife yıllarca musiki ile tevaggul eden bir zatı ırfan simatın besteleri bulunması müsteb'ad değildir. şahsı, sıhbatı ve her şeyi gibi bestelerinin de — eski ta'birle — «garet zedeî ruzgâr» olması muhtemeldir, bu sebeble beste kârlar kısmına yazdım.

AVNİ BEY

Hüseyin Avni Bey, Maliyye Nezareti kupon kalemi Mümevvizle-
rinden musiki şinas Hafız Şevki Beyin oğludur. Annesi gairi şehir
Yeni şehirli Avni Beyin kızı Muhsine Hanımdır. 1888 [1305 H.] de
Eyyubde Behariyye Mevlevi hanesinde doğdu

İlk tahsilini Behariyyede Ağır
Efendi İbtidai mektebinde, sonra
Galata seray Sultanisinde, yüksek
tahsilini de Darülfünun Edebiyyat
fakültesinde ikmal ederek 1912 de
mezun oldu.

Ankara muallim mektebi Fen-
ni Terbiye muallimliğine, iki sene
sonra da terfian Adana lisesi Türk-
ce muallimliğine tayin edildi. Bi-
rinci harbi umuminin ilk aylarında
ihtiyat zabıt namzedi olarak or-
duya girdi. Bağdada sevk olundu.
Fellahiye muharebelerine iştirak
ederek Bağdadın sukutu esnasında
esir oldu.

Avni Bey

Hindistanda Bellari kasaba-
sında üç sene kaldıktan sonra mütarekede terhis edilerek İstanbula
döndü. Şimdi Mearif matbaasında musahhihtir.

Tercemei haline dair verdiği verakada ifade ettiğine göre, «Ede-
biyat sahasında muhtelif mevzularda yazıları ve şiirleri vardır. İlk
musiki meşkini, Muvtab zade Ahmed Efendinin şakirdi olan babası
Şevki Bey ile büyük davası Behariyye Mevlevi hanesi Şeyhi musiki
üstadı ve Nay zen Hüseyin Fakrüdün Dede Efendiden almıştır. Mü-
ahharen Orta köy imamı Azız Efendiden de bir hayli eser meşk et-
miştir. Ud çalmağa da merak ederek Udi Nevres Beyden müstefid
olmuştur. Neva Yürük semisi ile İsfahan, Hicaz, Şehnaz buselik, Saba,
Acem kürdi, Suznak ve Hicaz kâr mekamlarında on beş yirmi kadar
şarkıları vardır. Beyati makamında ve Dü yek usulünde hali esaretle
bestelediği şu şarkının güftesi de kendindir.

«Nizar oldu fırakınla dilü can
Neden bilmem neden bitmez hu hicran
Behar olsa gölümserdim diyordum
Behar oldu gönül halâ perişan»

AZİZ EFENDİ

Musiki âleminde «Medeni Aziz Efendi» namile ma'ruf olan bu üstadın oğlu mütekaidd varbav doktor Halim Beyin «Türk musikisi dergisi» ne gönderdiği kısa tercemei halinde deniliyor ki:

Medeni Aziz Efendi

«Medinede İmam ve Hatib olan Abdullah Efendinin oğludur. Medinede doğdu. Dokuz yaşında babasile beraber İstanbul'a geldi. Müsafir oldukları bir serayda çocuğun alıkonulması istenildi, babası müvafekat etmedi. Medineye avdet edecekleri ısrada gaib olmasından pek ziyade müteessir olan babası, yolda vefat etti. Fer'iyye serayında baş Harem Ağası, çocuğu veledi ma'nevi itti haz ederek ta'lim ve terbiyesine çalışdı ve hıfzı kur'an ettirdi.»

Erbabı musikiden Cemil Bey merhumun yazdığı tercemei halde [1] beyan olunduguna göre: Abdullah Cağfer namında Medineli bir zatın oğludur. 1842 [1258 H] de Medinei Münevverede doğdu. 1853 [1270 H.] de babasile Şama gitti. İki sene sonra babası orada

vefat etti. Aziz İstanbula geldi. Sultan Abdülmecid'in kızı Fatma Sultanın Baş Ağası evlâdlığa kabul etti. Tahsili ilme çalışmakla beraber Kuru çeçmede Muhsin zade Abdullah Bevin yalısında Kadı asker Mustafa İzzet Efendi gibi bir üstadı Külden musiki meşkine

[1] Cemil Bey, eslâf ve muasırinden bazı üstadları — tabkık edebildiği — tercemei ballarını bir deftere kayd edüb bundan elli yıl evvel Reuf Yakta Beye vermiş. Görmek istedim. Getirdi. Bazılarını mülâhhasan yazdım. Defteri iade etdim, kim bilir ne oldu? Kâğıt bepeini yazıydm.

bağlamak şerefine nail oldu. 1859 [1276 H] da Fatma Sultanın ikinci zevci Nuri Paşanın imamlığına ta'vin olundu Sada ve edasının letafetinden dolayı 1862 [1279 H.] de Sultan Abdülazizin ikinci imamlığına ta'vin ve altı ay sonra çırağ edildi. [2] 1863 [1280 H] de Akar Çeşmede bir ev aldı Teehhül etti. Bir sene sonra Orta köye nakli hane eyledi, uzun müddet Lârif Ağadan meşk ederek musiki-deki ma'lûmatını artırdı. Arnavud köyünde Fethi Paşanın ve Atıyye Sultanın kızları Seniyye ve Feride Hanım Sultanların yalısında cariyelere musiki ta'lim etti. Bir müddet Meşihat dairesine devam ve mahrec mevlevîverini ihraz eyledi. 1869 [1286 H] de sarığı çıkardı. 1870 [1287 H.] de Mısır Hıdivi İsmail Paşanın kızının düşününe gitti, hitamında avdet etti. 1876 [1293 H.] da Orta köydeki evi yandığından Beşiktaşda Abbas Ağa mahallesine, iki sene sonra Bebeğe nakl eyledi Galata Tütün Gümrüğüne me'mur oldu. 1879 [1297 H.] da Gümrüğün lagvı üzerine Posta ve Telgraf Muhasebe mukabeleciliğine ve 1881 [1299 H] de neharı Kız Sanayi' mektebi müdürlüğüne ta'vin kılındı. 1882 [1300 H] de tekrar sarık sardı. 1883 [1301 H.] de mektebin leyli müdürlüğü de ilâve edildi. 1887 [1305 H] de Dilsizler ve A'malar mektebi musiki mu'allimliğine, 1891 [1309 H.] de İnas Rüşdî mektepleri müfettişliğine ta'vin ve 1885 [1303 H.] de dördüncü ve 1888 [1306 H] de üçüncü rütbe Osmanî nişanı i'ta olundu 1886 [1304 H] da Selânik ve 1894 [1312 H] de Edirne Mevlevîyeti payeleri tevcih kılındı.

1895 [Cümadelula 1313] de Bebekdeki evinde vefat etti Eyyub-da Çürüklük kabristanına defn olundu.

«Hasleti melekânesi ve ulüvvi tab'ı musiki perveranesi meşhurlı âfak olan üstadı muhterem Medenî Aziz Efendinin vuku'ı irtehalı suziş ihtimaline, şakirdi irfan perveri, şairi girin eda Nuri Şeyda Bey biraderimizin tanzim eyledikleri tarihi tam tır» ser levhasile «Hazine-i Fünun» mecmuasına derc edilen tarih menzumesi:

«Ey eden âlâyişi dünyaye sarfı ma melek
Hak bilir beyhudedir sarf etdiğin bunca emek
Vasılı aksayı ulviyyet dahi olan eğer
Sarsarı gam, harmeni âramını ber bad eder
Beyyine lâzımmı bu dâvaye zira kim zaman
Bir azizi nükte danı eyledi gözden nihan
Nâat hanü hafızulkur'anü ehli ıstıfa
Musiki fenninde hattâ yok idi akran ona

Hem nasıl olmazdı zâtı sahibi hulki hasen
 Feyz yab olmuşdu zaten Seyyidülkevneynden
 Olmak isterken demadem rehrevi semti Hicaz
 Andelibî ömrünü dembeste kıldı kasdı baz
 Ruhi pâkî Cennetülâdn icre oldukça mukim
 Sabr versin âline, ihvanına Hayyülkerim
 Var ise afv eylesin zembü kusurun Zülcelâl
 Söyledim Şeyda ona tarihi tamı irtihal
 Eyledi dünyada madam ol vücudi hak Aziz
 Hak, Azizi yevmi mahşerde eder muhlak aziz

1313

§

Aziz Efendi, hayatının sonuna kadar musiki ile meşğul olarak bir çok talebe yetiştirmiştir. Bazı Vükelâ konaklarında da musiki ta'lim etmiştir.

B. ste, sema'i, ilâhi, nakş, kâr, âyinler ve çarkılar bestelediği, Hamparsom notasını kullandığı, tanbur, piyano ve lavta çaldığı «Türk Musikisi derneği» nde «Z L» imzasile yazılan tercemei halde söyleniyor.

Zemanına yetiştiğim üstaplardan olduğu halde terennümünü dinlemediğime, hattâ yüzünü görmediğime teessüf ederim

§

İsmail Fenni Bey merhum «Türk İslâm Ansiklopedisi» ne yazdığı mekalede diyor ki:

«Medenî Aziz Efendi, Mustafa İzzet Efendinin pek nazûk ve sema-hatli çakirdi ve bir cevahiri musiki hazinesi idi Kendisini hini zıvaretimde hangi eserleri meşk etmek arzusunda olduğumu sordu. Meşk ile kendisini ta'ciz etmek isteneyüb lâkin notayı bildiğimden lütfen ba'zı şeyler ihsan ederse minnet dar olacağımı söylemekliğim üzerine yanında bulunan Nısan Efendiye derhal Rast makamından iki beste söyleyüb yazdırdı ve sonra tarafından Tanburî Ali Efendiye selâm götürüb heni ona takdim etmesini, Mabeyni Hümayun hanendelerinden çakirdi olan bir zata tavnıye etdi ve her cihetden istifademe sarfı himmetden hali kalmadı »

§

Fenni Bey, nakl eyledi:

«Üstadı z Ali Efendi, Suleymaniyenin ağağısında — miras vedi — bir Kadı asker zâdenin konağına gideceklerini, benim de beraber gel

memi söyledi, gittik. Orada bulunanlar, içdiler. okudular, çaldılar. Ali ve Medeni Aziz Efendiler gece kaldılar. Hali mestide bulunan Medeni Efendi, idrardan sıkıgub — yatakda yatan — Ali Efendinin üstüne telâkla bırakıvermiş. Ali Efendi, feryad etmişsede iş işden geçmiş. Bilâhare beriki de bintül'ineble ülfete bağlamış. Miras yedinin konagında toplanılub icrayı ahenk edildikce karğıdaki evinde oturan ve riyaî tedkikat ile meşgul olan riyaî'î şehîr Tevfik Paşa [1] «gürültü edübe zihni'ni karğıdırmasıolar» diye haber göndermiş.»

Cevdet Paşanın

«Bezmi meyde kusura bakma sakın Âlemi âb başka âlemdir»

dediği gibi — aklın ihata edemiyeceği derecede başka olan — âlemi âbda yalnız çığ değil, her iş yapılır!

Nâkil, Fennî Bey gibi mütedeyyin, musallî ve müstakim bir zat olmasa — nadirülemaal olan — iki üstadı hakkındaki nakline inanub da yazmazdım. Kusursuz insan yokdur. Fekat mesleklerinde mer-tebei kemale irişen zatler de en küçük kusur, en büyük kusur kadar göze batıyor. Cenabı Hak, onların da, bizim de kusurlarımızı af eylesin.

* * *

Medeni Aziz Efendi merhuma dair, Ahmed Midhat Efendi merhumun «Serveti Lünun» e [2] yazdığı mekaleden:

«Meşahiri esatizei musikıyyemizden Aziz Efendi merhum, yâdı Osmaniyanda duçarî âfeti nisyan olacak zevatdan değildir. Nasıl unutulur ki her hangi mahfili uşşakda ciddi bir fasılî musiki icra edilecek olsa müsamerei musikiyi tetvic edecek bir kaç parça enafisi âsarı sınaatî, kendisini kıymet gınasana Sanayii nefiseye derhal ihtar ederek «hey koca üstad, hay Allah, rahmet eylesin» sözlerini her kesin dehanı gükranın lan ısdar eyler. § Vekarı tezyin edecek bir tevazuu alınız, edeb ve irfana zinet efza olacak bir guhîî âşîkaneye katınız ve bâdehu bunu sabrı cemil, kanaatı sahiha, mehabbetde vefa, suhbetde halâvet gibi cevahiri ahlâkla tarısı' ediniz, işte Aziz Efendinin halini tasvir etmiş olursunuz. § Tab'ı âşık, tab'ı gair, tab'ı musiki olduğuçün intihab eylediği güfteyi anlar ve tab'ı gairanesine muvafık bulduğu nisbetde aşkı galeyana gairin lafzan terceme etmekte bulunduğu rumuzı aşı-

[1] En i ticaret ve nafıa nazırı Müjir.

[2] 28 Kanunı evvel 1311 No 252

kaneyi o dahi nagmeten terceme eyler idi. Bu halde o eserin gıpta efzavi esatize olmasında hiç teaccüb edilecek cihet kalmaz § Hazreti ustâ-ı tanıyanlar, okuvuşları miyanında bilhassa taksimleri kendine mahsus bir halde olduğunu da takdir etmişlerdir. Ma'lumdur ki musiki taksim, bir üstadın asıl kendi mevcudiyeti musikivyesidir. Zira evvelce tehyie edilmiş bir şev olmayub o anda tab'a doğacak ve bilbedahe irad olunacak bir zaîel hevaiyyedir. Aziz Efendi taksimde esatizel sairenin isrine ıskıfa etmez idi. Pek eman, emanlar, pek hey, heyler ile memlu olan taksimleri, sözünü dürüst söylemeyüb de bin «andan sonra efendicegizim» lere, bin «efendime söylerim» ile dolduran vavê gûyane teşbih ederdi. Alâ tariki irtical zâdei tab'ı üstadileri olan nagmeleri, güfte ittihaz eylediği eş'are o kadar güzel taksim ederdi ki işte hem ismen, hem hükmen taksim böyle olmak lüzumunu, sühan şıasane ve musiki erbabına bittabi' kabul ve teslim etdirir idi. § Musikide yalnız bir tavırda teammuk etmiş esatize çok bulunabilir Fekat kâffe-i etvarı musikide vasılı mertebai kusva olmuş pek nadirdir. O nevadırın birisi de Aziz Efendi merhumdur. § Şarkılar, kârlar, besteler, sema'iler, nakşlar hususunda dahi pek çok esatizeyi ancak kendi kesbinde bırakır idi. İlâhiyatda, kıraeti kur'an ve hutbede dahi müşarün bilbenan idi.»

AZİZ DEDE

Aziz Dede Efendi, 1835 [1251 H] de Üsküdar'da doğdu.

«Türk Musikisi Antolojisi» isimli eserde deniliyor ki:

«Genc yaşımda Mısır'a gittim. Ney zenliği önce orda Mevlevi hanesindeki Dedelerden öğrendim. Sonra Gelibolu'ya gittim. Matbaha soyundum Hüsamüddin Dedenin geyhliği zamanında çillesini bitirdim. Bilâhare İstanbul'a geldim.

Ney zen Salim Beyden istifadeye başladım. Ney zen Emin Dede, hattat Sami Efendiden naklen diyor ki: «Aziz Dede, Neyini ilerletmek maksadile müracaat edince Salim Bey «biraz üfle bakayım» der. Ney sadasını içidir içitmez «sen benimle alay etmeğe mi geldin» hitabında bulunur. Fekat heves kâr olduğunu anlayınca takdir ve talebeliğine kabul eder. Salim Bey, bestelediği eserleri ona çalıtır ve mütelevviz olarak dinlermiş»

«Türk Musikisi Dergisi»nde Vecdi Seyhun Bey diyor ki:

«Sentürî ve Ney zen Ziya Bey'e, üstadı Aziz Dede anlatdığına göre: Babasının uzun müddet Gelibolu'da Maliyyeye aid bir vazifede bulunduğu sırada Rûgdiye mektebine devam etmiş, fekat mekteble pek alâka dar olmayıp Mevlevi

Aziz Dede

haneye gitmiş, dilli bir düdükle Nay çalması taklid ile meğgul olmuş. Mektebi bitirdikten sonra babası, bir işe sevk etmeğe çalışmış ise de red ederek Nay çalmasını öğreneceğini ve tekkeye derviş olacağını söyleyince babası «bu evlâd sizindir» diye Mevlevî haneye teslim etmiştir. Matbaha soyunub çillesini ikmal etmiştir. Nayde meharret kesh ettiğinden Galata Mevlevî hanesi Seyhi Ataullah Efendi, Aziz Dedenin Nay zen bağılığı ifa etmek üzere gönderilmesini Gelibolu Şeyhi Husamüddin Efendiden rica etmesile İstanbula gönderilmiştir. Salim Beyden istifadeye başladı, şühreti her taraftan duyuldu. Halim Paşa [prens] da'vet ederek Nayini dinlemiş ve çok iltifat etmiştir. Kemani Ağa, Tanburî Ahmed, Senturî Edhem ve Hanende Nedim [1] Beylerle daha bir kaç zaiden müteşekkil Fasil takımına iltihakını ve yalıda ikametini istemiştir. Dede, müvafekat edince bir oda ve ayda on lira tahsis etmiş ve Üsküdar'da bir ev alub evlendirmiştir. Paşa ölünceye kadar yanında bulunmuştur. Tanburî Osman Bey, ara sıra Galata Mevlevî hanesine gidüb Dede ile görüşür, kendi eserlerini çaldırır ve benim eserlerimi ne olur senden başkası çalmasın» dermiş. Uşşak ve Yegâh pişrevlerinin Saz semailerini yapmasını istemiştir. Dede «bu iki Saz semaisi ilk eserlerimdir. Ustâdın emrile bestelediğim için bence kıymeti ve hatırası pek büyüktür» dermiş. Ziya Bey «Saba mekâmından da üç Saz semaisi vardır, kendine atfen daha ba'zı eserleri de bulunduğu söyleniyorsa da ben başka eserini hatırlamıyorum» demiştir.»

Avni Unsan Bey «Türk Musikisi Dergisi» nde diyor ki:

«Geliboludan geldikten sonra Üsküdar'da yerleşti. Salim Beyden Ney ve musiki meşkine başladı. Ondan sonra musikideki kudretini kemal derecesine erdirmiştir. Salim Bey gibi gayet titiz ve icra kârlıkda değme tavra kıymet vermeyen ve kendisine kolay kolay bir şey beğendirilmeyen bir musiki üstadı «bestelediğim eserlerin zevkine Aziz'in Neyi ile varıyorum, telezzüz ediyorum» demiştir. Emin Dede ve Senturî Ziya Bey gibi bir çok şakird yetiştirmiştir. Beste kârlıkda da temayüz etmiş idi. Hicaz pişrevi ve Uşşak ve Yegâh Saz semaileri [2] birer bedi'atdır. Son zamanlarda Üsküdar'da Ahmedîyye semtinde bir attar dükkânı açmışdı. Dükkân bir çok musiki heves kârları ile dolar ve boğalırdı.»

[1] Paşanın vefatından sonra kızı Zehra Hanım ile istivaa etmiştir.

[2] «Elli yıllık Türk Musikisi» nde «Susi dila» ve «Sultanî Yegâh» Saz semaileri olduğu da söyleniyor.

Galata ve Üsküdar Mevlevi hanelerinde Ney zen bağı idi

«Türk Musikisi Antolojisi» nde bevan olunduğuna göre: Üsküdar Mevlevi hanesi Şeyhi Ahmed Celâlüddin Dedeye, Behariyye Şeyhi Hüseyin Fahrüddin Dede «ben Aziz Dedeyi da'vet etsem gelmeyecek. Sizi çok sever, kırmaz Bizim Dergâhın Ney zen bağılığını da der uhde etsin» demesi üzerine Celâlüddin Dede, Aziz Dedeye söylemiş. «Şiğ-man bir âdemim. Eyube gi tûb dönmek benim için bir hayli zor olur» diyerek kabul etmek istememişse de vakı' olan ısrar üzerine kabul etmiş. Çarşamba günleri muntazaman devamı başlamıştır.

7 Mart 1905 [Zilhicce 1322] Salı günü sabah namazını müteakı-ben vefat etti. Üsküdar Mevlevi hanesi hazinesine defn olundu.

Aziz Dede

Kabr tağındaki kitabe, Divanı Hümayun dairesi Müdür muavin-liğinden müteakid Mevlevi İsmet Beyin eseridir:

«Mevlevi der gehleri ser Ney zeni iken diriğ
 Âlemi lâhute pervaz etdi bu canı Aziz
 Her dem eylerdi dili yarane taksimi safa
 «بازو» dersi pür feyzinden olmuşdu müciz
 Firkatile gerha gerha oldu gimdi sineler
 Çeğmi canı ehli ma na hasretile eçk riz

Menzili ola tarab gâhı mekâmı ermedi
 Kimseve cayı karar olmuşmu çerhı pür sitiz
 Kemterini Mevlevi İsmet dedi tarihini
 Göçdi yahu ağı Mevlâna ile Derviş Aziz»

1322

Zamanının en değerli Nay zenı ve kıymetli musiki üstadı olduğunda Nayını anlayarak dinleyenler ve eserlerini bilerek tedkik edenler müttelikdirler.

Vfatını i'lân eden «Sabah» gazetesinde deniliyor ki:

«... Üsküdar'da Keleş Dede mahallesindeki hanesinden ihtifalât ile kaldırılarak ehlibba ve eviddasından pek çok zat hazır olduğu halde Yeni cami'de cenaze namazı ba'deleda makberei mahsusasına defn olunmuştur. Merhum esatizci musikiyyeden olup ahlâkı hasene ile muttasıl, hoş suhbet bir zat sütüde simat idi. Bir çok Nay zen yetigirdiği gibi kenâli de Yeni kapı, Behariyye, Kasım paşa, Galata, Üsküdar Mevlevi haneleri Nay zen başılığını ifa etmekte idi. İrtihali kenâlisini tanıyanlarca teessüfi azimi mucib olmuş ve zayıftan bulunmuştur.»

§

Aziz Dede, Prens Halim Paşa zâde Abbas Paşaya, o da bana nakletti.

Dede demiş ki: «Tanburî büyük Osman Beve gitdim. «Uşşak pişrevinizi üfleyim, hata varsa lütfen tashih buyurun» dedim. Üflemeğe başlayınca üsdat, sikkemi dürtüb bir tarafa eğerek «o, öyle değil» dedi, gitdi

AZİZ BEY

Mahmud Aziz Bey, meşhur Tanburi Ali Efendinin oğludur. 1870 [1287 H.] de İstanbulda doğdu.

Rüçdî ve İdadî mekteplerde okuduktan sonra Mülkiyye mektebine girdi İkmali tahsil etti. 1893 [1311 H.] de şehadet name aldı. Ziraat bankasına memur oldu. Orada senelerce hizmet etti.

Divanı Hümayun Beylikcisi Nasır Bey merhumun oğlu Haşim Beyin Mülkiyye mektebinde arkadaşı olmak münasebetile yıllarca evlerinde ikamet etti.

İnkılâbdan sonra Ziraat Bankası Ankaraya nakl olunduğundan açıkda kaldı. Pek ziyade zarurete uğradı. Bir taraftan muavenet görmedi.

1929 [1 Şa'ban 1341] da vefat etti. Nereye defn edildiği anlaşılamadı. Açlıktan öldüğü ve cenazesi ahabî hayrın sadakasile kaldırıldığı gazetede görüldü.

Nasır Beyin hanesi yandıktan sonra nereye nakli mekân ettiğini bilmediğim ve bir verde tesadüf etmediğim gibi arkadaşları ve aınaları da kendinden bahs etmedikleri cihetle halinden haberdar değildim. Nerede, ne halde bulunduğunu hukuka, ha husus musikideki kemaline hurmeten — kemali aczimle beraber — imdadına şıtab ve elimden geldiği kadar izalei ıztırab eylerdim. «Vermeyince Ma'bud ne yapsun Mahmud».

Açlıktan ölecek deracede zarurete mübtelâ olduğunu bilüb de diriği muavenet edenlere ne demek lâzım geleceğini kendileri takdir etsinler.

Musikî erbabından çoğunun — bilhassa — son zamanlarında fakrû fâkaye giriftar olmaları şayanı dikkatdir. Bunlardan bir kısmının, gûya musikinin icabatı zaruriyyesindenmiş gibi — maddî, ma'nevî en dehşetli musibetlerden olan — ayg ve nuşa ibtilâlarından ve bir kısmının da — zillet ve sefaletle sebeb olan — kibr ve gurure, yahud fışk ve fücure kapılmalarından dolayı cezalarını çekdiklerine hükm oluna-

Aziz Bey

bilirse de Aziz Bey gibi o merdud hallerle münasebetleri olmayanlarından bazılarıнын da âhırı ömürlerinde aç kalacak derecede perişan olmalarına, açlıktan ölmelerine ne demek icab edeceğini bilmiyorum.

Aziz merhum, sarı bıyıklı, orta boylu, tıknazca, sükûti, ağır başlı, uslu, terbiyeli idi. Babasından meşk ederek Tanbur zenlikde meharet kesb etmişti. Sadası hafif ve hâzin idi, güzel okurdu.

Füzulinin bir gazelini besteleyerek bir gece okuyub çalmış, bizi safa yab etmişti. Beste nigâr, Hicaz kâr, Hicaz, kürdi, Suz nâk ve Hüzzam mekamlarından dil niğin çarkıları vardır. Belki başka eserleri de mevcuddı — emsali adidesi gibi — nâ bud olmuşdur.

AZİZ EFENDİ

Hafız Aziz Efendi, — Edirne Valisi iken vefat eden ve Ser askerlikde, Meclisi Vâlâ riyasetinde ve Paris Sefaretinde bulunmuş olan — Süleyman Re'fet Pağaya ve onun vefatından sonra Sadrı esbak Âli Pağaya intisab eden Selim Efendinin [1] oğludur.

1856 [1272 H] da İstanbulda doğdu.

Biraz okudukdan ve Kur'anı Azimülgani hıfz etdikden sonra musiki tahsiline bağladı. Ba'zı üstadlardan ve bilhassa Zekâi Dede merhumdan bir çok eser meşk etdi. Onun en kıymetli eserlerinden olan Hicaz kâr faslını ve diğer ba'zı fasılları kusursuz olarak belledi. Musiki meraklılarına geçmekden geri durmadı.

Bir müddet İstanbuldan ayrılarak İzmit, Bursa ve Mağnisa taraflarına girdi. Hudavendigâr [Bursa] valisi Münir Paşanın konağında tertib olunan musiki meclislerinde ser hanendelik etdi, in am edildi.

Aziz Efendi

[1] O okur, yazar, hoş bir âdemdi. Eyyamı sabavatimde görürdüm, Âli Paşanın Mercendeki cami'inde ba'san müessizlik ederdi. Galiba musikiye biraz aşina idi. Süleyman Paşanın bîrmetinde iken birlikte Paris'e gittiği menkuldür. Yusuf Kâmil Paşa merhumun, bir tarihde tabdili hava için Mısra'ya gidüb geliğinde — bazı şairler gibi o da — taribli bir kudamiyye takdimine heves idüb «gitti geldi Mısra'dan Haşrati Kâmil Paşa» kabiliinden — vezinli, vezinsiz — beş on beyt yazub, tebyizini kapu yoldağlarından Âli Paşa cami'i imamı Hattat Tahsin Efendiden reca etmiş, zülefadan olan imam «pek güzel tanzim etmişsiniz, ma'nasında, vezninde yanlışlıklar varsa da o kadar zararı yok. Fekat tarih uymuyor» demesile Selim Efendi «be imam Efendi, Kâmil Paşanın içi gücü yok da benim tarih'im mi hisab edecek» cevabını vermiş. İmam, güzel nasih ile tebyiz etmiş, cenabı şair götürüb takdim eylemiş. Omidinin fevkinde caize alarak mesruren dönmüş. Aldığı altınları imama göstermiş. «gördün mü uymayan tarih'i?» demiş. Bu hoş 'ıkrayı — yazı bocamız olan — Tahsin Efendi nakli ederdi.

Hemşiresinin zevci olan Berlin sefareti imamı Şükri Efendi ile birlikde Kürkciler kapusunda yapırdıkları evde oturdu. Orta köy camii'ni imametine ta'yin olundu. Mahfuzatını — ba'zı üstadlar gibi — esirgemiyerek cami'in odasında, Eyyubde Taşlı burun dergâhında ve diğer dergâhlarda — arzu edenlere — ta'lim etdi. Hayli talebe yetiştirdi. İhtiyarlığından dolayı tekaüd edildiğinden ma'îyetce müşkilâte uğradı.

Bir gece şair Trabzonlu Halil Nihad Bey ve diğer bir kaç arkadaş ile geç vakt bir âşinanın evinden avdet ederken biçare âdemin, Çenberli taşın dibinde çömelüb istiane ettiğini görerek fevkalâde müteessir oldum. Musikideki kemalini anlatınca arkadaşlar da müteessir oldular. Onlardan biri ile biraz para gönderildi.

28 Kânunı evvel 1929 [1347 H] da vefat etdi. Edirne kapusu mezarlığına defn olundu.

Bir kaç def'a evimize gelüb nadir eserler okumuşdu. Edası hoş ise de sadası na hoşdu. Sade dilândan idi. Bir gece Pertev Paşanın hafidi Aziz Beyle beraber geldiklerinde kadrü kıymeti bilinmemekde olduğundan bilmünasibe bahs ve şikâyet ederek ciddi tavurla «haydi Sadrı âzam olamayım, Hariciyye Nazırı da! olamazmıyım» demesi huzarın handeden ziyade hayretini mucib olmuşdu.

Kendini tanıyan musiki erbabından — Yeni şehirli şair Avni Beyin torunu — Avni Bey, — fotoğrafı ile — verdiği verakada diyor ki:

«Aziz Efendi, çocuk iken pencereden düşmüş, dimağında bazı ârıza kalmışdır. Ağzına bir damla içki koymadığı halde ısrret meclislerinde bulunur, içenlerden ziyade neş'elenir, şen, şatır bir zat idi. «Kubbetül islâm» dediği pilâva düğkündü Pirincin nedreti zamanında şu şarkıyı bestelemeğe bağlamış ise de ikmal edememişti:

«Kaşık sesi duyulmuyor Hasret kaldık pilâva»

Beste kârlık kabiliyyeti vasat derecede idi. Eserlerinden bir kaç ilâhi ile ba'zı şarkılar bende mahfuzdur. Abdülhalim Çelebinin

«Bir elâ gözlüde kaldı nazarım Dil oldu müşteri uymaz pazarım»

güftesini, Karcıgar mekâmından bestelemiştir. Mahfuzatı sağlam idi. Meşk etmekden usanmazdı. Güc nağmeleri bağı ve elleri ile tevzih ederek kolaylık gösterirdi. İmamlıktan tekaüd edildikten sonra geçim zorluğunun en feci' şekilleriyle karşılaşmışdır. Kameri iki kat olarak sokaklarda dolayırdı. Eshak Riyaseti Cumhur katibi Kemal Bey, yakını akrabasıdır.»

AZMI BEY

Azmi Bey, Maliyye me'murlarından Şemsi Cehdi Efendinin oğludur. 1870 [1287 H] de doğdu. Biraz tahsilden sonra Babı Ser askeri kalemlerine devam etti

İlânı Megrutiyetde ismi tebdil olunan Harbiyye Nezaretinde Topcu dairesi mümeyyizi oldu. 1910 [1328 H.] da tekaüdü ihtiyar etti Bir aralık iki geriki ile resmi devair müteahhidliği yaptı.

Musikiyi meğhur Udi Basri Beyden ve hakkâk [1] Mehmed Efendiden öğrendi. Ud çalmada meharet kesb etti. Şarkılar besteledi.

17 Mayıs 1944 [23 Cümadelula 1363] de vefat etti. İkametgâhı olan Kanlıca kabristanına defn olundu.

Memleketin ma'ruf Ud zenlerinden olduğu halde dinlemek müyesser olmadı. Oğlu İstanbul vilâyeti meclisi âzasından Sa'di Beyin kayın babası Şeyhul islâm Sahib Molla zâde esbak Adliyye Nazırı İbrahim Bevin Paşa bağçesindeki hanesinde bir gün tesadüfle Ud çalmasını, huzzardan bir kaçıyle beraber reca ettik. Acele işi olduğunu, vapur vakti yaklaştığını söyleyüb it'izar ve sür'atle firar etti. Bir kaç saat sonra arkadaşlarımızla avdet ettiğimiz sırada yol üstünde chibbamızdan bir zatın bağçesine girdik. Azmi Bey, orada idi. Bizi görünce birtabi' sıkıldı. Bir şey söyleyemedi. Ben, onun bu suretle sıkılmasından sıkılarak bir şey söylemedim, arkadaşlar da söylemediler.

Aradan yıllar geçdikden sonra Emin önü civarında bir dükkânda tesadüfle görüldük. Udu dinletmeyüb savuşduğu içün serzeniş etdim. Bir takım vahi özürler serd ile afvini reca etti. Hayli zemandan beri Udu terk eylediğini söyledi. Yukarıdaki bir kaç satırlık tercemei halini o sırada zabt etdim. Kâh lâhık, kâh sabık eniştesi olan Nayzen Şevket Gavsî Beyden uzun şikâyet etti. Şu beyt, sünuh etti:

«Haklı haksız çekvenin olsaydı nef'i azmiya!

Ben de senden ıhtikâ eylerdim emma nef'i [2] yok»

Şevketden şikâyet edeceği yerde onun ve kendinin musiki hayatını hikâyet etseydi tarihe hizmet etmiş olurdu. O günden sonra bir daha görmedim.

BASRİ BEY

Basri Bey, İkinci Sultan Mahmud devrinde Vezir odacı başısı olan Tıgılı oğlu Lâtif Beyin oğludur. 1840 [1256 H.] da doğdu.

1846 [1263 H.] da Musikai Hümayuna girdi. 1852 [1269 H.] de Sultan Abdülmecide Mabeyinci oldu. Tahsis olunan meaş hakkındaki iradei seniyyeyi mübelliğ 8 Zilhicce 1270 tarihli tezkirede «Kurenayi Şahane silkine idhal buyrulan Basri Beye Hazinei hassadan gehriye «2000» kuruş meaş ve Kurenadan Arif Beyin ta'yinatına tatbikan ma'lûmûl mikdar ta'yinat tahsis iradei seniyye iktizasındandır. » deniliyor. 1857 [1274 H.] de meaş ve ta'yinatı ile Mabeyincilikden çıkarıldı.

Meaş ve ta'yinat — inkılâbı zaman ile — yok derecesine münkalib olduğundan son zamanlarında zarurete uğradı. Arzu edenlere Ud meşk etmek suretiyle te'mini maiyete çalışdı.

1900 [5 Remazan 1318] da vefat etti. Karacaahmed kabristanına defn olundu.

Tanıyanların ifadesine göre, beyaz sakallı, uzun boylu, zarif, hoşgü, meclis ârâ ve nedim idi.

Takdîrkârlarından Sami Paşa zâde Galib Bey merhum, ud zenlikdeki meharetenin ve fenni musikiye vukufı tâminden bahs eder ve bu kadar meharete ve vukuf ile beraber zaruret ve ızdırab içinde bulunduğunu ve gaybubeti, âlemi musiki için büyük bir ziya' olduğunu ve resmini yapıdırub bana vereceğini söylerdi. Resmi çekilmeden Basri Bey dünyadan çekildi.

Merhumun Udunu dinlemek mümkün olamadı. Fekat Uddaki tavrını taklid eden değerli şakirdlerinden, Musikai Hümayun yüzbaşılığından ve Sarayı Hümayun müezzinliğinden mütekaid İzzet Bevi çok dinledim.

Yukarılarda da söylendiği gibi musiki erbabının heman onda dokuzunun derdi ma'îyetle ezilüb gitdiklerini kemali hayretle görüyoruz. Ayy ve ıqret ve fısık ve sefahet ile me'luf olanların uğradıkları zaruret ve sefalet, amellerinin cezasıdır diyelim. Fekat hüsnî hal sahibi oldukları halde ziykî ma'îyet ve enva'ı mihnet içinde ikmalî hayât edenlere ne diyelim? Bunun elbetde bir sebebi vardır ki keşfinden âciziz

BEHAÜDDİN BEY

Behaüddin Bey İstanbulludur. Pek genç iken Musikai Hümayuna girerek yıllarca musiki teallüm etti.

Tedricen miralav ve Sultan Abdülhamid merhuma bağ Müezzini oldu. Bir Leyle-i kadirde Yıldızda Hamidiyyi cami'inde Padışahın ben degânın tan bir zatın delâletiyle — hunkâr mahfilinin arka tarafında vatan, teravih ve tesbih namazlarını eda ettiğimiz sırada Behaüddin Bevi — refakatindeki Musikai Hümayunlu — arkadaşlarıyla beraber müezzinlik ederken ve rek'atler arasında dilruba sada ve eda ile ilâhiler okurken görüb dinlemiş, sayayab olmuş idim. Hatırımda kaldığına göre, dolgunca vücutlu, kırcı sakallı, boyu kısaya nail idi.

1899 [Receb 1315 — 1317 Tegrini sanisinin onuncu gecesi] vefat etti. Beşiktaşda Yahya Efendi türbesinin haziresine defn olundu. Güzel şarkıları vardır ki musikideki meharecini göstermektedir.

«Yılmaz Öz tuna» imzasıyla «Musiki mecmuası» na yazılan «Türk musiki lûgatı» nde deniliyor ki:

İki Uşşak, bir Tahir buselik ilâhisinden başka Segâh, Ferahnak, Nihavend, Rast ve Uşşak mekamlarından altı şarkısı vardır. [Güfte-lerinin birinci mısra'ları yazılmıştır] Uşşak Curcuna «gül hazin, sünbül perihan, bağ zarın gevki yok» şarkısı, Rahmi Beyin, meşhur «Beyatı» şarkısının yanında iştihar edememiştir» [1]

Terceme-i haline dair kâfi derecede ma'lûmatımız yokdur. Fûrsat elde iken gaflet edüb bu zatın ve emsalinin ehvalini lâyikiyle tahkik etmediğime gımdı teessüf etmekdeyim.

Fevt edilen fûrsat mucibi ibret olursa o da bir faidedir.

[1] Rahmi Beyin — bedâyî'nı asarından olan — bu şarkısını pek çok dinledik, daima dinlemek isteyiz. Behaüddin Beyin şarkısını dinlemediğimden bir şey söylemeye muktedir değilim.

BEHLÜL EFENDİ

Behlül Efendi, Usküdarda Selimiyye cihetinde Çatma tezgâhlarından [destgâhlarından] birinin sahibi olan Rif'at Efendinin oğludur. Fatih civarında Sarı güzeldeki evlerinde doğdu.

Sıbyan ve rûdî mekteblerinde okuduktan sonra Bahriyye daire-sine girerek tedricen Mahzeni evrak kalemi mümeyyizliğine terfi etti. Bilâhare tekaüd edildi.

Gençliğinde Yeni kapu Mevlevi hanesi Şeyhi Osman Salahüddin Dede Efendiye intisab etti. Musiki mektebi hükmünde olan Mevlevi Dergâhlarında musiki öğrenenler gibi o da Dergâhın Nay zenlerinden Musa Dededen teallüme bağladı. Hamami zade İsmail Dedenin en kıymetli tilmizlerinden Eyyubi Mehmed Beyden de istifade etti.

«Türk musikisi Antolojisi» nde, ekribasından musiki şinas İhsan Beyin şu sözleri nakl olunuyor:

«Behlül Efendinin mahfuzatı çokdu. Bilhassa durakcılıkla ıstihar etmişti. Yeni kapu Mevlevi hanesinde na't ve âyin, Usküdarda Nasuhi ve Nalçacı tekkelerinde durak okur, taksim ederdi. Sesi fevkalâde değildi. Fekat gayet tavurlu okurdu. Bütün usulleri daire ile çalmak kudretini haliz idi. En iyi görüldüğü musiki şinas, Yeni köylü Hasan Efendi idi. Ekseriyya beraber gezerler, beraber okurlardı. Bu iki zatla Tanburî Behor, bir cülus gecesı Hıdiv İsmail Pağanın yatısında yapılan eğlente bulunmuşlardı. Mısırdan gelen hanende ve sazendeler de vardı. Ayrı ayrı fasıllar yapılıyordu. Hıdiv, Hasan ve Behlül Efendilere biner (!) Mısır lirası ile birer top gal hediye etmişti. İkinisi de «bu paranın hiç hayrini görmedik [1]» derlerdi.»

Darüğgefakalı muallim Kâzım Bey söylerdi:

«Behlül Efendi, Kadı asker Mustafa İzzet ve Dellâl zâde İsmail Efendilerden te'allüm etmiştir. Eşbak Şeyhül islâm Sahib Molla Be-

[1] Elbetde görmesler. Bir takım çıplak, bi çare fellâhlardan zulmen alınan paranın hayrı görölür mü? Eski ta'birle «nebbab ve vekhab» ların en ileri gelenlerinden olan o Hıdiv, her kime para vermişse alan Adem, faide görmemiştir. Bıl'akin büyük zarar görmüştür. Mevzu' müssid olmadığı içün faide yerine zarar görenlerden bildiğimiz be'zi zatlara isimleri nakr edilmedi.

vin Paşa bağçasındaki yalısının müstemelâtından olan küçük köşkte uzun müddet oturdu. Yeni köylü Hasan Efendi ve Tanburi Behor haftada bir gece oraya gelirler, Behlül Efendi ile fasıllar yaparlardı. Her hafta Üsküdar'dan gelen ekribasından — Beste nigâr namıyla maruf — Ziya Beyle Musullu a'ma Hafız Osman ve Nureddini cer-rahî Zâkir başısı Malak Hafız Efendilere fasıllar meşk ederdi. Fuzulinin «Şifayı vâsl kadrin hicr ile bimar olandan sor» mısrası ile başlayan Durak usulündeki ilâhiyi Müstear makamından o vakt bestelemiştir. 1308 de Suzi dil makamından bestelemeğe çalıştığımız Na'tı Mevlânayı üstadım Zekâî Dedeye arz ettiğimde beni — Fatih camii'inde maksurede Kur'an okuyan — Behlül Efendinin yanına götürüb «Na't ve Durak'ın tavrını bu zatdan öğren» diyerek elini öpdürdü »

Behlül Efendi, esmer, kısa boylu, yüzü çiçek bozuğu imiş. 1895 [1313 H.] de vefat etti.

BİMEN EFENDİ

Bimen Efendi, Bursada Kaşar nân ında bir papazın dördüncü oğludur. 1872 [1289 H] de Bursada doğdu.

Bimen Efendi

Tercemei haline dair malûmat almak üzere ziyaretine giden «Yedi gün» mecmuası muharriri Naci S. dullah Beve ağıdaki beyanatda bu'unmuşdur :

«Benim babam, anam, kardeşlerim, hulâsa bütün silselem saz çalardı § Daha sekiz yaşımda iken Bursadaki Büyük kilisede ilâhi mekâmındaki Ermeni dualarını okuyordum. Kiliseye ermenilerden ziyade müslümanlar gelmeğe başlamışlardı. Hattâ kilisede ermeni dualarına göz yağı dökenler arasında, ıstavrozu görür görmez lânet okuyan âbani sarıklı imamlar, ceblerinden Kur'nı eksik etmeyen ak sakallı hafızlar ve abdestsiz sokağa çıkmayan softa dervişler bile karışmışdı. § Tali, beni Bursaya gelen Hacı Arif merhumun te-

veccühüne mazhır etdi. Bana ilk meşk dersini veren üstad Hacı Arif «Sen, isti'dadından hayır görmek istiyorsan İstanbula git» dedi. Ailemin giddetli itirazına rağmen tavsiyeyi yerine getirdiğim zaman on dört yaşımda idim. Beraber getirdiğim paranın bisiği on dört gün bile sürmedi. Başlayan müdhik bir kıpır eğiğinde on parasız ve vap valnız kaldım Bilirmisiniz ki o sıralarda beni sefil bir ölümden kurtaran şev, milyonlarca insanı sefil bir ölüme sürükleyen «açlık» dır O vaz'ivetden kurtulmanın son çaresini, kiliseye bağ urmakda buldum. Verdikleri gömleği giyüb bir dua okudum. § Dinleyenler arasında din-

dar bir banker gelüb alnımdan öpdü. Vaziyetimi öğrenince bana yanında tahsildarlık verdi § Altı yüz küsur eserim vardır. § Bana en kuvvetli ilhamı en kuvvetli güfte verir. Güzel bir güfte beni serhoş eder. § Ben en canlı, eserlerimi yatakta yaparım. En güzel besteler, içime gece yarıları uyandığım zamanlar doğar. § Ömrümde elime tek musiki aleti almış değilim ve bestekâr olduğum halde tek nota bilmem Şarkıları düm tek usulü ile besteler, sonra notacıma yazdırırdım § Ben hayatımı sarraflıkla, ticaretle kazandığım için şarkılarımdan maddi bir menfaat beklemedim. Ücret diye verilen altın kiseleri çok defa geri vermişimdir. § Bir küskünlük bana bu son altı seneyi piyasadan uzak geçirtti. Bu içgiz senelerimi satub yiyerek geçirdim. § Bir rakı meclisinde Süleyman Nazif şu beyiti, kartına yazub verdi:

«Ebedi nazımdır san'at-ı feryadımızın
Öperiz ağzını hep Bimeni üstadımızın»

«Sahibinin sesi» nde deniliyor ki:

Bimen Efendi, Aziz Dede, Cemil, Kanuni Arif, Şevki, Rahmi, Nedim Beyler ve Hacı Kirâmî Efendi ile bulunarak musikinın nazariyat ve amelîyatında pek ileri gitmiştir En çok feyiz aldığı Hacı Arif Beydir. Bestelerindeki lezaft ve zarafet pek ziyade mazharı istihsan olmuştur. Külliyyatı asarı tab' ve nevr olunmaktadır.»

24 şaban 1362 [26 agustos 1943] de vefat etdi Şişlideki Ermeni kabristanına defn olundu.

Bevoğlunda Balık pazarı Ermeni kilisesinde icra olunan âyini ruhanide bulundum Musiki erbabının meşhurlarından bestekâr Lem'i, Eyüblü Rıza, tanburi Dürri, Hafız Sa'düddin Kaynak, Kanuni Artaki ve müslim gayri müslim sair musiki müntesibleri hazır idi. Cenazesi, cemmi gafir ile kaldırıldı. Zevcesi varmış. Evlâdı yokmuş Elli lirası çıkmış.

Şayanı dikkatdir ki müslim ve gayri müslim musiki erbabının çokları, ömürlerini çalub okumakla geçirdikleri halde zaruret içinde göçüyorlar. Bimen bunların bahtiyarlarından imiş ki altmış senelik san'at hayatının mah-ulü olarak «50» lira gibi mühim bir servet bırakmış!

Yağının ilerlemesine ragmen umumî mahallerde teganni ederdi. Sadası ve edası güzeldi.

Hakkımda hürmet gösterirdi. Ziyaretime gelmek, bizim bezmi musikiye terennüm etmek istediğini haber vermişlerdi, kabil olmadı [1].

Bir gece bir tiyatrodaki konser verdiği sırada oturduğum locaya gelüb kendilerinin ve başkalarının hangi eserlerini istiyorsam okuyacağını söyledi. O vakt hoşlandığımız «Hasretin gönlümde lâkin kim bilir sen nerdesin» şarkısını okumasını istedim «Bunu çoktan beri okumadım. Bakayım becere bilirmiyim» dedi. Sahneye döndü. Kendi eseri olan o şarkıyı pek güzel okudu.

[1] O zaman musiki meclisimize ziyaset eden — hanendelerin kudemasından ve en değerlilerinden olan — eski ehlibamırdan bir zat bu haberi işidince telâş ederek «aman eve sokmayınız. Onun kudumunda şeamet vardır. . . . paşalara gitti, geldi, ocakları söndü» dedi. Benim evime bir menfaat mukabilinde olmayarak mahza ibrazı hürmet ve tatyibi hatır makandile gelen bir âdem, şeamet getirir mi? Bu sözünüden hoşlanmadım.» O yine «elbazer» diye iddiasında sebat etti.

Garazı şabai, yahud rekabet hissi ile bu yolda idareî kelâm eylediğine hüküm etdim. Ne faide ki o hengâmda Bimenin gelmek istediğini haber veren ehlibasından ve musiki erbabından sevdiğimiz bir zatın füceten vefatı, benim hasta oluğum, Bimeni davete mâni oldu.

CELÂLÜDDİN DEDE EFENDİ

Mehmed Celâlüddin Dede Efendi, — yukarıda tercemei hali yazılan — Seyyid Nâsır Abdülbaki Dede zade Yeni kapu Mevlevî şeyhi Osman Salâhuddin Dede Efendinin oğludur. Annesi attar Hacı Tahir Efendinin kızı Münire Hanımdır.

1848 [8 rebiullevvel 1265] de Dergâhda doğdu. Davud Paşa Rûdî mektebinde okuduktan sonra Küçük efendi tekkesi şeyhi fudalayî marufeden Hafız Galib Efendiden ve sair ulemadan tahsili ilmi etti. Okunması mutad olan dersleri ikmale bir iki sene kaldığı halde son hocası vefat ettiğinden icazetname alamadı. Babasından Mesnevîî şerif ve Muhyiddini Arabî Hazretlerinin «Fusus» unu Celâlüddevânînin «Zevra» sını ve babasının hocası Trabulus garblı Mustafa Efendiden «Buharîî şerif» ve «Fütûhatı Mekkiye» okudu.

1283 de — Meclisi idare-i zabtıye âzasından iken 1278 de vefat eden — tariki mevlevî müntesiblerinden Mustafa Naili Efendinin kızı Nazife Hanımla izdivac etti.

Celâlüddin Dede Efendi

Babasına meşihatde on sekiz sene vekâlet etdi. Vefatı üzerine 1887 [18 cümadelulâ 1304] de esâleten meşihate tâyin kılınıdı.

Mukabele günleri sema' hanede senelerce meşnevi takrir etdi. Bes-teledigi «dügâh» âyini bir mukabele günü okunurken pek ziyade müteessir oldu, ırladı. O günden sonra sema'haneye girmek müyesser olmadı. Oglu Abdülbaki Efendi — Çelebi Efendinin müsaadesi üze-rine — vekâleten mukabele icrasına başladı.

Esasen gayet zaif ve nahif idi. Hasteligi esnasında dergâhın bir kısmının — kıymetli kitaplarla beraber — yanması, za'fını teğdid etdi [1]. Öteden beri mübtelâ olduğu süi' hazım bilâhare teverrümü tederrünü hancereviyi ıttac etdi. 1908 [30 rebiulâhîr 1326 — 1324 mayısının 18 nci pazar gecesi] vefat etdi. Vasiyyeti mucibince muhterik dergâhın viran matbahında na'ı gasl olunurken ismi celâl okundu. Kendinin «dügâh» âyini ve müridlerinden ihtifalçı Ziya Beyin ihtarı üzerine — Mevlâna Celâlüddin ^{min} Salâhuddini Zregûbinin irtihalinde söylediği — «^{که در آن زمان که من} kütlesi lâhni hazin ve eşki hunin ile terennüm olundu. Dergâhda babasının yanına defn olundu.

Söylenilen tarihler:

Mülkiye nazırı Pertev Paşanın damadı Vassaf Efendi zade Tevkii'i divanı hümayun Mahmud Cemil Beyin:

«Eyledi üç nezri Mevlânâ temâm
Can fida etdi Celâlüddin, cemali dost»

Divanı hümayun dairesi Müdür muavini İsmet Beyin:

«Dedi derviş İsmet hini fevînde bu tarihi
Celâli Mevlevî aşk ile buldu vusletullahı»

Hahî Edib Beyin:

«Asüman tarihine eyler Edibin serfûru
Gitdi dünyadan Celâlüddin Efendi cennete»

[1] Dergâhın yanmasına söylenilen tarihler arasında Fünd Paşanın torunu Hikmet Beyin söylediği en gusulıdır.

«Çıkar bir nezri Mevlâna bu tarihi mücevherden
Kulâbi âgıkane döndü yandı Mevlevihane»

Tahirül Mevlevî Beyin :

«Etdi şu mısra'ı Tabir tahrir

«Aldı ol hazreti Hak Celle celâl»

§

Celâlüddin Efendi, musikiyi ve tanburu, İsmet Ağadan, büyük ve küçük Osman Beylerle meşhur bestekâr Niğoğos'dan taallüm etdi. Tanbur zenlikde mehareti kâmile si vardı.

Son defaki hasteliği hengâmında Gedik Paşada oturduğu eve dâvet ettiği Memduh Efendiyi dinledikten sonra Memduhun recası üzerine tanburu ile san'atkârına bir taksim ederek lâl ve ebkem bırakmıştır. Memduh «Ben şimdiye kadar böyle tanbur dinlememişdim» demiştir.

Yukarıda söylendiği üzere Nâyi Osman Dedenin, hicaz âyininin güftesini düğâh mekâmından 1322 de bestelemiştir.

Reuf Yekta Bey [1] Ziya Beye yazdığı tezkirede [2] diyor ki:

Celâlüddin Efendi, musikideki iktidarı ilmi ve amelisi itibariyle eslâfına tekaddüm etmiştir. Tanbur nevazlıkda asrının cidden feridi olduğu gibi nazariyyei musikiyyede dahi bu fakirin hâcei nanisidir. Düğâh âyini şerifi, namı pâkini ilâ yevmil kıyame lisanı takdirde dâir kılacaktır. Düğâh âyini için ayrıca bir güfte intihab buyurma varak Nâyi Osman Dedenin hicaz âyininin güftesini düğâh mekâmında bestelemiştir. Hicaz ve düğâh mekamları arasında sevrü reftar itibarile bir münasebeti lâhniye olmadığı halde düğâh âyinin bir çok yerinde Osman Dedenin hicaz âyinde kullandığı eşkâlî nagma matı taşıyır etmemek şartiyle tarzı düğâha nakle muvaffak olmuşlardır ki eslâfıdan hiç kimseye nasib olmıyan şu muveffakiyyeti üstadaneleri cidden şâyânı takdirdir.»

Zekâi Dede zade Ahmed Efendi diyor ki: [3]

«Celâlüddin Efendi, meherei musiki şinasından büyük Osman Beyden tanbur öğrenmiştir. Tarzı mahsus ile tanbur çalmakda mahir idi. İlmi musikide vukufi derin olmakla beraber bilhassa nazari kısmını pek iyi bilirdi. «düğâhı cedid» mekâmında büyük, ruhnevaz bir [4] âyini şerif bestelemiştir.»

§

[1] Celâlüddin Efendi zade Abdülhaki Efendinin meqihati hengâmında bir müddet dergâhın nay sen bağlığını ifa eylemiştir.

[2] -Yeni kapu Mevlevi hanesi ahbâ 239-

[3] -Türk musikiini antolojisi ahbife 466-

[4] Yalnız bir âyin bestelemiş amma Arabin «ألف كمال» dediği vech ile «bin gibi bir» olduğuna anlâbiyet ahbiblesi kanı olmuşlardır.

Cenazede bulunmak üzere dergâha gıtdım. Pek galebelikdi Müridân ve mühibbân, kemali teessürlerinden girye eştan oldular. Abla magâ lâıyk idi.

Şairi şehir Hersekli Arıf Hikmet Beyle bir mukabele günü sema' hanede mesnevi takrir ederken dinlemişdik.

Yakacıkda tarikatı Şa'baniye tekkesinde bir kaç gün müsafir olduğu sırada tekkenin şeyhi Hüsnü Efendinin nezdinde bir gece görüşmüşdük. Erbabının sena ettiği tanburunu dinlemek nasib olmadışına tessüf ederim.

§

Merhumun bir gazeli

Âşk hemışe nale vü ah eylemek gerek
Yârın yolunda cismi tebah eylemek gerek

Can vermeyince şâhidi aşk eylemez zuhur
Başın fıdâyı arbede gâh eylemek gerek

Düğü hevâyı dânel ruhsare murgı dil
Pa beati kaydı zülfi siyah eylemek gerek

Gönlüm anıldı kaldı seri târı perçeme
Girdi hatâya varsa günah eylemek gerek

Derk eylemez hakayıkı her vasla puş olan
Serpuşı mevleviyi külâh eylemek gerek

Ser menzili hakikate ermek diler isen
Dergâhı piri puř ü penah eylemek gerek

Şeyhi cenabı ahkari [1] aşk âşına gibi
Bir mevleviyi hemdemi rah eylemek gerek

[1] Divanı muhasebat rasmi Zühdî Bey merhum.

CEMAL EFENDİ

Şeyh Hafız Mehmed Cemalüddin Efendi Fatih dersi âm hocalarından, Kasım Paçada Küçük Piyale camii imamı Abdülkadir Efendinin oğludur 1870 [1288 H.] de Kasım Paçada doğdu.

Bahriyye rühdî mektebinde okuduktan sonra Bayezid camiinde akaide kadar ders gördü. Meşayihî Halidiyye fudelâsından Erbilli Es'ad Efendi merhumdan Divanı Hafız okudu. 1890 [1308 H.] da hıfzı kur'ana muveffak oldu. Kardeşim sulehayı ehli ilimden Ahmed Tefvik merhumla Bayezid camiinde ulemayı benamdan Trabzonlu Hoca Hüsnî merhumdan senelerce Buharii şerif tederrüs etmekle müşerref olduğumuz âvünde Cemal Efendi, bir müddet dersde bize refakat etdi

1891 [1309 H.] de babsının vefatıyla münhal olan Küçük Piyale camii imamlığına tâyin olundu. 1894 [1312 H.] de tarikatı Kadiriyyeden ve 1899 [1317 H.] da tarikatı Rufaiyyeden hilâfet aldı. 1910 [1328 H.] da Üsküdar'da Himmet zade dergâhı şeyhi Abdülhay Efendiden tarikatı Bayramiyye taci giyüb Paşmakçı dergâhı meşihatına nasb edildi.

1886 — 1907 [1303 — 1325 H.] senelerine kadar Orman ve Meadin nezareti muhasebe varidat kitabesinde bulundu. Bilâhare istifa etdi. Me'muriyet hayatından çekildi. Gazi Hasan Paşa vakfı tevlîyetinin kâtibliğiyle meşgul oldu.

Kasım Paçada Hankahı Uşşakide, Arab zade, Pişmaniye, Sami Efendi ve İstanbul'da Tahir Ağa ve Taş teknelerinde senelerce zâkir başlıklarda ve Yeşil tulumba dergâhı meşihati vekâletinde bulundu.

Zekâî Dede Efendi ve Kasım Paşa Mevlevî hanesi kudüm zen bağısı Şevki Dede ile onun tilâmizinden Mevlevî Arab Mehmed Ali, Behariyye Mevlevî hanesi kudüm zen bağısı Şeyh Arif ve Yeni köylü Hasan Sabri Efendilerden teallüm etdi. Dergâhlarda zikri idare etmek usulünü Vefa türbedarı Osman Efendiden öğrendi.

Çok şakird yetiştirdi. Güzel besteleri vardır. Bilhassa «nühuft» mekamından «Bulduk safa tevhid ile» ve «mahurdan» «Ey kıyverî irfan olan şahingâh» besteleri o cümledendir.

Şimdiki gibi o zaman da haftada bir gece evimizde [1] toplanan musiki meclisine gelir, — sayei s-niyyei Muhammediyede et'imel nefise yenir — diğer değerli musiki erbabının iştirakiyle muntazam fasıllar yapılır, semti uzak olanlarla beraber beytütet ederdi.

Ne hoş âlemler olurdu. O ruh fîza âlemleri tehattur ettikçe «Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değere» mısra'ı meghurunu okumamak kabil değildir

Cemal Efendinin sesi güzel değildi. Fakat ne okusa bilerek ve pek güzel okurdu

16 haziran 1937 de vefat etti. Kasım Pağada Kulaksız kabristanına defn olundu.

Defni esnasında şakirdlerinin en değerlilerinden Hafız Sa'düddin Kaynak ile Sa'di Hoş ses — eski üstadlardan meghur Tabî Mustafa Efendinin Beyatı mekâmından «Çıkmaz derunı dilden efendim n.e. habbetin — kurbanın olduğum bize yokmu mürüvvetin» beyitiyle bağlayan ağır semaisini lâhni hazin ile terennüm etmişlerdir

Merhum mütedeyyin, müeddeb, karasakallı, esmer, orta boylu ve zaif idi. Hakkı naçizanemde hürmet gösterirdi. Fakir haneye çok geldi. Hiç bir defa — bazı musiki müntesibleri gibi — can sıkacak halü kalde bulunmadı. Terennümde — yine bazıları gibi — mağturane, hod pesandâne naz göstermedi. Mahfuzatı çokdu, ne arzu olursa — yine bazı kıskanclar gibi — esirkemez okurdu.

[1] Bu meclise devam eden bir çok zevatın yalnız bestekâr Hafız Sa'düddin Kaynak ve tanburî Kemal Beyler berhayatdırlar. Çok zaman yaşasınlar.

CEMAL EFENDİ

Cemal Efendinin ifadesinden aynen yazılıb İzmir Müftisi Muh-
terem Akif Efendi tarafından gönderilen tercemei hali:

«Şeyh Hafız Halil Efendinin oğluyum. 1874
[1290 H] de İzmirde doğdum.

1890 [1308 H] da biraderim İzmir Mevlevî
Şeyhi Nurüddin Efendiden ney meşk etdim. 1891
[1308 H] de Halebli udi Selim Efendiden ud dersi
aldım. 1893 [1310 H] ud ve ney dersleri vererek
ulî Ziya ve ney zen Tevfik gibi zatları yetiştirdim.

İzmir işgal altında iken İzmir muallimleri men-
faatine merhum udi Selânikli Ahmed Baba ile bir-
likte verdiğim konserle naçız yardımda bulundum.
İzmir Ravzaî irfan kız mektebinde ders vererek kon-
serlerle mektebe hayli menfaat temin etdim.

1925 [1343 H] de Manisa Kız lisesi ve Halk evi musiki mualli-
mi tâyin edildim. Evlerde de hususî dersler vermek suretiyle bir çok
talebe yetiştirdim ve bu miyanda bir çok emri hayre hizmet etdim.
İzmirde Kargı Yaka mahfili, Eğref Paşa, Mecidiye ve İki çeşmelik
parkı müdavimlerine fasıllar geçdim.

İstanbulda muallim İsmail Hakkı Beyin riyasetinde Halk evi
menfaatine verilen yüz beş kişilik konserde iki defa bulundum. Sir-
kecide Posta hane üzerindeki Radyoda Hafız Kemal ve bestekâr Hafız
Sa'düddin Efendilerle birlikte çalışdım ve plâklar doldurdum.

Eserlerim - Hüseyinî aşiran, acem aşiran, ferahnâk, neveser saz se-
maileri, saba yürük semal, suzi dil, hüseyinî aşiran, hicaz, uqqak ve
nehavendden garkılar

Şimdiye kadar yetiştirdiğim talebe arasında bestekâr ve sazende ka-
dınlar varsa da isimlerini yazub teğhir etmeğe [1] salâhiyetdar değilim.»

Âkif Efendi diyor ki:

Ney ve bilhassa udda birinciler sınıfına giren Cemal, nihayet
zaruret içinde 7 haziran 1945 [26 cümadelâhire 1364] de bu âlemi
fânîye veda' etmiştir.

Cemal Efendi

[1] «Mahremiyet kalmamışken ey Cemal
Musiki ma'yubusudur ki gizledin

Gizlemekde varmış mâna zenleri
Bestekârı udu tanbur zenleri»

CEMİL BEY

Cemil Bey, Silistre valisi Mehmed Paşanın evlâdlığı ve sadr-ı esbak Husrev Paşanın kethudası Mustafa Reşid Efendinin — ~~şah~~ —
muriyeti Bey oğlu ceza mahkemesi âzalığı olan — büyük oğlu Tevfik
Beyin [1] dört çocuğunun en küçüğüdür.

Cemil Efendi

1871 [*] [18 safer 1285] de İstanbulda Molla Güranide doğdu.
Annesi Zibni Yar Hanım Mustafa Reşid Efendinin, Adile Sultana sattu.

[1] Mes'ud Cemil Bey, babasına dair yazdığı kitabda ve «Vakit» gazetesindeki
mekalesinde Mustafa Reşid Efendinin «eski sadaret müsteğası» olduğunu söylüyor ve
eski ve yeni sadaret müsteğaları arasında o isimde kimse yoktur. Yine o «Tevfik Bey,
altı dil bilirdi» diyor.

[*] Bazı makalelerde «1873» kaydedilmiştir.

lan ve bilâhara gelin olarak alınan Çerkes cariyesidir. Üç yaşında iken babası vefat ettiğinden annesinin yanında ve amcası Refik Beyin [2] himayesi altında ibtidai tahsilini Haseki civarındaki mahalle mektebinde 12 yaşında bitirdi.

Cemilin vefatını müteakiben Rauf Yekta Beyin yazdığı üç mekale-den [3] birincisinin sonunda «merhume dair hatıratının bir kısmını teşkil eden satırları yazdıktan sonra miri muhteremin hayatı musî kisi hakkında bizzat kaleme almağa başlayub na temâm kaldığı anlaşılan tercemei halinin kendi hattı destiyle bir nüshasına destres oldum. Avânı tufuliyet ve şebabına dair kıymetdar bir hayli malûmatı ha-vidir.» diyor ve şu satırları yazıyor.

«Devrei tufuliyeti pek yetimane ve garibane geçen merhum, çocukluk hayatının tarzı güzariğini hatıratına bir lisânı teessürle kayd ederken en ziyade küçük yaşda peder nevaзі ve şefkatinden mahrum kaldığına ve bu sebeble kardeşleriyle kendisinin tâlim ve tahsiline lüzumu derecesinde itina olunamamasına teessüf ediyor. Validesi Adile Sultan seraylılarından olduğundan çocuklarla beraber her zaman mazharı sahabet ve atıfeti olmuş ise de bu eltafi bîkes ne vazane, reisi ailenin fıkdanından mütevellid boşluğu dolduramamakda ve hele Cemil Beyin tab'ı sükûn perverine külliyyen mübayin hilkarde bulunan kardeşleri arasındaki ademi imtizac, bu hassas genci pek ziyade müteessir etmekde idi. Ş İbtidai tahsilden sonra biraz hususi ders almış ve Mektebi mülkiyeye devama bağlamış ise de asabında daha o zamandan bağliyan maluliyete binaen bir sene sonra Mektebi terke mecbur olmuş, yine sureti hususiyede Fransızca ve fûnûnı saire tahsiliyle imrârı evkat eylemiştir. Akırbasından [4] bir zat varmış ki her zaman hanelerine gelirmiş. Cemil Beyin büyük biraderi tanburi Ahmed Beyle akşamları tarhi bezmi iğret ve hoşca [5] sohbet ederlemiş. Bunlar, malumatı musikiyelerini tevsi için esatizei meşhureden tanburi Ali Efendiyi haftada iki gece davetle musiki meşkine bağlamışlar. Bu meşkler, haneyi âdetâ «musiki meşk hanesi» çekline ifrağ etmiş, civardaki musiki meraklıları da gelirler, halkai talime dahil olurlardı. Cemil Bey hatıratında bu meşklerden bahs ettiği sırada aynen şu gözleri yazıyor: «Ben henüz çocuk ad olduğumdan bu halkaya pek dahil olamaz idim. Fakat halkanın haricinde bir mahalli

[2] Cemile sultanın kethodalığında, Ticaret müdirliğinde ve Borsa komiserliğinde bulunmuşdur. Şaban 1305 de vefat etmiştir.

[3] «Teaviri alkâr» [4] Cemil, bunun isimini yazmamış ise de Yekta, kanunî Said Bey olduğunu söylüyor. [5] yahud: Ser hoşca!

münasib bularak Ali Efendinin nakl ettiği menakibi musikiyyevi ve alelhusus kemali meharet ve letafet ile okuduğu asarı dinlemekle mütelezzez olur idim. Git gide bana da bir musiki merakı geldi. Boş vakitlerimde — meşk hanenin divarında muallâk — alâti musikiyyevi birer birer tecrübe etmeğe başladım. Bir müddet keman çaldım, bunun sadasını acı buldum. Bir müddet de kanun çaldım. akordun daki müşkilât sebebi terki oldu. Nihayet tanburda karar kıldım. Bu asil ve rengin saz üzerinde istediğim nağmatı icra etdikce hissiyatıma küşayış gelir, hayalim genişler, acı teessürlerim bir müddet içün olsun benden uzaklardı »

«Cemil Beyin tab'ında meknuz olan isti'dadı harikulâde musiki o derece seri bir suretde inkıfâf etmiş idi ki henüz on beş yaşında iken, yani tanbura bağladığı tarihten itibaren heman iki senelik bir müddeti cüz'iyce zarfında tanbur gibi çetin bir saz üzerinde bir rehi na refte açarak bir büyük inkılâb vücuda getirmiş ve pirü berna bütün es-tizeyi sınaate mehareti dahiyane-ini teslim ettirmiştir. Tarzı nevini terennümüne karşı edilen yegâne itiraz, şu cümleden ibaret kalıyor idi: «tanbur tavrı değil!» evet «tanbur tavrı tâbirinden maksad, o zemanе kadar, az çok farklarla tanburilerimizin kabul ve isti'mal ettikleri «klâsik tavrı terennüm» ise şübhesiz Cemil Beyin tavrı «tanbur tavrı» değil idi. Öyle olsaydı Cemil Beyin, diğer tanburilerden büyük bir fârkı olmaması lâzım gelir idi. Cemil Bey ise tanburda bütün mânasıyle bir mübdi', bir müceddid idi. Buna mahza mevhıbei ilâhiyye olan zevki selimi musikisiyle muvaffak olmuş idi. Tanbur üzerinde o zemanе kadar eslâfından kimsenin yapmağa muvaffak olmadığı «intikalâti seria»yı müşarûn ileyhın, sehli mümteni' halinde icra etmesini görmek, istimalına kıymet tesavvur olunamıyacak bir bediai musikiyye idi. Anılğayanı hayret ve dikkat olan cihet, bu intikalâtın mürekkeb bulunduğu nağmatın cümlesine yegân yegân mızrab yetiştirmesi idi. Cemil Beyin tanburda ihdas ettiği tavrı cıdidi terennüm, tarzı atikde çalanlarla yeni tavrı kabul eden tanburilerimiz arasında vaki' olan münakaşat [1] bitarafane düşünülecek olur ise tavrı atik tarafdardalarının sözlerinde haklı cihetler bulunduğunu teslim etmek lâzım gelir.» dedikten ve bu meseleye dair fenni mutaleat irad [2] ettikten sonra diyor ki: «Maamafih bütün bu mutaleat

[1] Bu münakaşatı, Yekta Bey yazmıştır.

[2] Bize gelince: «Günül güzelleri hep başka başka mâlidir.» mısra'ına ne kadar olarak ruha gıyş edecek derecede üstadane çalıştıktan sonra «istikâni de, «cedide» in de kemal zevk ile dinler, isteriz.

ve tenkidatı nazariyye, Cemil Beyin tanburu dinlenirken hükm ve kuvvetini külliyyen gaib etmekte ve en müteassıb ve muhafezakâr tanburiler bile merhume hâs olan istidadı hudadadın tesiri i'caz nüması karşısında mestü hayran kalmakda idi. İşte Cemil Bey, tanburada husule getirdiği inkılâbı azimi böylece vârii ağyarına tasdik ettirmiş bir dâhil musiki idi. Şahsiyeti mümtazesine müstesra bir mahiyet veren meziyyeti, tanburda ibda kerdesi olan tarzı terennümün fen ibaret olmayub alâtı musikiyyden hangisine heves etse o aleti binnisbe pek az bir müddetde hârikulade denemek derecede çalmağa muvaffak olması idi. Nettekim tanburu takib eden «kemançe», andan sonra «viyolonsel»de [1] aynı iktidarı göstermiş, hattâ bir aralık «zurna» ve «klarinet»de dahi dinliyenleri gâyy edecek derecede ibrazı meharret eylemiş idi Alâti kadimeden bulunan «rûbab» bir bazıcei sınıtı hükmünde ara sıra dest avizi rağberi olur. Bazan da Kafkasyada müsta'mel acibüggakil «tar» nam alet ile teşhizi fikir ve ruha lüzum görür idi En ziyade «ney» dinlemekten müteleziz olur, «keman»ı ve hele «piyano»yı hiç sevmez idi Mübtelâ olduğu illeti asabiyye saikasıyla bazı garaibi ahvali meşhud olur, bunu kendisi de itiraf ederek bu gibi hallerini — vaktiyle tercemei halini okuduğu esatizci garbiyeden (Mozart) ın etvarı garibesine müşabih bulur idi.»

Yekta Bey «Lisanımızda musiki ile igtigal edenlere sadece «musikiğinas» diyüb geçiyoruz. Tıbbi ilmi tıb erbabına «tabib» dediğimiz gibi Halbuki tabiblik nasıl quabatı meteaddideye ayrılmış ise musiki ginaslık da bir çok sunufa münkasem bulunmuştur Bağlıcaları şunlardır» diyerek on bir sınıf sayıyor ve «bir musiki ginas, bu sınıfların birine, yahud bir kaçına mensub olabilir. Cemil Bey, bu sınıfların aceba hangisine mensub idi? Vakıa üç döt peğrev ile bir iki saz semaisi, müteaddid şarkı ve sirto bestelemiştir, lâkin bilâ tereddüd itiraf olunmak zaruridir ki ne saza müteallik âsarında bir «Tanburî Büyük Osman Bey», ne de şarkıyatda bir «Hacı Arif Bey» ola bilmiştir. Nazariyatı musikiyye ile igtigalden zaten telezzüz etmediği gibi bir aralık «Sabah» gazetesinde intişar eden mekalâtı musikiyyesi dahi tanbur nevazlıkdaki göhreti fevkalâdesiyle mütenasib düğmemiştir. «Rehberi musiki» unvanlı telifi alelhusus mübtediler için gayanı mütalea ve istifade bir eserdir. Maa'haza bu kitabını, tettebbüatı ilmiyyesinin pek nakıs bulunduğu bir sırada yazmış olmalı ki «Esvatı musikiyye» faslında «ilmi ika» mebadisini âlt üst edecek surette baha etmiştir. Yukarıda söylenilen mekalâtındaki tenakuzlarına, kita-

[1] «Lavra» sını da dinledik mast olduk.

bindaki iddiayı nâgîidenin inzîmam etmesi, esatizeî musikiyyemiz mehafilinde baîsî kıylû kal olmasıyle tarafı âcizanemden «İkdam» gazetesine yazılan muhababatdan birinde ba'zı mütaleatı tenkidiye serdine mecburiyet hâsıl olmuş idi. Bu mütaleat üzerine Cemil Bey ile aramızda açılan münakaşâ hayli zaman devam ederek malûm olan asabiyyeti sevkiyle müddeiyyatı sairesi sırasında «İlmi İka'» külliyyen inkâr etmiş ise de müahharen bu husustaki fikrini tashih eylemiştir.» diyor

Reuf Yekta, bu sözlerden sonra Cemilin yukarıda bahs ettiği — sınıflardan hangisine mensub olduğunu şu suretle anlatıyor: «Miri mağfûrun «musikar» lâfziyle tercemesini münasib bulduğumuz «Vir tuose» zümrei fahiresine dahil bulunduğu tezahür eder ki bu zür rei güzide erbabı, tarihi musikide «san'at-kâr sazendeler» in de fevkinde bulunan ve ameliyatı musiki erbabınca a'lelmeratib ad olunan bir pa-yel bülend sahibidirler.»

Mekalenin sonunda diyor ki: «Cemil Bey merhum hakkında yazdığımız satırların su'î tefsire uğramamasını rica ederiz. Muskarlar, her memleketde hayatlarında aynı bestekârlar derecesinde mazharı ihtiram olmuş ve vefatlarından sonra teyidi nam ve şanları için heykeller rekt edilmiş musiki dâhileridir. Kaviyyen ümit ve temenni ederiz ki Türklerin dâhii musikisi olan Cemil Bey namına da bir âbide yapılacak ve bu suretle — hayatında nasılsa göremediği takdir ve izâzı vefatından sonra görmüş olacaktır.»

§

Cemil Bey, 4 ağustos 1916 [5 şevval 1334] da vefat etti. Na'gî ertesi gün Aksaray Sinekli bakkalda Kâtib Muslihüddin mahallesindeki evinden alınarak Fâtih cemiine nakl olundu. Öğle namazından sonra cenaze namazı eda ve Merkez Efendi kabristaanına isal ile defn edildi.

«Tevsiri efkâr» gazetesinde «Cenaze merasimi pek sade bir surette icra edilmiştir. Ehibbayı kadimesi ile şakirdan sınıfından küçük, fakat samimi bir cemiyet hazır idi» denildiği gibi Reuf Yekta Bey de, — yukarıda söylenilen mekalelerinin üçncüsünde cenazede bulunan cemaatin azlığından bahs ederken diyor ki:

«Cemil Bey gibi kesirülahbab ve sigarü kibarın mergub ve marufu olan bir üstadı halûkun cenazesi her halde bu kadarcık bir cemaatle kalkmamalıydı. Hiç olmazsa merhumun dahil olduğu encümeni musiki erkânîyle bilûmum eviddayı musikiyyenin, kıymetli

refiklerine son bir vecibei hürmet ve vedaı ifa etmeleri lâzimedendi. Bu babda tecviz olunan tesamüh, ne derece mucibi teessüf ise musiki ile hiç bir nisbet ve alâkaları olmadığı halde mahza mütehallik oldukları gimei ber güzidei kadirînası icabınca cenazede bulunan bir kaç zatı kerimüssıfâtın vücudu da o derece nazarı şükaran ile görülmekte idi. Elhasıl hayatında nasıl debdebe ve alayığdan hoşlanmaz bir zatı mahviyet sıfatı ise cenazesi de aynı suretle debdebesiz ve fekat gayet samimi bir sadelik içinde kâldırılmıştır.)

O gün Yakacıkdaki sayfiyemizden İstanbula gelirken vefat haberini vapurda alarak araba ile Akşarayda Sinekli bakkaldaki hanesine giderken cenazesinin Fatihe götürüldüğünü söylemeleriyle derhal oraya gittim. Bir az sonra cenaze getirildi. Takib edenlerin, chibha mahalle imamı, müezzini, mahalle bekçisi ve gassali meyyit ve saire ile beraber yirmi otuz kimeseden ibaret olduğunu ve hükümetce asla alâka gösterilmediğini görerek kemali teessürle söylenmiş idim. Benim gibi müteessir olan Yekta da, bu kadir naşinasane hali pek acı bir lisanla yazacağını söylemiş idi. Teessür tehaffüf ettikten sonra yukarıdaki sözleri yazmış ve «pek acı lisanı» itidale tahvil etmiştir. Cemil gibi nâdir yetiğen bir âdem, kıymet bilen, marifete hürmet eden bir memleketde zuhur etseydi ne dürlü iz'az edileceğini burada izah lâzım yokdur.

§

Cemil Beyin, iğrete ibtilâsından bahs ederken Yekta Bey şu sözleri söylüyor:

«Merhumun, henüz evaili hayatında âfak gir olan şöhreti, ara sıra bazı mahafili işü nûşa dâvetini mucib olmuş, şu hali gören ve Cemil'in sinnü sâlini nazarı dikkate alan amcası Refik Bey, bu mahafili sefahetden uzak bulundurmak için Ayastefanos civarındaki çiftliğine götürmüş ve orada hayli müddet yanında alıkoyarak o gibi mahafilden vaki' olan dâvetlere kat'î cevabı red vermiş idi. Çiftlikteki ikameti musikiye istediği kadar çalışmasına müsaid oldu. Diğer taraftan bu esnada mütalea ve tefebbu ile — pek nakıs kalmış olan — mektebi mülkiye tahsilini ikmale gayret eylemiştir. Amcasının vefatı, çiftlik hayatına nihayet vermiş idi. Her taraftan edilen musırrâne ricaları red edemiyerek devamına muhtar kaldığı mahafili ayşü nuşun havayı mütefessihî içinde ısrâfı san'ata mecbur olması, bilâhare kendisini o âlemî nuşâ nûşa kaplırmasını mucib olmuştur. Bu hal, genc yağından beri mübtelâ olduğu «nevrasteni» hastalığının tedricen iğtidadını mu-

cib olmuş ve hastalık arttıkça bu nisbetde ihtilâsının derecatı dahi ziyadeleşmiştir.»

§

Bir kaç dakikalık zevki rezilanelerini temin ve hırsı hayvanilerini teskin için — hasbeğgebab iyiyi kötüyü, tefrikden âciz olan — zükûr ve ünasdan bir takım nevresideleri doğru yoldan çıkaran ve halû istikballerini mahv etmekden çekinmeyen eghası mel'üne, ne kadar ta'nü lâ'ne müstahak ise bir kaç saat bıyhuğane eğlenmek için — henüz mebadii neş'etinde «musikii mücesssem» unvanını ihraza liyakat gösteren — müeddeb bir genci bezmi aygü nuşa davetle nefsi habisleri gibi gayyayı mestîye ilka eden ebnayı İblis de o derece tegniü düş-name elyaktır.

Ehli imanın kanaati vech ile ecel ne bir dakika takaddüm, ne de teehhür eder. Vakti mev'ud hulul edince erbabı hayat göçer. Bu, basit bir hakikat olduğu halde Yektanın yukarıdaki muhik sözlerini okudukça Cemilin — binnisbe — genc denilecek bir yaşda kıymetli elini havatdan çekmesine — düşmeni aklü şuur olan — bir takım ferhoğların şerriyle «kendini âlemi nuşe kapdırmayı» sebep olmuştur, demeye insan mecbur oluyor.

Bilhassa musiki şinaslarla şairlere tesallut eden, daha doğrusu bizzat kendi taraflarından taslit edilen işret namındaki belâyı hanıman suzden ictinab edenler enderi nevadirden ma'duddur. Teğerrüf ettiğimiz musiki üstadlarının muazzamlarından Zekâi Dede ve hol ahenk Nuri Bey gibi aygü işretiden ve her dürlü fezahatden müberra olan zevatı mütedevyinenin seksen, doksan sene kemali afiyet ve izzet ile yaşayanları düşündükçe «ilmi şerifi musiki» ye mensub ve erbabı kemal indinde mergub olan zatların da — musiki ve şirrin, eski tabirle «lâzımı gayri müfârık» ı imiş gibi — işret ve sair gûne sefahet ile meluf olmamalarını temenni etmek, mahabbeti vataniye sahipleri için vecibedir.

§

Vefatının ertesi günü neşr olunan «Tevsiri efkâr» gazetesinde deniliyor ki:

«... Taksimlerini bir kerre dinliyenler, musikimizi klasik ve veknesak çağların bâricine çıkardığına ve sarata bir âz ağına olanlar da bu inkılâbın azamet ve ehemmiyetine vâkıfdırlar. Cemil Bey, sade dâhi bir sazende, büküy bir üstadı musiki değil, güzide bir bestekâr

idi. Bazı peğrevleri, beste ve güftesi kendi zadei hassasiyyeti bir çok şarkıları, beste ve seMAILeri heman sazendeliği nisbetinde yüksek bir bestekâr olduğuna aşikâr bürhânlardır. Asarı mütenevvîası miyanında bilhassa birer peğrev ve saz semâisi tanzimi suretiyle ihya eylediği «şed araban» ve «ferah feza» fasılları tarihi musikimizde ebediyyen güzel kalacak bir safhai bedaatdır. Cemil Bey, mütevazı' mahviyet perver idi. Fazla nümayîği, hattâ fazla şöhreti bile sevmezdi. Nezaket ve muâşeretin en hurde merasimine riayet eder, kimseyi rencide etmezdi. Muntazam ve devamlı bir tahsil görmemiş olmasına rağmen ulumu fûnuna vâkıf, fransızca okur yazardı. Türkcede mütevassıt bir edib ve şair ad olunabilecek derecede sahib kalem idi. Güftesi ve bestesi kendi tarafından tertib olunan bir şarkı:

«Hep sayei vaslında gönül şâd olacakken
Kimdir ayıran ah efendim seni benden
Yıllarca bu hicrana tehammül edemem ben
Kimdir

Ben yerde, sen eflâkde bir hüsnî münevver
Mümkünmü yetiğün sana mümkünmü bu eller
Lâkin yine gönlüm seni ister, seni bekler
Kimdir

Merhumun musiki hakkında tag basmasıyle bir eseri vardır. Kadın ve erkek pek çok kimseye ders vermiştir. Talebesi içinde üslubunu en iyi almış olan, en ziyade muvaffakiyet gösteren ve kendinin de en çok begendiği hemşire zadesi tanburi Hikmet Beydir. Tanburi Ahmed Bey isminde — üç dört sene evvel vefat etmiş olan — bir biraderi vardı»

§

«Musiki mecmuası» ında «Türk musikisi lûgati» isimli mekalelerinden birinde «Yılmaz Öz Tuna» diyor ki:

«Tanburda ananevî Türk metodunu yıkan Cemildir. «Rehberi musiki» namıyla Türk musikisi için bir nazariyat kitabı telif etmiştir. [İstanbul 1318 — 1901] § Hakkında pek çok yazılar yazılmışdır. Son olarak ilmi bir tedkikden ziyade edebî bir tercemei hâl olan Mes'ud Cemilin «Tanburi Cemilin hayatı» ismiyle değişik ve ilâvelisi ikinci def'a olarak Ankarada 1947 de basılmışdır. Bir musiki kamusu, bir de kemançe metodu telife başlamış ise de bitirmeden ölmüğüdür. Eserlerinin notaları basılmışdır. § Cemil, Türk müsikisinde hemen hiç kimseye nasib olmamış olan âdeta efsanevî bir şöhret kazanmış,

Türk milletinin yetiştirdiği en büyük dâhilerden birisi olarak kabul edilmiştir»

§

Girişte zen Âsım Bey zade Musa Süreyya Bey Darülelhan mecmuasındaki mekalesinde diyor ki:

« . . . Cemil, tanburun tarzı terenümünde yeni bir yolun mühdii bir üstadı sanatdı. Tanburu, lavtayı, kemançeyi, viyolonsel, aynı derecede kudret ve meharret ile çalardı. Fakat ruhuna en yakın olanı tanburdu. Her nevi ihtisasatı büyük bir belâgatle sazına söyletirdi. İnce san'atı bilhassa taksimlerde tecelli ederdi. Hususi bir üslûbu vardı. Mazi ile alâkası kesilmişdi. Eski musikinin ilâhî ve semavi errarına vakıfıdı. Fakat dergâh musikisinden temamiyle ayrılmış olarak doğru dan doğruya ruhunun acı hasretlerini terennüm ederdi. Taksimlerinde bir müteverrim melâli gizlenmişdi. Bestekârlığa merakı azdı. Hislerini mekam ve usulün kayidlerine ve şeraitine tâbî' tutamazdı. Coşkun duygularını, şahsiliğinin hür ilhamlariyle [1] tebliğ ederdi Mahdud eserler meydana çıkarmışdı Orcalığa âdî ve kıymetsiz nâğmeler yayılmışdı. Bu esnada Cemil Beyin mahdud eserleri musiki hayatına yeni bir ruh nefh etdi Musiki zevkiyle müteheyyic olduğu vakitlerde sür'atle besteliyor, bir günde bir peğrevi ikmal ediyodu. Bu muvaffakiyyeti, bestekârlığa ait kabiliyetinin kemaline delâlet eder. Umumiyet itibariyle şark musikisine sür'at vermişdir. İhtiyar ettiği sür'at, son devrin ifrat kârlığından âridir. Musikinin halk arasında teammüm ve intişarına Cemil Beyin tesiri mühimmi o'duğunu kabul etmek, tarihi bir hakikate terceman olmak demektir. Fonograflar ve gramofonlar vasıtasıyla göhreti memleketimizin her tarafına yayılmışdır Garbin itiyadları hakkında vazıh fikirleri yokdu Orada başka bir âlemin hususi bestelerini heyecanla his edecekler zan ediyordu »

§

Mütেকaid değerli ricali askeriyyeden Pertev Demirhan Paşa «musiki düşüncelerim» isimli eserinde diyor ki:

«Cemil Beyin tanburu bir harika idi. Türk musiki âlemimizde fevkalâde tanbur vardır ve daha da olacaktır. Fakat Cemil Bey gibi tanbur çalmağa artık imkân yokdur § Vaktiyle evimizde bir dâvet

[1] Tutamazsa o can rûba taksimlerinde ne yapardı? şahsiliğinin hür ilhamları da mekam ve usulün kayidlerine ve şartlarına tâbî olmasa «tebliğ ettiği coşkun duygular» kaya başı olurdu da rubları cuğu buruşa getirmezdi.

nasında Cemil Beyin tanbur taksimlerini dinleyen bir kaç kibar Alman ailesi, bu tanburdan çıkan yüksek ve ilâhî melodiler karşısında hayretler içinde kalmışlar ve kendileri musikiye iyi vâkıf oldukları halde musiki âleminde böyle harikulâde melodilerin mevcut ola bileceğini ve bunlardan bu derece bir kudretle istifade edilebileceğini asla hatırlarından geçirmemiş olduklarını söylemişlerdir. § Hiç unutmam, bir akşam Vasil, Cemil Beyin bir tanbur taksimini büyük bir sükûnetle dinledikten sonra birden bire coşmuş ve Cemil Beye «Allah, seni zenbille gökden indirdi» demişti. § Bir behar günü Cemil Bey ve hanende Osman Bey ile birlikde Eyübde Mevlevî dergâhına gitmiş ve gayet lâtif sünbülî bir havada meşhur ney zen Aziz Dedenin de iştirak eylediği pek müessir rast faslı dinlemiştik. Aziz Dedenin ney ile yaptığı bir taksimden çok mütehasşis olan Cemil Bey, taksimin sonunda kalkub Dedenin elini öpmüştü O günün ruhaniyetini bütün ömrümce unutmam. § Cemil Bey gibi dâhî bir musiki şinasın mutlaka mükemmel ve mufassal bir hal tercemesini yazmak ve onun musiki hayatını lâyikiyle tasvir etmek Türk musiki âlemine terettüb eden bir borçdur »

§

Tahsilât komisyonu reisi Mustafa Pağanın oğlu ve Pertev Demir Hân Pağanın kardeşi Mahmud Bey, verdiği — ve Mes'ud Cemil Beyin, babasına dair yazdığı kitaba derc ettiği malûmat sırasında diyor ki:

«Cemil, Vasilin yanında kemânçe çalmamak suretiyle bir hürmet ve asil bir tevazu' gösterirdi. Yalnız bir kerre Vasilin ısrarıyla «gevkefza» peğrevinin yalnız iki hanesini çalmıştı. Vasilin gözlerinden yaşlar akmış, sarılarak Cemilin gözlerinden öpmüştü

§ Cemil Bey, kemani Tatyosa «Üstad, sen yaparsın amma çalmazsın. Sen, beste, ben çalayım» dediği ve hakikaten de öyle olduğu gibi Cemil Beyin eline geçen bir beste, derhal cazib bir şekil alırdı. Tatyos, bizde kendi karçıgar peğrevini Vasilden ve Cemilden dinlediği vakit nasıl alkışlayacağını bilememişti.

§ Cemilde serseri bir ruh ve ayıyalık yokdu. Zaten pek az, fakat sürekli içerdi. Bir kadeh rakıyı beş altı yudumda ve heman bir saatde bitirirdi. İğrete şiddetle ibtilâsı bundan galat olsa gerektir. Okuduğunu anlayacak ve konuşacak derecede Fransızca bilirdi. Bir roman bile terceme ediyordu. Galebeliğe tehammülü yokdu. Boş ve çok söyleyenlerden haz etmezdi. Herkesin, kendisini anlamasını isterdi. Hangi

sazı olsa sanki senelerce çalmış, çalınmış gibi harikulâde çalardı. Lâv-tayı tanbur tavrında gayet seri' çalar. Andon ve Hristo gibi üstadları hayretler ve takdirler içinde bırakırdı. Keman ve kemânçe yayı ile tanbur çalardı »

Mülga Altıncı dairei belediyye Müdür muavini Hafız İshak Efendinin oğlu Süleyman Faik Bey söyledi :

«Tanburî Ali Efendi, aralıkda bizim eve gelirdi. Bir gece geldiği sırada uzak bir mahaldeki evinden Tanburunun getirilmesi arzu olundu. Ailesince malûm olan tesbihi — vesika mekâmında — uşağa verilerek evine gönderilüb tanbur getirildi, kemali letafetle çaldı. Sohbet esnasında «Bir çocuk peyda oldu. İki haftadan beri benden meşk alıyor. Fekat bunden sonra ona meşk vermeğe utanıyorum.» dedi. Bu çocuk, Tanburî Cemil Beydir. En değerli bir üstad «utanıyorum» kelimesiyle Cemilin musikideki ba husus tanbur zenlikdeki istîdadını takrir ve takdir ederse artık başkalarının ne söylemesi lâzım gelir.»

§

Erbabı musikiden Kemal Emin Bey, 1938 nisanının 3 ücü gecesi Sehr emini Halk evinde Cemile dair konferans verdiği sırada nakl evledi :

«Bir saz meclisinde Küçük Osman Bey ve Cemil, tanbur çalarlarken Cemilin dakikada kırk elli, kendinin beş altı mızrab urmasına hayret ve hiddet ederek hem çalar, hem Cemile yan yan bakarmış Fasil bitdikden sonra Cemil, Osman Beyin tanburunu alub onun tavrında gayet ağır mızrab urarak ve tanburu il leterek çalmağa başlamış Osman Bey, kemali dikkatle dinleyüb «niçün böyle ağır çalmıyorsun da alabildiğine mızrab uruyorsun» demiş. Cemil, «tanbura yeni başladığım zaman ben de böyle çalardım» cevabını vermiş.»

Cemilin meharetiyle mütenasib olan nezaketi, Osman Bey gibi yağlı başlı, tavrı kadîme başlı bir üstadı kâmile böyle hod binane mukabele etmeğe mâni olmak lâzım gelirdi Madam ki mâni' olmamış.

« بس طور بحج لازمة عهد شاست »

okumak münasib olur.

§

Me'sud Cemil Bey, babasına dair yazdığı kitabda

Sultan Abdülhamidin, Cemili seraya celb ile huzurunda çaldırıldığından bahs ederken diyor ki :

«Genel anlayışının üstünde sayılacak bir ilgi göstermiş birden bire mütemayiz rütbesiyle Hariciyyede Umurı gahbenderi kalemindeki hulefahgını bağ kâtipliğe yükseltmiş, maaşını on liraya çıkarmış ikinci rütbe Mecidi nişanı [1] ve benim hatırladığıma göre «100». Refik Fersanın ısrarla söylediğine — «300» altın vermiştir. Huzurda iki saat kadar kalmış. Padişah bir paravananın arkasında imiş. Yapılan telkin üzerine evvelâ kemançe ile marşı sultanîyi çalmış ve bu marçda musikai hümayundan piyanist Devlet Efendi refakat etmiştir.

Bundan sonra tanbur ile — dördüncü hanesinde alafrangaya kaçan — Tahir buselik peşrevini [2] çalmıştır. Tanbur ve yaylı tanburla taksimler yapmış, bilhassa yaylı tanburla taksimi esnasında kulağına teccsüri şahaneyi mucib olduğu fısıldandığından taksimi toparlayub kesmeğe mecbur kalmış ve kemançe ile ninni çalub Fatma Hanım dedirtmesi, çocuk ağlaması, bekcinin yangın var diye bağırması, itfaîye borularının taklidi gibi pek ustaca tertiblediği bir eğlence şekli e dökmüğüdü. Marşı çaldıktan sonra padişah, kalın sesiyle paravanın arkasından «Aferin Cemil Bey, kemançed- bu pek güçdür» demiştir.»

§

Merhumu yakından tanıyanlarca malûm olduğu üzere hangi çalgıyı eline alsa üstadana çalabilmek kudretini haiz idi. Babı âli arkadaşlarımızdan Müfid Bey söyledi:

«Bir gün Cemil Beyle Çamlıcaya gittik. Lâzlar toplanmış, kendilerine mahsus kemançeyi çalub oynuyorlardı. Cemil, kemançeyi istedi, bir az akord etdikden sonra lâzların tavrında, fakat pek hoş surette çalmağa başlayınca lâzlar, cuşu huruş etdiler.»

§

Cemil Bey hürmetkârlarından Rifat Beyin [3] delâletiyle bir yaz gecesi sazlarıyle beraber evimize geldi. Delili, bir az rakı götürülmesini teklif etdikde — hakkımızda hüsnî zan göstererek — «o zatların evinde ışret edilmez» deyüb teklifi red etmiş. Musiki meclisimize devam eden hanende ve sazende chibbamızın en kıymetlilerinden bazıları hazır idi. Hangi eserlerin çalınmasını — kemali nezaketle — benden sorması üzerine «Sen heman eyle terennüm razıyım düğname

[1] Bu rütbe, bu nişan, bu bağ kâtiblik tedkike mühtacdır!

[2] Kemani Rıza Efendinin mağbur peşrevi olacak.

[3] Sadaret mektubî kaleminde bulunduğum esnada oraya devam ederdi. Ses ve okuyuşu pek güzel idi. Mektebi hukukdan mezun olduğdan ve ilânı Mevritiyetden sonra ciheti askerîye hukuk işlerine memur edile ek paşa olmuştu.

ben» [1] mısraını okuyuşumdan mahzuz olarak kendinin ve en büyük üstadların en muhteşem eserlerini tanbur ve kemânçe ile çalarak hepimizi mesti safa ettiler. Kendi arzusuyla ehibbamız, o üstadı bi misâlin çaldığı eserleri, onun beğeneceği bir sada ve eda ile okudular.

Adalar zabıta müdürü meghur lavta zen binbaşı Galib Bey de meclisimizde mevcut idi. Etrafına dikkatle bakmayan ve tavrı mahcubane ile oturan Cemile Galibin hüviyyetini söyledik. Sevdigi ve takdir ettiği bir sanatkâr olduğunu anlayınca izharı memnuniyet ve lavta ile taksim etmesini rica etmesi üzerine Galib, — Cemilin istediği bir mekamda — dilniğin suretde taksim etti. Cemil, neğvele-nerek kendi de lavta ile taksim etti. bizimle beraber Galib de bayıldı.

Cemil, bizi tatyib için kemânçe ile çocuk ağılatdı, annesine ninni söyledi. İtfaiyenin yangın borularını taklid etti. Ninni söyleyen anne komşuya seslenüb «Fatma hanım, yangın var» dedirtti. Bizleri hayret içinde bıraktı Geç vakit hürmetle arabaya bindirdik. Rifat Beyin refakatiyle evine gönderdik. O geceki zevki ruhaniyi târif etmek mühkildir.

Bizden ve meclisimizden pek ziyade haz ettiğini söyleyerek benimle kardeşim Ahmed Tevfik merhumu, evine getirmesini Rifat Beye tenbih etmiş, mukarrer olan gece araba ile gittik. Aksarayda yol

üstünde bizi bekleyen Rifat Bey, Cemil Bey Eren köyünde mukim bir şehzade tarafından dâvet olunarak iki günden beri orada bulunduğunu, yakasını kurtaramadığını, bize karşı fevkalâde mahcub olduğunu bildirdiğini ve bizden afv dilediğini söyledi o sırada — mutad vech ile — Yakacıktaki sayfiyemize nakl ettiğimizden bu luçmak kabil olmadı.

§

Vefatına dair «Tevsiri eskâr» gazetesine yazılan mekaleye Cemil

Beyin sol elinin — aşağıdaki — resmi konularak altına şöyle yazılmıştır:

«Cemil Beyin ruh perver ihdaatı musikisinin başlıca vasıtai tebliğ ve terennümü olan sol eli»

[1] Bağdad ve Şam valisi Ali Rıza Paşanın bir gazelinin bu mısraındaki «tekel-lüm» ü «terennüm» e tahvil etdim.

Hoş Sadâ, burada, müellifi üstat İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın vefatıyla durdu. Buraya kadarki sekiz formayı kendisi görmüş, düzeltmiş, öyle basılmıştı. Muhterem vârislerinin musaadeleriyle merhumun geride kalmış eerakı arasında yapılan araştırmalar sonunda musikîşinaslara ait bazı notlar, hâtıralar ve fotoğraflar elde edilebilmiştir. Bunları tertip ve tasnif ederek yeniden yazmayı Avni Aktuç üzerine almıştır. Böylece bu mühim eser, üstadın ölümüyle kesilmiş olmaktan kurtulmuş bulunmaktadır. Avni Aktuç'un birçok ilâvelerle yeniden tertiplemediği kısım Üdi Cemil Bey maddesinden başlamaktadır. Merhum Üstat İbnülemin Mahmud Kemal'in aziz hâtırasını bir kere daha hürmetle ve rahmet {dilekleriyle yâdederiz.

CEMİL (Udi)

Hafız Cemil Efendi, Şehzade camii baş imamı Hasan Tahir Efendinin oğludur. 1861 de doğdu. 13 yaşında iken babası vefat etti. Bir sene kadar bedestende çalıştıktan sonra şekerçiliğe bağlandı. Şehzadebağında bir dükkân açdı, diğer taraftan musikiye heves ederek zamanının meşhur üdilerinden olan Basri Bevden ud dersi almağa bağlandı. Genç yaşında Abdülmecidin kızlarından Mediha Sultanın dairesine imam oldu.

«Elli yıllık Türk musikisi» nde söylendiğine göre: Bir gün Basri Beyle beraber Kadıköyünde bir eve gitmişler. Küçük bir odada takkeli vaşlı bir zatın yanına girmişler, Basri Bey «Udla bir taksim et de hoca dinlesin» demesi üzerine, taksim etmiş, o zat meşhur Kel Ali Bey imiş, pek beğenmiş ise de Ali Beyin okuduğu malûm bir şarkıya tam perdeleri bularak udiyle refakat edemediğinden «Oğlum sen henüz hiç bir şey öğrenememişsin» demesiyle eline sarılıb ders vermesini reca etmiş, iki buçuk sene fasılasız ders almıştır.

Bir akşam Reji komiseri Nuri Bevin daveti üzerine evine gider. Hizmetçi içeriye haber vermeği unuttur. Önüne bırakılan rakı şişesini bardağa doldurur içer, ud çalmağa başlar. Evin hanımı duvup haber verince bey gelir Cemili yukarıya götürür:

Gezerken dağ başında
Bir kız gördüm genc yaşında

Manzumesinin bestelenmesini söylemesi üzerine Cemil abdesthaneye girüb orada heman hıcaz-kâr kürdi makamından besteler. [1]

«Musiki mecmuasında» beyan edildiğine göre «Cemil, dostlarına Ali Beyden ders aldıktan sonra musikiye tam vâkıf ve ondan evvelki bilgisinin pek sathi olduğunu söylemiş».

1898 senesinde iradei seniye ile Musikai hümayuna alındı. Bir taraftan da bir takım yüksek rütbeli kimselerin çocuklarına hususi

[1] Bu fıkra uydurma bir şey olsa gerek, hakikaten rakı içüp serhoş olmuş ise serhoş göre abdesthane ile odanın farkı olamaz. Öyle safi bir eser abdesthane gibi murdar bir yerde vücuda getirilemez.

ders vermeğe başladı. Fakat şekerciliği de bırakmadı. Bir çok şarkı ve peşrevler bestelemiştir. 1911 de Muzikai hümayundan emekliye ayrılması üzerine Hıdiv Abbas Paşanın daveti üzerine Mısra gitti. Orada çok itibar gördü. Her taraftan kendine hediyeler ihsanlar yağmıştır. Bilâhare orada da bir şekerci dükkânı açmıştı.

Mısırda iken 16 eser daha bestelemiş ise de bunlar neşre edilememiştir. 1328 senesi Tegrini sanisinin 16 ıncı cuma günü 61 yaşındaki halde vefat etmiştir. Mısırda medfundur. Üç oğlu ile bir kızı vardır. Küçük oğlu Nureddin Bey bestekâr olup ağabeyi Mehmed Ali Beyle birlikte Kadıköyünde şekercilik ile meşguldür.

CEMİL BEY

Mehmed Cemil Bey, Adliye nezareti müstantiklerinden Şihabüddin Efendinin oğludur. 1865 [1286 H.] de İstanbulda Kaba Sakalda doğdu. İbtidai ve rüşdi tahsilini Aksarayda Mahmudiye mektebinde bitirdikten sonra Tıbbiye Mülkiye mektebine girdi, babasının vefatı üzerine ailenin maiyetini temin için mektebi terke mecbur ve Düyunı Umumiye varidat kalemine memur oldu. Orada kırk sene hizmetle tedricen terakki etti; Manastır, Bursa ve İstanbulda Düyunı Umumiye nazırı oldu; iki sene Aydın vilâyetinde teftişlerde bulunduktan sonra İstanbula döndü, nazırlık unvanı baş müdirliğe çevrilerek İstanbul baş müdirliğine tâyin olundu. Üç ay o memuriyette kaldı. Şeker hastalığına mübtelâ olarak sol ayağında zuhur eden şiş sebebiyle 15 Remazan 1345 [M. 1926] de Haydarpaşada Mektebi tıbbiye hastahanesinde ameliyat yapıldı ise de bir faide görülmediğinden sol bacağı kesildi. O senenin şevvalinin 11 inci cuma günü vefat etti. Cenazesi Karaca Ahmed kabristanının Selimiye bakan tarafında hazırlanan kabre defn edildi.

Merhumun her haline vâkıf dostlarından İstanbul Rüşumat baş müdiri ve «Sefinci Ebrar» müellifi asfiyayi ümmetten Hasan Vassaf Bey merhumun — tahrir ve tevdi ettiği — hal tercemesinde deniliyor ki:

«Cemil Bey gayet dindar idi, feraizi ilâhiyeyi edada kusur etmez, tarikâtı aliyeye müncezib idi. Veliyyi meşhur Kuşadalı İbrahim Efendinin halifesi Çinili hamam sahibi Bosnalı Mehmed Tevfik Efendiye mensub idi. Musikide behrei kâmil erbabındandı, sadası pek lâîf

idi. Sultan Abdülâzîzin mahdumları Şevket Efendiye üç sene müezzinlik etti, onun vefatından sonra biraderi erbabı musikiden Şehzade Seyfeddin Efendinin dairesine devam etti. Şehzade onun ruh nevaz nağmelerinden sefayab olur idi. Şehzadenin teveccüh ve muhabbeti sebebiyle dairesinde hayli zaman vekili umuru oldu. Musikiye hakikiyle vâkıf idi. Her mekamda bestelediği şarkılar yüzden fazladır. Taklidi sevmezdi. Kendine mahsus bir tavrı vardı. Eserlerinin bir kısmını Rauf Yekta Bey notaya almış idi. İğretten müteneffir, iğret meclislerine edilen davete icabet etmezdi. Ruhulkâinat efendimize âşkı sadık ve evliyaullahı muhibbi halis idi.

Cemil Bey, Kızıltoprak civarında Seyhülislâm merhum Turğucu zadenin köşkünü satın alarak âhiri ömrüne kadar orada ikamet etmiştir, fukaraya karşı desti muaveneti açık idi. Merhum, Merkez şeyhinin damadı olup ilâhiyatta ihtisas sahibi olan İbrahim Bey, Cemil Beyin yakın dostlarından idi. İlâhiyatını kısmen ondan meşk etmiş idi. Cemil Bey davudi sesli idi. En tiz perdeleri bulmak için sıkıntı çekmez pek üstadane bir surette sesini idare ederdi. Tarzı tahriri kendine mahsus ve gayet selis idi. Merhumun iki kerimesi varmış.

DEDE EFENDİ

Hamamî Zade İsmail Dede Efendi denilmekle meşhurdur. 1191 — 1777 [1] senesinin onuncu günü Şehzadebaşı civarındaki evinde doğmuştur. Babası Süleyman Ağanın doğum yeri Manastır vilâyetinin Göriceye bağlı Kesriye kasabası imiş. Süleyman Ağa, Savda valisi Cezzar Ahmed Paşanın mühürdarlığında bulunmuş ise de, Paşanın gaddar ve kan dökücü, zâlim olmasından dolayı vazifesinden istifa ederek İstanbula gelmiş ve Şehzade başındaki «Acem oğlu» hamamını satın alarak hamamcılıkla geçimini temine başlamış idi. Süleyman Ağa İstanbula geldikten biraz sonra Rukiye isminde bir hanımla evlenmiş ve bu izdivacdan İsmail dünyaya gelmiştir.

Küçük İsmail henüz üç dört yaşlarında iken babası «Acem oğlu» hamamını satmış. Altımermerde Kuru Sebil mahallesinde Çavuş hamamı ile civarında bir de ev almıştır.

İsmail sekiz yaşına gelince «Hekim oğlu Ali Paşa» camii yanındaki «Çamaşırcı» mektebine devama başlamıştır. Bu mektebe devamı sırasında İsmail, sesinin güzelliği dolayısıyla mektebin ilâhici bağıtlığını büyük bir başarı ile yaparak etrafın dikkat nazarını çekmiştir.

Rauf Yekta Bey (Esâtsiz Elhan) adı altında neğrettiği Dedenin mufassal hal tercemesinden aldığım kısımları aynen naklediyorum:

«Mektebin civarında konağı bulunan o asrın esatizei musikiyesinden (Uncu zade Kisedarı Anadolu Seyyid Mehmed Emin Efendi) [2] çocuklarından birinin Çamaşırcı mektebine başlaması münasebetiyle ilâhi okuyanlar arasında bulunan İsmailin meftur olduğu fevkalâde istidadı musikisini bilhassa takdir ederek «Hamamî zade» yi halkai talimine almış ve yakirdi güzelnine birçok nefayisi âsar meşk etmiştir [3].

[1] Rüşumat memurlarından Cemil adında birinin Türk musikiginaslarının muhtasar hal tercemelerini yazdığı defterinde Dedenin doğum tarihi 1196 olmak üzere gösterilmektedir.

[2] Süleyman Faik Efendi, mecmuasında «Şişko Emin Efendi» denilmektedir.

[3] Rauf Yekta «Uncu zade Mehmed Efendi» nin musiki gahiyyeti hakkında hiç bir bilgi verememiştir. Dede hakkında hocası Zekâi Efendiden naklen verilen malûmatın tenkidî ise yeni vesikaların çıkmasına bağlıdır. Dede gibi muazzam bir dâhi hakkında maalesef vesikalara bağlı etrâflı bir bilgi mevcut değildir.

İsmailin ilk mürebbii musikisi işte bu zattır ki bilâhare âlemi musikinin rûknî âzâmı olan Dede Efendi gibi bir dâhinin muallimi olması dolayısıyla tarihi musikimizde ibkayî namına muvaffak olmuştur. Yoksa tek bir şarkıdan başka eseri bulunmayan «Uncu zade» namının çoktan tarihin karanlıklarına karışacağı şüphesiz idi.

Uncu zade Emin Efendi İsmaille evlât nazariyle baktığından terbiyei musikiyesine ihtimamı derecesinde temini istikbalini de düşünmüş ve on dört yaşına gelmiş olan İsmailin baş muhasebe kalemine çırağ olmasına delâlet etmiştir. İsmail yedi sene kadar hem bu kaleme hem de (Uncu zade) nin dersine devam etmekle beraber [1] pazartesi ve perşembe günleri de Yeni Kapu Mevlevihanesine müdâvemetle o tarihlerde post nişini dergâh bulunan Şevh Ali Nutki Dede Efendiden fennî musikinin de kayikini talim ettiği cihetle az vakitte pek çok ilerilemiş idi.

O derece ki İsmailin farfâ istîdadına hayran olan Ali Nutki Dede bir gün şakirdini takdiren:

— Oğlum! musiki fennî sana bir mevhibei ilâhiyedir! Öyle görüyorum ki istikbalin en büyük üstadı olacaksın. Cenabı hak feyzini müzdat etsin. [2] demeye mecbur olmuştu. Ali Nutki Dede ile İsmail arasındaki münasebet, «üstad — şakird» mertebesinde kalmıyarak

[1] Dadenin musiki kabiliyetini tebarüz etdiren bir musiki hâdisesini, Nuri Şeyda İkdâm gazetesinin 16 Ağustos 1898 tarihli nüshasında şu şekilde yazmaktadır:

«Efendî müşarûn ilayh (Dede Efendi) pederinin eyyamı bayatında sudurî izamdan Uncu zade Mehmed Efendi merhumdan meşk etmiş, alâ rivayetin Uncu zadenin hafızai metninde binî müteaviz fasıl mevcud imiş. Hocaları Mehmed Efendiden beş on refiki ile beraber meşke devam ettikleri sırada gayetelî kaydû tizkâr bir vak'a zuhur etmiştir ki Dadenin musikide olan ihatai külliyesini isbat edeceği cihetle unutulmasını tecvîz etmedik.

«Sazkâr» faslı meşk olunduğu sırada «Tab'î» nin : — Hemîçe dilde sühan alde saz kârımdır — nam zencir bestesinin meyanı her nasılsa hocalarının hatırından çıkmış, zavallı ihtiyar müddeti medide bulmağa çalışmış ise de muvaffak olamamış olduğundan şakirdlerine hitaben :

— Çocuklar! ben bu meyanı bulamadım. Başkalarında olmadığından da eminim. Hepiniz artık kırkar, elligör fasillik âdem oldunuz. Bu bestenin meyanını cümleiniz ayrı, ayrı besteleyiniz, hanginizin eseri muvafık düğerece bilittifak anı kabul ve meşk ederiz, der.

Ertesi meşke hepsi yapmış oldukları meyanı okurlar. Sıra «İsmail» e gelüb de meyanı bağlar bağlamaz asıl meyan bestesi hocanın hatırına gelir Bittabi «Tab'î» nin asıl eski meyanını meşk ederler. Mekâmın seyrü hareketini hakkiyle takdir, zemini nazarı dikkate alub meyanı ana hüsnî tefvîk atması üstadı nazârında «İsmail» in kadîni ilâ etmekle heman o gün musikiden kendisine ihsasat verir »

[2] Rûsumat memurlarından Cemil Bayın ifadesiyle aynen şöyledir : «Oğlum musiki sana dadı bakdır. İlaallah bütün musikînin asânı koltuklarının altına alırsın.»

«babalık, oğulluk» derecesini bulmuş ve Şeyh Efendi, İsmaili evlâdı gibi sevmekte bulunmuş idi.

Evvel emirde musiki teallümü vesilesiyle dergâha devamla bağlayarak sonraları mukabelelerde [1] dahi isbatı vücud eden (İsmail) bu mülâzemetleri sebebiyle olacak ki tarikatı aliyyei Mevleviyeye karşı pek samimi bir incizap his etmekte idi. Mevlevîliğe olan muhabbetinin günden güne kuvvetlendiğini gören «İsmail» nihayet bu meyli vicdanisine mukavemet edemeyecek bir hale gelir. 1212 — 1797 tarihinde birgün dergâha gidüb doğruca Şeyh Efendinin yanına çıkarak:

— Efendim! fakiriniz artık kalemi filân terk edib kabul buyurursanız bugünden itibaren bu tariki aliyye büsbütün dehalet arzusundayım, «ikrar vereceğim» der. (Nutki Dede) dahi cevaben:

— Oğlum! pek âlâ ama burası tekkedir; çilekeçlik kolay değildir, sonra yapamazsan nafîle bu işe girme; çünkü burada insana sırasına göre odun yarıcılık da yaptırırlar... mealindeki sözlerle Mevlevî çilesinin müşkilâtından bahs ederse de dervîşi nevniyaz, her dürlü hizmette kusur etmemeğe çalışacağını temin ile çilekeçliğe kabulünü musırren reca eder, halbuki İsmailin ebeveyni yegâne oğullarının bu suretle dervîş olmasına hiç de razı değiller imiş. Şeyh Efendi bundan haberdar olduğu için bu hususda evvelâ rizai ebeveynin istihsalı şart olduğunu söyler. Ma'haza İsmailin fevkalâde ısrarı üzerine ebeveyni de muvafakatlerini hazreti şeyhe bildirmeğe mecbur olurlar. İsmail de meramına ererek şeyhi (Ali Nutki Dede) nin dergâhında elyevm mahfuz bulunan hususi mecmuasının:

(Zemanı meşihatımızda dergâhı aliyye çile çıkarub
dervîş olmağa gelen canlar)

serlevhalı kısmında muharrer olduğu üzere 18 Zilhicce 1212 — 1797 tarihine müsadif cumaertesi günü 21 yaşında olduğu halde (Matbahı Mevlâna) hizmetine dâhil olur.

Yine bu mecmuanın (sema'ı şerifi meşk edüb mukabelei şerifeye giren canlar) faslının nihayetindeki kayda nazaran dervîş İsmailin matbahda çile çıkarır iken sema'zenliği temekkuk etmiş ve senei merkume teqrini evvelin 14 üncü perşembe günü ilk defa semahane-i feyz itilâda tennüre küşâ olmuştur.

(Dervîş İsmail) in çileye girmesinden bir müddet sonra pederi Süleyman Ağanın irtihali vuku bulur. İsmail, pederinden kendisine

[1] Mukabele — Mevlevî âyini.

intikal eden hamamı hemen satmak ister validesi. Rukiye Hanım buna mümaneeate kıyam ederse de kadıncağz küçüklüğünden beri pek sevdiği ve ziyadece yüz verdiği oğluna söz geçiremediğinden niha-yet hamam satılarak parasıyla dergâhta müteaddid «âyini cemi» ler, ziyafetler yapılır, hamamın parası da bu suretle suyunu çeker [1].

Derviş İsmail çileye girdiğinin ikinci senesinde en nefis asarın-dan biri olan

Zülfündedir benim bahtı siyahım

güfteli meşhur puselik şarkısını bestelemiş idi [2]. Bu şarkı sür'atle mahafili musikiyveve aks ederek her kes tarafından pek ziyade beğeniliyor ve müessirinin «Yeni Kapu» mevlevihanesi çilekeşlerinden olduğu anlaşılmıca bu derece üstadâne bir şarkıyı besteleyen derviş görmek için bir çok musiki meraklıları dergâha gelüp:

— Burada bir Derviş İsmail varmış, görmek isteriz.. demeye başlıyorlar. Dergâhtakiler bittabi halkın bu tehacümünden memnun olmaz. Maamafih şarkının şöhreti gittikçe artmakta olduğundan Hanende-gânı şehriyari tarafından temegguk edilerek Selimi Salisin huzurunda okunur. Şarkı, padişahın cidden hoşuna gittiğinden bestekârının sara-ya celbi hakkında irade sâdir olur. Bunun üzerine musahiblerden «Vardakosta Ahmed Ağa» dergâha gelüb iradei seniye-yi tebliğ ve müsaade taleb edince:

[1] Nuri Şeydanın 16 agustos 1898 tarihli İkdam gazetesinde Dede Efendi hakkında yazdığı yazıdan aynen aldığımız şu parçalarda Nuri Şeyda, Dedeyi bir hovarda ve etrafını çeviren dalkavuklarla âdeta meyhane hayatı yaşıyan bir safih olarak tanıtmak istiyor işe de bu malûmatı nereden aldığını bildirmiyor :

«Derviş İsmail - pederinin irtihaliinde elinde cesimce bir servet kalmışdı.

Mütemevvilini erbabi gebabin en samimi muhiblerinden olan bir alay kâselisân ve celâl her nazılas Hamamî Zadenin etrafını pervane gibi tavafl etdiklerinden bir kaç sene zarfında elinde avucunda bulunan nukudi vefire mahv ve telef olduktan sonra peder-mande hamam dahi bazari bey'ın furuhta çıkarılmışdı. Hamamî Zade hamamı da kaldıktan sonra artık kendisini toplayub bir mesleğe sahip olmasu iktiza eder iken bilâkis dalmış olduğu âlemi zevk sefa-betle terennûmatı şevk elzâsına bir kat daha germiş, bu uğurda evini de satıp ihtiyar validesi bir de dadısı Ayasofya civarında küçük bir kira banesine iltica itmişdi.»

[2] Nuri Şeyda aynı makalesinde bu şarkı hakkında şu satırları kaydediyor :

«Mevlevihaneye dehalet etmezden bir az mukaddem yadigârı sefsahet olarak be-telemiş olduğu — Zülfündedir benim bahtı siyahım — nam Puselik şarkını büyük küçük her kesin lisanına düğmü, hattâ Enderunu hümayûn çavuşları vasıtasıyla o eseri nefis huzuru hümayûnda dahi okunub takdiri âliye mazhar olmağla müessiri edâtucû etdirilmişdi.»

— Emri şahaneleri baş üstüne, ancak kendisi çilededir. Çilesi de iki seneve balığ oldu, tarikimizin usulü icabınca gece haricte kalmaz. Rica ederim her halde akşam ezanından evvel dergâha avdet etsin...

Diverek derviş İsmaili Musahib Ahmed Agava terfikan Top Kapu sarayına gönderir. Selimi Salis İsmaili derhal huzuruna kabul ile bir çok iltifatlardan sonra «puselik» şarkısını okutur. Bunun üzerine Selimi Salis İsmaili atıyye senivve ile taltif ve dergâha iâde eder.

Derviş İsmail saraydan çıktığı vakit akşam ezanına ancak bir saat kaldığından koşmağa bağlavub yol üzerinde bulunan validesinin hanesine uğrar kapu açılınca:

— Annecigim, hamamı sattın da parasını tekke dervişlerine yerdirdin, diye bana darılmış idin. Bak Pırım bana neler ihsan etti... diyerek atıyye hâvi keseyi içeri atar ve alelacele kapuyu kapayıp vaktü zemaniyle dergâha yetiğür. [1]

1215 — 1800 senesi Remazanı şerifinde Derviş İsmail (bin bir) günden ibaret olan çile müddetini ikmal etmesiyle Dede unvanını almış ve dergâhın kendisine tahsis edilen bir «hücre» sine çekilmiş idi.

«İsmail Dede» nin çilesini ikmal edüb Yeni Kapı Mevlevihanesi hücre nişinleri zümresine dahil olduktan sonra bilhassa mukabele günleri odası müşarünileyhden istifade için gelen musiki heveskârları ile dolmaya başlamış idi.

Bu esnada Dede Efendi, bir çok bedii eserler vücade getirmekte ve bu eserler dergâha devam eden tilmizleri vasıtasıyla İstanbulun o tarihlerde pek revnakdar olan musiki mahfillerine intişar ettikçe İsmail Dede Efendi namının büyük bir şöhret kazanmasına sebep olmakta idi. Dedenin eserleri birbiririnden parlak düşüyordu. Alelhusus Hicaz makamından meğhur;

Ey çeşmi âhu hier ile tenhalara saldın beni
Çün nâfe bagrım hun edüp sahralara saldın beni
Ey kameti servü semen salınmada ellerle sen
Haır olalım dedikçe ben ferdalara saldın.beni

[1] Rûsumat memurlarından Cemil Bey defterinde bu hadiseyi şu şekilde yazıyor:

«Mahmudî Sanının cülusunda Dedenin namı unutuldu. O esnada say çılmakda terakki etdi. Bir zaman sonra mebareti musikiyei Padışahı cedidin meşmuu olarak saraya celb etdirdi. Bir kaç gay okutup takdir etdi. Seni musahib etdim, burada kalı buyurdu. 1229 (1813, de musahib oldu. Bir de at tahsis olundu. Dede atına binüb haneşine geldi. Validesine «Sen bana hamamı sattın da parasını tekkede dervişlerle yedin diye darıldın, al sana para» diye aldığı ihvanları verir.»

«Nakş» ını bestelemesi İstanbul musiki âlemince fevkalâde bir hâdisce olarak telâkki edilmiş idi; o derecede ki her musiki meraklısı bu yeni sanat eserini edinmeğe büyük bir tehalük gösteriyordu.

Dedenin cidden nefis eserlerinden biri olan bu «nakş»ın müessiri (Selimi Salis) in tekrar nazarı iltifatını celb etmiş. Hakanı müğariin-ilevh, (Zülfündedir benim hahti siyahım) şarkisiyle [1] musikdeki iktidarının âli derecelerini takdir ettiği Dedeyi bu nakş bestelemesi üzerine tekrar huzuruna kabul ile yeni eserini dinlemiş ve atıyei seniye ile taltif ettiği Dedenin haftada iki defa sarayda icra olunan huzur fasıllarına devamını irade etmiştir. Bir müddet sonra Dedeye musahibi şehrivari unvanı verilmiş ve arası çok geçmeden Ser müezzinlik hizmeti uhdesine tevcih olunmuş idi. Hakkında iltifatı şahnenin bu suretle tevalisi Dedeyi pek mütehassis ettiği ve bu tesir altında bizzat yazdığı;

Müştakı cemalin gece gündüz dili şeyda
Etti nigeht âufetin bendeni ihya

nazmını Suzinâk makamından ve darbeyn ikasında besteleyerek rüfeka-sıyla beraber Selimi Salisin huzurunda okumuş ve Dedenin bu suretle teğekküratını izhar etmesi Padışahın pek ziyade mahzuzivetini mucib olmuştur. Sermüezzin olduktan sonra 1216—1801 senesi evahirinde Dede Efendi tehhül etmiştir. Zevcesinin saraylı bir hanım olduğu mervi ise de ismi tahkik olunamadı. Dede tehhül edince bittabi dergâhdaki hücrelerini terk ile Akbıyık mahallesinde isticar ettiği bir hanede oturur ve yalnız mukabele günleri dergâhına gidüb kendine mahsus hücrede şakirdlerine musiki talimiyle iştigal eder idi.

«Dede» nin hem mürşidi, hem de fennî musikide üstadı olan Şeyh «Ali Nutki Dede» vefatından pek az zaman mukaddem «şevku tarab» makamında bir âyini şerif bestelemiş ve bu şaheseri sanat ilk defa olarak 19 Rebiülâhir 1219 — 1804 tarihinde Yeni Kapu dergâhında kıraet edilmiş idi. Mahaza «Nutki Dede» bu âyini şakirdi güzinine ithaf etmiş olduğundan (âyin) in dergâh mecmuasındaki kaydinin üzerine «Derviş İsmail» namını yazmış idi. «Şevku tarab» âyini okunalı henüz bir ay zaman geçmiş idi ki 1219 cüma-

[1] Rüşumat memurlarından Cemil Beyin defterinde Dedenin ilk bestelediği eserin Hicaz makamından, evsat usulünde

Niçün a sevdiğim niçün
Seni sevdim budur suçum

şarkısı şikredilmektedir.

delulâsında 1804 Nutki Dede irtihal etmesiyle Dede Efendi mecmu-ada âvin güftesinin nihayetine aynen şu sözleri yazarak hakikati halî itirafa lüzum görmüştür.

(Şeyhim azızım Yeni kapu şeyhi Esseyyid Şeyh Ali Efendi hazretlerinin re'yü tedbiri ve her nağmede tarifi munzam olduğundan hâlâ okunan bestede medhalim yoktur. Halî hayatlarında tenbihleri mucibince kendi isimlerini ihfa ve balâsına bu fakirin ismimi tabrir buyurup fakire alâ tarikil bediye ibsan buyurdular.)

El fakir
Derviş İsmail

Dede Efendi şeyhinin vefatından çok müteessir olmuş idi. Bu teessürü henüz zail olmadan üç yaşında oğlu «Salih» de rahmeti rahmana kavuşarak dergâh civarındaki dedegân ve muhibbane mahsus kabristana defn olundu. Elyevm mevcut olan sengi mezarının üzerinde

(Musahibi şehriyârî Hamamı Zade İsmail Dedenin oğlu merhum ve mağfur Mehmed Salih Dedenin rubûdûn)

ibaresi ve altında 1220 — 1805 tarihi muharrerdur. Pek ziyade sevdiği «Salih» ini ebediyen gaib eden (Dede) yi bu elim ziya' çok dil hun etmiş idi. Beyati mekâmında ve hafif ikâinde;

Bir gonca femin yâresi vardır ciğerimde
Ateş dökülürse yeridir ahu serimde
Her lâhza hayali duruvor didelerimde
Takdire ne çare bu da varmış kaderimde

murahbânı ipte bu sırada kalbini coşduran binihave teessürden mülhem olarak yazmış ve besetelemiştir ki hakikaten suzipli ve pek hazin bir eserdir.

Üç sene sonra biçare Dedenin validesi Rukıye Hanım de vefat ederek hafidi Salihin ön tarafına defn edilmiştir.

(Yeni Kapu Mevlevihanesi Dedegânından ser müezzi-nân-i şehriyârî İsmail Dedenin validesi merhume ve mağfurân leha Rukıye Hâtem.)

sözleri ve zirinde 1223 (1808) tarihi mahkukdur. Artık felâketler birbirini takibe başlamış idi. 1225 (1810) senesinde Dede, ikinci oğlu altı yaşında Mustafanın da nagehani üfulüyle musab olmuş ve

anı da sevgili Salihinin yanına defn etmiştir. Dedenin bundan sonra muhtelif tarihlerde üç kızı dünyaya gelmiştir. Büyük kızı Hatice Hanım [1] tanburi i şehir Keçi Arif Ağa ile izdivac etmiş ve izdivactan esbak ser müezzin maruf bestekârlarımızdan Rifat Bey doğmuştur. Ortanca kızı Fatma Hanımı Dürri Bey namında bir zata vermiştir. Mülga Muzikai hümayun ser çavuşlarından hanende Şevket Bey bu zatin oğludur. Üçüncü kerimesi Ayşe Hanım tezevvüc etmeden on üç yaşında iken irtihal etmiştir.

Dede Efendinin başından bu felâketler geçdiği sırada memleketin dahili ahvali de pek elim safhalar geçirmekte idi. Bir taraftan «Selim salis»ın feci bir surette şehit edilmesi hassas kalbleri müteallim etmiş. diğer taraftan «Mahmudî Sanî»nin cülusunı müteakib zuhur eden mütenevvi' gavail gönüllerde musiki ile ıstıgale heves bırakmamış idi. Gerçi «Mahmudî Sanî» hem bizzat musikişinas hem sonra görüleceği vechile musiki erbabına iltifatı mebzul bir padişah ise de cülusunun ilk senelerinde karşılığlığı bir çok zorluklar içinde böyle şeyleri düşünmeğe vakit bulamamış idi.

Zaten «Selim Salisin» şehadetinden sonra Dede Efendi tabiatıyla saraydan ve ser müezzinlikden uzaklaşmış idi. Temamiyle dervişlik hayatına dönen Dede bir taraftan şevhi merhum Ali Nutki Dedenin yerine geçen Nasır Abdülbaki Dededen neyzenlik öğrenmeğe başladığı gibi diğer cihetden de kâr, murabba, nakış, semai, şarki gibi nefis eserler bestelemekle meşguldü Pazarartesi ve perşembe günleri muntazaman dergâhe devam ve mutribhanede «âyini şerif» okur idi. Rivayete göre na't hanlık vazifesini de ekser Dede Efendi ifa edermiş. Hattâ her mukabelede okunacak âyini şerif, hangi makamdan ise Dede Efendi dahi İtrinin rast makamındaki meşhur na'tini âyinin bestelenmiş olduğu makama çevirerek irticalen okurmuş. Bundaki güçlüğü karşılamak için musiki ilminde ne derecelere kadar meleke sahibi olmak lâzım geldiğini ancak musiki bilgileri anlayabilir.

«Dede Efendi» o tarihlere kadar mahdud bir kaç makamdan bestelenmiş olan «âyin»lerin adedini kâfi bulmuyor ve daha bir çok lâtif makamlar bulunduğundan o makamlardan da birer âyin beste-

[1] Musikişinas Abdülkadir Tore Dedenin kızlarından Hatice Hanımın Vefada oturduğu evine giderek kendisinden bir kaç eser geçtiğini ve Hatice Hanımın o sıralarda deken yağında bulunduğunu ondan naklen Ekrem Karadeniz söyledi. Zakâi Dedenin oğlu Ahmed İrsay ise Dedenin hal tercemesinde Hatice Hanımın 1280 de Fatma Hanımın ise 1310 da vefatından bahsetmektedir. 1310 tarihine kadar yaşayan Hanımın, Dedenin kaçıncı kızı olduğu belli değildir.

meği arzu ediyordu. «Dede» bu arzusunu bir gün «Şevh Receb Hüseyin Hüsnü Dede» ve açmış ve müğarün ileyhden ümidinin fevkinde teşvik görmüştür. Şeyhinin bu teşviki üzerine derhal «saba» makamından bir âyin besteliyerek 1239 (1823) senesi Cümadelâhîrinin on ikinci günü «Yeni Kapu» Mevlevihanesinde kıraet edilmiştir.

İlk bestelediği saba âyininden sonra bestelediği «Ey tecelligâhı canem ruvî tû...» mısrai ile başlayan Neva âyini olmuştur. 1239 (1823) senesinde ilk defa Yeni kapu mevlevihanesinde büyük bir merasim ile okunmuştur. Sabâ ve Nevâ âyinlerinin bestelenmesi mevleviler arasında olduğu kadar haricdeki musiki meraklıları arasında da büyük alâka ile karşılanmış, mukabele günleri Yeni Kapu dergâhı bu âyinleri dinlemeğe gelenlerle dolmuş ve taşmış idi. Yeniçerileri kaldırmağa muvaffak olduktan sonra biraz içi rahat etmiş olan Mahmudı Sanî 1241 (1825) senesi sonlarında bir perşembe günü Yeni Kapu Mevlevihanesini ziyaret etmiş idi. O günün mukabelesinde Nevâ âyini okunuyor idi. Bu âyin vesilesiyle Mahmudı Sanî Dedeyi hatırlıyarak hemen huzuruna celbini irade etmiştir.

Dede huzura çıkınca Padigâh:

— Ben seni kendime musahib tâyin ettim; der, «Ferman efendimizin, yalnız başımdan sıkkei Mevlânâyı çıkarmamaklığıma müsaade buyurun» istirhamında bulunur ise de sâdir olan irade mucibince Dede'ye derhal sarıklı bir kavuk ve Enderuna mahsus elbise giydirilerek musahibleri arasına alınır.

Dedenin tekrar saraya alınması Enderun hanendeleri arasında kıylı kallere bâis olmuştur. Çünkü Enderunda musiki: teferrüd daiyesinde bulunan bâzı zevat Dede gibi bi nazır bir üstadın oraya gelmesi üzerine eski mevkilerini artık muhafaza edemeyeceklerini pek âlâ anlamışlar idi. Ez an cümle Ser müezzin «Şakir Ağâ» Dedeyi pek ziyade istirkabe başlamış idi. «Şakir Ağâ» fıkâlâde istidadı musikiyesine, sesinin letafetine mağrur idi. Halbuki Dedenin sesi o kadar güzel olmamakla beraber o da malûmatının ve karihasının vüs'atı dolayısıyla Şakir Ağaya her zaman galebe çalacağından emin idi.

«Şakir Ağâ», bir vesile hulub Dedeyi Mahmudı Saninin huzurunda mahcub etmeği çok arzu ediyormuş; bu maksadla arız ve amik düşündükden sonra zihninde bir plân tertibetmiştir ki o plân da yeni bir makamı musiki icadiyle o makamdan kendisinin besteli-

yeceği eserleri vehleten Padişahın huzurunda okumak ve bu eserleri okurken Dedeyi sükûte mecbur etmekden ibaret imiş!..

Elhan gınaslarca malûmdur ki musikimizde minelkadim «evic» namıyla bir makam mevcuddur. Sakir Ağa parlak tabiatı musikiyesinin yardımı ile «evic» faslında taksim ederken bir takım lahın tazyinat ilâvesiyle bu makamı daha ruh nevaz bir tarza ifrâğ eder imiş. Bu tertibat sayesinde makamın başka bir renk aldığını gören Şakir Ağa yeni bir makam icadına muvaffak olduğunu zan etmiş [1] ve Ferahnak tesmiye ettiği bu makam ile Dedeye karşı musiki sahasında bir galebe kazanmağı zihnine koymuş idi.

Eski musiki gınaslarımızda garib bir zihniyet var idi. Ekâbir huzurunda fasıl yapılır iken meselâ hanendelerden biri — eslâfın eserlerinden — ve bazı kere bizzat kendi bestelerinden — bir parça okumağa başlayup da o eseri bilmiyen arkadaşlarını zımnen sükûte davet ederse bu hal o zat için iştiharı, refikleri için de mahcubiyeti bâdî addolunur idi. Şakir Ağa işte bu mânasız zihniyetle malûl, biraz da hod - pesend bir zat olduğundan Dedenin haberi olmadan ferahnâkden bir fasıl besteliyerek münâsib bir zamanda Mahmudî Sani huzurunda okumağı ve eserlerini okurken sükûte mecbur kalacak rakibini bu suretle Padişahın huzurunda mahcub etmeğı pek ziyade arzu ediyordu. Bu arzusunu kuvveden fiile çıkarmak için kendisine refakat edecek sazandelere de muhtac olan Şakir Ağa tanburîi meşhur Zeki Ağaya tasavvuratından bahsederek yeni makamdan bir peğrev, kemani Ali Ağa dan da bir saz semaisi istedi. Ma'mafih Ferahnak makamına dair kimseye bir şey söylenmiyor, yapılan eserler de gizli tutuluyordu.

Şakir Ağa yeni faslın «birinci murabba » ile «yürük semai» sini çoktan hazırlamış ve bunlara zamimeten

Ey şâhi melek - hû kadî bâlâyi ferahnâk
Vechinde muharrer senin imzavî ferahnâk
Teğrifi kudumün şeref - efrâvî ferahnâk
nekarat

Cennet gibidir işte bu nev câyi ferahnâk

Güfteli ve cidden sanatlı bir şarkı bestelemiş idi. Bir müddet sonra peğrev ile saz semaisi de yapılmış ve bunları o tarihte huzurı hümayun fasıllarında neyzenlik vazifesini ifa eden Kadıasker Mustafa

[1] Halbuki bu makam daha evvelce de malûm idi. Yalvarı adı konmamış idi.

İzzet Efendi dahi meşk etmiş olduğundan bir keman, bir nay, bir de tanburdan mürekkep olan bir takım efradı — Şakir Ağa — ile beraber Enderunun تنها bir kögesine arasına çekirirler, yeni faslın itina ile sazlı sözlü ptovalarını yaparlardı.

Halbu ki «ferahnâk» faslından kimsenin haberdar olmaması hakkındaki bütün dikkatlere rağmen Dede Efendi nasılsa Şakir Ağanın bu hazırlığını duymuş idi. Hattâ bir gün tesadüfen Enderun koğuşlarından birinin önünden geçerken içerde hafif sesle «ferahnâk» okunduğunu işiderek durmuş, dinlemiş ve yeni makamın sevrü refatının neden ibaret olduğunu anlamış idi. Bunun üzerine Dede Efendi dahi derhal avnı makamdan zencir ikasında bir murabba ile bir de ağır semai bestelemiş ve güzide şakirdleri olan ser hanendegândan Dellâl zade İsmail Efendi ile Ahmed Ağalara meşk etmiştir. Şakir Ağa ise ferahnâkten

Saki benuri bâde ber efruz câmı ma

Mutrîb bigû ki kârı cihan şud bekâmı ma

Güfeteli büyük bir «kâr» bestelemeye başlamış ve ancak zemini ikmal edebilmiş idi. Faslın ikinci «murabba'ı» ile ağır semaisi de henüz hazır değil idi.

O esnada bir gün Mahmudî Sani Enderun saz takımını istemiş ve iradei seniye çokdan beri dinlenilmeyen makamlardan birinin icrânı merkezinde sadır olmuş idi.

Dede Efendi bu fırsattan istifade ederek:

— Müezzîn başı kulunuz «ferahnâk» namivle yeni bir makam icad etmiş, ferman buyurulur ise okuyacak.

demesiyle biçare Şakir Ağa fena halde şaşalıvarak:

— Henüz fasıl tamam olmadı, yeni başladığım «kâr» ı da yarıdadır. İkinci murabba ile ağır semaisi ise bestelenmedi, inşaallah tamam olsun da... gibi sözlerle Dede nin bu yaman muzibliğini geçiştirmeğe çalışır. Lâkin Padişah «ferahnâk» in nasıl bir mekam olduğunu anlamaya merak ettiğinden bestelenmiş olanlarını dinlemek ister. Ber mucibi irade heman «Zeki Mehmed Ağa» nın tanburla bir takımını müteakib o güzel peğrev çalınır arkasından Şakir Ağa fevkalâde lâtif ve tiz sesiyle — aynı ika' ve makamda — heman gayri kabili tanzir bir san at âbidesi olan:

Meyl eder bu hüsnile kim görse ey gülfem seni

Taze sünbülzâre döndürmüş siyeh perçem seni

Bibedel bir hüsne mâliksin ki ey kaşî hilâl

Birbirine gösterir çün mâhi nev âlem seni

murabbainı okur. Dede ve rüfekaı dinlerler. Bu eser biter bitmez Şakir Ağa ferahnak şarkısını okuyacağı sırada Dede Efendi balâda isimleri geçen Dellâl zade ve Çilingir Zade Ahmed Ağalatla beraber ferahnak makamında bestelediği zencir ikasında:

Figan eder yine hülbül behar görmüştür
Benim gibi o da bir gül'izar görmüştür

ikinci murabbainı okumağa başlamaz mı? Bu defa sükût nöbeti Şakir Ağaya gelir. Sazlar da peyrevlikle iktifa ederler.

Şakir Ağa neye uğradığını anlar. Mamafih düştüğü müşkil mevkiden bir an evvel kurtulmak için murabain neticesine intizar eder ise de bu ümit de boşa çıkar. çünkü murabbadan sonra Dede ile refikleri derhal:

Dili biçarevi mecruh eden tiği nigâhındır
Beni sevdalara düş evleyen zülfi siyahındır

ağır semaisine bağlarlar. Şakir! Ağa ikinci murabbain bilhassa «terennüm» lerinde zemin ile miyan arasında «Dede» nin şed volundan göstermeğe muvaffak olduğu tenazurı nagamat ile ağır semaideki helâgati ifade karşısında mebhut kalır.

Ağır semaiden sonra Dede, Efendi Şakir Ağaya manidar bir suretle bakarak:

— Buyurun sıra size geldi! der; Şakir Ağa da salîfüzzikr şarkısı ile cidden guh ve raksan bir tarzda bestelediği:

Bir dilbere dil düğü ki mahhubı dilimdir

vürük semaisini okur ve arkasından da «Kemani Ali Ağa» nın saz semaisi çalınarak fasıla son verilir.

Musikinin inceliklerine tam mânasiyle vâkıf ve bizzat musikişinas olan Mahmudı Sani, huzurunda vukua gelen bu musiki mubarezesini en ince teferruatına kadar takib etmiş idi. Şakir Ağanın eserleri gayrı kabili inkâr suretde zengin olmakla beraber «Dede» ninkiler sanat ve letafet bakımından onlara üstün geliyordu.

Fasılın sonunda Padişah bu hususdaki fikrini açıkça daha doğrusu biraz da versiz bir tabir kullanılarak açığa vurmakdan çekinmemiş ve Müezzîn başıya hitaben:

— Şâkir, Şâkir! Dede, musikide bir canavardır; sen onunla gü-reğemezsin! demiştir. Bu söz gerçi Dedenin musikideki kemal kud-retini temsil için söylenmiş ise de tarzı temsil her halde dürüştâne olduğundan Dede Efendi Padişahın bu takdir-âميز sözlerinden bilâkis gayet müteessir olmuş idi; Dede'ye yetişip görüşenlerden menkul olduğu üzere müğrünüleyh Mahmudı Sâninin huzurundan çıkınca bir köşeye çekilip ağlamış ve:

— Padişah beni benzetecek başka bir şey bulamadı mı, diye yakın arkadaşlarına şikâyetle bulunmuştur.

§

Dede Efendide zaten pek genç iken tezahür eden aşkı ruhani 56 yaşını ikmal ettiği sırada daha ziyade tekemmül etmiş idi. Dünya lezzetlerinden, saray hayatından teneffür etmiş olan Dede'nin, hücre-sindeki medarı igtigali bazan kitap mütaleasından, bazan da hissiyatına tercüman olacak şiir parçaları yazmaktan ibaret bulunuyordu.

Evet, Dede Efendi biraz da şâirdir. Türkçe ve Farsça bir miktar eş'arı vardır. Vaktiyle Saba âyininin üçüncü bendine koyduğu

Ey maksadı âşikin olan Mevlânâ
Ey neşei müminin olan Mevlânâ
Biçareleriz halimize rahm eyle
Biçarelere muin olan Mevlânâ

rübaisi, tecrübei kalem nev'inden ilk yazdığı manzum eserlerin-den idi. Maahaza Dede'nin hassas kalbi, Mevlâna aşkı ile o kadar dol-muş idi ki, Koca dâhli musiki bu ilâhi cazibe karşısında, bazan ihti-yarının münselip olduğunu görerek kudreti şairanesinin tasvirine müsait olmadığı mevzularda dahi manzumeler yazmaya kalkışır ve bunun neticesi olarak yine Saba âyini güftelerinden

Olduk yine biz secdeberi nârı muhabbet
Olmaz dilimiz bestei inkârı muhabbet
Canü dilimi eyler idim gamzene teslim
Mahrumii gam olsa dili zârı muhabbet

rubaisi gibi, lâfız ve mâna itibariyle zayıf eserler de vücuda getirir idi. Bahsettiğimiz tarihlerde ise Dede'nin bedayi perver tabiatı ziyadesiyle cuşu huruğa gelmiş idi.

Men bi serü sâmanem
Hasret keşi cânanem
Güyendei Mevlânâ
Hem bendei fermanem

rubaisi. bu sırada sövlediği oldukça güzel şiirlerindendir.

Dede 1248 (1832) senesinde ölmez eserlerinden biri olan Besten gâr âyini şerifini besteledi ki, hissiyatı dervişanesinin hali ıqbâ vusulünü tebarüz ettirmiştir

Bilhassa âvinin üçüncü bendini teşkil eden ve beş beyitten mürekkep olan :

Bidâr şev bîdâr şev vez in cihan bizâr şev

mısraı ile başlayan kısmı ise Dede Efendi namını musiki tarihimize altun harflerle yazdıracaktır.

Yenikapı Mevlevihanesinin âvin mecmuasında Bestenigâr âvininin mukayyet bulunduğu sahifeye Dedenin bizzat yazarak buraya aynen naklettığımız fıkrası dikkatle okunacak olursa âyinlerin tarikat müntesipleri tarafından ne gibi dervişane hissiyatın tesiri altında bestelendiği anlaşılmış olur :

«1248 tarihinde tekmil olup iptida kıraati dergâhı Babı Ceditde vâki olmuştur. «Men bi serü sâmanem» rubaisi «Ey maksadı âşikîn ...» rubaisi sahib beste derviş İsmail'indir. Min gayri haddin kabulini müşîr niyazmendane vaz' eylemiştir. Cümle dervişan karındaşlara malum ola ki bu abdi ahkara gerçi yedi adet âyini şerif tasnifi nasip oldu. Lâkin her beyti şerifinin hini tasnifinde gûya bu abdi nâcizin zebanından hazreti Pîr efendimiz inşad buyururlardı, hattâ bu biçare manendei müflisi pesmande lâlû hamuşî bimecal olup inşad olunan âyini şeriflerin bestelerinde ve her bir perdelerinde zerre misal methalim olmayıp cümlesi destgirim Hazreti Mevlâna efendimizindir.»

Elfakir

Derviş İsmail

Bu âyinden sonra gördüğü teşviklerden cesaret alarak Saba Puselik makamından da bir âyin bestelemeye karar vermişti. Halbuki o esnada kendisine tebliğ olunan bir iradei seniyye Dedeye bu kararını geriye bıraktırdı.

Mabmudî Sâni, müğirlerden Halil Rifat Paşayı sıhriyyetine nâil ediyor ve bu münasebetle İstanbul şehri çoktanberi mislini görmediği şâhane bir düğün ile pür zevk ve neğat bulunuyordu. Dede, bu sûri hümayun esnasında sarayda okunmak üzere bazı yeni parçalar bestelemeye memur edildi. Padişah Puselik makamını pek sever idi. Dede bu makamdan — güfteleri kendi eseri olarak — bir kâr ile bir murabba ve bir de yürük semai besteledi. Faslın mütebaki parçala-

rını da Dellâl zade İsmail Efendi ikmal etti. Kârın güftesini Dedenin eseri olduğundan dolayı buraya naklediyoruz.

Sûri şâhi eyledi âlâmı tay
Nağme sâz oldu gönül hey yâr hey
Bu donanı ayı ferahzada cihan
Neğ'esinden cûş eder mânendi ney

Puselik kâr Padişahın huzurunda okundu. Mahmudı Sâni pek memnun oldu Kârdan sonra okunan Remel ikaindaki murabbain güftesi de şöyle idi:

Olduk yine bu gevsk ile mesrurı meserret
Lebrizi sürur etti dili sûri meserret

Bu murabbai Dellâl zadenin ağır semaisi takibetti. Bundan sonra seçilmiş birkaç şarkı ve o arada Dedenin ıstiharına sebeb olan meşhur «Zülfündedir benim bahtı sıyahım» şarkısı ve nihayet, yine Dedenin:

Dehr olmada bu sûr ile ma'murı meserret

güfteli yürük semaisi okundu. Mahmudı Sâninin memnuniyeti son dereceyi buldu. Dede ile arkadaşları Padişahın ihsanına nail oldular.

Bu şâhana düğün dolayısıyla Padişahın iltifatına mazhar olan Dede dahi Ferahnâk faslı hadisesinden beri Padişaha karşı kalbinde gizlediği iğbirarını unuttur gibi oldu. Maamafih arası çok geçmeden Dedenin saray havatı yine tekke hayatına döndü.

1248 (1832) tarihinde yapılan düğün genlikleri sona erdikten sonra Dede Yenikapı Mevlevihanesinde inzivasına çekilmiş evvelce bestelemeyi düşündüğü Saba Puselik âyniyle ıstigale bağlamış idi.

Bu Âyni şerif, Dedenin musiki bilgisinin kemale geldiğini gösteren değerli bir eserdir.

Vakıa Dedenin bütün âyinleri başka başka yönlerden birçok meziyetler taşır; lâkin Saba Puselik âyni, üslûbundaki debdebe ve ihtişam, tavrı edasındaki ifade asaleti, bestenin güfte ile mutabakatı bakımından büyük bir kıymet taşımaktadır. Elhasıl Saba Puselik âyni tam mânası ile bir şâheserdir.

Saba Puselik âyni için Dedenin seçtiği güfteler de bilhassa mâni-dardır. Hazreti Mevlânâ'nın meşhur:

Âteş nezened der dili mâ illâ Hû
Hallî neküned menzili mâ illâ Hû

rubaisi bestei kadim adıyla anılan âyinlerden Hüseyinî ile Navî Osman Dede merhumun Rast, Uşşak ve Çargâh âyinlerinde bestelenmiş iken Dede bu rubaiyi hissiyatı muvabhidanesine o kadar uygun bulmuştur ki Saba Puselik âyinine de bu rubai ile bağlamaktan kendini alamamıştır.

Bu rubaiden sonra Dede, mevlevî şâirlerinden Şahidinî'nin bir manzumesinden seçtiği:

Hey hey ne acaib bezemiş hüsnile Bârı
Bu sureti yâri bu nakşı nigâri
Her ehli nazar kim göre tahsîn ola kârı
Bu çeşmü izarı kalmaya kararı

beyitlerini Puselik makamında ve âyinin en güzel kısımlarından bir parça olan

Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin
Tenlerde vü canlarda nihan hep sen imişsin
Senden bu cihan içre niğân ister idim ben
Ahır bunu bildim ki cihan hep sen imişsin [1]

rubaisini de Hicazkâr makamının o zamana kadar eşi yapılmamış bir tarz ile bestelemiştir.

Bu muazzam ve hakikaten çok değerli olan Saba Puselik âyininin bestesi ikmal edilince Dede bu âyininin güzel sesli talebelerine meşk etmiş ve 1249 (1833) senesi recebinde bir perşembe günü Yenikapı Mevlevihanesinde mutantın bir surette okunmuştur.

Dede, Hüzam makamında bir âyini şerif bestelemeye hazırlanırken 1249 (1833) ramazanı yakınlamıştı. Dede saraydaki sermüezzinlik vazifesine müteallik hazırlıklarda bulunmaya lüzum görüyor idi. Bu suretle Hüzam âyininin bestelenmesini bayram ertesine bırakmaya mecbur oldu. Bu suretle ramazan gelip çatı.

O tarihte Mahmudî Sâninin başmıamı Anadolu payelilerinden Zeynülâbidin adında bir zat idi. Musiki ile pek az meşgul olmakla beraber fevkalâde bir musiki zevkine sahipti. Teravide müezzinler hangi makamdan bir ilâhî okusalar derhal o makamdan Kuran'ı azîmüğğan kıraatine muktedir olur idi. İtri merhum zamanından beri müesses usulden olduğu üzere teravinin son dört rek'atında Acem

[1] Bu rubainin aslı Molla Camî'nindir, Farsçasından Türkçeye nazmen terceme eden ise Atayî'nin babası meşhur şâir Nevî'dir.

Aşiran makamı icra ve o makamdan ilâhiler kıraat edilmekte ise de eylevm Ferahfeza denilen terkip o zaman henüz mütedavil olmadığından Ferahfezadan da bir ilâhî yapılmamıştı. Teravi aralarında igitilme niç ve icrası müşkül makamlardan ilâhiler okuyan Dede gibi bir müezzinbaşı ile Mahmudî Sâni gibi musikîginas bir padişahın önüne geçip namaz kıldırmak kolay bir şey değil idi. Bir gece teraviden sonra huzura kabul edilen Zeynülâbidin Efendiye Padişah:

— Bizim Dede seni epeyce sıkıyor ama maşaallah sen de Efendiden hiç geri kalmıyorsun!

demiş ve bu iltifatı hümayundan cesaret alan imamı evvel dahi

— Müezzinbaşı kulunuza, dâileri de bir azizlik yapmak istiyorum ama....

İstizanına cüret etmişti. Mahmudî Sâni bu azizliğin neden ibaret olacağını sormaya lüzum görmeden:

— Hay hay; sade o sana yapacak değil a..

cevabını verir. Başımam da bu müsaadei seniyye üzerine hemen ertesi gece bu azizliği icrayı kararlaştırır.

Musiki erbabınca malûmdur ki Acem Aşiran makamının kararını yegâh perdesinde icra etmesine Ferahfeza adı verilmektedir. Zeynülâbidin Efendi Kurânı kerim okurken bâzan sevki tabiatle Ferahfeza yapar ve bunun ne olduğunu bilmemekle beraber her halde Acemaşirandan farklı yeni bir makam bulduğunu zan eder imiş. İşte imam Efendinin Dedeye yapacağı azizlik, teravide bu yeni makamdan okumak ve o mekâmda bestelenmiş ilâhî bulunmadığından Dedeyi müşkül mevkide bırakarak çaresiz Acem Aşiran bir ilâhî okumaya mecbur etmekten ibaret idi.

O akşam teravinin sonlarında müezzinler alelusul Acem perdesinden «sallî âlâ...» demişler ve imam efendi dahi aynı perdeden bağladığı halde mutat hilâfına Yegâh da kalmış ve ikinci rekâtta yine aynı hal tekrar etmişti. Dede bundaki maksadı anladı; ilk iki rekattan sonra Dellâl zadeye:

— Siz idare edin! diyerek hemen mahfilin bir köşesine çekildi ve alelacele pek maruf güftelerden:

Şuride vü şeyda kılan yarin cemâlidir beni

ilâhisini son rek'atlar kılınırken Ferahfeza yolunda besteliyerek selâmı müteakip rüfekasına:

— Bana peyrevlik edin!
emrini verdi.

Bu yeni zuhur eden makam üzerine müezzin başının hangi makamdan ilâhi okuyacağına muntazır olan Padişah, Dedenin derhal bestelediği ilâhiyi mahfilinde memnuniyetle dinlerken, ettiğine nâdim olan Bağımam Efendi de mihrabında, yeni icadettiği makamdan bestelenmiş bir ilâhiyi nasıl olup da müezzinlerin okuduğuna bir türlü akıl erdiremiyordu. Filvaki Dede iki dakika evvel bestelediği Ferahfeza ilâhisini okuyor, muktedir arkadaşları da hiç belli etmeden ser müezzine peyrevlik ediyorlardı. Teraviden sonra Mahmudî Sâni Dedeyi huzuruna kabul edüp

— Dede! Bu yeni makamınızın adı nedir? sualini irat etmiş, Dede dahi macerayı hikâye ile beraber bunun yeni bir makam olmadığı ve Selimi Sâlis sırasında musahiplerden Seyyid Ahmed Ağa tarafından bulunarak Ferahfeza ismi verilmiş bir terkip olduğunu ve maahaza o vakitten beri bu yolda hiçbir eser bestelenmediğini arz edince:

— Her ne ise bu terkip benim pek hoşuma gitti, adı gibi Ferahfeza... diyerek Dedeye bir hayli iltifatlarla bulunmuş ve kemali neğesinden o gece ince saz takımının sarayı hümayun müğtemilâtından Serdab kasrında icrayı ahenk etmesini irade etmiştir.

Büyük bir muvaffakiyet ile icra edilen Arazbar Puselik faslından Padişah fevkalâde memnun olarak demiştir ki:

— Bu gece pek tatlı bir vakit geçirdim; âdeta kendimi Cennette zannettim. Arazbar Puselik faslı şimdiye kadar bu derece parlak okunmamış idi. Ancak Mevsimi nevrüz... kârı, cennet mekân Sultan Selimi Sâlisin tahta cülus ettiği senenin baharında Kâğıthanede Çağlıyan kasrına gittiği gün okunmak üzere bestelenmiş bir eser olduğundan böyle kıy ortasında okunması bana mevsimsiz göründü. Dedem: Bu gece teravi namazında meydana çıkardığınız Ferahfeza makamında bu kasr için de kâr ile beraber senden mükemmel bir fasıl isterim.

Dede Efendi bu iltifat ve iradei şâhâne üzerine arzı tegekkür ederek:

— Emrû ferman şevketli efedimizindir. Cevabiyle ellerini göğsüne koyarak — mevlevilerin usulünce — eğilmiş ve bu vaziyeti dervişanesiyle geri geri çekilerek huzurdan çıkmıştır.

Ramazânı gerilfin yarısı geçmişti. Dedenin kaybedecek vakti yok. Sultan Mahmudun musikiye karşı büyük bir muhabbeti olduğunu

bilen «Dede» bayram ertesi istenileceği şüphesiz olan Ferahfeza kârı için bir güfte tertip ederek bestelemeğe başlıyor ve kârdan sonra :

Ey kağı keman tiri müjen cânıma geçti
Peykânlarının her biri bir yanıma geçti

güfteli Firneği Feri ikasında bir murabba ile «Bir dilberi nadide bir kameti müstesna» ve «Bu gece yine ben bülbülleri bâmuğ «ttim» ağır ve yürük semailerini de bir ân evl ikmale çalışıyor idi Ancak vaktin darlığı Dedeyi kendisine yardımcı aramaya mecbur etti.

Fasıl :

Yârımı gördüm bugün dünya görünmez dideme

güfteli ikinci murabbasını da güzide şakirdi Eyyübi Mehmet Bey'e bestelettirdi.

Dede Efendi aynı makamdan birkaç şarkı daha hazırladığı gibi Zeki Mehmet Ağa pek parlak bir peşrev ile bir semai yapmış ve bestelenen eserlerin geceli gündüzlü hânende ve sazandelere talimine devam edilmiş olduğundan bayram geçince Ferahfeza faslı dinlenecek hale gelmiş ve Sultan Mahmud keyfiyetten haberdar edilmişti.

Artık musiki faslı erkânı Ferahfeza iradesinin çıkmasını bekliyorlardı. Sultan Mahmud maiyetinde Husrev Paşa azadlılarından Damat Sait Paşa olduğu halde neğeli bir yüzle kasra geldi. Musahip Sait Efendinin bazı lâtif fıkra ve hikâyeleri Padişahı bir kat daha neğelendirdi. Havuzlu salonunun yanındaki odada küme faslı hazırlığını tamamladıktan sonra fasla bağlanması için Padişahın emri geldi. Yerlere ihramlar serilmiş, Dede ile arkadaşları birer birer sofaya dâhil olmuşlardı. Mahmudî Sâni evvelâ Dededen Ferahfeza kârın ismini sormuş ve ismi «Kâri Kasrı Cennet»tir Padişahım, cevabını alınca :

— Çok münasip bir isim! Hakikaten burası dünyada yapılmış bir cennet köşküdür. Aman, haydi şunu dinliyelim diye sabırsızlık göstermiş idi. Fasıl iptidasında kemani Rıza Efendinin Ferahfeza taksiminden sonra Zeki'nin peşrevi çalınırken sazların samiyayı okuyan civıltısı, suların zembemei seyyali ancak igitmekle mümkün olabilecek lâtif bir ahenk husule getiriyordu.

Elhasıl o gece Ferahfeza kâr büyük bir intizam ile okunmuş ve kârı takibeden murabbalarla semailer ve şarkıların terennümünde dahi aynı intizam gösterilmişti. Sultan Mahmud bundan çok memnun oldu ve fasılın sonunda Dede'yi çağırarak göğsüne kendi eliyle yeni ihdas ettiği murassa İstihar nişanını taktı.

Dede Efendi nâil olduğu bu yüksek teveccühten pek mütehassis olmuş ve tekrar tekrar şükrünü arzylemiştir. Dedeye yetişen kimselerden duyulduğu üzere cuma günleri selâmlık merasiminde ser müezzinlik vazifesini ifa ettiği sırada Dede bu nişanı daima taktığı gibi Akbıyık mahallesinde kendisine ihsan olunan konakta musiki talimiyle ıstıgal ettiği günlerde dahi üzerinden eksik etmez imiş. Hattâ Zekâî Efendi merhum hocası Eyyübi Mehmet Beyle ilk defa mezkûr konağa gittiği gün Dedeyi bu nişan ile gördüğünü hikâye eder ve :

— Göğsünde at nalı gibi murassa koca bir nişan olduğu halde köşeye oturup çubuk içerken gördüğüm Dede'nin hali hiç gözümün önünden gitmez, der idi.

Dede Efendi dergâhını çok özlemiş idi. Ramazandan mukaddem bestelediği tasarladığı Hüzzam âyinine bağlamakta dakika fevt etmiyordu. Bu âyini şerif büyük bestekârımızın baştan başa feryadü efgan şeklinde tecessüm etmiş bir âbidei dehâsıdır. Hüzzam âyini şerifi 1249 (1833) senesi Şevâli sonunda Yenikapı Mevlevihanesinde kıraet edildi.

Hüzzamdan sonra Dede Efendi, bazı muhibban ve dervişanın ricalarına binaen İsfahan makamından da yine yalnız bir bent olarak bir âyin bestelemiş, 1252 (1836) senesi ramazanının Kadir gecesi mukabelesinde okunmuş ise de çok teessüf olunur ki, bu âyin tamamiyle unutulmuştur.

Serdab Kasrında Ferahfeza faslı okunduğu gecedенberi Mahmudî Sâni bu yeni makamı sevmeye başlamış idi. O derecede ki huzurunda icra edilen fasıllarda ekseriya Ferahfezanın terennümünü istiyordu.

Padişahın bu makama incizabından Mevlevilerin musikisi de istifade etti. Mevlevî tarikatına karşı fevkalâde muhabbeti olan Mahmudî Sâni ekser çarçamba günleri Beşiktaş Mevlevihanesine gider, âyini mevlevide bulunurdu. Bir çarçamba günü mukabeleden sonra Sultan Mahmud Dedeyi çağırtmış ve üstada :

— Dedem! Ferahfezayı ne derece sevdiğimi bilirsin, bu makamdan da bir âyini şerif besteler isen çok memnun olurum... demiş. Dede Efendi bu iradei şâhâna üzerine derhal Ferhfeza makamından gayet rengin ve çok cazib ve sanatkârane bir âyin ile aynı makamdan bir de peşrev bestelemiştir.

Dedenin neyzenlikte dahi mahareti olduğunu söylemiş idik. Bu münasebetle kaydedelim ki Dede Efendi Ferahfeza âyinine mahsus tanzim ettiği o kıymetli peşrevden başka Bestenigâr ve Saba Puselik âyinlerinin peşrevlerini de bizzat bestelemiştir.

1254 (1838) senesinin sonlarına doğru Mahmudî Sâni rahatsızlanmış ve hastalığı devam etmekte bulunmuş idi. Ferahfeza âyini bilhassa Padişahın emriyle bestelenmiş bulunduğundan ekserisi Dedenin talebelerinden olan hünkâr müezzinleri ile dergâhın âyin hanları tarafından süratle meşk edilmiş ve Dedenin son âyini olan bu şâheser 18 Muharrem 1255 (1839) tarihine raslıyan bir çarşamba günü Beşiktaş Mevlevihanesinde [1] mutantan bir surette okunmasına karar verilerek keyfiyetten bilvasıta Padişaha da malûmat verilmiş idi.

Mukabele günü Beşiktaş dergâhı meşayih, muhibban, dervişan ve musikîginasan ile hıncahınc dolmuş idi. Herkes ikinci Mahmud'un vürudunu beklediği sırada dergâha bir yaver gelerek «rahatsızlıkları münasebetiyle zatı şâhanenin mukabelede bulunacakları şüpheli olduğunu ve böyle olmakla beraber Ferahfeza âyininin ogün her halde okunması iradei seniye iktizasından bulunduğunu Baş kâtibin yeniden aldığı emir üzerine Şeyh Efendiye tebliğ etti. Bu haber umumi bir teessür yarattı. Âyinin icrası için semahaneve girildi. Henüz na'ti şerifin okunmasına başlanmış idi ki beklenilmedik bir hal zuhura geldi. Sultan Mahmudî Sâni ansızın dergâha geliyordu; bu hâdise dinleyiciler ile mutrip heyetinin şevkını artırdı ve Ferahfeza âyini büyük bir aşk ve şevk ile okundu Mukabeleden sonra Padişah Dedeyi huzuruna çağırarak:

— Çok rahatsız idim, gelemiyecik idim, gayretle geldim, lâkin çok iyi yapmışım. Ferahfeza âyini bana hayat iksiri gibi tesir etti, Hamdolsun âdeta iyileştirdim...

zemininde iltifatlarda bulundu. O gün bir afiyet bahşığı olarak dergâhın şeyhinden itibaren bütün dervişlerine armağanlar dağıtıldı.

Ferahfeza âyini o asrın musikîginasları tarafından pek ziyade takdir edildiği halde Dede bu eserini hiç beğenmez ve bundan bahsölundukça:

— Diğer âyinlerimi hep şeyhlerimin emir ve tarifleri ve hazreti Pirin ruhanîyetlerinden aldığım ilham ile bestelemiş idim. Ferahfezayı ise Padişahın emriyle bestelediğim için o kadar ruhtu olamadı. Yaptığım diğer âyinlerdeki zevk ve neşeyi Ferahfezada bulamıyorum der imiş.

Sultan Mahmudun irtihalinden sonra Abdülmecit tahta culus edince Dede Efendiyi yine müezzinbaşılıkta ipka etti. Sarayda hafta-

[1] O zaman Beşiktaş Mevlevihanesinin şeyhi, ilerde hal tercemesini yazacağına Şevkefza semaisinin sahibi, Nöyzen Yusuf Paşanın babası Said Dede Efendi idi.

nın muayyen günlerinde kadîmen mutat olduğu vechile musiki fasılları icra olunuyordu. Bu fasıllar Dedenin riyaseti ve idaresi altında bulunuyor ve bu münasebetle Dede Efendi Padişahın daima ihsan ve iltifatlarına mazhar oluyordu

1258 (1842) tarihinde Ahırkapı civarında bir konağın mahlul olduğunu Dede öğitmiş ve kendisi kira evlerinde dolağımaktan bıkmış usanmış olduğundan hakkındaki teveccühi şahaneye güvenerek bu konağın kendisine ihsanı için padişaha bir arzıhal vermiş idi. Abdülmecit derhal Dedenin istidasını yerine getirmiş ve konağın ait olduğu vakfa verilecek icaresi hazinei hassadan verilmek üzere Dede Efendi namına ferağının icrasını irade etmek lûtuflukârlığında bulunmuştur.

Abdülmecid'in De teye karşı olan iltifatı devam etmekle beraber Padişahın bir taraftan Garp musikisine rağbet göstermekte olması ve bunun neticesi olarak Musikiî hümayun dairesinde alafranga maya musiki ile igtigalin günden güne ziyadeleşmesi Dede'nin canını sıkıblamış idi.

Dede, zaten çoktan beri hac farızasını ifa etmeğı de arzu ediyordu [1]. Padişahıtan müsaade alarak 1262 (1845) senesinde İstanbuldan Hicaza azimet eyledi [2] Hac yolunda Dedeye değerli talebelerinden Dellâl zade İsmail Efendi, Mutaf zade Ahmet Efendi arkadaşlık ediyorlardı. Yolda Dede Efendi talebelerine Nayı Osman Dede merhumun meğhur miraciyesinin bestesini meşk etmiş idi. Behariye Mevlevihanesi Şeyhi merhum Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi bu besteyi Mutaf zadedden öğrenmiş idi çok yazık ki Tamamını kimseye öğretmeğe muvaffak olamadan irtihal etmiştir. Miraciyenin Hazreti Sünbül Sinan dergâhında ve sair mahallerde ve birçok taraflarının tahrifat ve ilâvelere uğradığı güphesiz bulunan tavrı ile Dededen intikal eden tavrı mahsus arasında çok esaslı farklar var idi. Çok yazık ki o tavrı bugün unutulmuştur.

Kâbenin tavaftı esnasında Dede ile Dellâl zade arasında bir hâdis vukua gelmiştir. Garabetine binaen buraya derc ediyoruz:

Dellâl Zadenin ilmi nücuma merakı var imiş Mekkei mükerrermeğe geldikleri sırada hacılardan hem müneccim, hem musikişinas bir

[1] Doktor Suphi Ezgi, Dedenin iki defa haccı gittiğini söylüyor ise de dayandığı kaynağı zikr etmiyor.

[2] Üstad merhum İbnülemin Mahmud Kemal Bey, Dedenin Hicaza gitmek üzere Mısır'a uğradığı sırada Vali Mehmet Ali Paşanın hürmet ve iltifatına mazhar olduğunu, hattâ akşamları gezmeğe çıktıkça Dedeyi arabasına alarak yanına oturttuğunu, görenlerin bu derviş kim diye hayretle baktıklarını Prenâ Sait Halim Paşadan duymuş olduğunu söylemiştir.

Hintli ile görüŷen Dellâl zade o zattan musiki makamlarının yıldızlarla olan mevhum münasebetlerine dair bazı geyleler öğrenmiŷ; Dellâl zade esasen mükemmel tahsil görmüş bir kimse olmadığından bu masallara o kadar büyük bir ehemmiyet vermiş ki tavaf esnasında Dedeyle rasgelince hemen yanına sokularak :

— Müjde üstad! Musiki ilminin esasını öğrendim, demiş ise de Dellâl Zadenin bu mânasızca sözleri Dedenin hiddetini mucip olmuş ve :

— Haydi oradan deli!... gibi cümlelerle Dellâ zadeyi azarlamış.

Dede tavafta iken «lebbeyk lebbeyk» nidalarından büyük bir teessür duyarak ağlamış bu kutsal duyguların verdiği ilham ile son eserî olan Derviş Yunus'un şu âşıkane güfteli ilâhisini bestelemiştir :

Yürük değirmenler gibi dönerler
El ele vermişler Hakka giderler

Şehnaz makamında ve Evsat ikâındaki bu eserini, talebelerinden Dellâl zade ile Mutaf Zade Dedenin son musiki hediyesi olarak İstanbula getirmişlerdir.

Dede hacca gittiği senede Hicazda şiddetli kolera hastalığı hüküm sürmekte idi. Dede hac farızasını ifadan sonra 1262 (1845) senesi zilhiccesinin onuncu günü akşam ezanı bu müthiş hastalığa tutulmuş ve gece sabaha karşı Mina'da vefat eylemiştir. Cenazesi büyük bir cemaat ile kaldırılarak Hazreti Hatice'nin merkadı geriflerinin ayak ucuna defn edildiğini Mutaf Zade Ahmet Efendi söylemiştir.

Dedenin vefatına o asrın meghur şairlerinden ve Dedenin yakın dostlarından Kâzım Paşa bu büyük kayıp karşısında teessüratını şu tarihi manzumesi ile musiki âleminin hâtırasına nakş etmiştir :

Hazreti Farabi-i Sâni Müezzin Bağı kim
Zatına olmuştu ilmi musiki ihsanı Hak
Aşınai her makam etmişti kalbi âşehin
Sayei Mollada lûtfi himmeti merdanı Hak
Pertevi şemsi hakikatten kılıp kesbi kemal
Zerreî naçiz iken oldu mehl tâbânı Hak
Fehm olur bundan mekâmı kurbe ahenk ettiği
Hac edip Mina'da oldu vâsılı gufranı Hak
Çâr tekbirin çekip Kâzım dedi tarihini
Kebî canın kıldı İsmail Dede kurbanı Hak

Dedenin musiki hüviyyeti hakkında eski kaynaklarda çok vazık ki pek az bilgi verilmektedir. «Atâ Tarihi» ile İlyas Efendinin «Enderun Tarihi» sayfeleri arasına serpiştirilen musiki hâtıralarına ait kısımlarda Dedenin ismi geçerse de bu musiki hârikasının klâsik musiki tarihimizde aldığı yeri belirtecek ufak bir ifadeye olsun rastlanamaz. Merhum Rauf Yektanın «Esatızı Elhan» serisinde Dede için negrettiğ risalenin mühim bir kısmını hemen hemen aynen almak suretiyle bu eksikliği kısmen olsun giderdigimizi sanıyoruz. Kütüphanelerde yapılan incelemelerde Dededen bahseden mecmualarda da tatmin edici hiçbir şey yok. Yalnız Üniversite kütüphanesiyle Tahran Sefiri merhum Ali Beyde de bir nüshası bulunan «Süleyman Faik Efendi mecmuası»nda Üçüncü Selim ve İkinci Mahmut devrine ait musikî-naslara ait bazı isimler ve bilgiler verilirken Dededen de iki satırla bahsedilmektedir. İleride yazılacak Türk musiki tarihine ehemmiyetsiz de olsa faidesi olur ümidiyle 1254 te vefat eden Süleyman Faik Efendinin mecmuasından o kısmı aynen alıyorum:

«1191 (1777) de vefat edip Eyüp'te Şeyh Muradı Nakşibendi tekkesi kapısının karşısındaki makberede mefün olan ve Ak Molla denil-mekele maruf Ömer Efendi hattatı benam ve fenni musikide imam idi. İncir Köyünde sakin olup her seher nay ile yarım saat miktarı dem ülfeyip tamam demini doldurduktan sonra Evic makamında [1] nay ile «Essalât» vermek âdeti imis. Şakirdanından Kandillili Selim Paşa imamı derler bir âdem var idi. Bir gün meşhur Mevlevî Şeyda Hafız ki a'ma ve musiki ve vücühâtı Kur'aniyede üstat idi. Anıyla bir mecliste cem' olunup Şeydaya dedilerki içimizde sizin tekkelerin üstatlarından meşk etmemiş ve nayını sizlerden kimse şimdiye kadar içitmemiş bir âdem vardır. İsterseniz size nay üflesün Şeyda izharı rağbet ettikte Selim Paşa imamı üstadı tarzında üflemeğe; başladıkta Şeyda ağılıyarak Şüphe yoktur ki sen Ak Molla şakirdisin devüp onun usulünde bir «Essalât» üflemeğini rica ettikte imam üfledi, Şeyda vâfir ağladı ve Ak Mollanın musikideki hünerini ve mutasavvifeden olduğunu nakletti. Şeyda dahi fenni musiki çekerparelerinden ve nâdirei asrımızdan idi

«Sazendegân ve hanendegân — 1213 (1798) te vefat eden Galata, Beşiktaş, Kasım Paşa mevlevihanelerinin nayzenbaşı Çallı Derviş Mehmedin hayatında bunun adili (eşi) gelmez derler idi Maahaza o tarihlerde hayatta Derviş Emin ve Derviş Sait nayda Çallıdan aşağı

[1] Bizim bildiğimiz sabab salâtı Dilkeş Hâveran makamındadır. Süleyman Faik Efendinin Evic makamında tesbit etmesi tetkike değer bir musiki hâdisesidir.

değiller idi 1240 tan sonra meleke ve rüşukları taayyün eden Beşik-
tağ nayzenbağı Şeyh Mahmut Zade ve Çapkun ve Mecnun derviş
İsmail mukaddemkilere müraccah ve İsmailin demi ve halâveti ahengi
cümlesine mütefevvik olduğu nümayandır. Kemanilerden musahip
Hızır Ağa Zade, Ali Ağa, zimmilerden Corci Miron [1] ve Todori
1200 den 1250 tarihinedek birbini müteakip zühur etmiş olarak
birbirine nisbetle Ali Ağa ile Miron âlâ idi. Tanburilerin en âlâsı
musahip Çalık Tahir Ağa olduğu ittifakkerdei sazendeğândır; Kütah-
yalı Hüseyin Ağa derler musahibi şehriyari olmuş bir yoğun kaba
adam var idi ki parmakları hiyar gibi, galizullisan ve gabiyüz zihin idi.
Kat'â musiki ile münasebeti yoğiken âlâ santur çalar idi. Şöyle ki
mürettep sazda birkaç keman ve tanbur ve nay ve üç hanendeye
peyrevlik eylediğinde cümlesinin içinide santurunun sesi galebe ederek
üst perdede malûm olur idi. Olmaz ve yapılmaz şey idi. İşte bunun
adili gelmedi ve gelmez denilse şayandır Kırk senedenberi zühur
edip fevt olan ve hayatta kalanların meğhurlarından Anadolu Kise-
darı Şişman Hoca lâkabıyla mülakkap Mehmet [2] ve Ketenci
Hafız ve Enderundan musahip olmuylardan Şehlevendim Hafız Ab-
dullah Çavuş ve Kömürcü Zade ve Hamamcı Oğlu Derviş İsmail [3]
olup bunlardan Ketenci Hafız ile Şehlevendimin malûmatlarından
maada sadaları da gayet yüksek ve tatlı olup sairlerinin malûmatları
sadalarına galip idüğü herkes tarafından kabul edilmiş bir hakikattir.
Lâkin fennî musiki birbirinden dinlemekle meşk edilmiş oluna gelip

[1] Mektbi Sultani arkadaşlarımdan Zervanın kitapçı İsmailden alıp bana hediye
ettiği lake kaplı bir mecmuadan Şeyh Zaikin tertip ettiği ölüm tarihini aynen nakledi-
yorum. Kemanî Miron Romanyalı bir Ulahdır. Son zamanlarında iki kat olup bazın bir
eda ile çaldığı kemanî musiki bilgileri arasında takdir ve hayranlıkla karşılanırmış.

Hünerver zübre abter nağme perver Hâce Miron kim
İderdi kavsi çerha uraa ok feryadı günagün
Bıraktırmıştı sâzû suziñaki zühreye çengin
Şifa olmuştı endôba kemanda kurduğı kanun
İderdi canını pervane her bir gülei âha
Nola bakisterinden gelse guşa nağmei pijmûn
Girince pişrevle neyle tanbur ile mabayne
Olurdu sad Aristo, Fâryâbi perdeden birün
Ney hâmem yazıp tarihini Milâdı laada
Kemanda hayf çaldı omrünün sad hanesin Miron

1844

[2] Dedenin hocası, Ucu Zade Kisedarı Anadolu Seyyit Mehmet Emin Efendi.

[3] Dede Efendi.

bu devirde eski usule rağbet olmadığından heveskârların sesleri güzel olanları usuli dairesinde üstatlardan emek sarfedip meşk etmediklerinden hemen bir on şarkı öğrendikleri gibi cümle musikiyi tahsil eyledim zannedip öylece kalıyor. Şehlevendim Zade Rifat Bey gibi bu esnalarda Hamamcı Oğlu çok kimselere meşk etmiş ise de kaabili tahsin olur ehli İslâm'da hiç âdem yetişmeyip Enderunı hümayun meşk hanesi dahi bu esnada tatil edilmiş olduğundan orada dahi âdem yetişmez oldu. Üçüncü Selim devrinde Enderun meşk hanesinde terbiye gürenlerden Abdülkerim Efendi ve Kırımı Halil Efendi ve Şakir Efendi nevâdiri asrımızdan Kerim Efendi birinci imam imiş, 1232 de vefat etti. Elhak hoş sada ve bî mislü bi hemta idi. Halil Efendi müezzin bağılıktan alilen vefat eyleyip bu zatın Kur'an okuması kendisine mahsus gayet halâvetli ve hazin idi. Şakir Efendi musiki fenninin nazariyat ve ameliyatında mahir ve kenan, tanbur gibi sazlarda yedi tulâtı zâhir, sadası hemen Kerim Efendiye benzer bir âdem olup lâkin imam olamadım diye canı sıkılıp müezzin bağılığı ve musikiyi terk ile iltizamcılığa başladı. Elhasıl Hamamcı Oğlu ölürse usuli musikiyi bilir, beste okur ve icat eder kimse kalmaz olup musiki inkıraz bulacak.»

§

Dede Efendi 1200 H. tarihinden itibaren Türk musikisinin hiç bir rakibi olmıyan kutbu idi. Bestelediği eserlerin ad ve makamlarını muhtevi cetveli Esatizi Elhandan aynen naklediyorum. Ladîhi musikiye ait bu eserlerin sayıları şimdiye kadar tam olarak tesbit edilmiş değildir. Gerek Devlet kütüphanelerinde gerek hususi ellerde bulunan şarkı mecmualarında lâhinleri çok yazık ki bize kadar gelememiş olan Müezzin bağı İsmail Dede Efendiye ait birçok eser zikredilmektedir Rauf Yekta bu eserlerden pek meşhurlarını cetveline almış isede Dedenin dini musikiyeve ait bestelerinden âyini geriflerden başkalarını yazmamıştır. Halbuki Dedenin dini eserleri ilâhileri, durakları, na'leri vardır. Rauf Yektanın cetvelinde bulunmıyan ve Millet Kütüphanesindeki 797 numaralı çok değerli bir şarkı mecmuasından aynen aldığım tarihî değeri bulunan bir şarkı ile bu mecmuanın bağındaki ifadeyi tarihi bir vesika olmak üzere okuyucularıma sunarken Dedenin ilk eserinin hangisi olabileceğini de onların kanaat ve telâkkilerine bırakıyorum Bu şarkının güfte itibarıyla basitliği bilhassa göz önünde tutularak artık Dedenin ilk

eserinin ne ağır aksak semai ne de Evsat usulünde olmavıp İkas kaydedilmeyen ufak bir usulde olduğunun akla daha yakın geleceğini zikretmekle iktifa ediyorum.

«Bu mecmuai mergube musikiğinâsandan bir üstadı maarif niha-
dın olup badehu fudalâyı asrının serbülendi Ebülkemal müderris
zade ammim Arif Efendinin yedi tasarrufuna geçip merhum mağfu-
rünlehi dahi hattı anberin nuktalariyle vâfir beste ve semaiyat ve şar-
kıyatı mesmuasını tahrir eyleyip bade vefatihi bu fakiri hakir Sadullahı
pürtaksir dahi mesmuum olan şarkıyat ve beste ve semaiyatı tahrir
eylemişimdir. Musikide bukadar cemiyetli mecmua enderü nadir
bulunmağla nefaisten olduğu bedidardır.»

Şarkı Dede Efendi

Beyati

Kande kaldın ey melekveş nazenin
Ben seni üç beş gün oldu görmedim
Ah canım gönlümü kıldın hazine
Nekarat

Ben seni üç beş gün oldu görmedim

(Millet Kütüphanesi No. 797)

Güfte itibariyle iptidai ve basit olan bu şarkının kenarına şöyle yazılmıştır: «İşbu şarkı İsmail Dede Efendinin iptida ypatığı şarkı imiş, kendi bu fakire nakletledi.»

Dede Efendinin biraz da nazm ile meşgul olduğu gerek Mevlevî âyinlerinde gerekse diğer musiki eserlerindeki güftelerinden bazıları-
nın Dedeye ait bulunduğu söylenilmektedir. Son zamanlarda elimize
geçen ve aslı levha halinde tüccardan Derviş Zade sayın Hasan Fehmide
bulunan Dedenin kendi yazısı ile Sultan Mahmudun hemşiresi Esmâ
Sultanın sarayı için sövlediği tarih marzumesini aynen alıyorum:

Cenabı hazreti Sultan Mahmudî kerem perver
Yegâne kahramanü tâcdârı milketi hâver
Melek haslet. Ömer heybet Ali sivret firîşte ru
Zehi şahingehi bahri gecaat mâlikî leşker
Ruhu Yusuf sözü çekker vücudu İsmi Azamdır
Suhan ferma vü muciz dem kerem ver hem kerem küster
Fünunî rezminin yoktur naziri bezmi âlemde
Seza talimine reğâver olsa Hızrî İskender

Cemâli pâkini Yârab hemige şadü handan et
 Bihakkı girye vü âqık bihakkı ağı peygamber
 Cihanı devri adli eyledi mamuru âbâdân
 Harab âbâdı âbâd etti ol şâhı ziya küster
 Hususâ Esmâ Sultan hâheri ol şâhı devrânın
 Bu kasrı bimisali eyledi tecdit sertaser
 Bu bir kâhı muazzamdır bu bir tarhı mücessemdir
 Bu bir bâğı mükerremdir derü divarı pür ziver
 Bu kâhın râye bahı tabnâki nuri feyzinden
 Serapa Uşküdarın hâki oldu düdei anber
 Seraser hârü senkistan iken Çamlıca etrafı
 Bu kasrı dilküğa etti o suyu şimdi neyşekker
 Sadayı nağme-sâzı bülbülü guşetme lâzım mı
 Görenler nakşı kasrı bülbül âsâ oldu zevk âver
 Bu bir âli makamı dilküğadır mâyei rahat
 İder şevkı cedidi bu dili bitabı şevk âver
 Nihavendü Iraku İsfahanın gezen ey câna
 Nühüfte Rahatülevvâhâ vaktur böyle hiçbir yer
 Gel ey envarı behçet nuri ismet mayei iffet
 Açıl gül бага gel ömrü şerifin olsun efzunter
 Bu sûda misli yok bir gevheri nâşâpdır bu kâh
 Temaşası dili bi tâbı eyler aynı tâb âver
 Gelip derviş dâisi temaşa eyleyip kâhı
 Dili bi kinesinde etti câ bir mısraı hoşter
 Zebânı hameden tâmirine kasrın didi tarih
 Müceddet oldu tarhı dilkeşi Sultanı pür ziver

«Ketebetül fakir Derviş İsmail el-Mevlevî muşahibi hazreti Sul-
tan Mahmudı Hanı Gazî»

Dede Efendinin meşhur eserlerinden bir kısmının cetveli

Rast

Nev'i	İkai	Güftesinin birinci mısraı
Kârı nev	Düyek	Gözümde dâim hayali cânan
Şarkı	Aksak	Sevdi gönlüm bir dilberi
»	Düyek	Bu hüsn ile sen dilerüba
»	»	Ustadenim ey bi vefa
»	Yürük semai	Yüzündür cihanı münevver eden

Nev'î	İkâî	Güftenin birinci mısraı
Şarkı	Yürük Semai	Yine bir gülñihal aldı bu gönlüm

Rehavi

Murabba	Muhammes	Ne edadır bu ne kâküldür
Şarkı	Düyek	Ey bülend ahter çehi sahib kerem

Rastı cedit

Kâr	Hafif	Aşkî tû nihali hayret âmed
Murabba	Çenber	Nâveki gamzenki herdem bağrımı pürhûn eder
Ağır semai	Sengin semai	Ba tû yekdem bahtı bed hem- dem nemi sazed mera
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Oynar yürek terennümi çengü çeganeden

Nehavent

Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Rencide sakın olma nigâh eylediğimden
------------------------	-------------	--

Neveser

Murabba	Zencir	Nasıl eda bilir ol dilber feda- yı görün
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Diyemem sinei berrakı se- menden gibidir

Suzñak

Murabba	Darbeyn	Müqtakı cemalin gece gündüz dili geyda
Nakış ağır semai	Aksak semai	Neslin sen a güzel neslin hu- ri mi ya melek misin
Yürük semai	Yürük semai	Cânâ fırakı aşkın ile sûzi- nâkinem

Pesendide

Murabba	Darbi Fetih	Her ne dem aşkıyle deryalar gibi cuş eylerim
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Ey âfeti can âşık âzar Ne gönül safaya mecbur ne esiri dilrübadır

Mahur

Murabba	Hafif	Ey gonca dehen hâri elem cânıma geçti
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Yine zevrakı derunum kırılıp kenara düştü
Şarkı	Aksak	Sana lâvık mı ey gül ten
»	Düyek	Gördüm bugün cânanı dil

Saba

Nakış Yürük semai	Muhammes Yürük semai	Sünbülü sünbülü sıveh cânım Guşetti nayı nalelerim naze bağladı
Şarkı	Aksak	Bana gayri karışma
»	»	Küçücükten bir yar sevdim ezeli
»	Düyek	Guş eyle gel bülbülleri
»	Sofyan	Gel güzelim gülsitana güle gel

Uşşak

Murabba	Darbi fetih	Dil nale eder bülbülü şeyda reviğinde
Şarkı	Ağır aksak semai	Pür âteğim açtırma sakın ağ zımı zinhar
	Aksak	Aman felek ömrüm felek

Nev'i

İkâs

Güftenin birinci mısraı

Beyati

Murabba	Hafif	Bir gonca femin yâresi var- dır ciğerimde
Şarkı	Ağır aksak semai	Ağlatma incitme aman
»	Aksak	Karşıdan var güle güle
»	Aydın	Ağlatırlar güldürürler
»	Düyek	Bir bibedel guhı cihan
»	»	Her dem edip meyli cefa
»	»	Nice bir aşkınla feryad edeyim
»	Sofyan	Müptelâyım ey güli râna sana

Karcağar

Şarkı	Aksak	Girdi gönül aşk yoluna
»	»	Gel derim gelmez yanıma

İsfahan

Şarkı	Aksak	Aşk olalı sen yare gönül
-------	-------	--------------------------

Hicaz

Murabba	Zencir	O mâhitabi aceb gösterir mi bana felek
Nakıf	Düyek	Ey çeşmi âhu hicr ile تنها- lara saldın beni
»	Yürük semai	Yine neşei muhabbet dilü cânım etti gevda
Şarkı	Ağır düyek	Seyri gülşen edelim ey şivekâr
»	»	Aşkınla ben ey nâzenin
»	»	Ben bilmedim bana noldu
»	Aksak	Baharın zamanı geldi
»	Sofyan	Meh yüzüne âşıkım

Niğabur

Şarkı	Düyek	Bigâncilik ettin bana
-------	-------	-----------------------

Nev i	İkai	Güftenin birinci mısraı
Neva		
Murabba	Muhammes	Zeyn eden bağı cihanı gül- müdür bülbül müdür
Nakış ağır yürük semai	Aksak semai	Ey goncaı bağı cihan vey ziy- neti destarı cân
Şarki	Yürük semai	Ey gonca dehen âhı seherden hazer eyle
Yürük semai	Ağır aksak semai	Gülzara salın mevsimidir keştü güzârın
»	Aksak	Müşköl oldu suzişim etmek nihan
Hisar		
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Hava güzel yine gülşende gös- teriş günüdür.
Gülizar		
Şarkı	Aksak	Sular gibi çağladığım
»	»	Nazlı nazlı seküp gider ah
»	»	Bivefa bir çeşmi bidat
Arazbar		
Murabba	Muhammes	Ol peri-veş kim melâhat mül- künün sultanıdır
Yürük semai	Yürük semai	Derdim bana kâr eyledi der- mana el ermez
Gerdaniye		
Şarkı	Düyek	Bir dilberi sevüp bilmezim noldum
Siplir		
Murabba	Çenber	Gül yüzündür andelibe âhü efgan ettiren
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Halâtı dillî benzetemem ha- leti sihre

Nev i	İkai	Güftenin birinci mısraı
Şehnaz		
Murabba	Zencir	Açıldı lâle izarın ciğerde dağı derun
Şarkı	Düyek	Sana ey cânımın cânı efendim
Beyatı Araban		
Şarkı	Düyek	Akıl alır âşıkların deli eyler
Muhayyer		
Şarkı	Düyek	Ben sana âşık değilim
Puselik		
Kâr	Hafif	Suri gahi eyledi âlâmı tay
Murabba	Remel	Olduk yine bu gevkle mes- rurı meserret
Yürük semai	Yürük semai	Dehr olmada bu sûr ile ma- murı meserret
Şarkı	Ağır aksak se- mai	Zülfündedir benim bahtı si- yahım
»	Aksak	Eda ile revişlerin
Saba Puselik		
Murabba	Çenber	Yâr ile ateş mekân olsam da gülgendir bana
»	Zencir	O nahli letafet aman aman geliyor.
Ağır semai	Sengin semai	Rengi rühi gülzarı tebah ey- ledi bülbül
Yürük semai	Yörük semai	Sevdi seni ey yüzü mahım
Şarkı	Düyek	Sahbayı doldur sakiya
Hicaz Puselik		
Murabba	Remel	Bülbül gibi feryadü figanım seheridir

Nev i	İkai	Güftenin birinci mısrası
Murabba	Lenk Fahte	Cana beni ağkın ile ferzane eden sensin
Ağır semai	Sengin semai	Bir âfetin ağkiyle gönül eyle- di ülfet
Nakış yürük se- maisi	Yürük semai	Açıl açıl gül efendim cihan bâhar olsun

Hisar Puselik

Kâr	Devri hindi	Ruyi tû câmi tarab gülgûn bâd
Murabba	Muhammes	Her sözün uğkaka ihsan her kelâmın lutfi tām
Ağır semai	Sengin semai	Ey hümayi pâdişahi ber seri balâyi tû
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Yine bezmi avıl vuslat dili bikarara düğtû

Evic Puselik

Murabba	Çenber	Ağlar inler pâyine yüzler sü- rer gönlüm gözüm
»	Muhammes	Ayb eder hali dili ağıfte sâ- manım gören
Ağır semai	Sengin semai	Koy açılalım bilsin her râzımı cânanım
Nakış	Yürük semai	Sakıya mesti müdam eylesen olmaz mı beni

Şebnaz Puselik

Murabba	Remel	Bir devlet için çarha teman- nadan usandık
Nakış	Lenk fahte	Nevruza erdin ey gönül
Şarkı	Aksak	Seyr edelden hüsnü ânın
	Düyek	Ben müptelâ oldum sana

Nev i	İkâı	Güftenin birinci mısrası
-------	------	--------------------------

Tahir Puselik

Ağır semai	Âksak semai	Söyleyin ol yâre benim çeş- mimi pür âb etmesün
------------	-------------	--

Zevkî Tarap

Kâr	Hafif	Goncai ikbâl handidü demi devlet resid
-----	-------	---

Hüzzam

Murabba	Zencir	Gören fütade olur hüsnü bî- behanesine
Nakış	Yürük semai	Rehi aşkında edip kadimi kü- tah gönül
Şarkı	Ağır aksak	Bir nevcivanın hüsnü cemali
»	Ağır düyek	Derdimin dermanı sensin ey peri
»	»	Halimi bir kerre takrir eyle- sem sultanıma

Maye

Murabba	Zencir	Olmamak zülfün esiri dilbera mümkün değil
Şarkı	Ağır aksak semai	Sermesti gamım badeî huni ciğerimden

Irak

Murabba	Remel	Bir ah ile ol gonca feme hâ- lin ayan et
»	Devri kebir	Her zaman piği nigâhımda hüveydasın sen
Ağır semai	Aksak semai	Nice bir ağlayayım aşk ile her gâh medet
Nakış yürük s- mai	Yürük semai	Hasretle tamam nâle dön- düm sensiz
Şarkı	Düyek	Hüsnün gibi ey bîvefa

Nev'i	İkai	Güftenin birinci mısrası
Bestenigâr		
Murabba	Zencir	Erişti mevsimi gül seyri gül- sitan edelim
»	Lenk fahte	Dil oldu gımdı meftun bir âfeti zamana
Ağır semai	Aksak semai	Men bende güdem
Şarkı	Sofyan	Ben seni sevdim seveli kay- nayıp coştum
Eviç		
Şarkı	Ağır aksak semai	Ebrularının zahmı nihandır ciğerimde
»	Ağır aksak	Bülbül âsâ ruzü geb kârım nevâ
»	Aksak	Söyleyin ol cıvana
»	Sofyan	Sevdim bir gonca rana
Evcâra		
Şarkı	Devri revan	Bir letafetli hâva kim bu şep ey mah-lika
»	Sofyan	Gel ey güzeller serveri
Feraknâk		
Murabba	Zincir	Figân eder yine bülbül bahar görmüştür
Ağır semai	Ağır aksak semai	Dili bıçareyi mecruh eden tiği nigâhındır
Şarkı	Düyek	Senin çün ey mehi huban
»	Sofyan	Ben müptelâ olsam sana
Nühüft		
Şarkı	Ağır aksak semai	Bend oldu dil bir şuhi cihana
»	Düyek	Ey servi nâzü nevresim
»	Yürük semai	Kastı o şuhun yine âzare mi

Nev'i	İkai	Güftenin birinci mısraı
Acemağiran		
Murabba	Zencir	Meşamı bâtıra buyı güli safa bula gör
Ağır semai	Sangin semai	Ey lebleri gonca yüzü gül servi bülendim
Yürük semai	Yürük semai	Ne hevayı bağ sâzem ne ke- narı keşti mâra

Tarzı cedit		
Murabba	Çenber	İltifatınla gönül şâd olduğu demdir bu dem
Nakış ağır semai	Aksak semai	Ben bendesiyim bendesiyim bendesiyim
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Hâki kademin çeşmimize aynı cilâdır

Şevk efza		
Murabba	Çenber	İrmesin o gihin gevketü vâ- lâlarına
Nakış yürük se- mai	Yürük semai	Seri zülfî anberinin yüzüne nikab edersin
Şarkı	»	Oldu gönül fütade

Ferahfeza		
Kâr	Muhammes	Kasrı Cennet havzı kevser âbı hay
Murabba	Frengi fer'	Ey kaşı keman tiri müjen cânıma geçti
Nakış ağır semai	Sengin semai	Bir dilberi nâdide bir kameti mütesna
Yürük semai	Yürük »	Bu gece ben yine bûlbülleri hâmuş ettim
Şarkı	Aksak	El benimün seni sarmış bi- liyor
»	Yürük semai	Bir verdi rana ettim temağa

Nev'i

İkai

Güftenin birinci mısrası

Sultanı yegâh

Murabba

Zencir

Misalini ne zeminü zaman
görmüştür

»

Hafif

Canü dilimiz lutfi' gehinâh
ile mamur

Ağır semai

Aksak semai

Nihan ettim seni sinemde ey
mehpare cânımaınNakış yürük se-
mai

Yürük semai

Şâd eyledi cânü dilimi şâhı
cibanım

DEDE HÂMÎT EFENDİ

Nazîf Zade Ahmet Hâmit Dede Efendi 1165 (1701) İstanbul'da doğmuştur. 1187'de Kethuda kalemine memur olmuş bazı mühim vazifelerde bulunduktan sonra Galata Mevlevihanesi şeyhi meşhur gair Galip Dedeye intisap ederek memuriyet hayatından uzaklaşmış. Yeniköy'deki yalısında inzivaya çekilmiştir. Gayet güzel ta'lik yazarmış. Galata Mevlevihanesinde Hamamî Zadeden musiki eserleri geçen Dede Hâmit Efendinin bazı parlak eserler de bestelediği söylenmekte ise de zamanımızda bu eserleri bilen kimselere henüz tesadüf edilememiştir. 1248'de vefat etmiş, Eyübde Hazreti Halit civarına defn olunmuştur.

DELLÂL ZÂDE İSMÂİL EFENDİ

Saray Kapıları Dellâlî Mustafa Ağanın oğludur. 1222 (1807) de İstanbul'da Sarıgözel mahallesinde doğdu. Mahalle mektebine devam ettikten sonra sesinin güzelliğinden dolayı Hamamî Zade İsmail Dedenin talebeleri arasına katıldı. İlk günlerde istidadı anlaşıldığından Dede taliminde itina gösterdi. Onun iltimasıyla Enderuna kaydolundu. Bir müddet sonra babası öldüğünden ailesinin geçimini temin etmek mecburiyetinde kaldı. İkinci Sultan Mahmud, çavuşluk rütbesiyle saray müezzinleri arasına alınmasını irade etti. Saray hanendelerinden Hâşim Beyin ablasına karşı izhar ettiği şiddetli muhabbetin dedikodusu saray muhitine de yayıldığından, zavallı İsmail saraydan uzaklaşarak ötedeberide birkaç ay serseriyane dolaftı. Vakai Havriye diye anılan Yeniçeri ocağının kaldırılmasında ırz ehlini sancak altına davet için tâyin olunan münadiler bağırmaya cesaret edemedikleri halde Dellâl Zâde, zorbaların yanında bile davetten korkmamış, sesi yettiği kadar bağırarak gösterdiği hizmet Padişahın memnuniyetini mucib olmuş ve bol maaşla musabibi şehriyâti unvanı verilerek saraya tekrar alınmıştır.

Üstadı Dede ile hacca gitti. Dedenin Hicazda vefatı üzerine 1262 de İstanbula döndü. Sultan Abdülâzizin zamanında müezzin başlığına tâyin edildi. 1286 (1869) da vefat etti. Beşiktaşta Yahya Efendi türbesi civarına defnedildi. Çok değerli bestekârlarımızdan bulunan Dellâl Zâde eserlerinin çok güzellerinden biri olan Yegâh faslını yaptıktan sonra bazı kimseler Dedeye bir Yegâh faslı da siz yapmanız demişler «Ben Dellâl Zâdenin yegâh faslı üstüne başka beste yapmam» cevabını verdiği söylenilmektedir. Dellâl Zâde gayet hiddetli ve tiryaki bir zat idi. Bir musiki meclisinde Nühüft beste okunurken kızıp okuyanları susturarak afyonu atıp çubuğunu birkaç defa çektikten sonra besteyi fevkalâde letafetle okumuş, dinleyenleri hayran etmişti.

Leon Hancıyanın ifadesine göre. Dellâl Zâdenin hiddeti pek meşhur imiş: Bir gün Sultan Abdülmecidin huzurunda bir beste okurken güya bir yerinde hata etmiş ve sonradan musikai hümayun feriki olan Necip Bey (Paşa) «Aman dikkat ediniz o nağmeyi yanlış yap-tınız» deyince Dellâl Zâde hiddetlenerek «Haydi oradan.... bana mu-siki mi öğreteceksin» diye bağır-mış.

Dellâl Zâde, orta boylu, zayıf, karagözlü, kırsakallı imiş. İki kızı olup büyüğü kendisinden on sene sonra vefat etmiş, küçüğü Ferdane Hanım ise 1898 senelerinde vefat ederek babasının yanına defne-dilmiştir.

Dellâl Zâdenin mezar taşı kitabesi

Şahı devrana müezzin başı iken nagehân
Hâcî İsmail Efendi eyledi azmi beka
Şöhreti Dellâl Zâda kendisi âli cenab
Hakkına her dem Büzürgü Köçek eylerdi senâ
Kendisi bir perdede üstat idi kim etmeğe
Kaadir idi zühreye talimi esvatı Sabâ
Gûş edince nağmei emri celili ırcı
Eyledi tekmil nevâyı ömrünü ol binevâ
Bezmi ukbada ilâhı rusiyah etme anı
Güftguyı ehli mahşer ola musîkar ana
Daneî eçkimle Hâfız bir düğürdüm tarihîn
Huldü Dellâl Zâdeye dâim mekân ide Hüdâ

DİKRAN ÇUHACIYAN

Garp musikisi ile de meşgul olan Dikran Çuhacıyan 1836 da doğmuştur. Şark musikisi ile Garp musikisini ilk defa birbirine mezcederek birkaç operet yazmıştır. «Arifin hilesi», «Leblebici Horhor Ağa», «Köse Kâhya», «Olempiya», «Zemire» adlı operetlerinden bilhassa «Leblebici Horhor Ağa» adlı operet meşhurdur. 1874 senesinde Ağyazar Melikyan ile birlikte bir tiyatro kurarak İstanbul ve Beyoğlu semtlerinde çalışmaya başladı. Oldukça rağbet gördü. Fakat bu yeni tiyatro heyeti bir müddet sonra dağıldı. «Zemire» adındaki operetini Paris sahnelerinde oynatmak istediye de muvaffak olamadı, İzmir çekildi.

10 Mart 1898'de sefalet içinde vefat etti. Cenazesinde kendi beslediği «Ölüm marşı» çalınmıştır.

DÜRRİ TURAN

1883 tarihinde İstanbul'da Eski Ali Paşada büyük pederi Maliye muhasebecisi Haşmet Efendinin konağında doğmuştur. Babası, Haşmet Efendinin oğlu Maliye kuyut kalemi memurlarından Safvet Beydir. Hamamı Zâde İsmail Dede Efendinin kızı Fatma Hanımla evlenen Ahmet Dürri Bey, Dürri Turanın büyük dayısıdır.

Musiki geçeresi itibarıyla Dürri Turan, Türk musiki tarihinin büyük bir şahsiyeti olan Dede Efendiye mensuptur. Dayısı Esat Beyin evinde toplanan musikînasların yaptıkları klâsik fasılları dinlemek suretiyle ilk musiki zevkini oradan alan Dürri Turan, mahalle mektebine devam ettiği sırada sesinin güzelliğinden ilâhici bağı oldu.

1902 de Mercan idadisindeki derslerine devam ederken bir tarafa da akrabasından ressam ve musikînas Doktor Hikmet Beyden bazı musiki eserleri geçmiş ve o sıralarda Beylerbeyindeki evine sık sık gelen Enderunlu Ali Beyden de aldığı derslerle musiki bilgi-

Dürri Turan

sini ilerletmiştir. Mercan idadısının ikinci sınıfında iken Hacı Arif Bevin değerli talebelerinden Adliye Mezahip kalemi Başmümeyyizi Servet Efendinin oğlu Saip Beyle tanışmış o da arkadaşını babasına götürmüş. Servet Efendi Dürri Turanda gördüğü musiki kabiliyetini beğenerek on sekiz sene zarfında altı yüzden fazla eser meşk etmiştir.

1905 de Darülfünun Edebiyat Fakültesine girdi O aralık Beykoza sayfiyeye gelen ve tanburi Ali Efendinin mahdumu tanburi Mahmut Aziz Bevin çıraklarından Ziraat Bankasında mümeyyiz Kenan Beyden tanbura bağladı. Yine Beykoza gelen süvari yüzbaşlarından ressam Tahsin ile meşhur tanburi Cemil Beyden de bir hayli istifade etti. 1908 de tanburi Cemil Beyden ders almakla beraber Zekâi Zade Hafız Ahmet İrsoy ve Rauf Yekta Bey ile de tanışmış ve musiki bilgisini genişletmiştir. Darüelhanın kuruluşundan bir sene sonra tanbur dersi hocalığına tâvin edilmiş ve bir aralık tasnif heyetinde de âza olarak çalışmıştır. Folklor araştırmaları için teşekkül eden heyetle Anadolunun birçok şehirlerini dolaşan Dürri Turan oralar-
dan birçok orijinal halk şarkılarını toplamış ve bu eserleri plâklarla tesbit etmiştir Şimdi konservatuvar tasnif heyetinde üye bulunmaktadır. Ellive yakın saz ve söz eserleri vardır.

Hamami-zade İsmail Dede ile musikişinas Sadık Ağanın da musiki ruhunu tevarüs eden Dürri Turan'ın musiki mahfuzatı büyük bir değer taşımaktadır. Bu eserlerin notalarını bastırmak musiki tarihî bakımından bir vazifedir.

EKREM KARADENİZ

Şark edebiyatının değerli bilginlerinden avukat Mustafa Hulusi Efendinin oğludur. 14 Şubat 1904 tarihinde Rize de doğdu. 1933 senesinde Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra İnhisarlar Umum müdürlüğünde vazife aldı. Bir teftiş seyahati esnasında geçirdiği bir kaza neticesinde gözlerinin görme kudreti yüzde doksan dokuz kayboldu ve emekliye ayrıldı.

Ekrem Karadeniz

Kendisinden aldığımız hal tercemesinde diyor ki: «Musikiye 12 yaşında üd ve kanun çalmakla başladım. Türk musikisi üzerinde esaslı çalışmalarım Cerrah Paşa Güllüni Musiki mektebi sahibi üstat merhum Abdülkadir Beyin derslerine bağladıktan sonradır. On se neden fazla kendilerinden feyiz aldım. Hocam merhum Abdülkadir Töre ile çalışarak hazırlamaya başladığımız Türk musikisi nazariyatına ait eserhaytında tamamlanamamıştık. Üstadım vefatından evvel bu kitabı bendenize hediye etmişti; bu eser üzerinde o zamandanberi devamlı surette çalışmaktayım. Türk musikisinin bestekârlık kısmında da çalışarak şarkı ve saz eserlerinden yirmi kadar eser besteledim »

Ekrem Karadeniz bugün Sahaflar çarşısındaki kitapçı dükkânında kendi musiki nesline mensup bazı zevat ile musiki konuşmaları yapan mahviyetkâr ve değerli bir şahsiyettir. Örnek olarak güfte ve bestesi kendisinin olan bir ilâhisini alıyoruz.

Bestenigâr ilâhî

Usl Düyek

İçimde sönmiyen aqınla mestim yâ Resûlellah
Nazar etmem cihana meyli kestim yâ Resûlellah
Periğan Ekrem'in hali medet kıl zâhirü batın
Bırakma her iki âledme destim yâ Resûlellah

EMİN EFENDİ

Eski Ali Paşada Hırkai şerif camisi hatibi hafız Eyyüp Sabri Eefendinin oğludur. 1884 de Tophanede Defterdar yokuşundaki evde doğdu. Mülkiye mektebininin idadi kısmından mezundur. İki sene kadar da Hukuk mektebine devam etti. Umumi Harp senelerinde

Emin Efendi

800 kuruş maaşla Erkân Harbiye Harita gubesi hattatlığına getirildi. Az zaman sonra mümeyyiz olarak maaşı 3000 kuruşa çıktı. Meghur nayzen Aziz Dede ile. Hakkı Dededen ney meşk etti. Garp notasiyle Hamparsum notasını ve musiki nazariyatını Rauf Yekta Beyden öğrendi. Zekâî Dedenin oğlu Ahmet İrsoy ile Galata Mevlevihanesi kudümzen başını Afyonkeş Raif Dededen [1] Mevlevî âyinlerini ve bazı ilâhiler meşk etti. Meghur bestekâr Bolahenk Nuri Bey merhum ile Hafız İshak Eefendinin oğlu Altıncı Belediye Dairesi muhasebecisi musikîinas Sadık Beyden de bir hayli muşiki eserleri geçti, tekkelerin kapatılışına kadar Galata mevlevihanesinde nayzen başılık vazifesini gördü.

Duçar olduğu hastalıktan kurtulamıyarak 1945 tarihinde vefat etti, Eyüp kabristanına defnolundu.

Damga müdürlüğünden emekli, Osmanlı kültürünün nâdir mümessillerinden Nüzhet Beyin tarihi:

Yazdım üç ihlâs ile tarihini
Ettim ihda mümininin ruhuna
Alemleri ukbaya uçtu hû devüp
Fatıha Mehmet Eminin ruhuna

[1] Afyonkeş namıyla tanınan Raif Dede Galata Mevlevihanesi kudümzen başını idi. Ramazanlarda Bayezit camisinin bahçesinde pastırma satardı. Afyonu fazla kaçırp yarı uyku halinde satış yaparken bazan ekaik tertarmış. Bu halden şikâyet edenlere "Kandı değil, bazan oluyor işte, fazla verdiğim zamanlar daha çok ne yapalım, Allah fazla verdiğimden alını, ekaik verdiğime versin" dardı. Çok şakaet idi. Mutripda yarı uyku halinde kaldığı kudümde esulleri hiç kaçırmazdı.

(Emin Dede'yi ilk defa Bahariye Mevlevihanesinde büyük dayım Şeyh Hüseyin Fahrüddin Efendinin kütüphaneli odasında gördüm. Kibar yüzlü idi; mülayim bir ifadesi vardı. Emin Dede, Şeyhi Hüseyin Dede Efendi nay çalarken vecde gelir, sandalyeden kalkar, yere oturur dizlerini öper, o büyük üstadı bayranlıkla dinlerdi. Bilgisi nayzenliğine müraccahtı, en çok faydalandığı musiki hocası Sadık Beyle yaz günleri Bayezit camisinin yıllar görmüş çınarı altında çay içer, eski günleri yâd eylerdik. O ekseriyetle hocası ile sertçe ve biraz da istihzalı konuşur, Sadık Beyi kızdırmak için elinden geleni yapardı. Bir gün düğâh mekâmı münakaşası uzun sürmüş, Emin Efendi enfiyevi, Sadık Bey de nargileyi tazelemişti. Emin Dede emsaline nadir tesadüf edilen faziletli, namuslu insanlardan idi. Bir sabah yolda bulduğu mühimce bir parayı nereye vereceğini kararlaştırmak üzere eve getirmiş. Validesiyle konuşarak gazeteye ilân vermişler. Sahibi çıkmadığı için, parasını cebinden vererek tuttuğu bir araba ile Darülaceze götürdü. Senet mukabilinde oraya yatırdı, on günden beri devam eden üzüntüsü de sona erdi. Ruyi İrak, Suzi Dil, Sûznâk mekamlarından peşrevleri, Neva ve Segâh saz semaileri vardır. A. A.)

EDHEM EFENDİ (Şeyh)

Kadıllardan İsmail Hakkı Efendinin oğludur. 1277 (1860) de Fatih'te Hoca Hayrettin mahallesinde doğdu.

İbrahim Edhem Efendi Fatih'te Hafız Paşa mektebinde ilk tahsilini bitirdikten sonra sütbabası Şeyhulislâm Kara Halil Efendinin defâletiyle Mabeyin muzikâsına girmiş ve askeri vazifesinden tezkiye aldıktan sonra Defteri Hâkaniye devam etmiş ve 1332 (1913) de emekliye ayrılmıştır. Musikiye olan merakı dolayısıyla zamanının tanınmış musiki bilginlerinden uzun müddet musiki eserleri geçmiş, bir aralık Fatih'te Hafız Paşa kıraethanesi bahçesindeki odada musiki dersleri verirken ikinci

Edhem Efendi

Abdülhamidin bir iradesiyle bu musiki topluluğu dağıtılmıştır. Bergüzarı Edhem adıyla (1886) 1304 te basılmış bir eseri vardır.

Bu eserde bestekâr Hacı Faik Bey ile muallim Nacinin birer takrizleri vardır. Muallim Nacinin söylediği kıta:

Gûş et nevayî Edhemi lâıyk değıl midir
Erbabı nâğme etse vücudiyle iftihar
Meydana koymamış turalım başka bir eser
Olmaz mı hüsnî tabına bürhan şü Bergüzar

Hac farızasını ifa için Mekkeye gittikten sonra dönüşte Medineye de uğramış orada ilk defa olarak Türkçe mevlit okumuştur.

Bir aralık Edirnekapısı civarında Kefeî tekyesi geyhliğinde de bulunan Şeyh Edhem Efendinin vefat tarihi kesin olarak belli değildir. Birçok şarkı ve ilâhileri vardır. 1295 (1878) tarihinde ilk bestelediği Nihavent şarkı, her zaman okunan eserlerden olduğu için aynen buraya alıyorum:

Gönlüm yine bir ateşi hicrana dolağı
Sevdayı muhabbet bağına gör neler açtı
Bu hali perîşanıma düşman bile geçti

Nakarat

Sevdayı muhabbet bağına gör neler açtı

Eyyubi Ali Rıza Bey

EYYUBİ ALİ RIZA BEY

Byyubi Mehmet Efendinin oğludur. 1296 (1878) da Eyyübde doğdu. Babası Eyyubun tanınmış musikişinaslardan olduğu için evi ufak bir musiki meşkhanesi halinde idi. Ali Rıza çocukluğunu bu musiki havası içinde geçirdi; babasından sonra ilk musiki hocası muzikalı İsmail Hakkı Beydir. Göndermiş olduğu hal tercemesine ait yazıda musikiye intisabını şu şekilde anlatıyor:

«İsmail Hakkı Beyin karşısına çıktığım vakit bana ilk sözü musikiyi sever misin? suali olmuştur. Sustum, sükût ikrardan gelir

fehvası mucibince hocam derhal intikal etti ve hemen bana Türk ak-
sağı usulünü öğretmekle beraber Nihavent makamında yeni yaptığı bir
şarkıyı da meşk etti; on beş dakika geçmeden şarkıyı öğrendim, üstad
memnun olarak halkı tedsisine aldı. Hocanın derslerine devam
bağladım. Mevritiyetin ilânında Şehzade başında Fevziye kıraathanesi
üstündeki binada «Musikii Osmani Cemiyeti» namıyla bir cemiyet
kurdu, sonraları bu cemiyet mektep halini aldı. O zaman benim sem-
tim Eyüpta olması ve derslerin de geceleri yapılması dolayısıyla duru-
mum zorlaştı; gidip gelme güçlüğü baş gösterdi Üstadımın delâleti ve
Maarif Nezaretinin ruhsatnamesiyle Musikii Osmani Mektebi Eyüp
Sultan gubasını kurdum. Bu müesseseden yetiştirdiğim talebelerle hayır
cemiyetleri yararına konserler verdim. Umumi Harbte Askeri Müze
Müdürü Merhum Ahmet Muhtar Paşanın idaresinde bir Mehter mu-
sikisi kuruldu. Bu heyette Baş Mehter olarak çalıştım. Dini ve lâdini
olarak yüzden fazla musiki eserlerim vardır.»

İstanbul Belediye Konservatuarı icra heyeti gelfliğinde bulundu.
Ölüm tarihini ve defnedildiği yeri tesbit edemedim.

EYYUBİ MEHMET BEY

Şahin Bey Zâde denmekle tanınan Mehmet Bey 1219 (1804) da
Eyyüpta doğmuştur. 1240 (1824) tarihinde Harbiye Nezareti mek-
tubı kalemine girmiş, onbeş seneden fazla hizmet ettikten sonra
istifa etmiş ve kendini tamamiyle musikye vermiştir. On iki yaşında
iken Hammai Zâde İsmail Dedenen meşke başhyan Mehmet Bey, Hacı
Arif Bey ve Zekâi Dede gibi değerli talebeler yetiştirmiştir. Dedenin
musiki üslubunu kendi eserlerinde büyük bir hassasiyet ile yagatan
ve Türk musikisine birçok değerli musiki eserleri hediye eden Mehmet
Bey, kendisine evlenme teklifi yapılınca «Evlenecek olursam omuz-
larıma büyük bir yük binecek, musikideki namım ve geçtiğim musiki
eserleri kaybolacak; emeklerime yazık olacak» dermiş. 1266 (1849)
da 47 yaşında vefat ederek Eyyüp Sultan türbesi civarında Kadı
Kahvesi yanındaki kabristana defnolunmuştur.

FAİZE HANIM

Lütfü Ağanın oğlu Mabeyinci Faik Beyin kızıdır. 1894 senesinde İstanbulda doğdu. Maarif müfettişlerinden musikişinas Ruhi Beyle evlendi. Tanburi Cemil Bey, Muallim İsmail Hakkı ve Enderunlu Hafız Hüsnüden ders aldı — Bir gün Darüttalimi Musiki bahçanendesî merhum Arap Cemal ile Göztepe'deki köşkünde ziyaretine gitmiştim. O gece, nahif vücudüne yaslanan tanburdan odanın loş köşelerine dökülen nagmelerinin ılık tesiri altında kalkmıştık Tanburu duyarak çalardı. Son zamanlarını pek de iyi geçiremeyen Faize Hanımın içli şarkıları vardır. Şetaraban makamında bestelediği «Bâdei vuslat içilsin kâse-i tanburdan» şarkısı bugün hâlâ zevkle dinlenmektedir. Nihayet ecel ona da ölüm kadehini sundu 1954 Şubatında vefat etti.

FAHRİ KOPUZ

1885 senesinde İstanbulda doğdu. On beş yaşında musikiye bağlandı. güzel sesiyle babasının çaldığı uda refakat ederdi. kendisine sünnet hediyesi olarak getirilen bir armonik ile musikinin tatbik sahasına girdi. İstanbul Vefa Lisesini bitirdikten sonra altı ay kadar Şûrayı Devlet Muzbata kalemine ve bir müddet sonra da Harbiye Nezareti Süvarî Dairesinde tanzif edildi. Birinci Cihan Harbinin başlangıcına kadar orada kaldı. harpten sonra memuriyetten ayrılarak kendini tamamen musikiye vermştir Abdülkadir, Kanunî Nâzım, bestekâr Ziya, Hacı Kırâmî ve Zekâî Dedenin oğlu Ahmet Efendiden ders almış. Tanburi Cemîlden de lâvta öğrenmiş ve Cemilin sazlarına udu refaket etmiştir. Kendisinin kurduğu Darüttalimi Musikiyi on beş sene yaşatmış ve bu heyetle Berlin ve Mısır seyahatler yaparak oralarda konserler vermiştir. Doktor Suphi Ezgi ve Sadettin Arel'den armoni ve nazariyat dersleri almış, birçok sazende ve hanende yetiştirmiştir. Birinc Cihan Harbinin mütareke senelerinde Kaptanzade Rıza Beyin kurduğu operet heyetine Türk sazları ile iştirak etmiştir. Simdi Ankara Radyosunun başta gele elemanlarından. Birçok musiki eserleri bestelemiş çok değerli Bestekârlarımızdandır.

FARUK ARİFİ

1904 yılında Vefada doğmuştur, bestekâr ve hattat Arifi Beyin oğludur. Tahvilini İstanbul Vefa Lisesiyle Maliye Meslek okulunda yapmıştır. Şimdi İstanbul sıbhat müdürlüğünde büro şefidir.

Musiki bilgisini 17 yaşından itibaren Rauf Yekta, Hafız Ahmet, İsmail Hakkı, Muallim Kâzım ve Emin Yazıcı gibi üstatlardan almış, esas sazi olan kemandan sonra Tambur ile de meggul olmuş ve Tanburi Faize Hanımdan ders almıştır. İstiklâl Savaşı'ndan sonra Ankarada kurulan Anadolu Musiki Cemiyetine keman öğretmeni olarak dâvet edilmiş orada birçok hevesli gençlerin yetişmesine hizmet etmiştir. 1948 senesinde Tanburi İzzet, Kemeçeci Halûk Recai ve Neyzen Ekrem Beylerle birlikte Bursa Musiki Cemiyetini tesis etmiştir.

Faruk Arifi

Babasından tevarüs ettiği bestekârlık kabiliyetini inkişaf ettirmek suretiyle birçok şarkılar bestelemiştir. Recep Birkit ve Leman Utku yetiştirdiği talabeleri arasındadır.

FEHİMİ (Cerrah)

İslimyede doğmuş, 1293 (1876) de İstanbula gelmiştir. İlk zamanlarında ziraat ile meggul olduktan sonra Dahiliye Nezareti Muhassebe kalemi mümeyyizlerinden Nafiz Beyden beş yüz kadar ilâhi ve outh beş kadar durak ve Nayı Osman Dedenin mî'râciyesini mekk etmiş, Abdülkadir Töce'den de bir hayli faydalanmıştır. Tekkelerde zakirlik eden Fehmi Efendi sonraları Seyyit Nizam dergâhına baş zakir olmuştur. İstanbula geliğinden bir müddet sonra Çarşıkapısında bir Rum terziden cerrahlık ve bazı ilâçların tatbikını öğrenmiştir. Hastalarına parasız bakar, parasız ilâç verirdi. Bu Rum terzi Abdülkadir Töre'nin ifadesine göre Doktor Aristidi Pağanın babası imiş. Cerrah Fehmi diye anılmasının sebebi budur. Neveser makamında iki beste ve bir ağır semai ile bir Nakış, yürük semai ve muhtelif usullerde şarkılar bestelemiştir. Fehmi Efendi iyi kakıblı, terbiyeli, herkesin iğine

kıvar, orta boylu, beyaz sakallı idi. Eserlerini Abdülkadir Töre notaya almıştır 1935 senesinde kalb hastalığından vefat eyledi; Seyyid Nizam Dergâhı karşısında Hacı Nafiz Beyin kabri yanına defn edildi.

FEHMI TOKAY

1889 tarihinde Üsküdar'da Tabaklar mahallesinde doğdu Divanı muhasebat mürakıplerinden merhum Hüsnü Beyin oğludur. Kendisinden aldığımız hal tercemesinde şöyle yazmaktadır :

Fehmi Tokay

«İlk tahsilimi Üsküdar'da Ravza-i Terakki Mektebinde, orta tahsilimi Toptaşı Askeri Rüştiye ve idadisinde yaptım. 1323 (1907) senesinde Mühendishane-i Berri-i Hümayuna mülhak Hendese-i Mülkiye-i Şahane'ye girdim. Ara yere giren Balkan Harbi ile Birinci Dünya Harbinin devamı müddetince tahsilim sekteye uğradığından mütarekeyi müteakip 1336 (1920) senesinde mühendis mektebinden şehadetname aldım. Sırasıyla, Kocaeli, Ankara, Bolu, Çankırı vilâyetlerinde Mühendis ve Nafia müdürü olarak çalıştım. 1938 senesi sonlarında Nafia Vekâleti Şose ve Köprüler Dairesi reis muavinliğine getirildim. Muhtelif memuriyetlerde bulunduktan sonra yaş haddinden emekliye ayrıldım. Musikiye ilhtisabımın tarihi hemen hemen kendimi hatırlıyacak çağa gelmemle başlar.

Babam musikişinas idi. Güzel kanun çalardı. Evimize o zamanın güzide musikişinaslar toplanırlar, fasıl yaparlardı ve meşk ederlerdi. Bu suretle musiki sevgisini kendi evimde almakla beraber diğer taraftan ihtiyakla devama bağladığım dergâhlarda duyduğum dini nağmeler beni musikinin ta içine götürdü. Musiki

kabiliyetimi takdir eden babamın tevki ile bilgimin artırması için komşumuz bulunan ve evinde musiki meşkleri yapılan Yeniköylü Hafız Hasan Efendi şakirtlerinden Hadi Beyin dersine devama başladım. Ladini musikiye ait eserlerden maada ilâhiler, tevâhîhler, cümhurlar, savtlar ve bilhassa duraklar geçtim. Hocam Hadi Beyden geçtiğim mutena eserlerin cazibesine kapılarak bir iki ilâhi ve durak besteledim. Çok sevdiğim bir meslek arkadaşımın bestelenmek üzere getirdiği bir kıtayı ricasına dayanamıyarak Tahir Puselik makamında besteledim, ilk musiki eserimin güftesi şöyledir:

Gülle hembezmi visaliz gerçi hâr olsak da biz
Gönlümüz benzer bahara ihtiyar olsak da biz
Aşkız mehrulara nezr eyledik can nakdini
Dönmeviz sevda yolundan tarü mar olsak da biz

Şimdiye kadar yüzü mütecaviz eserler bestelemeğe muvaffak oldum .

Yeniçirli Ferit Efendiden edebiyat ve tasavvuf dersleri de alan Fehmi Tokay, merhum hocasını daima hayranlık ve rahmetle anar ona ait menkıbeleri bilhassa onun «Bahri tavilden» yazdığı manzum mektubu dilinden düğürmez Türk, Arap, Farsî dillerinde olan bilgisi ve emsalsiz fazilet ve zekâsı hakkındaki hatıralarını nakletmekten zevk almaktadır. Benim de hocam olan Ferit Efendi hakkında Seyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi maddesinde bazı bilgiler verilecektir. .

Fehmi Tokay musikide klâsik üslûbun bir devamıdır.

FERÂİZCİ ZADE İBRAHİM VEFA

Bursa da Ferâizci zade ailesinden Avukat Salih Efendinin oğludur. Tahminen 1290 (1873) da Bursa da doğmuştur.

Ferâizci Zade İbrahim Vefa

İlk musiki dersini Mülâzımı sanilik ile Şamda bulunduğ u sırada U di Selimden almıştır. 1321 senesinde kolağası olarak iştirak ettiki Yemen - Şhare Muharebesinde şehit olmuştur. Musikideki yaratıcı kabiliyetiyle on beş sene zarfında türlü makamlardan 76 musiki eseri bestelemiştir. Ahengi Tarab, Gülşeni Vefa adında iki makam meydana getirmiştir.

HACI FAİK BEY

Doğum tarihi kesin olarak belli olmıyan Hacı Faik Bey Dellâl Zade İsmail Efendinin talebelerindendir. Meğhur Neyzen Salim Beyin küçük kardegidir. Aksaray Kız Sanayi Mektebiyle Haseki Hastahanesi müdürlüklerinde bulunmuştur. Hacı Faik Bey Bulgurluda Libadedeki köşkünde zatürrieden 1308 de vefat etmiş. Karacaahmet kabristanına defnedilmiştir. Hafız Osmanın ifadesine göre orta boylu, zaif imiş. Muhtelif makamlarda ilâhî, beste ve şarkıları vardır. Yegâh makamında bir Mevlevî âyini de bestelemiştir. Müntehibatı Tercümanı hakikatte Berki imzasıyla (Muallim Naci olacak) deniliyor ki:

«... Hacı Faik Bey Efendi hazretlerinin musikide olan mehareti kâmile si vecd-averi erbabı safa olan beş altı yüz parça mükemmel eserleriyle sabittir. Hele bu defa bir mükemmel Kâr daha vücuda getirdiklerini ıgıttım. Musiky e intisabı olanlar Hacı Faik Beyin bu Kârda göstermiş olduğı mehareti teslim ediyorlar. Dügâh makamında olan bu kârın güftesi de Hacı Faik Beyindir:

Ettim bu Dügâh kârı ehîbbaya hediye
Kim dinler ise Faikı yâd eylemelidir
Erbabı terennüm okuyup daimülevkat
Rûhı selefi ağık ile yâd eylemelidir

HACI HAŞİM BEY

Seyyit Mehmet Ağanın oğludur. 1230 (1814) de Sarıgüzelde doğdu, sekiz yaşında Enderunı hümayuna girdi; musiki hocası bulunan Dellâl Zade İsmail Efendiden meşke başladı, Dede Efendinin derslerine de ayrıca devam eyledi. 1250 de Sovancıbaşı Hacı Emin Ağaya damat oldu. 1264 te hacca gitti. 1265 te musahiplikle saraya alındı. Yalnız fasıl geceleri sarayda bulunup diğer günlerini evinde meraklılara musiki meşkiyle geçirirdi. 1278 de hizmetinden azl edildi. Abdülâzizin cülusunda Müezzinhacıbaşı taâvin olundu. 1282 de Üsküdar'da Tunus Bağında eski Menzilhane mahallesindeki çeşmenin karşısındaki evde oturduğu sıralarda evine ekmek getiren ekmekçi Bağdasar Ağaya biriken borcunu veremiyerek ona mukabil musiki meşk etti. Bağdasar Ağa besteye muktedir olunca bazı eserlerini Haşim Beye tashih ettirir idi. Haşim Beyin eli çok açık idi, her tarafa borçlandı; Bolahenk Nuri Bey ile diğer talebelerine musiki meşkinde «Arka taraftaki odada oturalım, yüksek sesle okumayalım, alacaklılar duvarlar da gelirler, beni taciz ederler» dediği Ali Fuat Beyden iğitilmiştir. Haşim Bey Enderunda iken Eyüpte Bahariyenin karşısında Bektaşî Şeyhi Hafız Babaya ve Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi Hasan Nazîf Dede'ye intisap eylemiştir. 1285 tarihinde vefat etti, kabri Karacaahmette Selimiye'ye giden yolun üstünde ve önünde tulumba bulunan mahallin biraz ilerisindedir. Bağındaki taşa kırmızı fes ve yıldızlı püskül, fesin altında Bektaşî tacı ve tacın altında şu yazı vardır:

Hacı Haşim Bey (*)

*Tarikatı aliyyei nâzenın fukarasından haccı musiki ser sazende-
ganı hassadan Haşim Bey ruhi için lillâhi tealâ fatiha*

Sene 1285 [1]

Haşim Beyin küçük torunu İffet Hanım Üsküdar'da Çarşamba Tekkesi Şeyhi Hayrullah Tacüddin Efendinin zevcesidir.

(*) Bu fotoğraf Reuf Yekta Beyin koleksiyonundan alınmıştır.

[1] Yolun tesviyesinde mezarı kaldırılmıştır, saraya nakl-edildiği öğrenilmedi.

Türlü ika ve makamlarda değerli eserleri ve Haşım Bey Mecmuası adıyla anılan basılmış bir şarkı mecmuası vardır.

Haşım Bey bahçe meraklısıydı. Deli Salim Bey Zade Üsküdarlı Karantinacı İsmail Bey [1] çocukluğunda meşke gittikçe Haşım Bey, bahçesindeki çiçeklerin otlarını yoldurur, sebzeleri sulattırır, ondan sonra bir şarkı geçermiş.

HACI KİRAMI EFENDİ

1840 ta İstanbul'da Mevlevihane kapı mahallesinde doğdu, Hacı Faik ve Bolahenk Nuri Beyden birçok nefis ve kıymetli eserler meşke etti. Harbiye Nezareti memurlarından olan Hacı Kırâmî Efendi Taşkasaptaki kahvehanede meraklılara musiki dersleri verirdi. Elli yıllık Türk musikisindeki ifadeye nazaran Asaf Paşa Sürre Emîni olunca Abdüsselâm Dergâhı Şeyhi Yahya Efendi ile Kırâmîyi beraber hacca götürdü. İkinci Abdülhamit zamanında Veliâht Reşat Efendinin başmüezziliğinde bulunduğundan mimlendi ve yalnız başına yaşımaya mahkûm oldu. Yanına kimse gitmez ve kendisi de kimse ile görüşemezdi. Sesi çok tatlı idi. Tekkelerde zâkirlik eder, gayet güzel durak okur idi. Bir hayli ilâhî ve şarkıları vardır. Sultan Reşadın cülusunda başmüezzîn olacağını ümit etmiş ise de muvaffak olamadı. Geçim durumu pek fena idi. Bir taraftan da kızını evlendirmek için karşılaştığı mahrumiyetler ve karısından gördüğü hakaretler karşısında âsası buzularak evinin bahçesindeki dut ağacına kendini asmak suretiyle 1908 de intihar etti ve Mevlevihane kapısında Bağdatlı namıyla anılan kabristana defnedildi.

En son şarkısı Hicazkâr makamından «Şeb ta seher su gibi çağlar ağlarım» imiş.

HAHAM AĞA

İsmi Avram Mandildir. 1245 (1829) de Hasköyde Gül-Sokağındaki hanesinde doğdu. Babası da hanende olup Hasköy Sinagogunda Haham idi. Hayatının ilk zamanlarında yaymacılıkla meşgul oldu.

[1] Nayzen Halil Canın tahkikatına göre kuvvetli ve gür bir sese sahip olan karantinacı İsmail Bey lâubali meşreb, derneş ve sesinin güzelliği itibariyle emsaline nâdir temadûf edilen musikiînasılardan imiş.

1266 da babasının yerine hahamlığa tâyin olundu. Hem hahamlığa hem de Dellâl Zadeden meşke devam etti. 1269 (1852) da Üsküdarlı Hacı Haşim Beye devamla pek çok eser geçti. 1288 (1871) de Santuri Edhem Efendinin Tophanede Firuz Ağa mahallesinde açtığı meşkhaneye üç sene kadar devam etti. 1296 Galata Mevlevihanesi Şeyhi Antaullah Efendiye meşk için haftada bir iki gün devam ederdi. Musiki eserlerinden pek azı bize kadar gelebilmiştir. 1299 da 54 yaşında vefat etti. Kuzguncukta Musevi mezarlığına defnedildi.

HAFIZ HÜSNÜ (Enderunlu)

Hafız Memhmet Hüsnü Efendi Üsküdar'da Harem iskelesinde Mehmet Tahir Efendi Camii İmamı Hafız Mehmet Efendinin oğludur. 1275 (1858) de Üsküdar'da Selimiye mahallesinde Tekke sokağındaki evde doğdu. Mahalle mektebinden sonra Enderun Mektebinde okudu. 1292 de 83 kuruş maaşla Hırkai Saadet Dairesi müezzinliğine tâyin, beş sene sonra 40 kuruş zam ile Enderun Mektebi Kur'anıkerim muallimliğine, 1304 de müezzinlik üzerinde kalmak üzere 100 kuruş zam ile Hırkai Saadet hademeliğine, 1318 de Hırkai Saadet ikinci imamlığına getirildi. Son maaşı 750 kuruş idi. Enderun'da bulunduğu sırada Sermüezzîn Rifat Bey ile Hacı Faik Beyden musiki dersleri aldı.

Pek güzel şarkıları vardır, her ne okursa duyarak okurdu. Mevli't okumaktaki hususiyeti ve kısık sesi ile gösterdiği makam geçkileri bütün dinlivenleri vecde getirecek kadar içli idi. Edirnenin kurtuluşu gününde Selimiye Camisinde okuduğ ilk ezan ve mevlitte ağlamayan kimse kalmadı. Boğazındaki bir hastalık dolayisiyle sesi kısık kalmıştı. Sultan Mehmet Reşat tarafından ameliyat yaptırıldı ise de hiçbir faydesi görülmedi, içkiye düğkün idi.

HAFIZ OSMAN

1840 da Musulda doğmuştur. Üvey validesinin ihanetine uğramış, kaatil kadın bir yağındaki yavrunun gözlerini hiç eli titremeden kör etmiştir. Musikye karşı gösterdiği derin alâka ile üstat Zehâî Dede ve Bolahenk Nuri Bey, Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Nâîî Hüseyin

Fahrüddin Dede Efendiden bir hayli müstefit olmuştur. Keskin bir zekâya malik ve şair ruhlu idi. Kendisine mahsus bir tarzda kanun çalardı İrticalen yaptığı dua ve okuduğu hutbelerde inşadın bütün inceliklerini tatbik ederdi. Çenberlitaşta açtığı bir kitapçı dükkânında musikişinaslar toplanıp musiki sohbetleri yapardı: a'ma olmasına rağmen gayet güzel domine oynar, camsız saatini eli ile yokliyerek zamanı tâvinde hiç geçmez idi. Mevlevî tarikatına mensup idi. Bir kısım mevlevî âyinleri ezberinde idi. (Kemani Ömer, Kapıyarık Hüsamettin, babam Hafız Şevki Bey, Bestenigâr Ziya Bey bir de bu hakir, Şeyhulislâm Sahip Molla Bevefendinin İncir Köyündeki yalısında haftada bir gün toplanır, yemekten sonra musiki fasılları yapardık. Bu fasıllara Musullu Osman da kanun ile iştirak eylerdi Bir akşam Musullu Osman yemeğe geç kalmıştı, herkesin tabağındaki pisi balığı mis gibi kokarken Hafız Osman Efendi geldi. Aynı cins balık bitmiş olduğundan ona uskumru balığı getirdiler. Koku alma kuvvetinin yardımı ile tabağındaki balığın pisi balığı olmadığını anladı Derhal uşağa: «Oğlum, bu balık başka balık» dedi. 1917 de Bağdadda kendisine tesadüf ettim. Hiç konuşmadan elini öptüm. elimden tuttu ve beni tanıdı). Hüzsam, Nihavent, Bestenigâr, Saba, Hüseyini, Rast makamlarından içli güzel şarkıları vardır. Ölüm tarihi kesin olarak tesbit edilememiştir.

HAMPARSUM LİMONCIYAN

Hamparsum notası adıyla tanınan notanın bulucusu olmak üzere meghurdur. Harputlu Sergisin oğludur. 1768 de Beyoğlu Ağacamii Çukur sokaktaki evde doğdu. Fakir bir ailenin çocuğu olan Hamparsum, ilk tahsilini yaptıktan sonra bir terzinin yanında çırak olarak çalıştı. 1800 tarihlerinde Kuruçeşmede yalıları bulunan musiki meraklısı Düzyan ailesiyle tanıştı. Düzyanın yalısı bir musiki meşk hanesi halinde idi. Zamanının meşhur üstatları orada toplanarak fasıl ve meşk yaparlardı. Düzyan, Hamparsumu himayesine aldı. Kilise musikisini de iyi bilen Hamparsum zamanının musiki konservatuvarı mahiyetinde bulunan mevlevihanelere de devam ederek Düzyanın yalısında başladığı Türk musikisi nazariyat ve amelîyatını genişletiyordu. Bu esnada Beşiktaş Mevlevihanesinde kudümzenbaşı bulunan meghur Hamami Zade İsmail Dede ile görüşmek ve onun tükenmez musiki kaynağından faydalanmak istiyordu Her çarşamba günü Beşiktaş Mevlevihanesine devam ediyor, İsmail Dede Efendinin yanına

girmek için çareler arıyordu. Bir çarşamba günü emeline nail oldu. Dedenin talebeleri bu musiki âşkını Dedenin huzuruna çıkardılar. Dede, Hamparsumun bazı hususi işaretler kullanmak suretiyle musiki nağmelerinin zabtında gösterdiği mehareti takdirle karşıladı. Gerçi Dede Efendi, Nâsir Abdülbaki Dedenin ihdas ettiği musiki işaretlerini (notayı) daha evvel de biliyordu, lâkin Hamparsumun bu işaretlerini daha kullanışlı buldu. Onu derslerine kabul etti ve kendisine birçok kıymetli eserler meşk etti. Hamparsum Begiktaş Mevlevihanesinin müdavimleri arasına girdi. Himayesinde bulunduğu Kuruçeğmeli Düzyanın vefatı ile eski debdebe, eski ahenk bitti. Geçimini temin için kliselerde yeni bulunduğu nota usulüyle ders vermeğe mecbur oldu. Zavallı adamın bu yeni buluşlarını çekemiyen kilise adamları ile arası açıldı ve kiliselerde Türk musikisi esaslarına dayanan derslerden ayrılmak mecburiyeti hâsıl oldu. Hayatını Hasköydeki evinde musiki sevenlere ders vermek suretiyle ikmal etti. Hamparsumun bir hayli eseri vardır; Rast ve Beyati Arban makamındaki musiki eserleriyle, birçok kilise ilâhileri meşhurdur. Hamparsum biraz tanbur ile de meşgul oldu. Altı çocuğu vardı, oğullarından Zenop zamanının tanınmış neyzenlerinden idi. Hamparsum 1839 da Hasköyde vefat etti, cenazesi Beyoğlunda Sürp Agop mezarlığına nakledildi. Türkçe olarak yazdığı kuvvetle rivayet edilen kendi hal tercemesini bulmak kabil olamadı.

HASAN SABRİ (Udi)

1282 (1865) de Üsküdar'da doğdu, Sertabip Rağit Pağanın oğludur. Ud hocası Begiktaşlı Cemil Beydir. Maarif Nazareti Sicil kalemi memurlarından olup son zamanlarda gözlerinin bozulmasıyle memuriyetine devam edememiş. Megrutiyyette tazminat verilerek kadro harici bırakılmış. 1338 de vefat etmiştir. Tahsili hususidir. Birçok şarkıları vardır, bunların arasında bilhassa hiç unutulmıyan İsfahan makamından (Sende mi hâlâ esiri zülfiyar olmaktadır) şarkısıyla Bestenigârdan

Udi Hasan Sabri

(Her dem sözüm efsus ile evvah olacaktır) şarkılarıdır. Hasan Beyin eski eserlere sıkı bir bağlılığı vardı. Herhangi bir eserin gerek söylenişinde gerek alınışında en ufak bir değişikliğe bile tahammül edemezdi (Sahibi isteseydi eseri öyle yapardı) derdi.

Hasan Bey, ahlakının temizliği ve hareketlerinin sadeliği ile kendisini çok sevdirmişti.

HÜSAMÜDDİN DEDE

Ahmet Hüsamüddin Dede Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Salâhuddin Dede Efendinin eniştesi ve dergâhın ahçıbaşı Hacı Arif Dedenin oğludur.

Hüsamüddin Dede

Dede Efendinindir.

1255 (1839) tarihinde doğdu. Dergâhın şeyhi meşhur Osman Salâhuddin Dede Efendiden tasavvuf ve edebiyat dersialmış sonraları Osman Salâhuddin Dede Efendinin işaretleriyle Lâküb Şeyhi Niyazi Efendi merhuma da intisap etmiştir. Mevlevihane usul ve kaideleri üzere hizmette bulunduktan sonra dergâhın ahçıbaşı ve kudümzenbaşısı oldu. Musikiyi kimlerden meşk ettiği öğrenilemedi. Rebab çalmakta mahir idi. Birkaç ilâhî ile Rahatülervah makamında bir mevlevî âyini vardır. Meşhur musikişinas Zekâî Dede Efendi Ahmet Hüsamüddin Dedeye hürmet ederdi. Musikide olduğu gibi edebiyat ile de meşgul olmuş ve şiirde Na'zî mablasını kullanmıştı. Şiirlerinin çoğu kavgbolmuştur.

Asariye hatibi denmekle meşhur İbrahim Efendi tarafından betelenen şu şarkının güftesi Ahmet Hüsamettin

Şarkı

Ey servi kadim bağı letafette fidanım
Şevkinle senin hoş geçiyor şimdi zamanım
Guyaki bahar oldu yine vakti hazanım

Nakarat

Sen tazeledin ömrümü ey taze civanım

(Öölüm hamî zülfünde iken sünbüle bakmam
Pervane gibi kendimi her âteşe yakmam
Gül geçse, çemen solsa da ben zevki bırakmam

Nakarat

Sen tazeledin ömrümü ey taze civanım

HÜSEYİN FAHRİ TANIK

Lofça Maliye memurlarından İbrahim Efendinin oğludur. 1288 de Lofçada doğdu. 1293 (1876) de İstanbul'a geldi. Darülfefakaya kaydedildi. 1312 de şahadetname alarak Padişahın iradesiyle, dört yüz kuruş maaşla Posta ve Telgraf Nezaretine memur edildi, muhtelif memuriyetlerde bulundu. İstanbul Posta ve Telgraf Baş müfettişliğinden emekliye ayrıldı.

Hüseyin Fahri Tanık

Hüseyin Fahri Tanık musikiyi Zekâî Dededen öğrendi. Alafranga ve Hamparsum notalarını da bildirdi. Bir hayli musiki eserleri besteledi. Tarzı Bihin ve Tanık adları ile yedi iki makam meydana getirmiş ve bu iki makamdan bir iki eserde yapmıştır. Hüseyin Fahri Tanık 1953 senesinde seksen iki yaşında Çamlıca'da Altunî Zadede Abdülkerim Paşa köşkünde vefat eyledi, Karacaahmede defnolundu.

HÜSEYİN FAHRÜDDİN DEDE EFENDİ

• Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi Yenişehirli Hasan Nazif Dede Efendi'nin oğludur. H. 1270 (1853) senesi Muharreminin on ikinci çarşamba günü Beşiktaş mevlevihanesinde doğmuştur. Babasının 1278 senesinde vefatı üzerine o zaman Konyada çecelebilik makamında bulunan

Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi

lunan Sadrüddin Çelebinin tensibiyle dergâhın meşihatına, râyin edildi. Yaşının küçüklüğü sebebiyle de meşihatı vekâletine Hacı Rağit Dede getirildi. Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi ilk ve orta tahsilini bitirdikten sonra zamanının meşhur âlimlerinden Mağnisalı Hüseyin Hilmi Efendiden Arapça ve Abdülfettah Belhî Efendiden Farsça dersleri almış ve bu malûmatını eniştesi Yenişehirli Şair Avni Beyin verdiği tasavvuf dersleriyle de zenginleştirmiştir. Meramını ifade edebilecek derecede Fransızcaya vâkıf olan ve bilhassa musiki sahasında tam bir bilgin olmak üzere tanınmış bulunan Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi Bahariye dergâhının tam mânası ile son şeyhi idi. Güzel yüzünün, nuranî çehresinin, nükteli sözlerinin ve ahenkli ifadesinin karşısında hayran olmamak kabil değildi. O, dergâhta, Mevlânanın gezen

ruhu, İtrinin, Kutbünnayî Osman Dedenin nağmeleri idi. Hemşirezâdesinin çaldığı piyanonun yanında Mansur neyi ile çaldığı peğrevlerin ses asaletini, bugün artık hiçbir ney çalandan duymak kabil değildir, neyden çıkarttığı o lâhuti ses bugün çok yazık ki yok muştur. Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi Nayzen Yusûf Pağanın çırağıdır Yusûf Pağanın babası, şevkefza saz semaisinin sahibi Nayzen Sait Dede Efendiye yetişemediğini her zaman teessürle söylerdi. Beşiktaş'tan Maçkaya, Maçkadan Bahariyeye taşıdığı babasının bozulmuş yan na'gı ile, ondan evvel Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi olan Sait Efendinin kemikleri bugün yürekler acısı bir halde, bir çöplük manzarası arzeden Bahariye Mevlevihanesinin denize yakın yerindedir.

Hüseyin Efendinin Nayzen Said Dede Efendiye karşı büyük bir hürmeti, büyük bir hayranlığı vardı. Bayram namazlarından sonra açılan türbeye ilk giren Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi evvelâ babasını, sonra Şevk Efza semaisinin sahibi Said Dede Efendiyi ziyaret ederdi. Musiki bilgisini büyük bir hassasiyet ile tatbik eden Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi bu bilgiyi Mutaî Zade ile Zekâî Dedenin tükenmez menbalarından almıştır. 1955 senesinde Mevlânânın huzurunda okunan Acem Ağırân âyini şerifi Mevlâna âşklarını heyecanla titreten, gözyaşları döktüren muazzam bir eseridir. Hüseyin Fahrüddin Dede Efendinin bu âyinine, bu mazhariyet kâfidir. Bu âyinde nağmelerin mâna ile olan insicamına hayran olmamak kâhil değildir. Üçüncü selâmda Yürük semai usulî ile bestelediği

Ez evveli imrûz çu aqûfteü mestim

mısraı ile başlayan kıt'a en katı ruhları bile yumuşatır.

Yek lâhza belâ nûqı gami aqkı kâdimem

mısraındaki Hicaz pasajı bir musiki hârikası, bir hicranın feryadıdır. Bu eserdeki lâhin selâseti «besteî kadim» denilen bestekârı meçhul âyinlerin ruhnüvaz bir zeyli denecek kadar kuvvetlidir.

Bahariye Mevlevihanesine ve bilhassa Hüseyin Fahrüddin Efendiye ait musiki hâtıralarını zikretmeyi faydalı buldum.

Hiç unutmam bir gün, Hüseyin Fahrüddin Efendi, kayıı Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi büyük musikiğinas Celâlüddin Dede Efendinin bestelediği Dügâh âyini şerifine yeni bir dügâh peğrevi yapmaya karar verdi. Bu musiki hareketinin başlangıcını bilmiyorum.. Yalnız musikiğinas Hafız Şevki Bey ile, yapılacak bu Dügâh peğrevinin bazı hususiyetleri müzakere edilirken ben de orada, selâmlık kısmındaki kütüphaneli odada bulunuyordum. Fahrüddin Efendi, Şevki Beye bir kaç defa Zaharyanın meşhur Hicaz bestesini okuttu, galiba peğrevin meydana gelmesi için ilham kaynakları arıyordu. Bu peğrev, yapıldıktan sonra dügâh âyini şerifinin ilk icra edildiği Yenikapı Mevlevihanesinde çalındı; takdirle karşılandı. Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi batı musikisine de kısmen vâkıf idi Hâlâ gözümün önündedir, on yaşında kadar vardım; bir yaz günü idi Bahariye Mevlevihanesinin güneşle dolu sofalarında, iki billur ses dolaşıyor, lâkin bu ses kimseyi alâkadar etmiyordu. Çünkü ne bir âyin, ne bir kâr, ne de bir beste idi. Şeyh Hüseyin Efendi ile dergâhın müdâvimlerinden ve Musikal Hümayundan mürekait Hacı Ratip Bey, bu iki müba-

rek sima, bir nota defterinin bağında, ikisi de ayakta, dayım nısfıye, Hacı Ratip Bey de fülüt ile hiç duymadığım nağmelerle dolu bir hava çalıyorlardı. Bu ufak konser birtmişti. Hüseyin Efendi bana dönerek; «Oğlum! bu çaldığımız hava nedir, biliyor musun? dedi. Sustum, — «Tabii bilmezsin, hem nereden bileceksin, bu çaldığımız hava alafaranga musikiden bir parçadır, meghur Şopen denilen değerli bir zatın yaptığı bir bestedir. Şimdi sen onları anlayamazsın, sonradan belki öğrenirsin, bunlar güzel şeylerdir » dedi.

Hacı Ratip Bey Sultan Mecit zamanında Muzikai Hümayuna girmiş, uzun müddet orkestrada fülüt çalmış, çok sevimli yüzlü, sarı sakalına kır dügmüş kısa boylu, mülâhham, fevkalâde meclis-ârâ, nüktedan, şâir ve musikişinas bir zat idi. Yalnız musikişinas, şâir değil, aynı zamanda vücut idmanlarına da meraklı idi. Onun idman sahasında da garip ve hayret edilecek bir hareketine şahit olmuştum. Bahariye Mevlevihanesinin bugün tarihin karanlıklarına karışan Harem dairesinin tavanında yapışmış duran o ince bakır metelikler uzun müddet verini muhafaza etti. Dergâh yandıktan sonra, onlar da alevlere karıştı. Bu üç meteliğin tarihçesi şudur: Bir gün bu büyük salonda oynarken Hacı Ratip Beye rasladım «Oynuyorsun değil mi, lâkin biliyor musun bu oyunlar biraz da faydalı olmalı. ben sana bir marifet göstereyim de sen de çalı bakalım yapabilecek misin? diyerek cebinden üç ince bakır metelik (on paralık) çıkardı, sağ elinin başparmağıyla sol elinin başparmağı arasına meteliği tükürükliyerek sıkı-tırdı, fiske tağı atar gibi tavana teker teker fırlattı, iki parmağın arasından yükselen metelikler tavana yapışmıştı. Kuvvetli bir parmak idmanına sahip olan Ratip Bey, ok atmada da mahir idi. Zarafet ve nüktedanlığı ise bir gelâle gibi akardı, bu nüktelerden bazılarını buraya alıyorum... Bir gün Bahariye dergâhının arkasına düşen «Saya ocağı» teşkilâtı ağalarından gayet azametli, kerli ferli bir zat dergâhın âyin günü selâmlık odasında oturuyor, hiçbir söze karışmıyor manken gibi duruyordu. Gittikten sonra Hacı Ratip Bey Şeyh Hüseyin Efendiye sordu:

Hacı Ratip Bey — Şeyhim bu zat kim?

H. Fahrüddin Ef - Ocak ağası.

H. Ratip Bey — Anladım, anladım kurumundan belli.

Yine bir mukabele günü selâmlık dairesinde, oturanlar, Şeyh Efendinin tatlı sohbetine dalmışlardı. Hacı Ratip Bey, hizmet eden der-vişten su istedi, derviş suyu getirirken ayakları kenarları yukarıya

kalkmış muşambaya takıldı, düştü. Vücudunun bir kısmı muşambaya sarıldı, derhal kalktı ve uzaklaştı. Hacı Ratip Bey bu manzara karşısında:

Azızım, insan nüshai kübrâdır, işte böyle yedi kat muşambaya sarılır.

Hacı Ratib Bey merhum [1] Begiktaş Mevlevihanesi Şeyhi Ârifi billâh Hasan Nazif Dede Efendinin dervişidir; hiç evlenmemiş; bütün hayatını geyhinin hizmetine vakfetmiştir; aynı zamanda dergâhın harici işlerine de bakan Hacı Ratip Bey ile Şeyh Nazif Efendi arasında göyle bir muhaverenin geçtiğini rivayet ederler:

Şeyh Nazif — Ratip, İstanbula inerken bazı geyler ısmarlıyorum, çoğunu unutuyorsun, istediklerimi bir kâğıda yaz unutmazsın!

[1] Hacı Ratip Bey Saray kapıcılarından Yenicebirli Hacı Şerif Aganın oğludur. Doğum tarihi belli değildir. 1269 da babasıyla haca gitti, İstanbula döndükten sonra Sultan Me-ridin iradesiyle Muzikai Hümayuna alındı. Muzikadaki hayatını «Kaside-i İnek» adlı uzun ve çok nefis bir manzumesinde zikretmektedir. Bu kaside basılmış ise de nüshası kalmamıştır. Emekli hayatı geçiren Ratip Bey 13 Kânunusani 1315 te vefat etmiş. Beylerbeyindeki Nakkaş mezarlığına defnedilmiştir. Hacı Ratip Beyin garb musikisini iyi bildiği gibi şark musikisiyle de meşgul olduğu muhakkaktır. Bir divançe teşkil edecek şiirleri basılamamıştır. Musikîşinas Lâtiî Aga tarafından Mahur makamında bestelenen «Telîf edebilsem feleği ah emelimle» meşhur şarkının güftesi de Ratip Beyindir.

Mizahi manzumelerinden şu manzumeyi örnek olmak üzere alıyorum .

Âmâ Hafız Ahmet Dede hakkında

Hafız dil-tengü bî ârâm eden
Aklını bağtan alıp sersâim eden

.

Öksürüktür öksürüktür öksürük

Gice gündüz durmayıp sallandıran
Nahli enduhi gamı dallandıran
Nezle vü zükkâmını ballandıran

Öksürüktür öksürüktür öksürük

Hırlatan boğazını hırlı hırlı
Akıtan salya sümük qırlı qırlı
Döndüren beyin dahi fırlı fırlı

Öksürüktür öksürüktür öksürük

Her ne derdi var ise unutturan
Kendini del etmeğe hep yutturan
Ahmedî can ile tenden bıktıran

Öksürüktür öksürüktür öksürük

Hacı Ratip Bev gevhinin tavsiyesi mucibince o günkü siparişi bir kâğıda yazmış Dergâha döndüğü vakit ismarlanan şeylerin bir kısmı yine yok.

Şeyh Nazif — Ratip, yine unutmuşsun, gûya kâğıda yazmıştın.

Hacı Ratip — Unuttum efendim.

Şeyh Nazif — Nevi unuttun?

Hacı Ratip — Bu sefer de kâğıdı hocrede unuttum.

Bahariye Mevlevihanesinde musiki hayatı

Son asırlarda Türk musikisinin konservatuarları, hiç güphesiz ki mevlevihanelerdir. Başta Yenikapı Mevlevihanesi olmak üzere Galata ve Bahariye mevlevihaneleri Türk musikisinin ameli ve nazari sahasındaki tatbikatının icra edildiği feyizli topluluklardı. Şimdive kadar üzerinde hakiki ve ilmi bir değerlendirme yapılamıyan ve Türk musikisinin tarih bakımından en kuvvetli en sanatlı kısımlarından biri olan Mevlevi âyinleri, bu ölmez parçalar, mevlevihanelerin hocrelerinde selâmlık dairlerinde meşk edilir ve oradan tatbiki sahaya, sema-

Konservatuar us adlarından üç mühim aîmen

- [1] Galata Mevlevihanesi Şeyhi Atullah Efendi [2] Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Hümayin Fahrüddin Efendi [3] Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Celâlüddin Efendi

haneye intikal ederdi. Mevlânânın şiirleriyle sair mutasavviflerin Farsça ve Arapça yazılmış şiirlerinden, muhtelif makam ve muayyen ika'larda bestelenen mevlevî âyinleri ve onun çekil ve hususiyetleridir örnekleri bulunan ve Besteî kadim denilen, bestekârları meçhul âyinlerden sonra, bestekârları mulûm ilk mevlevî eserleri Derviş Mustafa'nın Beyatî âvini ile İtrinin Segâh âvini ve Kutbünnâyî Osman Dedenin âyinleridir. Dördüncü Mehmet devrinde bâzı musikîşinaslar tarafından bestelenen ve melodileri tarihin karanlık dehlizlerinde yok olan bu eserler arasında bilhassa bir tarihi vak'ayı belirten ve Türkçe beyitlerle bağlayan bir âvini şerif hakkında Sâkîp Dedenin Sefineî Mevlevîyanının 137 nci sahifesinde çok mühim malûmat vardır.

Buhurî Zade İtriden sonra Üçüncü Selim devri bestekârları da mevlevî âyinleri bestelemek hususunda âdeta müsabakaya girmişler. Türlü makamlardan âyinler yapıldı. Mevlevî tarikatına mensup Padîşaha hoş görünmek gavesiyle yapılan bu âyinlerin çoğu tutunamadı. Az zamanda söndü. Çünkü ateş hafifti. Mevlânânın mânevi nefesi ile ateşlenmiş değildi. İmdada meşhur Dede Efendi ile Zekâî Efendi yetişti. Mevlânadan aldıkları ilham ile besteledikleri âyinler daima kudret ve değerini muhafaza etti. Velhasıl bu âyinlerin tarihi de Bahariye Mevlevîhanesi Şeyhi Hüseyin Fahrüddin Efendinin Acem Aşiran makamından bestelediği ölmez eseriyle sona erdi.

Mevlevîhaneler yalnız dinî eserlerin karargâhı değildi. O musiki müesseselerinde kâr, beste, semai ve şarkı gibi Türk musikisinin bütün çeşitleri meşk edilir idi. Bahariye Mevlevîhanesinde haftada iki gün Zekâî Dede Efendi, Mutfak Zadenin talebelerinden dergâhın şeyhi Hüseyin Fahrüddin Efendi ile Hatîz Şevki Bey ve diğer musikîşinalardan Doktor Suphî Ezgi, Tophaneli Sabri, Darüççefakalî Kâzım, Belediye muhasebecilerinden Sadık, Müstantik Avni Beyler, Ortaköylü Aziz Efendi, Taşlıburun dergâhı Şeyhi Sadettin Efendi gibi musikîşinaslar toplanır ve fasıllar meşk edilirdi. Muzikalı İsmail Hakkı Beyle Zekâî Dede Efendi torunu Münîr Bey de dergâhın müdavimlerinden idi. Anneleri öldüğü için torunlarını yanında gezdiren Aşık Mustafa isminde zavallı bir adam vardı, torunlarıyla beraber okuduğu şarkılar en katı yüreklilikleri bile heyecana getirirdi. Şeyh Hüseyin Fahrüddin Efendi, emsali gibi, bunlara da yardım ederdi.

Selâmlık dairesinde yapılan musiki topluluklarında bâzı lâtifeler de olurdu. Nüktedan, meclis-âra, hoş-sohbet ve hikâye nakletmede emsalsiz olan Hüseyin Fahrüddin Efendi, bir gün babam Hafız Şevki Beye pek sevdiği karcıgar makamından bâzı eserler okutuyordu. Sıra Hacı

Arif Bevin «Bir goncaya bir hâre nigâh eyledi bülbül» şarkısına geldi. Bu musiki parçalarını vecd ile dinliyenler arasında dergâhın neyzenlerinden Gelibolulu Çerkes Ahmet Dede de bulunuyordu Hüseyin Fahrüddin Efendi Çerkes Ahmet Dede ile daima lâtife ederdi. Şevki Bey meyanın güftesini unuttu ve durakladı. Hüseyin Fahrüddin Efendi Şevki Bevin unuttuğu: «Matem zede zan etti görüp dudi siyahın» mısraını şu mizahî şekilde hatırlattı:

Ahmet Dede zan etti görüp sivri külâhın

Dergâhta yalnız musiki değil, tasavvufî, edebî, lisanî musahabeler de yapıldı ve bu musahabelere çoğu zamanlarda bâzı lâtifeler de karışırdı. Bahariyede yalılar bulunan Hacı İhsan Bey de çok şakacı bir adamdı hemen hemen daima gece sohbetlerine iştirak ederdi Mektebi sultaniye devam eden ve arkadaşları arasında sağır Sadi diye anılan oğlunu da beraber getirirdi. Sadi Bey saf ve temiz bir çocuktu, Fransızca'yı iyi bildiğini zan eder, Fransız gramerini ezber bildiğini söylerdi. Bir gece sohbet arasında Şeyh Hüseyin Efendi, Sadi Beve hitaben «oğlum Sadi, sen Fransızca'yı iyi bilirsin, değil mi? Şimdi sana gramere ait bir şev soracağım. eğer bilir isen büyük bir aferin vereceğim ve senin Fransızca bildiğine artık ben de inanacağım. «Ambassadeur de Perse» ın muzari meçhülü nasıl gelir?

Sadi, durakladı birkaç defa tekrarlattı. düşünmeğe başladı, düşündü, düşündü; bulamadı ve Şeyh Efendiye hitaben: efendim doğrusu bu bahsi ben gramerde henüz okumadım dedi.

Tasavvufî edebî musahabelere iştirak edenler arasında çok değerli, eğine nadir raslanan bir zat vardı: Yenişehirli Ferit Hoca Ferit Hoca ekser günlerini dergâhta geçirir, gayet güzel şatranç oynar, hazır cevap, nüktedan Arap ve Fars edebiyatına tam mânâsı ile vâkıf, şâir, âlim bir şahsiyet idi. Büyük dayımın kararıyle ondan arapça ders almağa bağlamıştım. Bir müddet sonra, babasının ricasiyle Sadi Bey de derse devame bağladı. Hoca Ferit Efendi basit cümlelerden yapılmış bâzı arapça ibareler okutur ve o ibareler üzerinde arap grameri tatbikatı yaptırır idi.

Binbir günlük çileyi bitirdikten sonra Dede adı ile anılanlar içinde, çok tuhaf ve garip kimseler olduğu gibi hattat, şâir, musikişinas, boncukla bezenmiş kurgun yüzük yapanlar, nâdide güller yetiştirenler, oymacılar da vardı. Bunlardan bâzılarını zibretmeyi uygun gördüm.

Hattat Deli Haydar Dede, kısa boylu, kara sakallı, terbiyeli, nazik, kibar tavırlı bir Dede idi hüccresinin duvarları bağıtbağı yazı karalamaları, bazan da itina ile ve talik hattı ile yazılmış beyitlerle dolu idi, durmadan, yazar yazardı. Bazan dergâhın rıhtımına oturur, ucunda yemi bulunmayan bir olta ile güya balık tutardı, küçük balıklara «derya kuzusu» derdi. Senede üç ay, Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında sessiz, sakin bir cinnet hali geçirir idi. Mayısın ortalarına doğru kendinde gayrı tabiiîlikler his eder ve Şeyhinin huzuruna çıkıp: Şeyhim, artık benim vaktim gelmek üzere, diye timarhaneye sevki hakkındaki muameleye bağlanılmasını rica ederdi, yanına bir derviş katılarak gönderilir, üç ay yatıktan sonra iyileşir dergâha dönerdi.

Nuri Dede, uzun boylu siyah sakallı idi. Kurgun yüzük dökmekte mahirdi. Bazı ufak tefek oyuncaklar da yapardı, lâtifeci, şakacı bir zat idi. Yaptığı yüzükleri, oyuncakları çarşıda satar, parasını dervişlere sarfederdi.

İbrahim Dede, kısa boylu, tıknazca idi. Daha evvel Şamda bulunmuştu. Orada ud öğrenmişti, oldukça iyi çalardı. Şeyh Hüseyin Efendiden nota öğrendi, uda göre bir sandık yaptırmıştı. Udu itina ile sandığına kor kimseye el sürdürmezdi. Daima güler, şakacı biraz da demkeçdi.

Zuhuri Dede, Manisalı olup Dergâhın meydancısı idi. Çok terbiyeli, halim, bir zat idi. Boş zamanlarını şiire hasreder, şeyhinden Mesnevi dersleri alır, yazdığı şiirleri yine şeyhine tashih ettirirdi. Şeyhinin vefatına söylediği tarih manzumesini yerinde zikredeceğim.

Çerkes Ahmet Dede, Gelibolulu. Neyzen Ahmet Dede diye anılırdı. Orta derecede ney üflerdi. Mutripte daima ikinci neyzen sırasında dururdu, gür ve davudî bir sesi vardı, ailesiyle beraber dergâhta oturur ve dergâhın harici işlerine de bakardı. Alingan ve hidetli idi.

Salih Dede, uzun boylu, güçlü, kuvvetli idi. Yüksek sesle konuşur, üflediği neyin sesi uzaklardan duyulurdu. Bir gün kendisini kızdırmak için: «Salih Dede, senin neyden ses çıkmıyor, iyi üflümiyorsun» demeleriyle Salih Dede: «Haydi oradan teres, Galata kulesine başpâre takılısaydı onu da üfler, ortalığı zangır zangır titretirdim.» dedi. Mutripte kimseye göstermeden âyinhanlara ve nayzenlere dilini çıkarır, işaretler yapardı, mert ve cesurdu.

Şeyh Hüseyin Fahrüddin Efendi, gayet korkak, ve vehham idi. Ermeni vak'ası zuhur etmişti, civarda ve bilhassa dergâhın karşısın-

daki Sütlücede [1] bir hayli Ermeni vardı. Dergâhta aşağı yukarı 30 kişiden fazla insan bulunmasına rağmen Şeyh Hüseyin Efendi yine telaşlanmıştı. Güçlü, kuvvetli ve pehlivan yapılı olan Salih Dedeye dedi ki «Salih, biliyorsun uyku kaçıyor, uyuyamıyorum, ne yapalım elimde değil, yatağını getirip kapının önünde yatarsan çok memnun olurum.» Salih Dede, «Şeyhim hiç merak etme sen, bana 2 okka çavuşüzümü, beyaz peynir, taze ekmek aldır, rahat rahat uyu, ben bir taraftan çöplenir, bir taraftan da nota vazarım » demişti. Nota yazısı gayet okunaklı idi. Şey Hüseyin Efendinin yazdığı nota müsveddelerini temize çekerti.

Esad Dede, Beşiktaş Mevlevihane Şeyhi Nazif Dede Efendinin dervişlerinden olup yaşı yüzden fazla idi. Cemaatla kılınan namazlarda kendisi de farkında olmadan yürür, hizada çıkardı. Selâm verildiği vakit kendisini imamın yanında gören Esad Dede yine farkında olmuyarak âdeta yüksek denilecek bir sesle: «Vav anasını... amma da ileriye gitmişim ha.» diye yerine dönerdi. Esad Dede her sabah namazının ezanını ihtiyar ve titrek sesiyle kendisi okur ve dergâhın ihtiyar ve emektar köpeği (kırıço) da Dedenin daima yanında bulunur hazine ve ince sesler çıkarırdı, zavallı Esad Dedeyi arkadaşları kızdırırlar. «Sana Şeyh Efendi seyyah [2] verecek» diye hergün biçare âdemi muazzap ederlerdi, Esad Dede seyyah kelimesinden çok korkar ağlamaya bağlardı. Şeyh Efendi her zaman yanına çağırır, yüzünü okşar böyle bir şeyin kat'iyen olamayacağına dair teminat verirdi. Lâkin Dedenin fıkrü havali bu (seyyah) kelimesi içinde bocalar dururdu. O gün yine Esad Dedeyi kızdırmışlardı, harem dairesine yakın bir yerde ezan okuyordu. Kırıço köpek de yanında idi. Ezan esnasında harem dairesine doğru elini sallıyarak ve ağlıyarak «Allahü ekber, Allahü ekber... ben senin babanın dervişiyim... sen beni zor kovarsın, ben Şeyh Nazifin dervişiyim gibi hazine cümlerle ağlıyarak ezanı bitirdi.

§

Hüseyin Fahrüddin Dede Efendinin musiki hayatı hakkında Rauf Yekta Beyin «Nevsali Osmanî» deki yazısını aynen alıyorum:

«... Mevlevî tekkeleri memleketimizde ulumı mütenevvianın ve bilhassa sanayii nefisenin bir mektebi feyz meksebi halinde oldu-

[1] Haliçte, Halicioğlunun civarında ve Bahariyenin karşısında bulunan mahalle yanlış olarak Sütlüce deniliyor. Doğrusu Setlicedir, çünkü mahalle arka arkaya gelen setler üzerine kurulmuştur.

[2] Mevlevî tâbirlerindendir. «Seyyah vermek» dergâhtan uzaklaştırmak demektir.

ğundan Hüseyin Efendi henüz pek genç yaşında iken musikiye intisap ederek iptida neyzeni şehir Yusuf Paşadan müddeti medide ney taallüm etmiş ve müahharan Dede Efendinin ahhası tilâmin-den Mutfak Zade Hacı Ahmet Efendiden pek çok asarı nâdirei musikiye alarak revsi vukuf ve malûmat eylemiştir. Bu asarı nâdire arasında Nâyî Osman Dede hazretlerinin miraciyeti bilhassa şayanı zikirdir. Bazı dergâhlarda okunan ve silsilei nağamatı bir hayli tahrifata uğradığı delâli adide ile sabit bulunan menkıbei miracı nebevî ile Hüseyin Efendinin Mutfak Zadeden temekkuk ettiği menkıbei celile besteleri arasında pek büyük farklar var idi. Teessûf olunur ki bu eseri muhteşem de müşarünileyh ile beraber münkalibi hâki siyah olmuştur. [1]

Hüseyin Fahrüddin Efendi ve yakınları

«Mağfuri müşarünileyh Mutfak Zadenin vefatından sonra Zekâî Dededen de birçok fasıllar geçmiş idi. Neyzenlikteki iktidarı fevkalâdeleri dinliyenlerin malumu olup ruhnevas, hazin ve gayet kıvrak nağmeleriyle sımahı dilü cânê lâhûrî bir tesiri cazibedar ifaza ederler idi,

[1] Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi Miraciyenin Nava bahri haric olmak üzere diğer bahirleri Zekâî Efendinin torunu Münir Bay ile Taşlıburun Dergâhı Şeyhi Sadüddin Efendiye meşk etmiştir. Nava bahri çok teessûf olunur ki kaybolmuştur.

savtî lââtifleri ise enfası kudsiyeleri gibi müessir olduğundan kendilerine mahsus bir edayi dilniğin ile nağme-sera oldukları vakit hissedarı zevki mânevi olan erbabı vecdû hal ruhlarının avâlimi ulviyeye doğru yükseldiğini duvarlar idi.

«Acem Açıran makamında besteledikleri âyini gerif bestekârlık sanatı dakikasında ne derecelere kadar ileri gittiklerini ifhama kifavet eder. Hele bu âyini gerifin Deyri kebir usulündeki parçasını — birinci usulün hitamiyle negamat münkati olmayıp ikinci usul ile beraber hitama ermesi gibi — cidden rehi nârefe ıtlakına gayan bir tarzda bestelemeleri fikri ihtira ve teceddüde malik dühatı musikiyeden olduklarını gösterir. Bir gün huzurı ârifanelerinde âyini gerifin bu parçasındaki letâfet ve meharret mevzu bahis edilmesi üzerine

— Öyle bir geşler olmuş ise de kasdi değil, tesadüf kabilindendir... tarzında idarei lisan etmişlerdi; fakir de cevaben ibrazı mahviyet buyurdıklarını ve usulün tavrı kadimini kat'iyen bozmamakla beraber büsbütün başka bir vadii rengin ibda eden bu muvaffakiyetlerinin bilhassa gayanı tebrik olduğunu söylemiş idim.

Mügarünileyhin daha birçok âsarı muteberei musikiyesi vardır. Ezan cümle kavın biraderleri Yenikapı Mevlevihanesi postniğini sabıkı cennet mekân Şeyh Celâlüddin Efendi hazretlerinin Dükâh âyini gerifi için tanzim ettikleri peşrevi kıymettar emsaline nadir tesadüf olunan bir eseri bediidir. Makamatı saire arasında pek sevdikleri Karcıgar makamından mükemmel bir kâr tasnif etmişler ise de notaya almadıkları için bugün ziyasına teessüf etmekten başka bir şey yapılamaz. [1]

«Maahaza asıl teessüf edilecek ziyâ elim, mügarünileyh gibi cidden urefayı aşırda olan bu zatı âli kadrin böyle âni denilecek bir sureti gayri muntazarada gaybubeti ebediyesidir ki insanı kâmil yetiştirmekte pek ihmalkâr olan devri hazır için telâfisi müşkil zayıatı azimedendir..»

Seyh Hüseyin Fahrüddin Efendi 1327 Eylülünün birinci perşembe sabahı irtihal eyledi. Cenaze namazı Eyüb Sultan camisinde kılınarak dergâhın türbesindeki babası Şeyh Nazif'in sağ taraflarına defnedilmiştir.

[1] Bu Karcıgar kârın kendi elyazması olan notası büyük bir ihtimal ile Zekâi Zade Ahmed Efendi'nin musiki kütüphanesinde ve kerimesinin nezdinde mevcuttur. Mânasız bir kıskançlık ile emsali gibi çürümeğe mahkum edilen bu musiki kütüphanesine atılamak kabil değildir.

Beglikçi muavinlerinden Münir İsmetî Beyin tarih :

Aşkî Mevlânâ ile gitti Hüseynülmevlevî

Üsküdarlı Talât Beyin tarihi şudur :

Vâsıl ola cemale vâsıl ola cemale

Gitti Hüseyin Efendi Dergâhı zülcelâle

1329

Bahariye Mevlevihanesi dedelerinden Zuhuri Dedenin söylediği tarih menzumesi :

Şeyh Nazif oğlu Hüseyni Mevlevîi manevî

Bahri feyzinden bütün sirap ederken âlemi

Nâgehan geldi ana emri celilî ırcıı

Baş kesip gitti cihandan terk edüp bişî kemi

Göz yumup gözden nihan oldu o nuri didemiz

Garkı enduh etti ihvânı tarîkı matemi

Hilmi dervîşanesin vâsf eylemek mümkün değil

Ref ederdi lûtfu kalbi bendegândan her gamı

Yirmi bir gâhri sıyamda azmî lâhut eyledi

Etmemek suphu mesa ahü fegan ah elde mi

İbnî ammi Mustafa hem irtihal etti bugün

Vâsıl olmakçün o zatı akdese soldu femi

Arifî billâh idi hem zâhîdî âgâh idi

Münhasır olmuştu hubbî ehli beyte her demi

Ser bekef geldi Zuhurî söyledi tarihini

Darı Cennette Hüseyin olsun Alinin hemdemi

Genç yaşımda veremden vefat eden, kızı Fatıma Fasiha Hanım hakkında söylemiş oldukları mersiye tarzındaki şarkı :

Şarkı

İftirakın sinemi ateşle dâim dağlıyor

Çarhı nahemvar öldürmekle kârın sağlıyor

Bu acıklı halimi kimler görürse ağlıyor

Şimdi bıçare gönül cûlar misali çağlıyor
Yâdi geysûyi siyahın ile kara bağlıyor

Pertevi hüsnî cemalin idi çeşmimde ayan
Ah o nazik cismîni kıldın tûrab içre nihan
Hasreti derdinle ey nazik beden girin zeban

Şimdi bıçare gönül cûlar misali çağlıyor
Yâdi geysûyi siyahın ile kara bağlıyor

Hânümanım kalibi bî rûhdur sensiz bana
Yavrucağım nüh felek insü melek ağlar sana
Vâlidin Fahriyi sor sensiz ne hal oldu ana

Şimdi bıçare gönül cûlar misali çağlıyor
Yâdi geysûyi siyahın ile kara bağlıyor

İBRAHİM EFENDİ (Âsariye Hatibi)

Doğum ve ölüm tarihleri malûm değildir. Çırağan sarayının arkasına düşen Kılıç Ali mahallesindeki Âsariye Camisinin hâtibi imiş. Evkaf müsteşarı merhum Şevki Beyin ifadesine nazaran Âsariye Hâtibi namıyla tanınan İbrahim Efendi hususi bir üslûbu olan musikînaslarımızdandır. İçkiye iptilâsı varmış. Bulunduğu rakı meclislerinde hem terennüm eder, hem de durmadan içermiş. Sesi gayet tiz perdelerde kolaylıkla dolayır imiş. Bir cuma gecesi bir mecliste ber murat çokcana içmiş, ertesi sabah mahmurluğunu gidermek için rakı başına tekrar oturmuş, o hal ile camiye gitmiş, hutbeye çıkmış, minberde duracak halde bulunmadığından koluna girüp dışarıya çıkarmışlar ve derhal vazifesine nihayet vermişler. Dahiliye kâtibi Saip Bey bir gece evine Sadrı Âzam Âli Paşa ile devlet büyüklerinden bazılarını davet etmiş, ricadan birinin yanında İbrahim Efendi de varmış. Aygünuş esnasında o zat Âli Paşaya hitaben «İbrahim Efendi dâinîz güzel okur, müsaâde buyrulur ise bir taksim etsin» demiş, verilen müsaâde üzerine İbrahim Efendi Hicazkâr makamından gayet güzel bir taksim etmiş ve arkasından hicazkâr makamından bestelediği şu şarkıyı

Yok hilâfım hep madûra bir vana
Eylesem azdır feda canım sana
Yarı sadıksın efendim sen bana

Nekarât

Eylesem azdır feda canım sana

tam bir itina ile okumuş; Âli Paşa ve davetliler takdir etmişler. Bu fırsattan istifade eden o zat «Efendi dâinizin başına bir kaza geldi, mağdur ve perişan oldu, merhametinize muhtaçdır» demiş. Huzzardan Zaptiye nazırı olan bir zat da: «Efendim zaptiyede 600 kuruş maaşlı bir hizmet vardır, irade buyurulur ise oraya tâyin olunsun» demiş ve tâyin olunmuş. Bir müddet sonra İzmirde giderek orada vefat etmiş.

İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL

Tırnova egrafından Mahmut Beyin oğludur. 1272 (1855) tarihinde Tırnovada doğmuştur. Bir müddet Tırnova Vilâveti muhasebe kaleminde bulunmuş ve muhaceret dolayısıyla İstanbula gelerek muhtelif memuriyetlerde ehliyetini ispat etmiş ve son memuriyeti olan Dahiliye Nezareti muhasebeciliğinden 1327 de emekliye ayrılmıştır. İsmail Fenni Ertuğrul, kendi kendini yetiştirmiş bir bilginidir. Hususi surette lisan dersleri aldığı gibi Divanı Muhasebat âzası iken lisan mektebine de devam etmiş, oradan diploma almıştır. İktisat ve muhasebe hakkında tetkikler yapmış, tekaüt edilmesini müteakıp bütün zamanını felsefe ve tasavvufa hasreylemiştir. İsmail Fenni Ertuğrulun diğer ehemmiyetli tarafı musikiye tam mânâsıyla olan vukufu idi. Hem güfte, hem de beste yapmakta çok velut idi. Birçok şarkılar bestelediği gibi yürüyüş marşları da yapmıştır. Hattâ bunlardan birkaç asker şarkısını 1340 yılı Nisanında Cümhur başkanlığına takdim etmiş ve esrleri beğenilerek bütün askeri birlik handolarına tamim ve tavsiye olunmuştur.

İsmail Fenni Ertuğrul

İsmail Fenni Ertuğrul keman ve kanun çalardı. Çocukluğunda Tırnovada Bulgar çalgıcılarından Dimitriofstan kanun ve Pamuk oğlundan keman öğrenmiştir. Aynı zamanda maiyetinde vazife gördüğü Tırnova Muhasebecisi Cudi Efendiden de [1] şarkı meşketmiştir

[1] Cudi Efendi meşhur musikigana Mutaf Zade Ahmed Efendinin talebesidir.

İsmail Fennî Ertuğrul 1293 (1876)de muhaciret dolayısıyla İstanbul'a geldikten sonra Kemani Ağadan keman dersi almıştır. Yine o devrin musikîinaslarından Tanburi Ali Efendi ve Bestekâr Şevki Beyden de istifade etmiştir. Vefatına kadar musiki eserleri meydana getirmekle meşgul olmuş, böylece 200 den fazla eser bestelemiştir. Ekseriyle şarkılarının güftelerini de kendisi yapmıştır. Örnek olarak iki şarkısını alıyorum:

Uşşak şarkı

Yaz geldi çiçeklerle yüzü güldü zeminin
Günden güne gitmekte gamı kalbi hazinin
İhya edelim biz de hemen bezmi safayı

Nakarat

Yok fâidesi derdi dile ahü eninin

Ferahfeza şarkı

Açılın gülşeni hüsnün gönüller neş'edar olsun
Saçılın sümbülün cânâ fikirler tarumar olsun
Donanın sağarı gülgün safalar ber karar olsun

Nakarat

Bizi şad eyliyen dilber cihan durdukça var olsun

Memleketine birçok ilmi, edebi, felsefi kıymetli eserler bırakan İsmail Fennî-Ertuğrul doksan beş yaşında olduğu halde 1926 senesinde vefat etmiştir.

İSAK FRESKO ROMANO

Doğum ve ölüm tarihleri malûm değildir. Üçüncü Selimin tanbur hocasıdır. Evvelce keman çalmakla igtihar etmiş iken o tarihlerde Romanyadan gelmiş olan Ulah sanatkarlarından meşhur kemani Miron'u dinleyince kendisi için artık kemanla mevki temin etmenin kabil olamayacağını anlamış ve kemani bir daha eline almıyarak bütün kabiliyet ve sanatını tanbura hasretmiştir.

Balık hane nazırı Ali Rıza Bey «On üçüncü asrı hicride İstanbul hayatı» başlıklı makalelerinde İsak hakkında şu hikâyeyi kaydetmektedir. Aynen alıyorum:

« Selimi salı küme faslını ekseriya Topkapı sarayında kâin «Serdab» köşkünde icra ettirirlermiş. Bir akşam mutat fasıl icrası ferman buyurulmuş ise de fasıl takımının bir uzvi mühimmi olan tanhuri İsak buldurulamamış, nâçar fasla bağlanmış. İsak müteakiben gelmiş ise de kızlarağası izharı tehevvrle artık fasla bağlandığından bahisle duhûlüne müsaade etmemiş, İsak tarafından ısrar olunmuş ve her ikisi beyninde zuhûr eden muhavere münazaayı intaç etmekle, sem'i hümayuna vâsıl olması üzerine derhal İsak celbolunarak fasla iştirak ettirilmekle beraber kat'â bir meziyeti olmadığı halde İsak gibi erbabı kemalden bir sanatkâr hakkında gösterdiği muameleden dolayı Kızlarağası tevbih ve tekdir olunmuş ve Hakanı müşarünileyh kadir-ginaslığını bu suretle ibraz buyurmıştır . . . »

İsak Freskonun otuzu mütecaviz eseri vardır. Bilhassa Gül'izar faslı, Tabir püselik bestesi, Beyatı ve İsfahan peğrevleri çok meghurdur.

İSMAİL HAKKI BEY

İdarei maksusa memurlarından ve değerli okuyuculardan Ragîf Efendinin oğludur 1865 de Balatta Mollâ Ağı mahallesinde doğmuştur. İlk tahsilden yukarıya çıkamıyan İsmail Hakkı on üç yaşlarında iken Mercanda örücü İbrahim Ağanın yanında çıraklık ederek örücülükte maharet kazandı. Bir gün çarşı içindeki caminin tahta minaresinde ezan okur iken o camide namaz kılan devlet büyüklerinden birinin dikkatini çeker. Musiki istidadını keşfeden o zat İsmail Hakkıyı Muzikai Hümayuna kaydettirir; meghur musikinas Lâtif Ağanın talebeleri arasına katılır, bir kaç meşkte Lâtif Ağa İsmail Hakkının musiki kabiliyetini anlıyarak derslere ihtimam eder, bir müddet sonra orkestra şefi Zâtî Beyden nota öğrenir ve kendisine bağhanende unvanı verilir. Şehzade başında Fevziye kıraathanesinin üstündeki dairede açtığı Musikiyi Osmanî Mektebinin başına geçerek senelerce çalışmış. İzzettin Hümayı, Nuri Halil, Ali Rıza Bey gibi

değerli talebeler yetiştirmiştir. Defteri hakani Nazırı Ziya Paşanın riyasetinde açılan Dârüelhandâ solfej ve fasıl muallimi olarak ömrünün sonuna kadar çalışmış ve haklı olarak hoca unvanını almıştır. Peger, beste, semai ve şarkılardan başka birkaç tane de operet besteliyen değerli ustatlardandır. 30 Kanuni sâni 1927 de vefat etmiş, Eğrikapıdaki âile kabristana defnedilmiştir.

İSMAİL HAKKI NEBİLOĞLU

Enderunı Hümayun Müdürlerinden Hacı Mehmet Nebil Beyin

İsmail Hakkı Nebiloğlu

oğludur. 1309 (1891) tarihinde Beşiktaşta Teşvikiye mahallesindeki evde doğdu. Hukuk Fakültesinden mezundur. Birinci cihan harbine iştirak etmiş, Çanakkale muharebesinde, civarında patlayan bir mermi yüzünden gözlerinden sakatlanmış ve malûl gaziler sınıfına alınmıştır. Küçüklüğünde Udi Afetten ders alan İsmail Hakkı, musiki bilgisini genişletmek için Tanburi Cemil, muzikalı Lutfi, Giritzen Asım Beylerden dersler almıştır. Maluliyeti kendisini tamamen musikiye bağlamış olduğundan, ancak onunla oyalanıp, onunla teselli bulmuştur. Hayatını tamamen musikiye veren İsmail Hakkının ilk eseri

Sineî gül- rengine hep hâleden şal gerseler

güfteli Mahur şarkısıdır. Türlü makamlardan 500 e yakın eseri vardır. Çok tutunmuş eserlerinden düyek ikâındaki hüzzam şarkısını yazmakla iktifa ediyoruz:

Beklerim her gün bu sahillerde mahzun böyle ben
Gün batır, kuşlar öter, dönmez bu yoldan beklenen
En nihayet anladım yokmuş gören, hattâ bilen

Nekarar

Gün batır, kuşlar öter, dönmez bu yoldan beklenen

İSMET AGA (Miskalı)

Haçadoryan namında bir ermeninin oğludur. 1222 (1807) de Fındıklıda doğmuştur. On iki yaşında ihtida etti. 1241 (1825) de Nizamı Cedidin tesisinde süvari bölümü müzikacılığına girdi. 1242 (1826) da Kılıçalıpaşa semtinde bir hane kiraladı ve tevhül etti. İkinci Mahmud onun sesini beğendiğinden askerlikten çıkarup Enderunu Hümayuna çırağ eyledi. Enderunda Uncuzâdeden, onun vefatında Dede Efendiden meşk aldı ve Muzikai Hümayunun küşadında diğer sanatkârlar ile birlikte haftada iki defa Padişahın huzurunda yapılan fasıllarda bulundu. 1260 (1844) da Nigantagında Çınar sokağında bir ev yaptırıp orada ikamet etti. 1280 (1863) den sonra tekaüt edildi. 1290 (1873) da vefat etti. Edirnekapı dışındaki kabristana defnedildi. Uzun boylu yakışıklı, iri elâ gözlü, kumral sakallı, lâtifeci, içkiye düşkün idi. Keman ve santur çalardı. Bir hayli musiki eserleri var ise de zamanımıza pek azı gelebilmiştir.

İZZETTİN HÜMAYİ

1876 de İstanbulda doğdu. Daha küçük yaşta iken musikiye heves etmiş, orta tahsilini bitirdikten sonra Dahiliye Mektubikalemine girmiştir. İsmail Hakkı Beyin Musikiî Osmani mektebinde onunla beraber çalışmış, onun bulunmadığı zamanlarda müdür muavinliğini yapmıştır. Birçok talebe yetiştiren İzzeddin Bey ilâhiler, âyinler, şarkılar da bestelemiştir. Dilinde rekâket vardı. Vaktiyle güzel ud çalar terennüm eder, güzel mevlid okurdu, terbiyeli bir zat idi. 1950 senesinde Sarıgüzelde sevefat etti, Nereye defnedildiği anlaşılamadı.

İZZET BEY

Telgraf ve Posta Nâzırı Hasan Âli Efendinin Safiye hanımdan olan çocukları Rıza ve Talha Beyler, İzzet Beyle ana baba bir kardeşler. İzzet Bey 1872 de İstanbulda doğmuştur. İlk tahsilini yaptıktan sonra üç sene Bahriye mektebinde okumuş, fakat güzel sanatlara, bilhassa musikiye merakı olduğundan bahri fenlere heves etmemiştir. Babasının ısrarına rağmen mektebin sıkı inzibatına isyan ederek oradan bir gece firar etmiş, biraz sonra da Mısra kaçmış ve Mısırın musiki muhitinde çok sevilmiş ve takdir edilmiştir. Ud çalmaktaki mahareti dolayısıyla kendisine Araplar «Rabbül'ud» derler

imig. Avdetinde yirmi iki, yirmi üç yaşlarında iken Telgraf müfettiği olmuş ve Edirneye gönderilmiş, babasının vefatından sonra Hüseyin

İzzet Bey

Hasip Efendinin Nazırlığı zamanında me muriyeti Amasyaya tahvil edilmiştir. Amasya da meğhur Giriftizen Asım Beyden de bir hayli eser meşk etmiş olan İzzet Bey Amas yada vefat etti. Ölümünün sebebi iğrete olan iptilâsıdır derler. Bestelediği musiki eserleri- nin pek azı bilinmektedir. Çok okunan Suzinak makamında ve aksak ikasında bes- telediği şu çarkısı çok güzeldir.

Saklayup kalbi mükedderde seni
Anarım âh ile her yerde seni
Bulurum neğveî sâgarde seni

Nakarat

Anarım âh ile her yerde seni

Çok sevimli, cazip, kumral, uzun boylu, yeşil gözlü olan ve dünya yüzünde 35 senelik bir hayatı bulunan İzzet Bey ud ve yaylı tanhur çalmakta çok mahir imiş Merhumun küçük biraderi ve Hasan Âli Yücel'in babası Ali Rıza Bey de iyi ney çalardı. Yenikapı Mevleviha nesi neyzenlerinden idi

KADRI ŞENÇALAR

Polis deniz motorlarında kaptanlık eden Veli Rauf Beyin oğludur. İstanbul'da doğdu. Evvelce garp tekniği ile kemana bağladı ise de bu tarz kendisini tatmin etmedi. Ruhunda derin izler bırakan Türk musikisinin kucagina atılmakta gecikmedi. Arka dağları ile teşkil ettiği saz heyetiyle Bursaya oradan Kütahyaya geçti. İlk defa faslıda ken anı olarak yer aldı. Bir müddet sonra kardeşleri ile Eski- şehire giden Kadri Şençalar orada bir gazinoda çalan kemanî Bülbülü Salih ile tanıştı. Udla ettiği taksimle Bülbülü Salih'in takdirini kazandı, Bursada bulunduğu zamanlarda meş

Kadri Şençalar

hur udilerden Kanbûr levfiktan ud dersi almıştı. Lâkin o uda hususî bir üslûp ilâvede gecikmedi. Kemanî Bülbülü Salihin tavsiyesi üzerine kendini tamamiyle uda harfetti. Bugün cazip ve hareketli şarkıları ile de tanınan Kadri Şençalar zamanımızın ön plânda gelen udilerindendir. Gayet temiz, tatlı ve pürüzsüz bir çalış tarzına sahiptir.

KAPTANZÂDE ALİ RÎZA BEY

Kaptanzâde Ali Riza Bey hakkında «elli yıllık musikîinaslarımız» kitabında şu malumat verilmektedir. 1881 de İstanbulda doğdu. Mecidiye kruvazörü süvarisi Mehmet Beyin oğludur. Babasının kaptan olmasından dolayı Kaptanzâde lâkabı verilmiştir, İstanbul gümrüğünde bir müddet memur olarak bulunmuş ve sonra gümrük komisyonculuğu yapmıştır. Bestekâr olduğu kadar da artist idi. Bestelediği Macun Hokkası ve İstanbul Efendisi operetlerinde aldığı rollerde muvaffak olmuştur. Çok güzel Karagöz oynatır idi. Musikiye 14 yaşında kanun çalmakla başlamıştır. Evvelce kendisine kanunî Riza Bey derlerdi. Yüze yakın musiki eseri vardır. Mühim kısmı fantazi eserlerdir. Konser vermek üzere gittiği Edremit'de 16 Şubat de 1934 kalb sektesinden vefat etmiştir. Edremitte Köycük mezarlığına defnolunmuştur.

KÂZIM BEY

İşkodralı Mustafa Efendinin oğludur. 11 Zilhicce 1288 de (1871) İstanbulda Dıraman mahallesinde doğdu. Hafız Paşa iptidai Mektebi ile Fatih Askeri Rüştiyesinde ve Darüşşafaka da tahsilini ikmal eyledi. 1308 (1890) de şahadetname aldı. Telgraf ve Posta muhasebe kalemine ve sonra «Musiki Istilâhatı» adındaki eserinden dolayı Muzikai Hümayuna alındı. 1311 de (1893) Meclisi Maarifte imtihan vererek Ankara idadisi Türkçe, Usulî defteri ve Coğrafya muallimliklerine ve terfi ederek Mercan İdadisi riyaziye muallimliğine tâyin kılındı. Bir müddet sonra Maarif müfettişi oldu. Son vazifesi Darüşşafaka muallimliğidir. Musikide üstadı Zekâî

Kâzım Bey

Dededir. Kâzım Bey, gayet terbiyeli, lâtifeci, zeki bir zat idi. Mevlevî tarikine müntesip olup tam mânâsı ile Mevlâna aşığı idi. Bahariye Mevlevîhanesine muntazaman devam eder, mukabele günleri mut ripte kalın ve tatlı sesi ile Âyini Şerife iştirak ederdi. Bütün Mevlevî âyinlerini Hoca Zekâî Efendiden yanlışsız olarak geçmişti. İlk defa olarak Mevlevî âyinlerinden dügâh âyininin «Ey kavm behac..» kısmını şamlı İskender delâletiyle bastırmıştır Kâzım Bey diyor ki: 1305 (1887) den itibaren Hocam Zekâî Dedenen edvare müteallik öğrendiğim asardan hakayıkı musikiyevi yazmak suretiyle (hayatülervah) namında bir eseri musiki telif ettim Musiki nazariyatı, Şark ve Garp musikilerinin yarım perdeleri hakkında diğer bir risalei matbuam vardır. İlahiyat, beste, şarkı gibi âsarı vücade getirmek suretiyle bestekârlığa ihtimam ettim. Ekser musikiginasının bulunduğu tarzda mecalisi taraptan tevakkı eyledim. Musullulu Hafız Osman Dedenin vaki olan ısrarı üzerine 1316 (1898) de Sultanî vegâh makamından bir de âyini şerif besteliyerek âlemi Mevleviye yadigâr eyledim.» Kâzım Bey, Suadiye de kira ile oturduğu evde uzun müddet hasta yattı. Bir gün ailesini yanına toplıyarak «Saat beşte gideceğim» dediğini ve beşi onbeş gece vefat ettiğini söylediler. Yağ murlu, soğuk bir günde 10 Kânunisanı 1943 de Edirnekapıda refikasinin yanına defnolundu

KEMAL EMİN BARA

Mehmet Emin Pağanın oğludur. 1293 (1876) de İstanbulda Şehzadebağında doğmuştur. Bebek ilköğretiminden sonra Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesinde ve Kırklareli İdadisinde okumuş ve idadiye devam ederken babasının Yemene tâyini dolayısıyla San'aya gitmiş, bilâhare Ordu Dairesi Levazım şubesine memur olmuştur. 1897 de rahatsızlığına binaen istifa ederek Beyruta gitmiş ve bir sene Fransız Kollejinde okuduktan sonra Fransız Tıbbiyesine geçmiş ve Balkan Harbinin zuhurunda tekrar orduya iltihak etmiştir. Fransızcadan terceme edilmiş piyesleri olduğu gibi musiki ve resimde de ihtisası vardı. Bazı musiki eserleri de besteliyen Kemal Emin Bara muhtelif mektep-

Kemal Emin Bara

lerde fransızca ve resim dersleri muallimliklerinde bulunmuş 1923 te emekliye ayrılmış, 1957 de vefat etmiştir.

KEMAL NİYAZİ SEYHUN

1885 de Akkâda doğdu. 18 yaşında musikiye heves ederek evvelâ kemana bağlamış sonunda kemençede karar kılmıştır. Kemani Ağa ve Tophaneli Sabri Beyden musiki dersleri alan Kemal Niyazi Seyhun bilhassa Üdi Nevres Beyden bir hayli istifade etmiştir. İlk eseri olan Hicazkâr Saz Semaisini ve 1919 da ikinci eseri olan Yahya Kemal'in Leylâ adlı şiirini bestelemiştir. Kemençe icrakârlığında şöhret kazanmış, Belediye Konservatuvarındaki İcra Heyetine dahil olmuştur. Kemal Niyazi Seyhun hiç evlenmemiş ve ömrünü kemençesine vakf etmiş ve bir çok talebe yetiştirmiştir.

LEMİ ATLI

Halid Lemi Bey. Müşir Mirza Sait Pağanın kainbiraderi İbrahim Hakkı Beyin oğludur. 1286 (1870) da İstanbulda doğdu. Hususi hocalardan ders aldı. 1306 (1888) da Dahiliye Nezareti mektubi kalemine, ayrıca beş yüz kuruş maaş ile Takvimi Vekayi gazetesi muharrirliğine, 1312 (1894) de 600 kuruş maaşla Zaptive Nezareti mektubi kalemine tâvin olunmuş ve son memuriyeti bulunan Takvimi Vekayi gazetesi yazı heyetinden 1325 (1907) senesinde ayrılmıştır. Sekiz yaşında iken Hafız Yusultan, Hacı Arif Beyden musiki dersleri almağa başlamıştır. 16 yaşında iken bestelediği:

Lemi Atlı

Hüsnüne sıvârı nâzın şun senin
karcıgar şarkısı o zamanın üs-
adları tarafından takdir olundu,

Kadıköylü Kel Ali Bey, Tanburî Ali Efendi ve Püsküllü Osman Efendilerden de uzun müddet istifade etti. Bestekârlıktaki kudreti gibi sesindeki tatlılık, hañçeresindeki kıvraklık ile ıstihar etti. Bu yüzden hocaları kendisine (zamanının Külhanbeyi Hüseyin Dedesi) [1] lâkabını verdiler.

Üç yüzden fazla musiki eseri meydana getirdi. Vecdi Bingöl imzası ile yazılan bir eserde Lemi Atlı hakkında şöyle bir musiki hâdisesi zikredilmektedir:

«Bogazda Vaniköyündeki Beşiktaş muhafızı Hasan Paşazade Said Paşa yalısında Lemi Bey ile bir gece ziyafetindeler. O gece Lemi Bey rüyasında Namık Kemali görür. Büyük şair kendisine iltifat eder ve:

Zevkin ne ise söyle hicab eyleme benden

musraiyle başlayan güftesini Manyasızade bestelemiş ise de hoşlanmadığından bu şiirin bir de Lemi Bey tarafından bestelenmesini arzu ettiğini söyler.

Vatan şairinin bu isteginden sevinç ve gurur duyan üstad o anda güfteyi Nihavent makamından besteler. Heyecanla uyanan Lemi Bey bu bestenin rüyada yapıldığını, diğer bir yatakta uymakta olan Leon Efendiyi uyandırarak anlatır »

Türk musikisine hakikaten çok güzel şarkılar hediye eden Lemi Bey 25 Kasım 1945 tarihinde vefat etti.

[1] Son asrın hususi bir üslûba sahip hançendelerinden olduğunu ve meşhur (Mandıra) şarkısını kendine mahsus bir tarzda okuduğunu Şerifzade Murat Bey söyledi.

LEON HANCIYAN

Hancı Nezaret Efendinin oğludur. Doğum tarihi katî olarak ma lûm değildir. Hasköyde Çıksalında doğdu. Babası da musikişinas olup, gayet güzel lâvta çalar imiş. İlk musiki hocası papas Gabriel Efendidir. Hamparsom notasını da ondan öğrendi. Annesi de musikişinas Çilingir Markar Ağanın talebesidir. Mutazzade, Dellâl zade, Yağlıkcızade ve Hoca Zekâî Efendi gibi üstadlardan birçok kıymetli ve nâdide eserler meşkeden Leon Hancıyan, Tıbbiye mektebine de devam etti ise de ikmal edemedi ve 1293 Rus harbinde orduya eczacı kalfası olarak iştirak ve harpten sonra yüzbaşılığa terfî etti. Bütün hayatını musikiye veren Leon Hancıyan Efendi vükelâ konaklarında, zengin yalılarında piyano, ud ve keman dersleri vermek suretiyle Türk musikisine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Darülbedayiin teşekkülünde musiki kısmı gafi olarak çalışmıştır. Türlü makam ve ikâ larda bestelenmiş eserleri vardır. Tahminen 106 yaşında vefat etti.

Leon Hancıyan

LEYLÂ HANIM

Leylâ Hanım

Hekim İsmail Pağanın kızıdır. 1850 de İstanbulda doğdu. Sultan Aziz'in tahta çıkmasıyla gözden düşüp Girit Valiliğine tâyin edilen İsmail Paşa küçük kızı Leylâyı da Giride beraber götürmüştü. Leylâ orada yedi sene kalarak Matmazel Elizabet isminde bir mürebbiyeden fransızca ve eski yunancayı öğrendi. Girit valiliğinden sonra İzmir valiliğine tâyin edilen İsmail Paşa, Leylâyı İzmirde vilâyet mektupçusu Sırrı Beyle evlendirdi. Lâika Karabayın musiki mecmuasında Leylâ Hanım hakkında yazdığı biyog-

rafiden şu satırları alıyoruz: «Edebiyat ve lisaniyatla meşgul âlim bir tanıdığının anlattığına bakılırsa Leylâ Hanımın eski yunanca olarak yazdığı şiirler Yunanistanda Yunan edebiyatı için örnek addedilecek kadar emsalsiz bir değeri haiz görülmekte imiş» Leylâ Hanım, musikiye kendi kendine piyano çalmak suretiyle başlamıştır. Türk musikisinde bocaları Medenî Aziz Efendi ile Astik Ağadır. Muhtelif makamlarda musiki eserleri besteliyen Leylâ Hanım 86 yaşında olduğu halde 1936 da vefat etti. Son eseri — Seni ev tacı serim . . . — şarkısıdır.

MAHMUD-İ SÂNİ

Sultan Birinci Hamidin oğlu olup 1199 (1784) da doğdu. 24 yaşında tahta çıktı. Türk tecdüdt tarihine büyük başarılar kaydettiren Sultan

Mahmud II

Mahmud musiki tarihi bakımından da dikkate değer bir şahsiyettir. Amcası Üçüncü Selimin musiki kültüründen faydalandığı gibi devrinin tanınmış musikîginaslarından da bir hayli eser mekhetmiş ve muhtelif makamlarda 30 kadar musiki eseri meydana getirmiş'tir.

Atâ tarihinin 3 üncü cildinin 191 inci sahifesinde Sultan Mahmuda ait olan kısmı kısaltarak aynen alıyorum: « . . . Sultan Mahmudî Sâni ammi ekremlerinin fenîni musikide müsellem olan malûmatından evâni inzivalarında ekseri evkatta birlikte bulunarak hüsnü ülfet ve hu

fenden ve sair fûnundan istihşali

nusbatına himmet buyurmuşlardır.

Çünkü Sarayı Hümayunda Sultan Ahmedî Sâlis asrındanberi fennî, şîr ve inşâ ve musiki tahsiline gösterilen râğbet ve itina ahdi Selimî Hanide bir kat daha revâcdarî bazârı ıstîhar olarak Sultan Mahmudun zamanı âlilerinde bu râğbeti tezyide bairî teqvîk olduğundan asrî mezkûre yetişenlerden birçok esâtîze nadide ve nâğînide eserler meydana getirmişlerdir. Sarayı hümayuna çırağ olduğum 1241 (1825) tarihinde henüz usulü atika üzerinde meşkhanede musiki taallüm olunmakta ve koğuşlarda bulunan erbabı servet ve havsiyet, koğuşlar zabitanı marifetleriyle ocak ağaları tâbir olunan zabitanadan, anlar da Haftânî vesatatiyle Silâhdar Ağadan ahzı izin ve icazetle ayda bir iki kere koğuşunda bulunan musikîşinaslar ile diğer koğuşlardaki çavuş ağaları îşaiye bir kahvaltı vererek davetle salâtı ıfadan sonra kapu yoldaşlarına riayeten şarkı ve beste ve kâr ve rakîş ve semai gibi şeyler okuyup çalınarak tengîti fuad olunur idi. Bu fennin mürevvici Sultan Mahmut olup asrî hümayunlarında ve bu usul ve makamatta heman İran saz-kârlarıyla Horasan ve İsfahan kârperdazlarına hakikaten tefevvuk etmek derecelerine varmış ve kendilerinin şarkı ve besteleri şarkıların padişahı bulunmuştur.»

Müverrih Atâ Beyin yukarıya naklettiğimiz ifadesinden de anlaşılacağı vechile İkinci Mahmut devri musikimizin hakikaten altın devridir. Saray kapularından kübra konaklarına ve mevlevî dergâhlarından diğer mahfillere tağan Türk musikisinin ölmez eserleri Mahmudun himaye ve teqvikinde en yüksek derecesini bulmuştu. Sultan Mahmud da musiki ile meğgul oluyor. Güzel eserler, bilhassata Tav-gancalar besteliyor, bazan coştukça terennüm ediyor ve gazel okuyordu.

«13 üncü Asırda Saray Âdetleri» başlıklı yazısında Ali Rıza Bey şu fıkrayı kaydetmektedir:

« Sultan Mahmudun fennî musikiye ihtisası olduğundan davudî sadalarıyla câbeca taksim ederler ve hattâ ekseri tanbur refakatiyle taksim etmeği tercih buyururlarmış. Sersazende tanburi Şevkdide Kalfa peğrev hitamında taksim etmelerini Zatı Şahaneden rica eder, «bugün nezlem var» gibi sözlerle itizar buyurmalarını kabul etmeyip ricasını ısrar derecesine vardırır ve taksime râğbet buyurmadıkları surette sazı tatil edeceğini bile lisânı münasiple anlatır imiş «Şevkdide, sen de her zaman bana musallat oluyorsun» mukaddimesiyle taksime bağlar ve pek güzel taksim ederlermiş. (Bu Şevkdide Kalfa, Hakânî müğarünileyhi suikasttan kurtaran meğhur Cevri ustanın acemisi yani terbiyegerdesidir) 1255 (1839) da vefat eden İkinci Mahmudun mecmualarda görülebilen şarkılarından bazıları:

Makam	Birinci mısraı
Suzidilârâ	Şarkı Gülgende yine meclisi rindan donansın
»	» Nihali kaametın bir gül fidandır
Nihavend	» Gel azmedelim bu gice Göksuya beraber
»	» Olmasun mu müptelâsı serseri
Mahur	» Ne ararsam sende mevcut
»	» Aldı aklım bir gonca leb
Hicaz	» Soylemez miydim sana ey gülizar
Beyatı	» Ey şahı cihan eyleye hak ömrünü efsûn [1]
Arazbar	» Naz etme gel ey gonca fem
Tabir	» Yosma kesim bir dilrûba
Buselik	» Gülzara salın goncai zıbayı zamansın
Hisarbuselik	» Ey şuhı nazende
Acembuselik	» Aldı aklım yine bir nevres nihâl
Muhayyer	» Ey goncai nazik tenim
Eviçbuselik	» Nihali gülbünü hüsnî ezelsin
Miistear	» Sevmez miyim ey şuh seni
Hüzzam	» Güller açtı geldi yaz
Buselik	» Pek hahişi var gönlümün ey servi bülendim
Ferahfeza	» Sevdim yine bir mehveşi

MAHMUD CELÂLETTİN PAŞA

Çorlulu Ali Paşanın torunlarından olup Vilâyetler Kapu Kethudası

Mahmud Celâlettin Paşa

Mehmet Aziz Efendinin oğludur. 1839 da İstanbulda doğdu. Muhtelif devlet hizmetlerinde bulunmuş. İkinci Sultan Hamidin devrinde Ticaret ve Nafia nezaretine kadar yükselmiştir. Siyasî tarih bakımından mühim bir kaynak olan «Mir'atı Hakikat» adlı eseri meghurdur. Güzel Sanatlara olan alâkası bilhassa musiki sahasında gösterdiği kabiliyetin verdiği ilham ile güzel şarkılar bestelemiştir. Bu şarkılar uzun seneler fasıllarda okunmuş ve konservatuvar programlarında yer almıştır. Uşak makamından bestelediği:

[1] Bu şarkının ikinci Mahmuda ait olduğu şüphelidir.

«Mir'atı ele al da bak Allahı seversen»

mısrar ile bağlayan şarkısını musiki meraklılarından bilmiyen yoktur. Mahmud Celâleddin Paşa 19 kânun 1899 da vefat edip Beşiktaşta Yahya Efendi dergâhı kabristanına defnedilmiştir.

Kabri kitabesinin sureti:

Hüvel Hayyül Bâki

«Eşahimi vükelâyi saltanatı seniyeden olup Ticaret ve Nafia nazırı iken âlemi fâniye veda eden Çorlulu Zade Mahmud Celâlüddin Paşanın kabridir. Bu zat Bâbü'lâlîde perver-i qavabı feyzü kemal olan ekâbiri erbabı kalemin en güzîdelerinden idi. Pek çok hidematı mühimmei devlette ibrazı ehliyet ve reviyet etmesinden ma'ada mecmu'atı kavanin ve nizamatı devlet olan düsturda münderic kâffe-i kavanin ve nizamat, kâmilin veya kısmen mügarünileyhin hâmei tahrir ve tashihinden geçmiş ve yarım asra yakın bir müddet zarfında devletçe ittihaz olunan mukarreratı ıslahiyenin cümlesi anın inzımamı reyü fikri sayesinde vücut pezirli olmuştur.

Hasılı devlet ve milletin bir hazinesi iktidar ve irfanı burada medfundur.

İnna lillâh ve inna ileyhi raciun.»

MEHMET BEY (Kanunî)

İstanbuldudur. Doğum tarihi malûm değildir. Beykozlu Mehmed Bey namıyla maruftur. Muzikai hümayunda yetişmiş ve Meşrutîyet ilânından sonra kadro harici olmuştur. Meşhur Lâtif Ağa ile Kanunî Ethem Efendinin talebelerindendir. Mehmed Beyin yalnız musikide değil, edebiyat ve tasavvufîda da bilgisi vardır. Hafız Ahmed Mükerrrem Beyin ifadesine nazaran nota bilgisi çok kuvvetli imiş. Muhtelif makamlardan saz eserleri, şarkıları vardır. Mehmet Beyin son seneleri çok acıklı ve sefalet içinde geçmiştir. Muzikai hümayundan kadro harici edildikten sonra geçim darlığı tesiriyle musikiyi büsbütün bırakmış, hattâ pek sevdiği kanununu bile satmak mecburiyetinde kalmıştır. Hayatında yegâne edinebildiği evini de ticaret yapmak emeliyle elden çıkarmış, Adanaya gitmiş, hiç bilmediği ticaret sahasında az zamanda iflâs etmiş, İstanbula dönmüştür. Yalnız tekaüt maaşı ile

geçinmenin imkânsızlığı karşısında ahbablarından birinin verdiği bir tavsiye ile bir mektep müdürüne müracaat etmiş, ancak bir kapıcılık bulabilmiş ve bağ hademenin sert muamelesine dayanamıyarak, aç ve biilâç mektebi terketmiş ve iyi kalbli arkadaşlarının vardımı ile hayatını bir müddet daha idame edebilmiş ise de 1927 senesinde talehelerinden birinin evinde vefat etmiştir. Dört kişinin eliyle topraga tevdi edildi Mezarı Edirnekapısında Çerkes Hasanın kabri arkasındadır.

MEHMET MÜNİR KÖKTEN

Maltepe hastahanesi dahiliye zabiti Fahreddin Beyin oğludur. 1882 de Evüpsultanda Kurukavak mahallesinde doğdu. İlk tahsilden

Mehmet Münir Kökten

sonra lise tahsilini Darülfenakada ikmal etti. Muhtelif gümrük işlerinde bulunduktan sonra son memuriyeti olan İnhisarlar Vekâleti tetkik âmirliğinden emekliye ayrıldı. İlk musiki meşkini büyük babası meşhur Zekâî Dede Efendiden aldı ve onun vefatıyla dayısı Hafız Ahmet Efendiden bir havli musiki eserleri meşketti. Mevlevî tarikatine mensup olması ve büyük babası Zekâî Efendinin Baharî ve mevlevihanesinde kudümzen bağı bulunması dolayısıyla dergâhın gevhi neyzen Hüseyin Fahreddin Efendiden de istifade etti Mehmet Münir Kökten, klâsik musiki üslûbunun son mümessillerinden bulunmaktadır. Hafızasında dinî lâînî

birçok musiki eserleri vardı. Yaptığı n.usiki eserleri arasında karctğar makamında bestelediği şu şarkıyı Hüseyin Fahreddin Efendi çok sever ve daima okuturdu Güftesi Muallim Nacinindir.

Turraj sevdâ penahın dillerin kullâbıdır
Çeşmi ruhani nigâhın canların cezâbıdır
Gamseler cellâd, müjzânlar belâ peykânıdır
Bir keman ebru ki Âlem çeşminin hayranıdır.

MEMDUH (Kemanı)

Keman çalmakta hususi bir mevkii olan Memduh, suzinak per-
revi sahibi Kemanî Emin Ağanın oğlu olduğu rivayet edilmektedir.

1285 (1868) tarihinde Ayvansaz-
ravda doğmuştur. Kemanda ilk ho-
cası babasıdır. Az zamanda emsali
arasında şöhrat kazanan Memduh
zamanının en tanınmış hanende
ve sazandelerinden teşkil ettiği bir
saz takımıyla, Şehzadebağında Fev-
ziye ve Şems kiraathanelerinde, Di-
vanyolunda Arifin kiraathanesinde,
Beyoğlunda Eftalipo gazinosunda,
yaz mevsimlerinde Çırçır suyuunda
«icrayı ahenk» eder idi. İkinci
Sultan Hamid, Memduhun kema-
nını çok beğenir ve ara sıra
saraya çağirtir kemanını dinler ve
hediyelerle taktif eder imiş. Bir
defa som altından bir baston he-
diye etmiş, bu baston hemşiresini oğlu Udi Hasanda imiş.

Kemanî Memduh

Birinci derecede kemanilerden olan Memduh bazı musiki eserleri
de bestelemiş ise de icra kabiliyeti bestekârlık kabiliyetine üstündür.
Güzel yüzlü, terbiyeli bir kalem efendisi hususiyetinde olan Kemanî
Memduh 1938 de vefat etmiş Edirnekapi civarında Tokmaktepe
mekkiindeki kabristana defnedilmiştir.

MİLDAN NİYAZİ

«Elli yıllık Türk musikisi»nde MildanNiyaziden şöyle bahsedil-
mektedir: İsmail Hakkı Beyin oğludur. 1887 de Safranboluda
doğdu. Henüz mektepte iken musiki ile meşgul olmaya başladı.
Abdülhamit devrinde Mısıra firar ederek orada uzun zaman kaldı,
musiki malumatını ilerletmeye çalıştı Türk musikisinde inkılâp

yapmak arzusu ile 1933 te «Nota» adlı bir dergi neşrine başladı.

Lâkin mecmuanın ömrü uzun sürmedi. Türk musiki nazariyat ve ameliyatına vâkıf idi, iyi keman çalardı. İzmirde hususî olarak açtığı dershanede sekiz yıl çalıştıktan sonra İstanbul'a geldi ve burada değerli talebeler yetiştirdi. (Türk Musikisi tedrisatı) adlı bir kitap hazırlamış ise de maddi durumu yüzünden bastıramadı. Bu kitabın müsveddeleri dostlarından merhum Doktor Neşet Halil Beyin kütüphanesinde mevcut imiş. Bazı musiki eserleri bestelemiş ise de nazariyatçılığı bestekârlığına galip idi. 24 nisan 1947 de Cağaloğlundaki evinde vefat etti. Yahya Efendi kabristanına defnedildi.

Mildan Niyazi Ayomak

MUHİDDİN EREV

İsmail Fethi Efendinin oğludur. 1894 te Serezde doğdu. İlk tahsilini yaptıktan sonra ailesi tarafından İstanbul'a gönderilmiş ve Mercan idadisini ikmal ederek Darülfünun Riyaziye şubesine girmiş, son sınıfta iken Birinci Cihan Harbinin başlaması ile orduya ihtiyat zabiti olarak katılmış, muhtelif cephe-lerde döğüşmüş, 1917 de İngilizlere esir düşmüştür. 1920 de serbest bırakılmış ve İstanbul'a dönmüştür. Adana, İstanbul, Vefa lisele-lerinde riyaziye hocalığı yaptı. Musikiye Tanbur ile başladı, Mesut Cemil Beyden meşketti. Musikinin bilhassa nazariyatı ile de meşgul oldu. (Türk Musikisi) mecmuasında Doktor Suphi Ezgi ile yaptığı münakaşa, musiki bilginin enginliğini gösterir. On kadar saz eseri bestelemiştir. 1952 de geçirdiği bir felc dolayısıyla kalemine ve sazına veda mecburiyetinde kalmıştır.

Muhiddin Erev

MUHLİS SABAHATTİN

Bağmabeyinci Hurîd Beyin oğludur. 1305'te Adanada doğdu. Galata Sultanisine devamı sıralarında musikiyi de ihmal etmedi. Mektebin piyanosundan her fırsatta istifade etti. Musiki kabiliyetinin inkişafı ile bir sahne musikisi yapmak için çalıştı. Cihan Harbi sıralarında «Çaresaz» adıyla sahneye koyduğu operet geniş alâka topladı ve bu opereti diğer operetleri takibetti. Osman Nihat Akın, Türk Musiki Dergisinde aynen şöyle yazmaktadır: «... Eğer babası Bağmabeyinci Hurîd Beyin temenni ettiği gibi ufak yaşta Avrupaya gidip Garp musikisi kültür ve tekniği ile yetişmiş olsa idi ona belki Avrupada bile bir eş göstermek mümkün olmayacaktı. Zaman ve hâdiseler onu bundan mahrum etti. Fakat Muhlîs kendinde mevcut bütün imkân ve kudretini öz musikisinden esirgemedi, neyi varsa onun uğruna feda etti. Hattâ ellisinden sonra verem olan vücudunu da.»

Muhlîs Sabahattin Bey

1947 tarihinde vefat eden Muhlîs Sabahattin Asrî mezarlığına defn edildi.

MUNİR NUREDDİN SELÇUK

Divanı Hümayun muavinlerinden Nureddin Avnî Beyin oğludur. 1902'de İstanbulda doğdu. Pek küçük yaşında başlayan musiki heves ve kabiliyeti babasının dikkatini çekerek kendisine nazari, ameli olarak musiki dersleri verilmiş, evvelâ Yeniköylü Hasan Efendinin çıraklarından Erhem Beyin açtığı Darülfeyzi Musikiye devam etmiş, bir müddet sonra Rauf Yekânın delâleti ile Zekâîzade Ahmet Efendiden müteaddit fasıllar meşketmiş, ayrıca Hoca Ziya Beyden de feyz almıştır. Birinci Cihan Harbi sıralarında Udi Ali Rifat Beyle Leon Hancıyanın Kadıköyünde açtıkları Şark Musikisi Cemiyetine dâhil oldu. Garp musikisine alâka gösteren Münir Nureddin Selçuk musiki bilgisini genişletmek üzere Parise gitmiş, oradaki musiki müesseselerinden müs-

tefid olmuştur. Münir Nureddin Selçuk, Türk musiki tarihinin güzel sesler sınıfına ayrılan kısmın başında gelenlerdendir. Sesinin parlaklığı, okuyuş tavrı fevkalâdedir. Klâsik üslûbun muvaffak bir mümessilidir. Son zamanlarda bestelediği musiki eserlerinde mâna ile nağmenin insicamını bilhassa gözönünde tutmuş ve güzel eserler meydana getirmiştir.

MUSÂ SÜREYYA

Hal tercemesi, yerinde yazılmış bulunan Giriftzen Asım Beyin oğludur. 1884 te Üsküdar'da doğdu. Babasından ve ağaheyi Sâbir Beyden aldığı musiki dersleri ile küçük yaşından itibaren kendisini musikiye hasretti. Orta tahsilini bitirince Berline gönderildi. Beş sene kadar Almanya'da kaldı. Berlin konservatuvarını bitirdikten sonra İstanbul'a dönüp İstanbul Konservatuvarının ilk kuruluşunda müdürlüğüne tâyin olundu ise de bir müddet sonra bazı fikir ihtilâfı yüzünden istifa etti. Mekteplerde musiki dersleri vermekle meşgul oldu: Garp musikisine vakıf idi. Türk musiki aletlerinden girift ve ud çaldı [1]. Bugün bile tazeliğini kaybetmiyen şarkıları vardır. 1932 de vefat etti. Merkez Efendi kabristanına defnedildi.

Musa Süreyya

[1] Musa Süreyya Bey Lâleli Tayyare apartmanlarında komşum idi. O zaman Ercüment Ekrem Talâ da orada oturuyor idi. Akşamları buluşur, Ercüment'in anlattığı hikâyeleri dinler, musiki eserleri çalınır, Süreyya Beyin yeni yaptığı bir şarkıyı udile yine kendisinden dinlerdik. Yaptığı şarkıların güftelerini Ercüment yazardı. Gözümün önünden gitmiyen güzel yüzü, terbiyesi emsalsiz idi. Bir gece hüzzam makamında yeni yaptığı (Sen sanki baharın gülüsün sen çiçeğimisin — Sen her gece rüyama giran bir melekimsin...) şarkısını çalıyordu. Gözlerine dikkat ettim, yaşlı idi.. Bu yaşların mahiyetini hepimiz biraz biliyorduk. Bu Musiki eserlerini itiraf edilmemiş bir aşkın tesiri ile yapıyordu. Avesi

MUSTAFA İZZET EFENDİ

Tosyalı Mustafa Ağanın oğludur. 1216 (1801) da doğdu. Ana cihetinden Tophanede kendi yaptırdığı Kadirhane dergâhında medfun Şeyh İsmaili Rumiye mensuptur. Pederinin vefatından sonra İstanbula gelerek Fatih'te Bağkurşunlu medresesinde tahsilini ikmal etti. Atâ tarihinin 3 üncü cildinin 16 ncı sahifesinde Mustafa İzzet Efendiye ait kısmı tarih vesikası olmak üzere aynen alıyoruz:

4 . . . Letafeti sadası ve musikiye intisabı cihetiyle musahibi şehriyârî Kömürçüzâde Hafız Efendiden meşkeylediği bir Nâtı Şerifi — Bahçekapıda Sultan Mahmudî Sâninin inşa ettirdiği Hidayet camii'nde bir cuma günü selâmlık vukuunda bülend-âvaz ile kıraatinde Padişah müğarünileyhin sadayı muhrikinden mahzuz oluyssa da «bu misillü nevresidegânin doğrudan doğruya Enderuni Hümayuna çırağ olmaları münasip olmadığından liüsânî terbiyesine itina olunmasını Silâhtar Gazi Ahmet Pağazâde Ali Pağaya emretti. Üç sene kadar dairei müğarünileyhte tahsili ilim ve temegguki hutut ve musikiye çalıştıktan sonra Galatasarayına çırağ oldu. Üç sene de orada tahsile devam eyledi. 1236 (1820)da Ali Pağanın mazuliyeti esnasında vaki olan iltimas üzerine İlyas Ağanın silâhdarlığında Enderuna çırağ edildi. Orada nice müddet neyzenlik ve hanendelikte kesbi malûmat etti. Sultan Mahmud «Rami çiftliğinde iken çırağ edilenler arasında bir hizmetle kayırlmak emeline bulunmuş ise de bu misüllü nâdirül-vücut bir zatın nezdi şahaneden mehcuriyetinin mugayiri rızayı padişahı olacağı vasıtai istirham olabilecek zevatın istinkâf eylediklerini fehîm eylemesi üzerine bilâ nân pâre haccı şerife azimet talebine kerhen ruhsat ita buyurulması ile» Necib Pağanın Sürre Emanetinde iptida intisap ettiği meşayihî Nakşibendiveden Kayserili Ali Efendi ile birlikte Hicaza azimet ve Ubeydullahı Dehlevî hulefasından Mekkei Mükerrermede mukim Şeyh Mehmed Can Efendiye hizmetle tekmili sülûkü ifa ve İstanbula avdetinde Mahmud Pağa hamamı kurbinde bir ev igtira eyledi. «Bağında Tacî Nakşî ve arkasında Hırkai Dehlevî olduğu halde terki masiva maksadiyle ardıkaayı muhibban ile musahabeti dervişaneye himmet etmekte idi. Bir ramazan günü Bayezid camii'nde müezzin mahfilinde hatim okurken sesini iğiden birkaç zat kamet almasını rica ettiler. Müğarünileyh «ekser bu camiye padişahımız geliyor, benim sesimi işitecek olursa iyi bir şey olmaz» dedise de «Padişahımız bugün İstanbula gelmedi ve gelmeyecektir» teminatında bulunmaları üzerine ikindi namazında bülend-âvaz ile kamet alırken Padişah camiye girdi

ve namaza iktida eyledi. Müğarünileyhin haberi olmadığından müzzinlerle tespihi tekmil eyledikleri sırada yaver Ali Eşkar Paşa mahfile çıkıp müezzınbaşıya: «Şevketlû Efendimiz sual buyuruyorlar, kaamet alan kimdir...» Demesiyle müezzınbaşı, Efendiye gösterdi. Ali Eşkar Paşa, Padişaha gelip «tanıyamadığını, bir özbek derviş olduğunu arz ettikte Sultan Mahmud «Mustafa İzzetin sadasını ben bilmez miyim. Özbektir diye beni mi aldatıyorsunuz...» dedi. Tekrar bir adam göndererek mahfildekilerin birer birer ayağı inmelerini emretti. İnenler arasında Mustafa İzzet Efendiye göremediğinden diğer bir adam daha izamiyle Efendiye ayağı indirdikte Efendi evine gitmek üzere sağ tarafa teveccüh etti ise de Padişah müğarünileyhi o kıyafette gördüğünde «Mustafa Efendi olduğunu ben bilmez miyim» dedi ve terki hizmet ettiğine pek ziyade münfail olarak derhal imhasını parmağıyla ve şiddetle işaret eylediğinde Hüsrev Paşa «ferman efendimizin» dedi. Musahip Sait Efendi «Paşa hazretleri sen, çocuk musun ne yapıyorsun» diye eteğinden çekmesiyle Hüsrev Paşa «sus» diye işaret etti. Padişah kemali hiddetinden Dolmabahçe Sarayına gitti. O gece teravih namazından sonra musahiplerden «hanendei mehur Rifat Bey merhumun pederi Şehlevendim Hafız Abdullah Ağanın biraderi» Kömürcü zâde Hafız Efendiye hitaben «senin refikine ne dersin, Özbek kıyafetiyle Bayezit camii şerifi mahfiline çıkıp «Ey cemaati müslimin! İşte beni gördünüz mü, padişahı zamana sinini vefire hizmet eyledim. Emeğim şu kıyafette karar verdi» diyerek beni halka teghir ediyor, Bunun için ifnası hakkındaki fermanıma Sait Efendinin ilhahivle Hüsrev Paşanın istidayı affını kıymetli bir zat olması dolayısıyla kabul ettim.» dedi Ertesi günü Bayezit muvakkithanesinin önünde Mustafa Efendiye tesadüf eden Kömürcü (Şevketmeab Efendimiz Özbek kıyafetiyle görüldüğüne infial buyurdular. Tebdili câme ile başına fes giy demesiyle efendi «sikkeyi başka kisveye tebdil edemem» cevabını vermesi üzerine Kömürcüzâde «öyle ise bir daha nazarı şahaneeye taallûk edecek yerlerde bulunma, zira mazarrat memûldür» dedi. Efendi nasihatı kabul ile evine döndü. Ertesi gece Padişah teravihten sonra Kömürcüzâdeyi ihzar ile «gerçi affeyledim amma şu kıyafetle Mustafa Efendinin beni ilân ediğine pek canım sıkıldı» dedi. Kömürcüzâde cevaben «Bugün Mustafa Efendiye Bayezid muvakkithanesi önünde gördüm, tekdirâmiz pek çok söz söyledim, «Bir bende, velinimetine halini arzeder mi etmez mi» dedi «evet eder dedim» «Bu beyeti ihtiyarım, velinimet efendimize vesilei arzı ahval olur mütalea ve emeline münhasır idi» dedi ve ağıladı demesiyle önüne bakıp bir söz söylemeksiz

odasına gitti. Ertesi gece yine teravihten sonra «Hafız Efendi ne dedi idi» sözünü tekrar etmesi üzerine Kömürçüzâde evvelki cevabını arzyledikte «Benim ona dargınlığım yoktur, ancak hüner ve kadrini zayi etmek sevdalarında gördüğümünden canım sıkılır» dedi.

Mustafa İzzet Efendiyi affeden Sultan Mahmud onu fasıl heyetinde daima bulundurur ve onun lâhuti nayini dinlemekten zevk duyar idi. Nuri Şeyda Bey 8 temmuz 1314 tarihli İkdâm gazetesine yazdığı makalede Mustafa İzzet Efendinin musiki mesleği hakkında şu mutaleada bulunuyor:

— «... Müğarünileyhin âsârı umumîyesine nazar olunur ise üstadı, Kömürçüzâde Hafız Efendi mesleğine mütabaat ettiği müğahede olunur. Enderuni Hümayunda bulunduğu zaman bir aralık Ser müezzin Şakir Efendiden dahi bazı şeyler meşkettiği rivayeti mevzu-kadandır.

Hattâ hestenigâr makamından müezzini mumaileyhin bestelemiş olduğu: «Dâmı efsununla bendetti dili» nâm çarkısı, Efendi müğarünileyh tarafından yine aynı makam, aynı usulde: «Gayridan bulmaz teselli sevdiğim» çarkısıyla tanzir edilmiş, aralarında o kadar nispeti mütezavide hâsıl olmuştur ki her iki eseri lâvikiyle meşketmiyen, nagamat ve ıtvârı birbirine mezcetmeden kendisini güç kurtarır. Bu da müğarünileyhin sanatında olan farf kemaline bir delili celildir.

Ruhu daima meyyali itilâ olduğundan o zamana kadar mevcut olan makamâtı, bahusus yekdiğerinden pek de farklı olmıyanlarını zevâitten addederek nagamatı milliyenin bu kadar dıyk bir daire içinde hapsedilmiş olmasını sevmez, muntazam bir zemini nev açmak isterdi.

Meselâ; Hüseyinî gibi bir metin makam dururken ondan pek de farkı olmıyan Gülizar'ın ihtirarını zait görür. Hele Saba makamına bir de Zemzeme ilâvesiyle hem evvelkinin daralması, hem de ikincisinin tevsi edilememesi gibi beyhude bir teceddüt onu sıkır idi. İgte bu esasa mebnidir ki asrında yetmiş dokuz makam mevcut ve bunların cümlesi de kendisine malum iken hüsnî tabiatını öyle ivicacılı makamlarda yürütmek istemediğinden âsârı nefisesini esaslı makamât üzerine bina etmiş, her eseri de bihakkın tahribi muhal bir bünyanı metin olarak ahlâfa yadigâr kalmıştır.»

Neyzenlikte eğine nadir tesadüf edilenlerden olduğu söylenilmektedir. Sultan Mahmud neyzenî çok takdir eder imiş.

Muhtelif tarihlerde, Selânik, Mekke, İstanbul ve 1849 da Anadolu kazaskerliği rütbeleri verildi. O sene de başımam oldu ve Rumeli kazaskerliği payesi verildi.

1852 de imametten ayrıldı, iki defa Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye'ye âzâ, Reisülulema ve nakibül egraf ve Meclisi Vükelâyâ memur oldu. 1293 (1876) te vefat etti. Tophanede Kadiri hane mezarlığına defnedildi.

Mustafa İzzet Efendi, musikideki fevkalâde istidadına rağmen pek az eser bestelemiştir. Bestelediği mahdud eserlerden bazıları şunlardır:

Hicazkâr	Semai	Aram edemez gönlüm, gönlüm edemez âram
Saba	rkj	Eylemişsin dün gece haylı safa
Hicaz	»	Harab oldu dili nağad elinden
Segâh	»	Doldur getir ey sakii gülçehre piyâle
Segâh mava	»	Şeb midir bu ya sivadi ahı pinhânım mıdır
Bestenigâr	»	Gayrıdan bulmaz teselli sevdiğim
	»	İdüp sen hatırım âbad
	»	Ey servi nazü refatı bâlâ
Eviç	»	Bir sebeple sen gücenmişsin bana
Eviç	»	Yüz sürüp pâvine ey guhi cihan
Ferahnâk	»	Ey mürüvvet mâdeni kânı kerem

MUSTAFA ŞİRİN

Mustafa Şirin

İstanbul tüccarlarından İbrahim Efendinin oğludur; 1906 yılında Fatihde doğdu; ilk ve orta tahsilini bitirdikten sonra Altıncı Şube Komiserlerinden Seyfi Beyin delâletiyle Kemânî Aşık Hüseyinden keman dersi aldı. Üdi Fahri Kopuz, Yesari Âsım Arsoy, Salâhaddin Pınar gibi musikînaslardan da istifade eden Mustafa Şirin, hususi bir keman tipi meydana getirmiş, merhum Neyzen Tevfik tarafından bu kemana «enin» adı verilmiştir. 1940 yılında Şehzadebağında Letafet apartmanında bir Musiki Cemiyeti açmış, bir hayli talebe de yetiştirmiştir. Bestekârlığa da heves eden Mustafa Şirin on kadar da şarkı bestelemiştir.

Halen Devlet Kitapları müdürlüğünde satıp bağ memurluğu vazifesinde bulunmaktadır.

NASİBİN MEHMET YÜRÜ

«Elli Yıllık Türk Musikisi» adlı eserde göyle kaydedilmektedir: Nasibin Mehmet, Kanlıcalı Hüseyin Efendinin oğludur. Annesi, Nefise Hanımdır. 1882 de Kanlıcada doğmuştur. Devrinin ünlü okuyucularından olan ablası Nasip Hanıma izafeten musiki âleminde Nasibin Mehmet diye tanılır.

İlk musiki sevgisini ablası Nasip Hanımdan alan Mehmet Yürü hiçbir hocaya intisap etmeden ud öğrenmiş ve kendi kendini yetiştirmiştir.

Kapalıçarşı içinde Başlıkçı Reşide Hanımın [1] dükkânında toplanan sazendelerle birlikte düğünlere giymeğe bağlamak suretiyle piyasa sazlarına katılan Mehmet Yürü, hocaları bulunan Kanunî Ama Ali, Udî Arşak, Kemanî Tatyos, Kemanî Memduh gibi tanınmış sazendeler ile düğünlere ud ile iştirak etmiş ve bunlardan hayli istifadeler sağlamış, musiki kabiliyetini ilerletmiştir.

Evvelce gümrük muhafaza teşkilâtında memur iken ayrılmış, hayatını musikiye hasretmiştir. İlk eserini Hafid Beyin :

Seni candan severim aşkına kurban olurum
Ölürüm feyzi garamınla yine can bulurum
Sanma ölmekle bu sevda tükenir kurtulurum

Nakarat

Ölürüm feyzi garamınla yine can bulurum

Güftesini hicazkâr makamından ağıraksak usulü ile bestelemiştir. 500 den fazla musiki eseri besteleyen Mehmet Yürü çok ince duygulu ve temiz bir üslûba sahip değerli bestekârlarımızdandır. Son zamanlarda 12 parçadan ibaret bir mahur faslı tertip etmiş ve Beykozlu amatör gençlere meşketmiştir. 20 kânunusani 1953 tarihinde vefat etti. Evli ve iki kız, bir erkek çocuğu vardır.

NÂZİM (Kanunî)

Elli Yıllık Türk Musikisi adlı eserde deniliyor ki: 1884 de İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşta ana ve babasını kaybederek bir kaza neticesinde gözleri kapanıp halası tarafından büyütülmüştür. Koskada körler ve dilsizler mektebine verilen Nâzım derslerinde olduğu gibi

[1] Düğünlerde gelinlehimiz; gün için kullanacağı başlık ve sair gelin eşyalarını kiraya veren, zamanının meşhur zengileriaden Reşide Hanım.

musikide de gösterdiği kabiliyet üzerine halasının tedarik eylediği bir kanun ile ilk olarak Üsküdarlı Hasan Beyden musiki dersi almağa başlamıştır.

Kısa zamanda musikinin inceliklerine vâkıf ve kanun çalmakta gösterdiği kabiliyete sahip olan Nâzım, devrinin ustatlarından feyiz alarak Musiki Osmani ve Darüttalimi Musiki cemiyetlerinde kıymetli bir varlık olarak çalışmış, birçok talebe yetiştirmiş ve bir hayli eser de bestelemiştir. 11 Eylül 1920 de kalb sektesinden vefat ederek Topkapı civarındaki kabristana defnedilmiştir.

NEVRES BEY (Udi)

1873 de Malatyada doğdu; Babası fakir bir iççidir. Küçüklüğünde İstanbula gelerek büyük bir zatın himayesinde oldukça muntazam bir tahsil gördü, bir taraftan da sanat muhitlerine girerek divan edebiyatı ve klâsik Türk musikisi mevzularında tettebbu ve tetkiklerde bulundu. Kendi kendine öğrendiği ud, Nevresin sanatkâr parmakları altında dinleyicileri vecde getirirdi; üslûbundaki hususilik kendisine büyük şöhret kazandırmıştı. Sanatı maddî gayelere alet saymaktan çok kaçınan bir sanatkâr olduğu için ücretle çalışan saz heyetlerine dahil olmazdı. Takdirkârları arasında tamamen hasbî olarak saz çalan Nevresin eserleri az olmakla beraber özlüdür. Klâsik musikimize birçok besteler vermek suretiyle de hizmet etmiştir.

Talebelerinden Safiye Aylâ bu kıymetli ud üstadının vefatı dolayısıyla Kurun gazetesi muharrirlerinden Niyazi Ahmede şu beyanatta bulunmuştur:

«Malatyalı idi, küçük yaşında tahsil için İstanbula gelmişti, burada adını bilemediğim bir paşanın yanında kalmış ve tahsiline devam etmiş, orta tahsilini bitirmiştir. Udu hocasız öğrendi, fakat o bir harika idi. Nevresin hassasiyetini hayatımda kimsede göremedim. İnsanlardan kaçırdı, münzevi ve bedbin idi. Ben altı sene evvel tanıdım, Nevres benim hocamdır. Çok korkaktı.

Çalgılı yerlere gittiği yoktu, müdhig sinirlenirdi, kulakları fevkalâde hassastı. Ben ona kulak duygusu değil, ruh duygusu diyeceğim. Nevres herhangi bir eser çalınırken en ufak falsoyu derhal seser ve müdahale ederdi, bana «gün kavuştun su karardı», «gönlümle bağ bağ» garkılarını meşk etti. Eserlerini çok kıskanır ve daima anlaşılamıyacağından korkardı. Bir aralık radyoda beraberdik, söylerken titrerdim,

pek kü ük bir yanlışlık onu sinirlendirebilirdi. Udunu kimseye vermez, kendi taşırdı; bu yüzden otomobile de binemezdi «belki bir yere çarpar kırarım, iyisi yürümektir» derdi. Çok vazifesinaş idi, işine dakikası dakikasına gelirdi. Radvoyu hiç sevmeydi, radyo da dinlemezdi «Türkmene sormuşlar arı alır mısın? Paramla vızıltyı ne yapavım demiş.» derdi. Bence Nevres avarında bir sanatkâr olmadığı gibi bundan sonra da Nevres gibi bir udi geleceğine pek de ihtimal veremiyordum. Nevresin ayrı bir ekolu vardır, onu kendi yarattı, biz ona Nevres tarzı diyoruz, onun ince zevkini tarif etmek güçtür. Yakacığı severdi. «Zengin olsam buraya bir kulübe yaptırır, burada otururdum» derdi. Havatında Yakacıkta kulübe kurmak nasip olmadı, fakat son arzusu yerine geldi.»

Meşud Cemil, Tanburî Cemil Beye dair yazdığı risalede Mustafa Pağazade Mahmut Beye atfen Nevres hakkında şunları söylüyor:

«Udi Nevres Bey merhum (virtüöz) luk mertebesine yaklaştıkça kibriü azameti gibi kimseyi beğenmemek illetide artıyordu. Bir mecliste meşhur kemençeci Vasilin cehaletinden ve kıymetsiz bir baloz çalgıcısı olduğundan bahsetmiş; ne taksimlerini, ne peğrev ve semailerini beğenmez olmuş, halbuki bizde ve Mahmudun evinde birleştikleri zamanlar Vasili sükûn ve takdir ile dinler, hayran olurdu Biri Nevresin Vasili beğenmediğini söylemiş, derviş meşrep bir âdemdi, fakat yine de gücüne gitmişti. Bir müddet sonra Mahmut Celâleddin Paşa merhumun mühürdarı Nazım Beyin Bayezitteki evinde bir ziyafette hicaz faslına bağlanacaktı. Cemil, kanuni Şemsî, lavtacî Hiristo, Nevres, kemani Memduh, Vasil ve saire sazlarını akord etmeğe başladılar. Tam peğreve girileceği vakit Vasil kemençesinin yayıyla işaret ederek yüksek sesle; Nevres Bey oğlum, (re) yi biraz düzeltir misin, peştir demez mi? Bu üstat geçiren heveskâr için çok ağır bir darbe idi. Nevres Bey kıpkırmızı oldu. Cemil Bey gözlerinde acı bir istihza gülüğüyle bana baktı. Ötekiler mahcubiyeti örtmek için hemen muhtemem bir fasla başladılar.»

Gizli bir sefalet içinde ömrünü geçiren Nevres Bey 22 Kânunu sanî 1937 vefat etti. Yakacıkta defnedildi. İyi bir virtüöz olmakla beraber mahdut eserler de besteleyen Nevresin şu İsfahan ağır aksak şarkısını örnek olarak alıyorum. Güfte Füzulinindir.

Arıyanı mürgi dil zülfi perîşanındadır
Kande olsam ev perî gönüm senin yanındadır
Mestî hâbı nâz olup cem'et dili sadpâremi
Kim anın her pâresi bir nevkî müjgânındadır

NEZİHİ ALBAYRAK

Mustafa Nezihî, Babı Âli mümeyyizlerinden Mehmet Şevket Beyin oğludur. Annesi Lâtife hanımdır 1291 (1874) yılında Vefada meşhur musikiğinas Hammamızade İsmail Dede Efendinin torunlarından Hadice Hanımın evinde dünyaya gelmiştir Dede Efendinin torunla-

Nezihî Albayrak

rındandır. Hacı Kiram ve Zekâî Zade, Ahmet İrsoydan musiki dersleri aldı. Bazı işaretlerle tesbit ettiği bir nota meydana getirdi.

«İstinografik Mustafa Nezih Albayrak Notası» adile neğrettiği bir broğürde bu notadan şu suretle bahsediyor: (Umumi nota, her türlü müzik kıraat ve kitabetini icraya kâfi olmakla beraber yazılması güç ve külfetlidir, bu cihetle şimdiye kadar kullanılan, musiki-miz için gayet kısa bir yazı bulunmasının ne büyük kolaylığı mücip olacağı uzun zamandanberi nazarı dikkatimi celbederdi, nihayet yaptığım tecrübelerle (Mustafa Nezih Albayrak) notasını tertip eyledim ki bu, teşkilât, işaret ve

tezvinatının bir kısmı ile umumi notaya istinat etmekle beraber tertibatı esasıyesi ayrı, branşı itibariyle büsbütün bağıdır. Yalnız hurufattan ibaret, şeklen gayet düzgün bir yazıdır.» Mustafa Nezih türlü makamlarda ve türlü musiki şekillerinde eserler bestelemiştir. Türlü fedakârlıklar ile topladığı notalar ve sair musiki eserleri Türk musikisinin temel taşlarını teşkil edeceği söylenilmektedir.

NİGAR ULUSOY

Türk dil ve edebiyatı üstatlarından meşhur muallim Naci'nin kızıdır. 1890 da İstanbul da Cibali semtinde dünyaya geldi. İlk musiki dersini annesi Mediha Hanımdan aldı, 3 yaşında babasını kaybeden küçük Nigar, büyük babası Ahmet Midhat Efendinin velâyet

ve vesayeti altında edebiyat ve musiki bilgisini ilerletmeğe çalışıyordu, evi bir musiki mahfeli halinde idi. Ahmet Midhat Efendinin mütemadi teşvikleri, çalışma sahasını günden güne genişletiyordu. Büyük babasının delâleti ile Behlül Efendi, Lion Hancıyan, Riuf Yekta Bey gibi ustatlardan feyz aldı. Şarkı, peşrev, saz semaisi, sirto gibi musiki çekillerinde bazı eserler bestelemiştir. Yegâh makamında ve ağır aksak ikâında bestelediği şarkının güftesi babası muallim Nacinindir.

Nigâr Ulasoy

* Lutfına lâyık görüp öldürmedi canan beni
Şimdi her saat anıncün öldürür hicran beni
Gamzesi rûvada olsun eylesin kurban beni

Nakarat

Tanrı hakkıncün uyut bir lâhza ey efgan beni

NIKOGOS (Bestekâr)

On dokuzuncu yüzyıl başlarında yetişen Ermeni asıllı bestekârlarımızdan olup Dellâlzadenin çıkarlarından. Abdurrahman Şeref Efendi, 22 Mayıs 1338 tarihinde Vakit gazetesinde «Eski Eğlence Hayatından» başlıklı makalesinde Üsküdarlı hanende Ali Beye atfen şu hikâveyi naklediyor: «Ali Bey merhum bir akşam bize Nikogosun bütün şarkılarını okuduktan sonra demiştiki: Nikogos, Ali Paşa dairesinin müvazzaf adamlarından idi. Birine küsüp savuşmuş ve bir daha daireye avak atmamıştı. Yalıda bir gün Ali Paşa beni çağırdı Hoca Efendi ile (Mustafa İzzet Efendi) oturuyorlardı, «haftaya misafirlerimiz var, saz olacak. Bizim Nikogosu görmüyorum, anı aratınız da sazda bulunsun» emrini verdi. Gittim Samatya semtinde buldum. Ayaklığı vurmuş, perişan ve derbeder, üstte de başta da yok bir halde idi. Ertesi gün Kâhya Efendiden para aldım, kılığını kıyafetini düzelttim. Saz akşamı ispatı vücut etti. Âli Paşanın gözüne ilâhtikte bana işaret

edip Mustafa Beve (Kâhvava) «Söyleyiniz de bu adamın tahsisatını kesmesin» dedi. Ali Paşa gibi bir mürüvvet-mend, bir düğkûn sanatkârın imdadına yetişiyor. Yine Nikogos hakkında Leon Hancıyan Efendi şu bilgiyi verdi. «Damat Mehmet Ali Paşazade Damat Ethem Paşa ki musiki ile müteveggil ve pek çok nota cem etmekle meşhurdur, Nikogos Ağavı getirmesini meşhur İhtisap Nazırı Hüseyin Beyin oğlu sefihi eşher Ali Beye söylemiş. Ali Bey Nikogosu alıp götürürken ihtiyarlığından dolayı ağır yürüyen Nikogosa kızarak çabuk yürüyorsunuz diye tokat atmış. Nikogos çok mütesir olmuş.

Nikogos, Enderun efendilerine musiki talimine memur olduğu sıralarda Enderunlulardan Hacı Faik Beyin evaili neşetinde bir şarkısını Padişah pek ziyade beğenerek Enderunlulara talim etmesini emretmiş. Nikogos şarkıyı okutup dinledikten sonra «böyle bozuk şarkı çocuklara talim edilmez» diye red etmiş; iradeye karşı durduğu için Enderundan Biruna atmışlar, bir müddet sonra yine Enderuna almışlar. Leon bu hadiseyi Hacı Faik Beyden öğittiğini söyledi.

«Hisaryan»ın «Ermeni Musikişinasları» adlı eserinde; Abdülmecit ve Abdülâziz huzurunda okuduğu eserlerle takdiri celb eden Nikogosun yüzden fazla eseri olduğunu söylüyor ise de bu eserlerin mühim bir kısmı gaip olmuştur. Doğum ve ölüm tarihleri de kat'i olarak tesbit edilememiştir.

NİKOGOS (Kemanî)

Kemanî âmâ Sübuhun talebelerinden bulunan ve Hüdaverdi takma adı ile anılan kemanî Nikogos hakkında elimizde esaslı bir bilgi mevcut değildir. Hisaryanın «Ermeni Musikişinasları» adlı eserinde değerli bir kemanî olduğu ve bir gün Sarayda ve Padişah huzurunda çaldığı eserlerle hocası Sübuhun bile takdirini kazandığını zikretmektedir. Kendisinin aynı zamanda bestekâr da olduğu rivayet edilmekte ve diğer bestekâr Nikogos Ağa ile eserlerinin karıştığı iddia edilmektedir.

NUBAR TEKYAY

Tanınmış musikişinaslardan udi ve bestekâr Arşak Efendinin oğludur. 1906 da İstanbulda doğdu küçük yaştan itibaren musikiye büyük

bir alâka gösteren Nubar, babasının ve muhitinin tesiri altında musiki kaabiliyetini inkıfâf ettirmiş, çok genç yaşında iken babasının bulunduğu saz takımlarına kemanı ile iştirak etmiştir. Aldığı Garp musikisi ve keman metodu derslerinden de faydalanarak, Türk musiki âleminde kemanı ile büyük varlık göstermiştir. Nubar, keman pozisyonlarını en yüksek oktava kadar işlemekte - emsalına az tesadüf edilir kemanîlerden idi. Bazı şarkılarda besteleyen Nubar bestekârlıktan ziyade kemanîlikle şöret kazanmış virtüozlardandır. Uzun zamandır çektiği bir kalb hastalığının anı darbesiyle 1955 senesinde vefat etti. Balıklıdaki Ermeni mezarlığına defnedildi. Cenazesinde bütün Türk musikisi mensupları bulunmuş ve bu sönen büyük istidadın kargısında tessürlerini izhar etmişlerdir.

Nubar Takyay

NURİ BEY (Bolahenk)

Moralî Bekir Pağazade mütezimlerden Hacı Mehmet Ali Efendinin oğludur. 1250 (1834) yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta tasilini bitirdikten sonra 1264 (1847) te Babı Zaptiye İstintak Dairesine mülâzimerle girüp 1267 (1850) elli kuruş maaşa nâil olabildi. Muhtelif memuriyetlerde bulundu. Son memuriyeti olan Tophane İstihkâm ve Muayene Dairesi mümeyyizliğinden emekliye ayrıldı. Dellal Zade İsmail Efendi ile zamanının üstatlarından bir hayli musiki eserleri geçen Nuri Bey bestelediği eserler yapılaş itibariyle gayet sağlam ve klâsik üslûbun bir devamından ibarettir. Mevlevî âyinleri, ilâhî, durak, beste, semai gibi türlü makamlarda bestelenmiş eserleri vardır. Rauf Yekta Beyin rivayetine göre Nuri Bey kendi eserleri arasında en çok sevdiği Dügâh makamındaki «bâis oldu çeşmi mestin âşkını berbadına» şarkısı imiş. Yine Rauf Yekta Beyin rivayetine

göre Nuri Bey yeni şarkıları bilhassa Şevki Beyin şarkıları için «Ha-rem Ağaları gibi birbirine benziyor» der imiş. Gayet titiz ve sinirli bir zat olan Nuri Bey gittiği yerlerde verilen kahveyi ağız dokun-
durulmamıştır diye kulp tarafından içer imiş. 1327 yılında vefat etti ve Fatih türbesi kabristanına defnedildi.

NURİ DUYGUER

Elli yıllak Türk Musikisinde şu suretle bilgi verilmektedir. 1877 yılında Kadıköyünde dünyaya gelmiştir. Babası Ali Bey, annesi Ha-

Nuri Bey

tice Melek hanımdır. Evde ablası musiki dersi alırken dinleyici olarak hazır bulunan küçük Nuri de musiki kabiliyetini inkişaf ettirmeye başlamış, ilk usul ve kanun dersini ablasından almak suretiyle musiki âlemine atılmıştır. Nuri Bey bilâhara hanende Kel Ali Beyden birçok fasıllar geçmiş ve Ali Beyin vefatıyla, Tophaneli Sabri Beyden de feyz almıştır

İlk önceleri devrinde pek revaçta bulunan kantolarla meşgul olmak suretiyle beste-kârlığa başlamış, zaman geçtikçe bazı şar-kılar da bestelemiştir. Nazik ve kibar tavır ve ifadeleri ile herkese kendini sevdiren Nuri Bey birçok talebe yetiştirmiştir. Elvevm Belediye Konservatuarı tasnif heyetinde vazifelidir.

NURİ ŞEYDA BEY

«Meşhur Adamlar» adlı eserde şu suretle bahsedilmektedir: «On dokuzuncu asır son-larında edip, musikişinas ve şair olarak tanı-lan Nuri Şeyda Bey, İstanbulda doğmuştur. Faraça, İngilizce, Fransızca öğrenmiş, bir ta-raftan memurluk, diğer cihetten de gazete-cilik ve muharriplik etmiştir. Pek zeki ve ça-lıkan olan Nuri Şeyda işrete düğün olduğu için henüz otuz beş yaşlarında iken ölmüş ve Eyyübe gömülmüştür.»

Nuri Şeyda Bey

«Musikiyi Yeniköylü Hasan Efendiden öğrenmiştir. 38 kadar bestelenmiş eseri vardır ki çoğunun güfteleri de kendisi tarafından meydana getirilmiştir. «Kafileyi Musikiğinasan» adlı eseri eksik kalmış ve kitap halinde basılmamıştır. Yalnız İkdam gazetesinde sekiz musiki üstadına ait sekiz makalesi negredilmiş ve Türk musiki üstatları hakkında Rauf Yekta ile olan münakaşaları da epeyce devam etmiştir. Musikiğinasarımız hakkında verdiği bilgi biraz sathî ve hükümlerinde aceleci olduğunu gösteriyor.»

1889 da vefat eden Nuri Şeydanın doğum tarihi malûm olmadığına göre «Meşhûr Adamlarda» 35 beş yaşında vefat etti denilmesi bir tahmin hududunu geçemez.

OSMAN NİHAT AKIN

«Elli Yıllık Türk Musikisi»nde şu suretle kaydedilmektedir: Meşhur muharrir ve bestekâr Ahmet Rasim Beyin torunudur. 1905 yıl İstanbulda doğdu. Daha ilkokul sıralarında iken dedesi Al Rasim Beyden tevarüs ettiği kaabiliyet ile musikiye karşı duyarlı derin alâka müzik öğretmeninoin dikkatini çekerek kendisiyle a mevgul olmağa başladı.

Haftanın muayyen gecelerinde dedesi Ahmet Rasim Beyin ev zamanının meşhur musikiğinaslarının iştirakiyle yapılan saz toplarına sesi çok güzel olan küçük Osmanda iştirak ettirilir ve geçitlen şarkılar kendisine meşk edilirdi. Ayrıca Leon Hancıyan Efendi de kendisi ile mevgul olarak musiki bilgisinin artmasına yardım etmiştir. Musiki âleminde olduğu kadar edebiyat âleminde de ün alan sanat-kâr bestelediği eserlerin güftelerinin pek çoğunu kendisi yazmış, bu suretle güzel sanatların iki gubesinde de varlığını ispat etmiştir. Pek genç yaşında iken Süzinâk makamında ve curcuna ikasında bestelediği

Ne müşkilmiş seni sevmek sana yâr olmak

mısraı ile başlayan bu şarkı ile Osman Nihat Akın'ın bestekârlık hayatı da başlamıştır. Bu hususta ilk macerasını bizzat şöyle anlatmıştır:

«Pek gençtim, bu şarkıyı gizli olarak besteledim ve sakladım. Bir akşam rahmetli dedem beni odasına çağırttı ve benimle konuşmağa başladı. Bu arada söz musikiye ve yeni eserlere intikal etti; yeni geçtiğim eserlerden okumamı emredince hemen bu şarkıyı okumağa başladım. Derin bir alâka ile dinleyen dedem, ben şarkıyı bitirince kimin

eseri olduğunu sordu. Hacı Arif Beyin eseri olduğunu söyledim. Bu şarkı dedemin o kadar hoşuna gitmişti ki gözlerinden yaşlar geldiği halde Hacı Arif Beyi rahmetle yadederek böyle güzel bir eseri ancak o rahmetli meydana getirir diye takdir ve tebci l etti. Yaptığım eserin beğenildiğini görünce bu şarkıyı ben besteledim, fakat huzurunuzda bunu söylemeğe cesaret edemedim efendim! diye itirafda bulununca, dedem hiddet ve tehev vüre kapılarak masasından kalkıp — seni yalancı dü zünbaz! Böyle bir eseri meydana getirmek haddine mi dü şmüş! Beni tutup dövmek için kuvalamağa başladı! Tabii çareyi firarda buldum ve kaçtım. Bu hâdis e benim şarkı yapabilmek hususundaki cesaretimi arttırdı ve bu güne kadar artırmakta devam etti.»

Sanatkârın kendine has tavrı ile cidden sanatkârane bir edası olan ve hususiyetleriyle temayüz eden şarkıları takdirle kargılanmıştır.

OSKİYAN

Kuyumcu Oskıyan namıyla maruftur, Samatyalıdır. Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Musikideki liyakatı dolayısıyla İkinci Mahmud onu tanbur ve ney muallimi olmak üzere saraya aldı. Baba Rağit Efendi yi, geyh Halim Efendi yi tanbur ve neyde yetiştirmiştir. Salim Bey e de ney meşk ettiğ i rivayet edilmektedir. Abraham Paşa'nın amcası Karabet Bey de şakirtlerinden idi. Sultan Abdülâziz saltanatının sonlarına doğru vefat etmiştir. Muhtelif makamda peğrev ve semaileri olduğu rivayet ediliyor ise de bize pek azı gelebilmiştir. Baba Rağit evvelce ney çaldığından Oskıyan Efendiye nasıl çalışıyorum diye sormuş, «düdük üfliyorsun» demiş, Rağit'in kızdığını anlayınca «yarın Samatya da bizim eve gel de düdük çaldığını, ben sana ispat edeyim» demiş. Baba Rağit de Samatya'daki evine giderek Oskıyan ı rakı ba-ğında bulmuş. Bir müddet sonra dolaptan neyi almış, Odesa vapuru gibi bir dem çıkarmış, Baba Rağit şaşa kalmış ve kendisinden üç ay dem üfle miş, neyi öğrenmiş, o suretle Baba Rağit olmuş [1].

OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ

Türk hekimlerine ve hekimliğine ait tarihi makale ve risaleleri ile tanınmış bulunan Doktor Osman Şevki Uludağ 1889 yılında Bursa'da

[1] Oskıyan hakkındaki bu bilgi Darıççakoca muallimlerinden musikigörs Kâzım Bayda alınmıştır.

dogmuştur. Ecdadı Kıbrıs mücahitlerindendir. İptidai ve rûqî tahsilini Bursada ikmal ederek Askeri Tıbbiye girmiş, buradan neşet etmiştir.

Balkan Harbiyle Birinci Cihan Harbine iştirak ederek. Çanakkale, Dobrice ve Romanya cephelelerinde bulunmuştur. İstiklâl mücadelelerine de koşmuş. Milli Müdafaa Vekâleti sıhiyye dairesinde vazife almış, sonra Eskişehir cephesine giderek ifayı hizmet etmiştir. 1930 da malulen binbaşılikta emekliye ayrılmıştır. Bursa ve sonraları Eyüpsultan verem dispenseri şefi iken 1935 senesinde Büyük Millet Meclisine Konya mebusu olarak dahil olmuş ve üç devre Konyadan mebus intihap edilmiştir. Mebusluktan sonra bir müddet İstanbulda İnhisarlar Umum Müdürlüğünde çalışmış. elyevm verem derneği İstanbul dispenserleri müfettişliği yapmaktadır.

Osman Şevki Uludağ

Osman Şevki Uludağ çocukluğundanberi musiki ile meşgul olmuş ve bu arada resim, hüsnühat, şiir gibi güzel sanatları da ihmal etmemiştir. Bilhassa musikiye olan bağlılığı hepsinden üstündür. İlk musiki dersini 1906 da tıbbiye idadisinde talebe iken orada vazifeli bulunan İsmail Efendiden almıştır. Bu zat Dellalzade İsmail Efendinin arkadaşı olup Hammamizade İsmail Dede ve Şakir Ağadan feyiz almıştır. Kitap şeklinde basılmış bir hayli eseri vardır. «İstanbul şairleri ve mecraları» hakkında tetkikleri çok geniş olup Bağvekâlet ve Topkapı Sarayı arşivlerinde Vakıflar Umum Müdürlüğünde mevcut bütün vesika ve kayıtlarla eski ve yeni su yolculardan not ettiği bilgilerden istifade ederek hazırladığı bu eser henüz basılamamıştır. Türölü ika ve makamlarda bestelediği musiki eserleri yüzölü mütecevizdir.

RAHMİ BEY

Gümölcine muhasebecisi Trabzonlu Ahmet Hilmi Efendinin oğludur. 1864 de İstanbulda doğdu. Mektebe devamı esnasında edebiyata olan alâkası ve bilhassa musikiye olan istidadı ile temayüz eden Rahmi Beyin muhtelif ika ve makamlarda çok güzel eserleri

vardır. Bestekâr Şevki Bevin vefatı dolayısıyla bestelediği ağır aksak usulünde ve bayatı makamındaki şarkısı bir mersiye gibi ağılatıcıdır.

Rahmi Bey

Bu şarkı binlerce defa okunduğu halde hiçbir nağmesi eskimemiştir. her zaman tazeliğini muhafaza etmiştir. Şarkı budur:

Gül hazin sümbül perişan bağzarın gevki yok
Derdnâk olmuş hezarı nâğmekârın gevki yok
Bağka bir haletle çağlar cûybârın gevki yok
Ah eder inler nesimi bîkararın gevki yok
Geldi amma neyleyim sensiz baharın gevki yok

Rahmi Bey nisfiye çalmakta da mahir idi. Hayatının son zamanlarında geçim darlığına düğmüştü, dostların yardımıyla akalliyet mekteplerinde bir hocaliğe tâyin olmuştur. 12 Mayıs 1924 te kalb sektesinden vefat etti. Eyüpsultanda Kırk merdivenlerde babasının yanına defn edildi.

RÂKİM ELKUTLU

İzmir Hisar Camii imamı ve hatibi Şuayib Efendinin oğludur. 1872 de İzmirde doğdu. İzmir idadisinde tahsilini bitiren Râkım Elkutlu on yaşında iken amcası ve İzmir melevihanesi geyhi Nâzî Emin Dededen musiki dersleri almağa bağladı Yirmi yaşında iken Hisar Camii imam ve hatipliğine tayin edildi. O aralık İzmirde bulunan tanburi Ali Efendi ile bestekâr Santodan ve sonraları da meşhur Zekâî Dedenin çıraklarından Azız Efendiden bir havlı musiki eserleri meşk etti. Henüz yirmi yaşında iken bestelediği

Râkım Elkutlu

Hayranı cemal olmağa cidden emelim var

ilk şarkısını haftanın belli günlerinde Hafız Hasan Paşanın evinde yapılan toplantıların birinde bocası Santo Efendiye okuduğu zaman üstadı tarafından çok beğenilip takdir edilmesinden cesaret alarak daha birçok şarkılar bestelemek suratiyle bestekârlıktaki kaabiliyetini ispat etmiştir.

Rakım Eikurlunun besteleri arasında bilhassa dört beş şarkısı bestekâr Şevki Beyi hatırlatmaktadır.

— Ne bahar kaldı ne gül âh ne de bülbül sesi var —

şarkısı çok güzellerindendir.

RAUF YEKTA

Âti gazetesinin 13 Şubat 1334 tarihindeki nüshasında Nevai imzası ile intişar eden bir makalede Rauf Yekta Beyden şu suretle bahsedilmektedir «.. Vezirlerden Kapıanı Derya Ağa Hüseyin Paşa torunu Reisülküttab Hüseyin Hüsnü Bey ahfadından mektubii seraskeri birinci mümevviizi Ahmet Arif Beyin oğludur 1288 (1871) de İstanbulda Aksaray civarında doğdu. İptida Simkeşhane mektebinde okudu. sonra Mahmudiye Rüştiyesinden çok iyi derecede şaha detnâme aldı. 1301 (1883) yılında Divanı Hümayun Kalemine devam haşladı. Yekta takma adını orada aldı, fizikte savt bahsını Salih Zeki Beyden öğrendi.

Lisan mektebini de bitirdikten sonra musiki tetkikleri ile meşgul olmuş. İstanbul kütüphanelerini dolaşarak bulabildiği musiki kitaplarını kopya etmiş. şark ve garp musikileri hakkında Fransızca yazılan eserleri Avrupadan getirtmiş bir taraftan bunların tetkikine devamla beraber, diğer cihetten de Hoca Zekâi Efendi, Bol Ahenk Nuri Bey gibi üstatlardan musikimizin ilmi kısmını öğrenmiştir. 1305 (1887) senesinde ilk musiki nazariyatı dersini Kulekapı Mevlevihanesi şeyhi Atâullah Efendi merhumdan almış birkaç sene de Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Celâlüddin Efendiye devam ederek bilgisini artırmıştır.

Rauf Yekta 1315 (1897) tarihinden itibaren (İkdam) ile neşrine başladığı musiki makaleleri ile musiki sevenlerin dikkatini çekti Musikimizin de aynıyle garp musikisinde olduğu gibi fennî ve ilmi esaslara davanmış bulunduğunu ispata muvaffak olmuştur Rauf Yekta Bey bütün hayatını musiki tetkikatına hasrettiğinden bestelediği eserler azdır.

1908 senesinde «Revue Musicale» mecmuasına gönderdiği makaleler bu çalışkan musikiğinasımızı Paris musiki alemine tanıtmıştır. Mecmua idaresi ustadın makalelerinden birinin üstüne aynen tercümesini yaptığımız şu sözleri ilâve etmiştir:

«İstanbulda mukim Rauf Yektadan büyük müstar nazariyesi hakkında aşağıdaki mektubu aldık. Üslûb ve tahrir tarzı itibariyle bazı mertebe fark gıvesinde olmasına rağmen okuyucularımızca da takdir edileceğine emin bulunduğumuz bu tetkiklerin hiçbir verini değıştirmiyerek negrediyoruz. Acaba içimizde kaç kişi Rauf Yektanın fransızca yazması kadar türkçe yazabilir.»

Revue Musicale'de yayınlanan makaleler bilhassa Paris Konservatuvarınca istifadeli görölmüş olmalı ki konservatuvarın «İlmi Ahenk» hocası (Albert Lavignac) ın riyaseti altında o esnada dört büyük cilt olarak basılmak üzere bulunan Musiki Ansiklopedisine Türk musikisi için ayrılan yüz elli sahifenin yazılması üstada teklif edilmiştir. Rauf Yekta tam bir sene çalışarak meydana getirdiğı bu eserde musikimizin tarihi, nazari, ameli bütün kısımlarını vesika ve delilleri ile tesbit edilmiştir. Ansiklopedi heyetinin eseri tetkikten sonra (Maurice Rolat) imzasıyla gönderdiği takdirname de, birçok sitaviğler arasında gördüğümüz şu fıkra bir Türk musikîğinasının garpta kazandığı teveccühün derecesini göstermesi bakımından çok mühimdir.

«Musiki ile alâkası bulunan bütün garblılar arasında hakiki bir keşif mahiyetini haiz görülecek olan Türk musikisi meselesinden bu kadar üstadâne «Majistral» olarak bahsettiğinizden dolayı Ansiklopedi heyeti derin teşekkür ve tebriklerinin tarafınıza tebliğine beni memur etmiştir.»

Rauf Yektanın çok değerli eserlerinden biri de «Müellifini Kadimei Musikiye Kütüphanesi» dir. Üstat bu kütüphane için şimdiden «Molla Câmî»nin «Risalei Musiki»sini «Şeyh Safiyüddin Abdülmümin»in «Şerefiye»sini ve «Kutbüddini Şirâzi»nin «Düretüttâc»ından musiki bahsini tercüme etmiştir.

Bilhassa musiki mevzuu bakımından çok kıymetli bir kütüphane ve de sahip olan Rauf Yektanın bu kütüphanesinde Türk musikisi nazariyatına dair el yazması 25 — 30 kadar nüshaları nadir kitaplar bulunmaktadır. Bu eserler hakkında, (Musiki Mecmuasında) intişar etmiş bir makaleyi Türk musikisi nazariyatını araştıranlara faydalı olur ümidiyle aynen alıyoruz.

«Türk musikisinin kayraklarını bir araya toplayan vesikalar hazinesi hiç çekinmeden söyleyebiliriz ki, büyük bilgin, merhum Rauf Yekta'nın Beylerbeyi sırtlarında bulunan köğkündeki kütüphanesindedir.

Merhumun bütün ömrü boyunca büyük bir merak ve taharri neticesinde meydana getirdiğı bu değerli kütüphaneyi muhterem ailesinin lutufkâr müsaadeleriyle ziyaret saadetine nâil oldum.

Kütüphaneyi bir musiki kâ'besi gibi âdeta tavaf ettim. Büyük Türk şâir ve mütesavvıfı Mevlânânın «Bîşnev ez ney» kitabı odanın her tarafında, Boğaziçinin serin rüzgârlarıyla beraber uçuyordu Nâvî Osman Dedenin, İrî'nin. Dedenin muazzaz ruhları bir semâ'hâne ruhâniyetini alan bu odada ilâhî bir «mukabele» de idiler. Safiüddin Abdül-Mümin ve Meragalı Abdülkadir gibi, musiki nazariyatına ait bir çok eserler bırakan ve tarihin karanlıkları içine nagmeleri ile beraber karışan büyük üstadların bize kadar kısmen gelebilen mirasları bu kütüphanenin raflarında sıralanmıştı. Notalar, kitaplar, musiki âletleri bu odanın içinde bir konser salonuna yerleştirilmiş gibi intizam içinde idi; kulakla duyulmayan yalnız gözle görünen, ruhla içilen bir musiki ziyafetinde bir ilâhî fasıl dinliyor gibi idim.

Hayatı boyunca süren musiki münakaşalarının istinad noktaları ve kullandığı ilim ordusunun ilim askerleri kitap cildleri arasından bakıyor gibi idiler. Binbir emekle toplanan bu kitaplar arasında neler yoktu?

Kütüphanenin birinci kısmını matbu kitaplar teşkil ediyordu. Bu kitapların çoğu musikimize ait olup bugün nüshaları kalmamış, (cpuise) nâdir eserlerden idi.

Kütüphanenin asıl ehemmiyet ve değerini el-yazması kitaplar teşkil ediyordu; bu nefis el-yazmalarını mukaddes bir emânet gibi huşû ile birer birer ziyaret ettim.

Yazmalar arasında, en mühimmi Üçüncü Ahmet devri musikisi-naglarından bestekâr Kutbun-Nâvî Osman Dedenin el yazısı ile kendi ihтира ettiği Türk notasını ve musiki nazariyatını ihtiva eden mecmua idi. Bu izahlı mecmua değer itibariyle yegânedir. Diğer nüshalarına henüz hiçbir kütüphanede tesadüf edilmemiştir.

Abdürrahman Câmî'nin meşhur «Risale-i musikiyye»si, Rauf Yekrâ Beyin tercüme ve haşiyeleriyle bir kat daha değerlenmiştir.

Meragalı Abdül-Kadir'in «Mekasid-ül-elhan» adlı musiki nazariyatından bahis eseri müellifin kendi el yazısı iledir ve mühim bir nü-hadır.

Kitab keşf-il-hümûmi ve-l-kereb fi gerhi risâlet it-tarab» adlı musiki konularına dair yazılmış ve Mengeli Buğa namına armağan edilmiş eserin müellifini tetkik edecek kadar vakit bulamadım. Bu eserin istinsah edilmiş olmasına nazaran kütüphanelerimizde bulunması çok muhtemeldir.

Aliyyü'l-Meghedî'nin «Kitab-ül Musiki» siyle «Fethiyye» ve «Zeyn ül-Elhan» gibi eserlerden başka Kırşehirli Yusuf bin Nizamüd

din'in «Kitab-ül-Edvar»ı ve Safiyüddin Abd-ül-Mü'minin «Risale-i Şerfiyye» side kayda değer yazmalardandır.

Yine kütüphanenin yazma musiki eserleri arasında yukarıda ismi geçen Nâvî Osman Dedenin eserinden sonra aynı değeri taşıyan çok nefis bir eser daha mevcuttur. Kantemiroğlu Edvarının bir nüshası olan ve «Kevseri Mecmuası» adını taşıyan bu kıymetli el-yazmasının baş sahifesinde Galata Mevlevihanesi neyzen-başı Nâvî Ali Dedenin bir mührü vardır. Kantemiroğlu notasıyla yazılmış olan bu kitapta bir çok peşrev ve semailer bulunduğu gibi kitabın orta yerinde de siyah mürekkeple çizilmiş ney çalan bir mevlevî dervişinin resmi bulunuyor. Bu resmin üzerinde şöyle bir ibare vardır:

«Hazret-i Mevlana'nın neyzen-başı Kutbünnâvî Dede Efendi.»

Bu Dede Efendi kimdir? Hangi Kutbünnâvî'nin resmi yapılmak istenilmiştir? Acaba bu Kutbünnâvî bizim mânevî huzurunda hürmetle eğildiğimiz, Türk notasının mücidi ve «Mi'raciyye»nin bestekârı Nâvî Osman Dede midir? Bu bir muammâ!

Kevseri mecmuası hakkında daha ziyade malûmât almak isteyenlere Rauf Yektâ merhumun vaktiyle «Şehbâl» nüshalarında çıkan yazılarını tavsiye edebilirim.

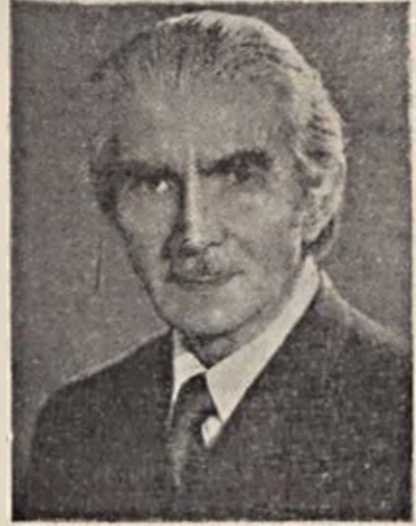
Elhasıl daha bir çok musiki üstadlarının yazma eserlerini ihtiva eden bu kütüphane, Türk musikisi tarih ve nazariyatı bakımından büyük bir değer taşımaktadır.»

Türk musikisi nazariyatını tarihi kaynaklara müracaat etmek suretiyle ilk tedvin eden ve emsali nâdir gelen müdekkiklerden Rauf Yektâ Bey 1935 yılında vefat etti, Beylerbeyinde Nakkaş Tepe kabristanına defnedildi.

REFİK FERSAN

Düyunı müteferrika kalemi Müdürü Hafız Mehmet Şemsettin Beyin oğludur. 1893 de İstanbul'da doğdu. İlk musiki zevk ve bilgisini musikîşinas, güzel sese sahip ve bestekâr olan babasından almıştır. Küçük yaşta iken habasını kaybeden Refik Bey teyzesadesi olan kurenadan Faik Beyin yanında büyümüş, cariyelere ders vermek üzere yalıya gelen meşhur Tanburi Cemil Bevi dinliye dinliye musikiye olan alâkası tezayüd etmiş ve 12 yaşından itibaren tanbur çalmağa heves

ederek 19 yaşına kadar Cemil Beyden ders almıştır. Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra ailesiyle beraber Mısır'a ve oradan İsviçre'ye gitmiştir. İsviçrede dört sene kalan Refik Bey Fen Fakültesine bir müddet devam etmiş, sonra İstanbul'a dönerek mukaddes bir emanet gibi ruhunda sakladığı bu istidadın cuş ve huruşuna kapılarak kendisini tamamen musikiye vermiş, Leon Hancıyandan ve zamanının musiki şinaslarından hiç durmadan feyz almıştır. 1917 de yirmi dört yaşında iken müsabaka imtihanına girerek imtihanı birinci derecede kazanmış ve tanbur hocalığı ile Darülelhan'a alınmıştır. 1919 da yüzbaşılık rütbesiyle Riyaseti Cumhur fasıl takımı şefliğine getirilmiş ve 1927 senesine kadar bu vazifeyi büyük bir başarı ile ifa etmiştir. Rahatsızlığı dolayısıyla bu vazifeden ayrılarak sünuhat ve tahassusatının ufuklarını serbest bir hayata atılmak suretiyle genişletmiştir.

Refik Fersan

Bugün Belediye Konservatuarı tasnif heyetinde çalışmakta, kıymetli musiki eserlerini muhtelif kaynaklara müracaat etmek suretiyle tesbit etmektedir. Tanburi Cemil Beyin harikalar yaratan tanburuna bir zeyil olacak kadar kudretli ve meharetli bir sanatkâr olan Refik Bey üstadane yapılmış saz ve söz eserleri ile de kendisine mümtaz bir mevki sağlamıştır. Aruz ile ikain uku bağlılığını tesbit eden nazariyeleri muhtevi eseri ikmal edilmek üzeredir. Bu eserde Molla Câminin farsça yazılmış Risalei Musikiyesi ile sair kaynaklardan alınmış şevahid ile aruz bahirlerinin musiki usulleri ile de bariz alâkası açıklanmıştır. Aynı zamanda teyzezadesi ve zevcesi Fahire Fersan Hanımefendi yalnız hayat sahasında değil, musiki sahasında da kendisine kıymetli bir eş olmuş, klâsik nağme asaletini kemençesinde vâkıf etmiştir. Türk terbiye ve nezaketinin son mümessillerinden biri olan Fahire Fersan Hanımefendi kocasını her hususta olduğu gibi musiki hayatında da yalnız bırakmamış ve güzel birer melodî gibi etraflarında dolayan çocukları ile örnek bir aile ve hayat bestesi vücuda getirmiştir.

Refik Fersân'ın muhtelif îkâ' ve makamlarda bestelediği yüze yakın eseri vardır. Musiki şekillerinden «kârî nâtık» tarzındaki eserleri ile eslâfe derin bağlılığını gösteren Refik Bey, musikinin her tarzında kabiliyetini ispat etmiştir. Yenışehirli Ferid Hocanın musiki makamlarını işaret eden bir manzumesini Rast makamında bestelemiştir. Çok zor olan bu makam geçkilerinde eslâfe muvaffakiyetle peyrev olmuştur. Bu kârî nâtıkın güfresini aynen alıyoruz.

Rast (Kâr ı nâtık)

Tariki râstı sor râh ı aşkın muktedâsından (Rast)
 Bu hestide olan devr i kebirin rehnümâsından (Devrikebir)
 Bileydi sofıyan bu hilkatin tâ asl'ü fer'inden (Rası)
 Bittirdi Penggâhı zât ı Hakkın ıstıfâsından (Penggâh)
 Bulanlar şevk i dilsuzidilârâdın bu kesrette (Şevkidil Suzidilârâ)
 Rihâ buldu sipihrin nâfesendide edasından (Sipihir-Pesendide)
 Hüs yâi olduğum suz i dilimden anla ey zâhid (Hüseyni-Suzidil)
 O sultan ı Irakın sûznâk ol kerbelâsından (Sultanırak-Suzinak)
 Hicaz ü İsfahanın nağmesin bilmez ise kürdi (Hicaz İsfahan-Kürdi)
 Acemden sorma hubân ı Irakın mâverâsından (Acem-İrak)
 Havâss ı perdesi sâz ı derunün hep düğâh olmaz (Düğâh)
 Düyekler mutriba kanun ı şevkin iktizasından
 Dilâ ol gülşen i kutsideki Şevkitarap oldu (Şevkitarap)
 Meger dembestesin zencir-i zülfün ibtilâsından
 Hayât ı müstefrın hoş geçir zevk i taraplarla (Müstear-Zevkitarap)
 Sakın bestenigârım olma dehrin mâcerâsından (Bestenigâr)
 Niyazım buseliktir âkı-i gülşehred.n ammâ (Buselik)
 Muhayverdir bu kârın dembedem redd ü atâsırdan (Muhayyer)
 Dönerse âşkın halvetgehinden ol köçekzade (Köçek)
 Nevâsı bikararın tız çıkar evc i semâsından (Nevâ Eviç)
 Hisâr ı aşkımı sinemde sengin eyle ey şehnâz (Hisar-Şehnâz)
 Kerem kıl mâye i cân tâhir olsun mâsivasından (Mâye Tâhir)
 Figan ı âh ü vâhı tâ seher varsın segâh olsun (Segâh)
 Neden hüzzam okur hûlbül güle bârın ezasırdan (Hüzzam)
 Safayâb eyle uşşâkın makamat ı hümayunun (Uşşak-Humâyun)
 Saba ol gül'izarın lûtfedip bu vî safasırdan (Saba-Gül'izar)
 Safâv i sünbül i hattı ezelden râhatülervâh (Sünbüle Râhatülervah)
 Ferahnak oldu âşıklar ruh i revnak nümâsından (Ferahnak-
 Revnaknümâ)
 Dilim berdar ı gerdaniye eyle ey keman ebru (Gerdaniye)

Açılsın tâ bemahğır çenber-i geysû hevâsından (Çenber)
 Değil evfer açılmak bezm-i gevk efzây-i iğrette (Şevkefza)
 Nühüfte razını söyler isen nâyin sadasından (Nühüfte)
 Yegâh oldu girince vâhdete sâliklerin tavrı (Yegâh)
 Bu kesret Ferdiyâ devr-i rıvanın ihtifâsından (Rast)

RİFAT BEY

Hamami Zade İsmail Dede Efendinin kızının oğludur. 1236 (1820) da doğdu 1313 (1896) te vefat etti. Muzikai Hümayunda miralîylik rütbesine kadar yükseldi. Mevlevî tarikatine mensup idi. Mevlevî âyini, durak, ilâhi, beste, semai, şarkı gibi musiki şekillerinde muhtelif ika' ve makamlarda meydana getirdiği eserleri yüzü mütecavizdir, bilhassa şarkıları çok güzeldir.

Rifat Bey

Meslâ Hicaz makamında bestelediği şu şarkını o faslın en çok okunan eserlerinden:

Bak ne hale koydu bu bahtı siyah
 Bahtiyar olmak da güç âlemde âh
 Dembedem kârım oluptur ahu vâh
 Bahtiyar olmak da güç âlemde âh

Yusûf Razi Beyin ifadesine nazaran «musikiğinas Leylâ Hanım yanına bir cariye alıp bir gün menzulen esiri firâğ olan Rifat Beyin hanesine gidip zevcesi delâletiyle yanına girmiş bir şarkısını geçmek için rica etmiş. Rifat Bey elindeki baston ile ayagına vurarak usul tutmuş. son yaptığı şarkılardan birini geçmiş

RİZA EFENDİ (Kemânî)

«Türk Musikisi Dergisinde» Vecdi Seyhun imzalı yazıda şu malumat verilmektedir:

e.... doğum yılı kat'i olarak bilinmiyen Rıza Efendi, İstanbul'da Beşiktağta dünyaya gelmiştir. Bu itibarla da Beşiktağlı Rıza Efendi denmekle şöhret almıştır. Selim III. Mahmud II. Abdülmecid, Abdülâzizin [1] devirlerinde yaşamıştır.

Rıza Efendi

Rıza Efendi'yi Mahmud II. zamanında pek genç iken Topkapı Sarayında yapılan küme faslı erkânı arasında görüyoruz. Sekiz hanende, dokuz sazendeden teşekkül eden küme faslı elemanları şu zevat idi: «Hanendeler» Dede Efendi, Derral Zade, Şakir Ağa, Çilingir Zade, Ahmet Ağa, Suvalcu Salih Efendi, Kömürcü Zade Hafız Efendi, Basmacı Abdi Efendi

Neyzenler: Hattat Mustafa İzzet Efendi, Musahip Said Efendi, kemaniler: Rıza Efendi Mustafa Ağa, Ali Ağa. Tanburriler: Numan Ağa, Zeki Mehmet Ağa, Keçi Arif Ağa. Bestekârlık ile de meşhur olan Rıza Efendi, kemandaki iktidarından dolayı Abdülmecid devrinde Haremî Hümayun fasıl takımına keman muallimi tâyin edilmmişti. Bir aralık saraya mensup paşalardan birinin kızına aşık olan Rıza Efendi, sevgilisinin vefasızlığı, başka biriyle evlenmesi, hatıfâ düğününde acı bir tesadüf eseri olarak kendisinin de saray takımı ile saza iştirake mecbur tutulması üzerine bu düğün gecesinde güftesi de kendisinin olan aşığadaki meşhur Hüzam şarkısını içli bir eda ile bestelemiştir:

Meyledüp agvarı aldın yanına
Bivefâ hercâi yazık şanına
Aşkın kıymak mı kastın canına

Nakarat

Bivefâ hercâi yazık şanına

Günün birinde Sultan Mecidin hazinedarlarından Minesaz Hanımla evlenen Rıza Efendinin Ahmet, İsmail ve Nihat Beyler adında 3 erkek çocuğu e Fatime Zehra Hanım adında bir de kızı dünyaya gelmiştir.

[1] Abdülâziz 1277 de tahta cülûs etmiştir.

1264 de vafat eden kemaol Rıza Efendi tabiatıyla Abdülâziz devrine yetilşemez burada zühul vardır.

Ahmet ve İsmail Beyler sonradan mabeyinci olup en küçük oğlu Nihat Bey gayet güzel keman ve piyano çalarmış. Edirne Maarif Müdürü iken genç yaşında vefat etmiştir. Rıza Efendinin damadı Gelibolulu Nevres Bey (Paşa) [1] Rıza Efendinin kızı Fatıma Hanımla evlenmiştir. 1264 (1847) te vefat eden Rıza Efendi Yahya Efendi kabristanına defnedildi.

Rıza Efendinin kırka yakın şarkısı ile saz eserleri vardır. Bilhassa Tahir puselik peşrevi Türk musikisinin şaheserleri arasındadır.

SABRİ BEY (Tophaneli)

Mehmet Sabri Bey, 1262 (1836) yılında doğdu. Mutad tahsilini ikmalinden sonra memuriyet hayatına atıldı. Tophanei Amire muhasebe kalemi mümeyyizliğinden tekaüd edildi. İlk musiki meşkini Dellâl Zade İsmail Efendiden aldı. Mecit Efendinin oğlu Kemalettin Efendi ve Ramazanlarda müezzin başlık ederdi. Mevlevî tarikatine mensup idi. Hemen hemen her çarşamba (mukabele günü) Bahariye mevlevîhanesi mutribinde namazdan sonra Büyük Âmini o alırdı. Bu Büyük Aminin lâhın saltanatını başka hiç birinden duymadım. Bazen Nâtı Mevlânayı da okurdu. Nevzen Halil Canın, Sabri Bey hakkında gönderdiği mektupta şöyle bir hadi seden de bahsedilmektedir Namık Kemal merhumun Vatan piyesindeki (Amalımız efkârımız ikbalı vatan- dır) güftesini alaturka marş olarak bes- telemiş ve piyesin «Güllü Agop Tivat- rosu»ndaki ilk temsilinde, Tophaneli Arap Abdullah Beyle diğer iki

Sabri Bey

[1] Nevres Paşa Geliboluludur. Abdülâziz zamanında baş mabeynecilikte Maarif ve Maliye nazırlığına bulanmış vezirlerdendir. Enderundan yetişmiştir. Musikinin esaslı bilgilerini kayınpederinden almıştır. Biraz da keman çalar imiş. Çok tekrarlanan şu üç şarkısını Nevres Paşaya mîl olduğu söylenmektedir:

Muhayyer düyek şarkı — Gözden cemalin çün irak oldu. —

Şehîz Divan — Vardım ki yordundan ayak göçürmüş. — Uçsak, mütezad Divan — Haşretle bu çab gâh uyudum gâbi uyandım. —

refikine öğreterek sahnede okuturken Namık Kemal ikinci kat locadan kendisini sahneye atarak (Sabri! kaçın basıldık.) diye bağırmış. Sabri Bey de sahnenin altından fessiz olarak sokağa fırlamış » Kadıköyünde yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Son talebelerinden olan ve elyevm havatta bulunan, konservatuvar tasnif heyeti azasından Nuri Bey ile Zekâî Dede Efendinin torunu Hafız Münir Beydir.

Mutriba çıkarken daima cebinde taşıdığı yassı şişeden bir iki yudum almak için merdivenin tenhalığını beklerdi. Âyin okurken gözleri daima yağlı idi. Mevlevî âyinlerine âşık ve hayrandı. Az bir maaşla tekaüt edilen Sabri Beyin son zamanlarında geçim durumu hiç de iyi değildi. 1914 senesinde vefat etti. Kadıköyünde Mahmut Baba mezarlığına defnedildi.

Suzidil makamında bir âyini gerifi, suzinak makamında bir şarkısı vardır İlk haremının vefatı üzerine yaptığı ferahrâk makamındaki şu şarkının güftesi de kendisininidir. Beste itibariyle çok hazindir:

Tesiri tahassürle gönül nevhager oldu
Zira ki o gül goncası hayta heder oldu
Her katrai eşkim bana huni ciğer oldu

Nakarat

Bîçare dilin halini sorma neler oldu

SADETTİN AREL

İzmir İstinaf Mahkemesi reisi Anadolu kadiaskerlerinden Mehmet Emin Efendinin oğludur. 1880 tarihinde İstanbul'da doğdu;

Sadettin Arel

yüksek tahsilini bitirdikten sonra çeşitli devlet memurluklarında ve Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi reisliğinde bulundu ve 1918 yılında resmi memuriyet hayatından ayrılarak Avukatlık ile meşgul olduğu gibi bir taraftan da «İleri Türk Musikisi Konservatuvarı» adı ile meydana getirdiği teğekkülün başına geçerek birçok hevesli gençler yetiştirdi.

Arabça, Farsça, İngilizce, Almanca, Fransızca dillerini tam olarak bilen üstat aynı zamanda matbuat âlemine de birçok hizmetlerde bulunmuştur. 1908 yılında «Şehbal»

adlı mecmuayı negretmiş, nefis baskı ve mündericacı ile mecmuacılıkta unutulmaz bir muvaffakiyet göstermiştir.

Sadettin Arel musikiye 10 yaşında iken başladı, önce mandolin, sonra ud öğrendi ve bilhassa Piyano üzerinde çalıştı. 1907 — 1909 senelerinde Edgar Manas Efendiden armoni, kontrpuan ve füğ dersleri aldı. Bilâhare kendi çalışmalarıyla kompozisyon, orkestrasyon ve prozodi öğrendi. Bununla da kalmayıp bütün bu ilimleri Türk musikisine tatbik edip bunlar üzerine makaleler, risaleler yazdı, talebeler yetiştirdi.

Sadettin Arel Türk musikisini modern bir musiki haline getirmek için ne lâzımsa hepsini yaptı. Bütün arzusu Türk musikisini Türk dizisi üzerinde «çok sesliliğe» polifoniye götürmek idi. Tam klâsik Türk musikisi kalıplarında da 500 den çok fazla eseri vardır. Elli kadar Mevlevî âyini bestelediği mevcut notalarında görülmektedir.

Gayet terbiyeli ve herhangi bir mevzuun münakaşasında, münasif, temkinli, dirayetli idi Türk musikisinin müdafaasında Rauf Yekta Beyden sonra o gelmiştir denilebilir. Sadettin Arel 1955 senesi 7 Mayıs cumartesi günü vefat etti. Olümiyle büyük bir Türk musiki âlimini kaybettik.

SADETTİN KAYNAK

Fatih Camii müderrislerinden Ali Alâüddin Efendinin oğludur. 1885 de İstanbulda Taşkasap semtinde doğdu

Orta ve lise tahsilini ıkmalden sonra Darülfünun İlahiyat Şubesine devam etti ve mezun oldu

Küçük yaşta musikiye merak etti, çok güzel sesi muhitinin dikkatini çekti. Zamanın musikîşinaslarından Hafız Melek Efendiden bir hayli ilâhî geçti. Darülfünun müallimlerinden Kâzım Beyden bilhassa çok istifade etti.

Tercemeihaline dair göndermiş olduğu mektupta şunları yazmaktadır:

«Hafız Melek Efendi, beni tatmin etmiyordu Kasımpaşada Küçük Piyale camii imamı olan Hafız Cemal Efen-

Sadettin Kaynak

dive devama başladım. Bu zattan da müteaddit duraklar, ilâhîler ve dört beş fasıl meşkettim. İlk geçtiğim eser, Tab'i Mustafa Efendinin Beyati semaisi «Çıkamaz deruni dilden efendim mehabbeti»dir. Bu zat da beni tatmin etmemeye başladı. Zekâi Dedenin çıraklarından Darüçşafakalı Kâzım Beye intisap ettim; bu zattan çok nadide eserler meşkettim. İlk meşk ettiğim eser Saba Kâinatıdır. O esnada Sultan Selim başımamlığına tâvin olundum. Artık hocalara devamın güç olacağına kanaat getirerek kendi kendime notayı öğrenmeye başladım. Evvelâ bildiğim eserin üzerinden notasını okumaya çalıştım, müteakiben bilmediğim eserlerin notasını çözmeğe, daha sonraları bestelediğim eserlerin notasını yazmaya başladım. 1926 tarihinde Berline gittim Yolda avukat Ali Şevket namında bir zata rastladım. Bana kendisine ait olan «Hicranı elem sinei pürhüdumu dağlar» mısraıyla başlayan güfteyi verdi. Bunu aynı yolculuk esnasında Hüzzam makamında besteledim. Pate, Colombiya, Odeon firmalarına plâk doldurdum. Balkan muharebesi sıralarında Darülfünun Ulu'nî Şer'iyye kubesine bilimtihan girdim. Mektebi ikmal etmeden askere gittim. Diyarbakıra ihtiyat zâbiti olarak gönderildim. Mardinde, Diyarbakırda, Mamuretülaziz «Elâzığ» da ve Harputta bulundum. Buralarda halk musikisini esas kaynaklarından tetkik ettim. Müteaddit vesilelerle Milânoya, Vivanaya ve Parise sıyahatler ettim. Buralarda da Garb musikisiyle yakından temas ettim. Pariste konser verdim. İstanbula döndükten sonra film musikisi bestelemeye heves ettim. Mısırdan getirtilen 85 adet filmi musikilendirdim. Her filmde 10 ilâ 20 tane eser mevcut idi. 5 sene müddetle İpekçi Kardeşler film şirketine bağlı kaldım. Bu esnada yerli filmler için eserler de besteledim. Yerli filmlerden Allahın Cennetinde, Arap filmlerinden de «Leylâ ile Mecnun» da film sahasında ilk bestelerimi verdim. Bu esnada rahmetli Atatürk beni çağırttı. Bir Kur'anı Kerim verdi. İmzasını koydu. Kur'anı Kerimde muharebeye müteallik âyetlerin tercümelerini tesbit ederek, ordu kumandanlarına bir nutuk vermemi emretti. Hazırlandım, Atatürk'ün karpısında, Ordu kumandanlarının hazır bulunduğu bir mecliste bu emri yerine getirdim. Atatürk «Yahu, Kur'an'da neler varmış da bizim haberimiz yok» dedi. Müteaddit defalar birçok vesilelerle Atatürk'ün huzuruna kabul olundum. Feridun Fazıl Tülbentçi'nin yaptığı «Yavuz Sultan Selim ağlıyor» filminin bestesi esnasında nefsi dîماغیye duçar olarak felç oldum. 2 sene evvel 1953 tarihinde Sultanahmet Camiine ikinci İmam tâvin olunmuştum »

Güftesi Hasan Âli Yücel'in olan bir Hüzam şarkısını eserlerine bir örnek olarak alıyoruz :

Şarkı

Hüzam

Düvek

Gözlerinden içti gönlüm neşeyi
Senden öğrendim yürekten sevmeyi
Sildi aşkım gözlerimden her geyi
Nakarat
Senden öğrendim yürekten sevmeyi

SADİ ERDEN

İstanbulda Kızıltoprakta 1312 (1895) yılında dünyaya geldi. İlk musiki zevkini bu yük babası Ak Hafız namıyla anılan Senturî Hafız Hüsnü Efendiden aldı.

Kasımpaşalı Arap Mehmed Efendiden aldığı ud dersleriyle musikiye tam mânasiyle intisap etti.

Muhtelif makamlarda bestelediği eserler yüzden fazladır. Son memuriyeti bulunan Denizcilik Bankası muhasebe servisi şefliğinden emekliye ayrıldı.

Sadi Eren

SADİ HOŞSES

Ceza Mahkemesi reislerinden Tahir Mazhar Beyin oğludur 1912 yılında İstanbulda doğdu. «Elli yıllık Türk Musikisi»nde şu suretle bilgi verilmektedir: «Küçük yaşatan beri musiki ile meşgul olan Sadi Hoşses kendi gayretiyle Türk musikisinin tatbikatı için icabeden bilgileri elde etmeğe muvaffak olmuş ve bestekârlıktaki muvaffakiyeti yanında sesinin güzelliği ile de hususi bir mevkî almıştır.

Bilhassa eski hanendelerin okuyuş tarzlarını canlandırmak hususundaki üstün mehareti meşhurdur.

1929 yılında ilk rast şarkısıyla bestekârlığa bağliyan Sadi Hoggasin yirmiden fazla eseri olup içlerinde çok güzelleri de vardır.

Çok sevilen şu güzel şarkısını örnek olarak alıyorum:

Ne dökmek isterem yağ var ne çeşmanımda fer kaldı
Bu sevdadan bana bitmez tükenmez gam, keder kaldı
Ne canandan vefa gördüm ne aşkımdan eser kaldı
Bu sevdadan bana bitmez, tükenmez gam, keder kaldı

SADULLAH AĞA

Nuri Şeydânın 20 Safer 1316 tarihli İkdâm gazetesine yazdığı makalede şöyle denilmektedir:

«Fatih Camii müezzinlerinden Hafız Kerim Efendinin oğludur. 1143 (1730) da doğdu, Enderuna dâhil oldu. Edebiyat, tarih ve musiki gibi bilgileri hakiki sanatkârlardan tahsil etti. Cirit oynamakta, lobud atmakta, ata binmekte şöret kazandı. 1182 (1768) Rusya muharabesinde bulundu. Sonra musahip ve sermusahip oldu. 1215 (1800) yılında tarafı padişahiden ihşan edilen bir konağa çekilerek 1222 (1807) de vefat etti [1]. Şakirdanından Enderunî şair Ahmed Arifi Bey (hal tercemesi Ata Tarihinde vardır) şu tarihi söyledi:

Ağlamaktan döndü girdaba dü çeşmi Arifi
Oldu Sadullah Ağa kasrı cinanın bülbülü

Fenni musikiyi hangi üstattan taallüm eylediğine dair bir kayda tesadüf olunamamıştır. Âsârı nefisesinde irae ettiği kıvaraklık, eslâfın hiçbir eserine tatbik kabul etmediği cihetle kendine «sahibi vâdii kü!» demek her vechile ahra görülür.

Âsârı: Hüseyinî aşîran makamında «Azimetin nereye böyle binikap senin» ve «Nevbahar erdi yine azmi gülîstan görünür» zencir ve hafif besteler ve aynı makamda iki semâ. 13 üncü asrî hicrî evâilinde ihtira eylediği Beyatî Araban makamında Çenber ve hafif iki

[1] Sadullah Ağanın vefatı hakkında türlü kaynaklarda değişik tarihler rivayet edilmiştir:

Nuri Şeydânın naklettığı Enderunlu Arifi Beyin Mücevher tarihi: 1 27 — 1812.

Vekayii Latâifi Enderun da: 1235 — 1819.

Sicil da: 1223 — 1808

Doktor Suphi: Musiki Nazariyatında: 1270 — 1853.

beste ile iki semai, Şehnazdan bir zencir beste ile bir semai Tahir
buselik «O gül-endam bir al şâle bürünsün yürüsün» Yürük semaisi.
Evcara makamında «Bir lâtafetli hava kim bu şeb ey mahluka»

Hicazkârdan «Hıram et gülşene guş eyle ar'ardan müdarâyı»

SAİD DEDE EFENDİ

Bahariye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede Efendinin
Beşiktaş mevlevihanesinde postniğin olmuş zevatın hal tercemelerini
muhtevi mecmuasında şöyle denilmektedir:

«Mumaileyh Trablusî Mahmud Dedenin mahdumu olup pederle-
rinin hini vefatında sinleri sagir olduğu cihetle merhum Şeyh Kadri
Efendiden ahzı nispet ederek müstahlef olmuş ve onun zîri himaye-
sinde yetişmiş. 1267 (1850) tarihinde mumaileyh Şeyh Kadri Efen-
dinin vukuu irtihaline mebni makamı meç hate câlis olmuş ve iki
sene müddet hizmeti meçihatle mübahi olarak salikânı râhi hakıkiyi
irşad ile meğgul bulunmuştur. İlmü musikide ve hususiyle neyzenlikte
vedi-tûlâ sahibi olup Şevkefza makamındaki saz semaisiyle Tarzınevin
makamındaki eseri, musiki kudretine bir şahidi âdildir. İlmü fadl ile
mâruf surî ve mânevî mükemmel bir zat âli kadr imiş. 1269 (1852)
senei hicriyesi sonlarında âzimi gülşenserayî vabdet olmuştur. Mevle-
vihanei merzkûreye defn olunmuş ise de muahharen mevlevihanenin
Maçkaya, sonra da Bahariyeye naklinde mumaileyhin bakiyye izâmı
dahi Bahariyeye nakl ile türbei mahsusasına defnedilmiştir.»

SAİD EFENDİ (Musahip)

Doğum yılı belli değildir. Eyüpte doğmuştur. Ahmet Atâ Bey
Enderun tarihinde Said Efendinin Seksen yaşına yakın olduğunu ve
Meclis Maarif âzasından Süreyya Beyin Sicilî Osmanisinde de vefat
tarihinin 1272 (1855) senesine tesadüf ettiğini bildirmesine nazaran
mügarünileyhin 1192 (1778) senesinden sonra doğduğu tahmin edil-
mektedir.

Bursalı Rıza Efendinin el yazıları ile mevcut bir tezkiresinde Said Efendi hakkında şu kayıt bulunmaktadır:

Said Efendi

«Said Efendinin musikide behresi ve letaif perdazlıkta mahareti fevkalâdesi bulunduğu için meğhur Veli Efendi zade kazasker Emin Efendiye muâhip olmuştur. Sultan Selimi Salis Hazretlerinin fenni musikiye râğbeti seniyeleri olduğu cihetle bir gün huzuru şahanelerinde eski bir İsfahan bestenin letafeti senâ olunması üzerine istimalına arzu göstermişler. Fakat o zaman musikîginasının mazbutu olmadığından Said Efendinin lüzumu celbi hakipayı hümayuna arz olunmuş. Mûğarün-ilevh bu besteyi vaktiyle Ba-

latta bir musevî kadınından on kuruş ücret mukabilinde geçip öğrenmiş olduğundan huzuru Hazreti Selimde kemali intizamla okuyarak mazharı iltifat ve takdirat olmuştur. On kuruşa öğrendiği bir bestenin on bin kuruş atiyeden başka müsahiplik şerefine de nâiliyetini temin eylediğini Said Efendi her vakit hikâye eylerlemiştir. Sultan Selimin şahadetinde 1223 (1808) te Saraydan ihrac edilmiş, biraz sonra yine müsahiplikle Saraya alınarak İkinci Mahmud'un iltifatı fevkalâdesine nâil olmuştur. Lihyedar müsahipler arasında en ziyade makbul olan mûğarünilevh bulunduğu için sairleri ızhârı adâvet ve iltiraya cüret ile «Said Efendinin rical ve kibarı Efendimizden ziyade eğlendirmesi hatâ değil midir.» tarzında bir takım makalâtı garazkârane zatı şahâneyi igrab eylemeleri üzerine meğhur Halet Efendiye de münasebeti dolayısıyla 1238 (1822) Saferinde Adanaya nefy edilmiştir. Senei mezkûre nihayetinde afv ve ıtlâkına iradei seniyye şerefidir olarak kemâkân müsahibi şehrîyarılık ile tegerrüf etmiş. 1245 (1829) de refiki Kûpeli Çavuş denmekle maruf Abdî Beyle birlikte kapıcıbağlık rûbesiyle taltif buyurulmuştur. 1255 (1839) te İkinci Mahmudun vefatında Said Efendi ihtiyarı inziva — ve balâde işaret

edildiği vechile — 27 Cemaziyelevvel 1272 (1855) de âzimi daribekaa olup Evüpte Bahariyede defnedilmiştir »

Ata Beyin Enderun Tarihinde Said Efendinin hususiyeti şu satırlarla anlatılmaktadır:

«Musahip Said Efendi yalnız neyzen ve giriftizen olmayıp Üçüncü Selim'in zamanındanberi meclisi zırafada bulunmuş ve hususiyle kibarî meşayih ve ulemadan Beşiktaş Mevlevihanesi şeyhi Elhac Yusuf Dede, Abdülkadir Dede ve Yenikapı şeyhi Abdülbaki Dede, meşhur Veli Efendizade Emin Molla, Devlet Kethudası İbrahim Nesim Efendi, Dürriyade Abdullah Molla Efendi ve keçecizade İzzet Molla Efendi, Şehremîni Hayrullah Efendi ve meşhur Halet Efendi gibi zırafatın encümeni ülfetlerinde bulunmuş ve meclisi üdebada cereyan eden mutayibat ve letâifi münâzirata iştirak etmiş, herkese elinden geldiği kadar havırhahlık etmiştir.»

Musikide olduğu kadar karagöz oynatmakta da mahareti bulunan Said Efendinin, oğlu Ahmet Şekib Beyin sünnet düğününde bizzat hayal oynattığı meşhurdur. Sulu boya resim yapmaktaki kabiliyeti bazı eserleri ile de sabittir.

Said Efendi zamanının oldukça zenginlerindendi. Bahariyede bir yalını, Bebekte Halim Paşa yalısı yanında diğer bir yalı, Beşiktaşta Abbasağa camii civarında bir konak, Zincirlikuyuda da bir çiftliği var idi. 1855 de vefat eden Said Efendinin kabri Eyüpte Bahariyede İplikhane kışlasının büyük kapısı karşısındaki kabristanıdadır. Muh- telif makam ve ikalarda eserleri bulunan Said Efendinin yazma şarki mecmualarında birçok şarkıları kayıtlı ise de esef olunur ki bizlere kadar gelememiştir. Bağlıca şarkılarından bir kısmını ahyorumuz

Musiki mecmualarında görülen eserlerinden bazıları:

Asumana çıktı ahım	Süzinâk
Gel benim gül yüzlü vârim	} Rast
Günci firkatte kodun تنها ben	
İznirin çoktur güzeli	Puselik aşiran
Dün sen bakıp benden yana	} Rastı cedit
Söyle niçin güldün bana	

Bir hata etmiş ki gönlüm müptelâ olmuş sana. — Hüseyini aşiran

Şair Safvetin Said Efendinin ölümüne söylediği tarih:

Said olsun musahib hazreti Mollaya me'vâde 1272 (1855)

SÂKIP MUSTAFA EFENDİ

Ankaralı bir rençperin oğludur. 1202 (1787) de Ankarada doğmuştur. Sesinin güzelliği dolayısıyla Üçüncü Selim tarafından 1217 (1802) de Enderuna alınmış ve Uncuzadeden musiki meşkine bağlanmıştır. Birkaç sene sonra musahibi Şehriyari sırasına ilhak olundu, 23 sene sarayda musiki fasıllarında bulundu. 1240 (1824) te çıkarak edildi ve 1258 (1842) senesinde vefat etti Çok güzel şiirleri vardır. Musiki eserlerinin hemen hepsi yok olmuştur. Tanzim ettiği şarkı güfteleri zamanında çok tutulmuş ve devrin bestekârları tarafından türlü makamlarda bestelenmiştir. Meşhur Şakir Ağa tarafından Müstear makamında bestelenen şu şarkı güftesi pek meşhurdur.

Şarkı Müstear

Ey sakii cem neş ei mül taze yetişt
Gülzarı ümidimde o gül taze yetişt
Mahmur idi mestane gönül taze yetişt

Nekarat

Gülzarı ümidimde o gül taze yetişt.
Sâkip. o teni nazike gül ile dokunma
Şebnem gibi bâr olma sakın üstüne konma
Ey bülbülü quride aman pençeni sunma

Nekarat

Gülzarı ümidimde o gül taze yetişt.

SALÂHADDİN PINAR

Elli yıllık Türk Musikisi'nde deniliyor ki: «Tanburi Salâhaddin Pinar 1902 yılında Üsküdar'da Altunizadede dünyaya geldi. Denizli mebuslarından ve Yüksek Ticaret Okulu Kanuni Medeni Profesörü Sadık Beyin oğludur. Küçük yaşta iken muhitin takdirini çeken Salâhaddin ilk musiki terbiyesini musikişinas olan amcasından almıştır. 1920 yılında Darülfeyzi Musiki adı ile kurduğu cemiyette hevesli

gençleri toplayıp musikiyi ilerletmeğe uğraşan sanatkâr sonradan Üsküdar Musiki Cemiyet adı ile devam eden bu toplulukta uzunzaman bulundu. Musiki bilgisinin ilerlemesinde büyük yardımlarını gördüğü Udi Sami, Üsküdarlı Hoca Ziya meşhur Neyzen Yusuf Paşanın oğlu Celâl, Kağıyarak Hüsameddin, muallim Kâzım Beyler gibi tanınmış musikîginaslara karşı saygı ve sevgi duyan Salâhaddin Pınar, çok velûd, çok hassas bir sanatkârdır Türk musikisine Hacı Arif Bey tarzında birçok nadide eserler vermiştir. Zevkle intihap ettiği güfteleri, çok selis ve insicamlı nağmelerle dile getirmekteki mahareti takdire lâayıktır» Her makam ve ikadan bestelediği iki yüzden fazla eseri ile ün alan Salâhattin Pınar, bütün zevk ve sanatını Türk musikisine hasreden çok değerli bir bestekârdır.

Salâhaddin Pınar

SALÎH DEDE (Neyzen)

Beşiktaş Mevlevihanesi şeyhi Sait Dedenin oğludur. 1239 (1823) senesinde mevlevihanede dünyaya gelmiştir. Neyzenlikte kardeşi Yusuf Paşa kadar kuvvetli değil ise de peşrev ve semaileri çok sanattıdır. 1304 (1886) te İstanbulda vefat etti. Defnedildiği yer belli değildir.

SALÎM BEY

Neyzen Aziz Dedenin ifadesine göre Salim Bey büyük biraderi meşhur bestekâr Faik Beyden pek az evvel vefat etmiştir. Vefatında

elli beş yaşımda kadar varmış. Mülâhham, orta boylu, top sakallı imiş. Nev hocası Neyzen Oskiyandır. Salim Bey Üsküdar'da Kefçe Dede mahallesinin Karacaahmet caddesinde Malatyalı İsmail Ağanın, başka bir adı ile tarikati Sâdiyeden Şeyh Cemal Efendi dergâhı geyhi Fethi Efendinin halifesi ve damadıdır.

Üsküdar'daki hanesi, Salı tekkesi denilmekle anılan Şeyh Cemal Efendi tekkesi karşısında Kuleli idadisi dahiliye zabiti Kaymakam merhum Tevfik Bey veresisinin tasarrufunda bulunan hanedir.

1312 (1894) senesi ramazanı gerifinin bir cumartesi günü akşamı Üsküdar'da tarikati aliyyei Rûfaiyeden Şeyh Edhem Efendi dergâhında evradı gerif tilâvet ve kelime-i tevhid okunduktan sonra İsmi Celâle bağlandığı sırada Salim Bey ney ile gayet güzel bir uşak taksimi yapmış. İsmi Celâl, zikri gerifi kalbî zikre döküldüğü esnada Salim Bey uşak makamından gahnaz makamına geçip bir uşak gahnaz seyri gösterip zakirbaşı Dellâl Osman Efendi ile birlikte gahnâz taksim ettikten sonra Salim Bey hafif bir sada ile zakirbaşı Osman Efendiye «Kerim allah, Rahim allah» ilâhisinin okunması işaret etti. Salim Beyin arzu ettiği bu ilâhisini Osman Efendi okumağa bağlamış müteakiben Salim Bey teslimi emanet etmiştir.

O gece; o zikir meclisinde Üsküdarlı Osman Şemsi Efendi merhum de bulunmakta imiş.

Ertesi pazar günü öğle vakti cenaze namazı Üsküdar Yenice Camii gerifinde kalabalık bir cemaat ile kılınmış. kayınpederi Şeyh Fethi Efendinin Salı tekkesi tevhihanesi tahtındaki türbeye kayınpederi Şeyh Fethi Efendinin kabri yanına defnolunmuştur.

Nayzen Salim Beyin kabir kitabesi

Ney çalar iken Rûfai dergehinde nagehan
Göçtü Allah diyer. k ilân kıldı vaslını
Aklı âşır çıktı yazdı fevtime tarih Şems
Çaldı neyzen miri Salim ömrünün son faslını

1312 — 1894

Kabir taşının iki tarafına iki nar resmi hâkkedilmiş olduğunu. bilâhare tekke ile beraber Salim Beyin mezarının da harap olduğunu Üsküdar'da Nalcacı tekkesi sabık geyhi İhsan Bey söyledi.

SANTURİ ETHEM

Elli yıllık Türk Musikisi'nde verilen bilgiye göre «1855 yılında İstanbul'da Bayezitte Soğanağa mahallesinde dünyaya gelmiştir. Kapıtan Ali Efendinin oğludur. Tahsilini imaldan sonra Enderuna kabul edilmiş ve orada musiki tahsiline başlamıştır. Musikiye karşı yüksek kabiliyeti ile Hacı Arif ve Rifat Beylerin takdирini kazanan Ethem Bey başlangıçta keman çalmayı arzu etmiş ise de hocalarının ısrarı ile santura başlamış, kısa bir zamanda büyük terakiler göstererek bu sazdaki üstünlüğünü ispat etmiştir. Enderundan ayrıldıktan sonra Maliye Nezaratı Tereke memurluğuna tâyin edilmiş ve uzun müddet memuriyetten sonra tekaüt edilmiştir.

Musiki eserlerinin bir çokları fasullarda tekrar edilmektedir. Bilhassa Şehnaz Longası hicaz faslının başlıca eserlerindendir.

Elli sekiz yaşında iken sağ tarafı felce uğradı, on dört yıl yatağa esir olarak yaşadı ve yanbağında bulunan mangaldan sıçrayan kıvılcımla tutuşarak alevler içinde Eylül 1926'da vefat etti. Anadolu Hisarı Göksu mezarlığına defnedildi.

Santurî Edhem

SEDAD ÖZTOPRAK

Sedad Öztoprak

Elli yıllık Türk musikisi'nde deniliyor ki: «Sivas Hukuk Mahkemesi Reisi Hüseyin Beyin oğludur. 1890'da Konyada doğdu. İlk musiki zevk ve bilgisini kimden aldığı malûm değildir. Çok asabi ve seriülmîal ve acul olan Sedad Öztoprak bu ruh halâtini eserlerinin pek çoğunda göstermiştir; bilhassa saz eserlerindeki muvaffakiyeti bütün musiki sevenler arasında takdirle karşılanmıştır.

Bir müddet Darülelhandâ ud dersi vermiş, son zamanlarında fazla derecede içki ve kumara ıptilâ gösterdiğinden sefil bir hale düşmüş ve kendisinden daha pek çok kıy-

metli eserler beklendiği bir sırada 1942 yılında vefat etmiştir. Çok güzel şarkıları vardır.

Çok güzel şarkılarından biri şu suznâk şarkısını örnek olarak alıyorum :

Ne çok çektim hasretini bilsen ah ben
Nerde kaldın gelmez oldun sevdiğim sen
Yanıyor senin aqkına her an bu ten
Nerde kaldın gelmez oldun sevgilim sen

SEBUH (Kemani)

Abdurrahman Şeref Bey Vakıf gazetesinde neğrettiği bir makalede Sebuhan hakkında şunları yazmaktadır :

«Kemani Sebuhan Unkapanında bir gazinoda çalardı. Ama idi Bir ucundan tutulması muktezayı sanat olan yayı avuçlar ve kemanın üç parmakla teline sürttükçe dana gibi bağırır idi. Tavrını ve sızıgli nağmelerini [1] taklit eden hâlâ gelmemiştir. Esnavi fasılda kemandan bir tel kopsa gözlülerden daha çabuk anı tecdit ederdi.

Sonradan muzikai hümayundan çerağ edilmiş ve İhlamur civarında Sultan Abdülâziz tarafından ihsan olunan hanesinde duai devletle meggul olarak itmamı hayat eylemiştir. Mumaileyh ile Yenikapı taraflarında çalan Kemani Ağa. tabirimiz ile âşık idiler. Güzel bir nağme kargısında Sebuhan tebessüm eder. başını iki tarafa sallar, yerinden hoplar. Ağa ise hümgür hümgür ağlardı »

Maagına üç yüz kuruğun zam edilmesine dair Sadarete gönderilen iradei seniyede 1285 tarihi bulunduğuna göre kemani Sübuhun 1285 yılında berhayat bulunduğu anlaşıyor. Sebuhan yalnız virtüöz değil, bestekâr da idi. Bazı musiki eserleri mevcuttur.

[1] Dana gibi bağırılan kemandan sızıgli nağmelerin çıkmasını yazmak doğrusu sayıp.

SERVET EFENDİ (Tarakçı)

Meşhur musikişinas Şevki Beyin küçük kardeşidir. Babasının dükkânında tarakçılık ederdi. Musikiyi kimden meşkettiği tesbit edilemedi. 1332 (1913) yılında İstanbulda Fatihde Pirinçli Sinan mahallesinde vefat etti Edirnekapısında Çerkes Hasanın mezarı civarına defnedildi. Aşağı yukarı elli beş yaşlarında vardı. Sarı sakallı idi, Nazire, Seniha namında iki kızı vardı Muhtelif makam ve ikalardaki şarkıları ağabeyi Şevki Beyin şarkıları yanında sönük kalır. Keman, flüt, ney, ud çalardı. Son zamanlarda en çok kemanla meşgul oldu. Pek güzel tarak yapardı.

SERVET BEY

Mustafa Servet Bey eski Maliye nazırlarından Saib Pağanın ket hüdası Mehmed Said Beyin oğludur. 1841 de İstanbulda doğdu. 17 yaşında Hariciye mektubi kalemine mülâzemetle girdi. Son memuriyeti olan Mezaşip kalemi mümeyyizliğinden 1909 da 68 yaşında emekliye ayrıldı. Babasının Sarayda vazifesi olması dolayısıyla Saraya devam ederek Hacı Arif Beyle tanışıp istifade etti. Sesi güzeldi, kuvvetli hafızası sayesinde binlerce esere sahip oldu. Halveti tarikatına mensup idi. Vefatından iki yıl evvel Yeniköydeki dergâhın şeyhliğine tayin olundu. Talebesinden bulunan Tanburi Dürri Beyde merhumun iki binden fazla eseri ihtiva eden külliyyatı mahfuzdur. 1917 de vefat etti, Yeniköy Halveti tekkesi kabristanına defnedildi.

İsim birliği dolayısıyla musiki eserleri diğer Servet Efendinin eserleriyle karıştığı söyleniyor. İse de bu hususta tam bilgi Tanburi Dürri Turandadır.

SERVET YESARÎ

Meghur Hattat Yesarî zadenin torunudur. Bahası 1877 de Namık Kemal'in ve Ziya Paşa'nın bulundukları Kanunî Esasî komisyonunda lâyhavî hazırlayanlar arasında bulunan ve İstanbul Bidayet Mahkemesi birinci reisi iken vefat eden Yesarî zade Hayrullah Efendidir.

Servet Yesarî

Servet Yesarî tahsilini Galatasaray Sultanîsinde yaptıktan sonra babası gibi hâkim olmak istedi ve Hukuka girdi, mektebi birinci dercede bitirdi. İlk memuriveti Şam Müddeiumumî muavinliğidir. Muhâlif adli işlerde bulunduktan sonra uzun seneler Beyoğlu Üçüncü Noterliğini yaptı. Çok okuyan, bilen, edebiyatı, musikiyi sevenlerden idi.

Garp ve şark musikisini iyi bilen ve anlayan Servet Yesarî Beyin ilk musiki dersini nereden aldığı belli

değildir. Musikide büyük amcası Ferik Necib Paşadan feyzaldığı muhahakkaktır. Bazı şarkıları güzeldir. 71 yaşında 1943 senesinde Çamlıca'da Altunizade'deki köşkünde vefat etti.

SUBHÎ EZGİ

Posta - Telgraf Nezareti Ehya Kalemî Müdürü İsmail Zühdi Beyin oğludur. 1870 de Üsküdar'da Açıktürbe sokağında büyük babası Kâmil Dedenin evinde doğdu. Babası musiki ile meggul olup sesi gayet güzeldi. Kanun ve keman çalardı. Devrinin seçkin sazende ve hanendelerinden Hünkâr İmamî Medenî Arız Efendi, Kanunî Hacı Arif, Musikalî Hümayundan Kemanî Tahsin Bey gibi üstatlar haftanın muayyen günlerinde evinde toplanırlar, musiki meşkleri yaparlardı. Çocuk d. necek bir yaşta kemana bağladı, yaşı on yediye geldiği zaman bazı eserler ile nota öğrenmişti. Musiki arkadaşlarından Otak-arlı Ahmed Efendi onu üstad Zekâî Efendiye götürdü ve büyük ıdın derslerine büyük bir ağıl ile devam etti.

Zekâî Efendi vaz günleri, Eyübde Şah Sultan tekkesinin mahfi linde Şeyhin oğlu Burhanettin Efendi, damadı Tanhuri Avni Bey, Otakçılarlı Ahmed Efendi, Keman-çevi Doktor Arif Atâ Bey, Hafız Aziz Efendi ve diğer arkadaşlarıyla beraber Hocadan Türk musikisinin bir kısım şaheserlerini meşketti.

Sırasıyle Medenî Aziz Efendi, Baharive Mevlevihanesi Şeyhi Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi gibi derinin kıymetli musikînasaların dan da feyz alan Doktor Subhi, musiki bilgisini tam ve lâvıkiyle derinleştirmiş ve uzun emeklerle topladığı vesikalara istinaden meydana getirdiği beş ciltlik «Türk Musiki Nazarıyatı» adlı eserini musiki âlemine armağan etmiştir. Bu kıymetli eserin tertibinde ve diğer eserlerinde ken-

Subhi Ezgi

disine büyük yardımı dokunan Sadeddin Arel, Doktorun yalnız can arkadaşı değil, aynı zamanda mesai arkadaşı idi.

On sene kadar hükümet doktorluğu yaptıktan sonra İstanbula avdet ederek Belediye Konservatuarı tasnif heyetinde bulundu. Mevlevî âvinleri. Miraciye, Durak, İlâhî, Naat gibi dini musikiye ait eserlerle lâdini eserlerin tesbitinde kuvvetli âmil olan Doktor Subhinin bir hayli beste ve şarkıları da vardır. Daima okunan çok güzel eserlerinden Hicaz makamında ve Lenk Fahte ikatındaki şu bestesi büyük bir değer taşımaktadır.

Baktıkça hüsnü ânına hayran olur âşıkların
Geldikçe hicrin yadıma nâlân olur âşıkların
Ömrüm yel lele lele lelli ömrüm yelle

SUBHÎ ZİYA ÖZBEKKAN

Defteri Hakânî Nazırı Ziya Pağanın oğludur. 1303 senesinde doğdu. Hususî hocalardan ders aldı. Roma ve İsviçrede tahsilini ikmalden sonra İstanbul hukukundan birinci derecede mezun oldu.

58 yaşında vefat etti Maçkada Silâhhane civarındaki Şeyh mezarlığına defnedildi.

Kabir kitabesi

«Suyolcuzade Salih Efendi merhumun rubu için elifatiha 1279»

Kısa boylu, kır sakallı, zaif, titiz imiş. iyilik etmeği severmiş. Büyük oğlu Şamdancıbaşı Tahsin Bey namıyla anılır ve Kartalda oturur imiş. Küçük oğlu Ahmet Bey 1312 (1895) de Üsküdar'da vefat etmiştir. Bir hayli eser ile 2 hurbe bestelemiştir. Mevlevî tarikatına sâlik ve sesi gayet muhrîk imiş.

Hakkında söylenmiş olan şu beyit çok meşhurdur:

Ne zaman cylese taksim Suyolcu zade
Sû be sû su akıtır lûle misali çeşmim

Ağır aksak usulünde ve Şevk efza mekâmında bestelediği şu parçası çok meşhurdur:

Hemdemin olsun Şehinşâhâ safalarla tarab

ŞAKİR AĞA

Kemani Emin Ongan; Türk Musikisi Dergisi'nde yazdığı bir makede Şakir Ağa hakkında Müsahibzade Celâl Beyden naklen şu malûmatı veriyor: «Şakir Ağa Birinci Ahmed devrinde Kırımdan hicret eden Tatar Osmanoğlu torunlarından olup 1193 (1779) senesinde Haydar [1] mahallesinde doğmuştur.

Küçük yaşta iken annesini kaybeden Şakir Ağa teyzesi tarafından büyütülmüştür.

Şakir Ağa henüz on iki yaşında iken musikiye heves etmiş ve teyzesi tarafından tutulan bir keman hocası küçük Şakiri kemana bağlatmıştır. Az zamanda bir hayli terakki gösteren heveskârın bu muvaffakiyeti diğer yakınları tarafından pek de hoş karşılanmamış ve kısa bir zaman için musikiye fasıla verilmiştir.

[1] İlyas Efendi'nin Enderun Tarihinin 446 ıncı sahifesinde Şakir Ağanın doğduğu yer şu şekilde gösterilmiştir:

«Maaketi re si Köprü kasabasıdır . . . » [*]

[*] Bu Köprü kasabasının asrî olduğu dair bir sarabat yoktur.

1183 (1769) tarihinde doğduğunu ve 1213 (1718) tarihinde müezzınbaşı olduğunu torunlarından öğrendiğimiz Şakir Ağa bu tarihte ancak 20 yağındadır ve bu yaş ne kadar kudret sahibi olursa olsun Şakir Ağanın müezzınbaşı olması için pek erkendir.

Şakir Ağa üç padişah devrini idrak etmiş Üçüncü Selim zamanında Enderuna girmiş. İkinci Mahmud zamanında müezzınbaşığa ve müsahibliğe yükselmiştir. Abdülmecid zamanında epeyce yaşlı olduğu cihetle her zaman saraya gımez, yalnız mübarek günlerde huzura çıkarmış. Hattâ bir gün padişahın huzuruna çıktığı vakit padişahın kıyama müğabih harekette bulunması Şakir Ağayı fevkalâde mahcup ettiğinden Abdülmecidden niyazda bulunmuş ve Sultan da «Şakir! sana kıyam etsem bile azdır» cevabıyla büyük sanatkâra olan muhabbetini göstermiştir.

Şakir Ağayı, keman ve tanbur çalmış olmasına rağmen kemani olarak tetkik etmek doğru değildir. Fakat bestekârlıkta emsali nadir gelenlerdendir. Ferahnâk makamında gösterdiği yenilikleri Dede bile takdir etmiştir.

Bilhassa Ferahnâk makamında ve çenber ikaindaki

Meyl eder bu hüsnüne kim görse ey gülfem seni

bestesiyle aynı makamdan yaptığı şu semai

Bir dilbere dil düğtü ki mahbubu dilimdir

çok meşhur ve çok parlaktır.

Eserlerinden ancak kırk - elli kadarı bize kadar gelebilmiştir Sesi nin fevkalâde güzel oluşu ve okuyuşundaki eda ise ayrıca takdire lâayık hususiyetlerden biri olduğunu söylerler.

Şakir Ağa Maçkada Valideçeğmesi meydancığında ihlamura giden sokak üzerinde sol tarafta ve nihayetdeki evde oturmuştur. Mehmet Ali isminde bir oğlu, Rûveyde ve Atıyye adlarında iki kızı dünyaya gelmiştir. Oğlu Mehmed Ali Beyin Mahmud Celâleddin (Müşahip zâde Celâl) Asaf ve Süreyya isminde üç oğlu dünyaya gelmiştir Şakir Ağa 1256 (1840) yılında 63 yağında olduğu halde vefat etmiş. Eyüb Camii mihrabının önündeki sahada defnolunmuştur

ŞEKİB BEY

Eski Hariciye Nazırlarından Şekib Pağanın torunlarındanıdır. Babası Memduh Bey. Sefaret kâtiplerinden idi. Şekib Bey 1302 (1884) de

Istanbulda doğdu. Galatasaray Sultanisini birirdikten sonra Ticaret ve Sanayi Odası raportörlüğünde 35 sene çalıştı. Müsiki ile olan ilk münasebeti Kandillide Cemile Sultanın oğlu Celâleddin Efendinin sarayında bağlar. Büyük kardeşi, Celâleddin Efendinin kethüdası idi. Yalıva müsiki meşkı için gelen hocalardan Şekib de bir hayli istifade etti. Evvelâ piyano ve sonra ud öğrendi. Bütün emeli Türk müsiki motiflerini garb tekniği esaslarına göre poliphonique bir şekilde tevsi etmek idi. Son zamanlarında bazı tecrübelere de yapmış, modern müsikiyi kurmak istemiş ise de bu eserler ele geçememiştir. Şark müsikisinin malum ve muayyen üslûbunda yaptığı eserlerin ise pek azı mevcuttur. Bu şarkılarda tehassüsâtını daima ilk plâna almış, muayyen kalıpların sert ve klâsik kaidelerini ikinci plânda bırakmıştır.

Şekib Bey

Spor ve avcılıkta da meşgul olan Şekib Bey güler yüzlü, neşeli, vefakâr idi ve tam bir İstanbul efendisi idi. Kıvrıkcık sağı, pembe yüzü ve nazik tavurlarıyla görenlerin hatırlarından çıkmıyan Şekib Bey, 1938 senesinde vefat etti ve Rumeli Hisarındaki kabristana defnedildi.

Bir şarkısı

Gönlümle oturdum da hüznümlendim o yerde
Sen neredesin ey sevgili yaz günleri nerde
Dağlar ağarırken konuşurduk tepelerde

Nekarat

Sen nerde o fecrin ağaran dağları nerde

Akşam güneş artık deniz ufkunda silindi
Hülya gibi yalnız gezinenler köye indi
Ben kaldım uzaklarda günün sisleri dindi

Nekarat

Gönlümle hayalet gibi ben kaldım o yerde

ŞERİF İÇLİ

Elli Yıllık Türk Musikisinden :

1899 da Beşiktahta doğdu. İlk musiki bilgisini ve ud dersini komşusu bir hanımdan aldı. Süleyman Nazifin yazdığı şu kit'ayı :

Derdimi ummana döktüm asumana inledim
Yâre de agvare de hâli derunu söyledim
Ağına yok derdime ben söyledim, ben dinledim

Nekarat

Gözlerim yollarda kaldı gelmedin çok bekledim

24 yaşında iken Hicaz makamında besteledi Bu şarkı ilk eserdir.

Şerif İçli

Memuriyet hayatından ayrılan Şerif İçli kendini tamamen musikiye verdi. Uzun müddet Ankara Radyosunda çalıştıktan sonra idare ile aralarında zuhur eden bir anlaşmazlık dolayısıyla ayrılarak İstanbul'a geldi. Piyasada çalmaya başladı.

Son zamanlarda piyasadan çekildi. Eütün mesaisini İstanbul Radyosuna ve hususi derslerine hasretti.

Bestelediği eserlerde hususi bir üsluba sahip olan ve musiki muhitlerinde çok tutulan şarkıları elliye yakındır.

Bestekâr Udl Şerif İçli 30 Şubat 1956 da İstanbul Radvosunda prova çalışmaları yapılırken kalb sektesinden vefat etti. Zircirlikuyuda asri mezarlığa defnedildi.

ŞEMSİ BEY

İstanbulda doğmuştur. Doğum tarihi malum değildir. Üçüncü Selim zamanında Enderuna alınmış ve bir müddet sonra sazendeğin zümresine itihaf edilmiştir. 1250 (1834) de çirâğ edilip kendi eseri olan

Abu hâkinde var Asarı ferah meygedenin
Kim ki endüh ile azm etse meserretle döner

beyti meşlûlünce gâh kahvehane, gâh meyhane köşelerinde hanen delik eylemiş ve 1262 (1845) de elli beş yaşlarında vefat etmiştir. Nereye defnedildiği belli değildir. Değerli bir şair ve musikide mahir imiş. Besteleri zamanımıza kadar gelememiştir.

ŞEMSETTİN ZİYA

Elli yıllık Türk Musikisinden: Devlet adamı ve musikîinas Mahmud Celâlüddin Paşanın oğludur. 1882 de İstanbulda Vefada doğdu. Mahmud Celâlüddin Paşanın oğlu hakkındaki doğum tarihi:

Bin üç yüz sâlinin zilhiccesinde idi athâda
İnayet kıldı bir mahdum sulbünden hüdâ dehre
Peder bahçayışidir ana bu tarihi cevherdâr
Muammer eyleye hak geldi Şemsettin Ziya dehre

Galatasaray Lisesinde tahsil ettikten sonra devlet memuriyetlerinde bulundu. Son memuriyeti İstanbul Vilâyeti Mektupçuluğudur Babasının hayatında Abdülhamidin kızı Refia Sultanla evlenmek üzere iken babasının vefatıyla vazgeçerek sevdiği Rağel adlı bir musevi kızı ile evlenmiştir. Bir sene birlikte yağıdıktan sonra ayrılıp Fatma İsmet adında bir Türk kızı ile evlendi. Kuvvetli bir musikîinas olan zevcesi Fatma İsmet Hanımın tesiri ile musikiye bağlayan Şemsettin Ziya, gizli kalmış kaabiliyetini inkişaf ettirmek için Tanburi Cemil Beyden tanbur ve kemence dersleri aldı, mizacı negeli olmadığı için bestelediği eserler melânkolik bir ruh taşımaktadır. Nazik, kibar bir insan olarak kendini sevdiren Şemsettin Ziya Bey İstanbul Mektupçusu bulunduğu sırada 1925 te 42 yağında vefat etti. Yahya Efendi mezarlığındaki aile kabri-tanına defnedilmiştir.

ŞERİF MUHİDDİN

Son Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşanın oğludur. (1892) de İstanbulda doğmuştur. Meğrutîyetin ilânını müteakip Hukuk Mektebine girmiş. İkinci senesinde iken Darülfünun Edebiyat fakültesi de devamı bağlamış. Her ikisini de ikmal ederek şehadetnamesini almıştır.

Henüz üç dört yaşlarında iken musikiye incizab göstermiş, işittiği türküleri, şarkıları piyanoda çalmaya uğraşmıştır. Altı yedi yaşlarında uda bağlamış ve pederinin konasına zamanın musiki üstatlarından gelenleri dinliyerek kendi kendine udunu ilerletmiştir. Diğer dersleri

Şerif Muhiddin

ile meşgul olmak mecburiyeti kendisini musiki dersi almaktan mahrum ettiği gibi aile ananesi de çalışmasına mani olmuştur. Buna rağmen On üç yaşlarına vardığı sırada udda icra kuvveti müstecna bir dereceyi bulmuş, hattâ o zamana kadar bilinen utlardan bağıkalık göstermiştir. Hüzam semaisinin birinci ve ikinci hanesiyle teslimini o yağa bestelemiştir. (1919) da başlıyarak ud için yazdığı etüdler, parçalar udun tarihinde bilinmemiş bir tekniği temsil ettiği gibi o zamana kadar ne udda ne de diğer şark saz aletlerinde bu tarzda saz eserleri yapılmamış olduğu salahiyetli şahsiyetler tarafından tasdik edilmiştir. Bu eserleri vücuda getirmekle uda hizmet etmiştir. Ud için yazdığı «Koşan çocuk. Teem müller. Kanatlarım olsavdı» gibi parçalardan

başka klâsik çekilde saz semaileri de vardır. Dördüncü hanelerinde hususiyetleri büsbütün barizdir.

Irak semaisini Rauf Yekta Bey dinlediği zaman Zekâî Dedezade Ahmet Efendiye «Irak faslı şimdi tamam oldu, çünkü o faslın böyle bir saz semaisi yoktu» demiştir.

Şerif Muhiddin Bey, Ali Rifat Beyden Türk musikisi klâsiklerine ait mühim fasıllar geçmiş, Zekâî Dedezade Ahmet Efendiden makamlar ve usuller hususunda istifade etmiştir.

Viyolonselde on dört yaşlarında bağlamış, bir müddet muntazam ders almışta da 31 Mart hâdisesinden korkarak memleketi terk eden hocasından sonra kendi kendine çalışarak sanatini ilerletmeğe devam etmiştir. Birinci Cihan Harbini müteakip Hicazda çıkan isyan üzerine pederi Mekke Emiri olmuş, kendisi de pederinin refakatinde Medine-i Münevverede ve Suriyede bulunmuş, bütün bu muharebe seneleri musikiyle hiç meşgul olamamıştır. Pederi şahî ve allevlî men.

faatlerini nazarı itibare alınarak Osmanlı devletine sonuna kadar bağlı kalmıştır. Harbin nihayetinde İmparatorluğun dağılmasıyla ailesi büyük zarar görmüştür. Kendisi (1924) te hayatını sanate hasretmek üzere Amerikaya gitmiştir. New York'a vusulünün haftası içinde meşhur piyanist ve bestekâr L. Godousky kendisinin şeref ne verdiği bir davette devrin beynelmitel en büyük sanatkârlarından Kreisler, Jerardy Helfetz, Profesör Auer, Elman gibi şahsiyetler bulunmuş, bu toplantıda gösterilen arzu üzerine Şerif Muhiddin ud ile kendi eserlerinden çalmıştır. 24 agustos 1954 tarihli The New York Herald Tribune gazetesinin Magazin kısmında Şerif Muhittine dair yazılmış uzun makalede bu toplantıya işaretle Godousky ile Kreislerin ittifakla «Şerif Muhiddin udda, Paganininin kemanda yaptığı inkılâbı yapmıştır» dediklerini kavdeylemiştir.

Şerif Muhiddin New Yorkta B. Vaçka'dan viyolonsel edebiyatının en mühim eserlerini geçerek viyolonseldeki bilgi ve repartuvarını tevsi eylemiştir. (1928) de konserini verinciye kadar, dört sene Şerif Muhiddin maddî mahrumiyetler, manevî üzüntülerle çok mücadeleli bir hayat geçirmiştir. Çünkü bir taraftan hayatını kazanmak, diğer taraftan bir konsertist için lazım gelen repartuvarı hazırlamak güçlüklerine uğramıştır. Nihayet 13 Kânunevvel 1928 de, yirmiye yakın gazetenin musiki münekkithlerinin bulunduğu (Town Hall) de ilk konserini vermiştir.

Bu konser viyolonsel ile Locatelli, Saint-Saens sonatları ile J. S. Bach, Debussy, Ravel Popperden, udda kendi eserlerinden mürekkep programı ihtiva eylemiştir.

16 Kânunevvel 1928 tarihli Sunday Telegraph gazetesinde bu konser hakkında münekkithinin mülâhazatı hervechi âtidir:

«Sanatkâr viyolenselde zengin bir sesle, kibar bir üslûba, müstesna sağ ve sol el tekniğine maliktir.

Uddan çıkardığı yuvarlak sihirli seslerle [1] arada (Segovia) yı hatırlatıyorsa da (Segovia) dan farklı olarak udda gimdiye kadar işitilmemiş bir tekniği ibda eylemiştir.»

New-York Tavmis, Herald, Sen gibi gazetelerin kritikleri de konserdeki muvaffakiyetinden takdirle bahsetmişlerdir. Şerif Muhiddin bu muvaffakiyetli başlangıç konserinden sonra s. nat âleminde tanılarak uzakların dikkatini çekmiş, başka eyaletlere de dâver olunarak konserler vermiştir. New York Edison saatlerinde WBNY Radyoevine dâvet edilmiş. Orta Doğuya ait programda udda eserler çalmıştır. 3 Mart

[1] Segovia

— meşhur kitarist.

1928 tarihli Musical America mecmuası: «Bir icrakâr olarak nefes tutucu tempoyla pasajları çayanı hayret bir sürat ve sühuletle çaldığı gibi bir bestekâr olarak da o gecenin en enteresan parçalarını o verdi» diye yazmıştır.

Bu suretle sanat faaliyetini genişletmeğe başladığı sırada (1932) de hastalanarak New Yorkta Ruzvelt Hastahanesinde (Thyroid) ameliyatı geçirmiş, doktorlar tarafından uzunca müddet sahne heyecanından ve fazla yorgunluklardan tevekkî eylmesi tavsiye olunduğundan İstanbula avdet etmiştir.

İstanbulda ilk konserini 1934 senesi Birinci Kânununun dördüncü salt günü akşamı Beyoğlunda Fransız Tiyatrosunda büyük başarı ile vermiştir. [1]

1934 senesinde Irak Hükümetinin dâveti üzerine Bağdada gidecek Şark ve Garp musikisini ihtiva eden Konservatuvarı tesis etmiştir.

On iki sene bu müessesenin riyasetinde çalıştıktan sonra hastalanarak 1948 de İstanbula dönmüştür.

Az bir müddet sonra İstanbul Belediyesi Konservatuvarının Şark ve Garp musikisi İlmî Kurul Başkanlığında iki sene kadar bulunmuş ve sıhhi sebepten istifa eylemiştir.

8 Nisan 1950 de kıymetli ses sanatkârı Safiye Aylâ ile evlenmiştir.

Şerif Muhiddin resimle de ciddi surette meşgul olmuştur. Gerek portre gerek peysaj resimleri yapmış bazıları sergilere konmuştur. Abdülhak Hâmid'in portresi Topkapı Müzesinde Hâmid Beyin diğer bir portresi de Üniversitedir.

Şair Mehmed Akifin Şerif Muhiddine ithaf eylediği Yedinci Safahatında Sanatkâr [2] unvaniyle yazdığı manzume kendisinin Amerikadaki sanat hayatına ait bir eserdir. Ömer Rıza Doğrul tarafından Akifin vefatından sonra bastırılan Safahat şiirleri meyanında (Şerif Muhiddine) başlıklı diğer manzumesi de şairin Amerikadan kendisini «Şarka Dâvet» olarak yazdığı bir şiiridir.

Rıza Tevfik'in de «Serabı Ömrüm» de muhterem Şerife yazılmış bir manzumesi vardır.

[1] Bu konser hakkında musiki üstadı Ali Rifat Çığatayın 7-8 (1934) tarihli Akşam gazetelerinde iki uzun makalesi vardır. 7 tarihli de: Şerif Muhiddin kimdir, nasıl yetişti?.. (8) tarihli makalenin başlığı: Çalınan parçalarda sanatın gösterdiği büyük sanat kudret.

[2] Amerikada Şerif Muhiddine gösterdiği iltisap ve bilhassa hastahanesinde Ruzvelt Hastanesinde doktorların arzusuna katılarak ameliyat masrafları hakkında bulunmasından çok mütebaaile olan Mehmed Akif bu şiiri iki kere reîhî cem-hur olmuş Teodor Ruzveltin oğlu Archibald B. Ruzvelt'e ithaf eylemiştir.

ŞEVKET GAVSİ

Doğum tarihi malum değildir. Üdebadan Daniş Beyin oğludur. Mutat tahsilini ikmalden sonara Babı Seraskerî Levazım Dairesine mümeyyiz olarak vazife görmüş umumî tasfiye kadro harici kalmıştır.

Yenikapı Mevlevihanesi Navzen başını Hilmi Dededen ney deisi alan Şevket Gavsî orta derecede ney çalardı. Bazı peğrev ve sema-iler de besteledi. Bütün Mevlevî dergâhlarındaki hafta âyinlerine ney ile iştirak ederdi. Son zamanlarını pek iyi geçiremeyen, yalnızlığın ve sefaletin bütün acılarını uzun ve beyaz sakalının altında gizleyen Şevket Gavsî, paralı zamanlarında lüzumundan fazla müsrif ve sabî idi. Düşkünlere yardım etmekten zevk alırdı.

1954 yılında vefat etti, Edirnekapısına defnedildi.

ŞÜKRÜ OSMAN ŞENOZAN

1291 (1874) de İstanbulda Sülevmaniyede doğdu. Bekçiler Kâhyası Kastamonili Osman Efeninin oğludur. Şahzade Rüşdiyesi, Mülkiye İdadisi, Mülkiye Tıbbiyesinde tahsilini ikmal etti. Midilli, Muğla belediye tababetlerinde, İzmir memleket Hastanesi tababetinde, on yedi sene de İzmir Sıhhiye Müdüriyetinde bulundu. İzmirin Yunanlılardan istirdadından sonra Sıhhiye Vekâleti Hıfzıssıhha Şubesi Müdürlüğüne ve Millet Meclisinin beşinci devresinde Kastamonî Mebusluğuna seçildi.

Şükrü Osman Şenozan

Küçük yaşta musikiye intisap eden Şükrü Osman, Zekâî Dededen ve sonraları Ahmed İrsoy ve İzmirde Santo gini üstatlardan meşk almış ve bestekârlığa da heves ederek bazı güzel şarkılar bestelemiştir.

«Gönül harareti sönmez şarabi kevaerle»

mısraille bağlıyan şarkısı çok sevilmiş eserlerindendir.

En son şarkısı güftesi Hasan Âli Yücelin olan, Segâh şarkısıdır.

Segâh Şarkı

Gözlerinden içti gönlüm neşveyi
Senden öğrendim gönül ten sevmeyi
Sılat aşkın gözlerimden her şeyi

Nakarat

Senden öğrendim gönülden sevmeyi

ŞEYH ŞUAÜDDİN

Seyyid Nizamüddin ve Seyyid Sevfullah torunlarındandır. Silivrikapısı haricindeki Seyyid Nizam dergâhının ş. yhi idi. 1267 (1850) de İstanbul'da doğdu Babası Şeyh Ali Efendidir. Güler yüzlü, neğeli, uzunca boylu, kumral sakallı, güzel bir zat imiş. Musikiyi kimden öğrendiği belli değildir. 67 yaşımda 1334 (1918) de vefat etti. Seyyid Nizam türbesine defnedildi Gayet güzel tanbur çalarmış. Bazı eserler de bestelemiş ise de kaybolmuştur.

ŞEVKİ BEY

Tarazcı Ahmed Efendinin oğludur. 1277 (1860) de İstanbul'da Fatih'de Kumrulu Mesçitte Piriñçi Sinan Mahallesinde doğdu. İlk zamanlarda Ticaret ve Nafia kâtiplerinden Necmeddin Beyden musiki meşk etti. Sonraları Muzikal hümayuna dâhil olarak Hacı Arif Beyden feyz aldı. Takdîrkârları onu türlü hizmetlere kuydular ise de hiçbirinde duramadı. Bir aralık Rüsumata da devam etti.

Şevki Bey

Şevki Bey ilk zamanlarında Hacı Arif Beyi taklit etmek istemiş ise de sonradan kendine has bir üslûp ile parlak ve nefis eserler bestelemiştir. Yedi yüze yakın musiki eseri bestelediği söyleniyor ise de mübaleğalıdır. Şevkinin biraderinin kızı Nazire Hanım amcası hakkında şöyle söylemektedir: « ... rind ve paraya,

pula kıymet vermiyen ve bu arada işrete çok düşkün olan amcam, bir meyhane dönüğünde soyulup yalnız don ve gömlekle sokak kapısının önüne bırakılmış ve bu sahneden fazla üzülen pederi tarafından bir hayli hırpalanmıştır »

Ahmed Rasim «Ayaz Paşa kola çıkıyor» başlıklı (Vakit 1334) tarihli bir makede:

«... Karlı bir gece eski Altıncı Dairei Belediye civarından geçerken birinin yuvarlana yuvarlana caddeye kadar geldiğini görüp imdadına koştüğünü, bunun hanende meşhur Şevki Bey olduğunu, gözlerini açamıyacak derecede serhoş olduğunu, arkasına alıp evine [Rasimin kendi evine] götürdüğünü, sabahleyin onu görünce «Gel şu parkıyı geç» diye tavrı mahsusıyla:

Mahzun dilimi şâd edecek sensin efendim
Her lâhza beni yâd edecek sensin efendim

şarkısını okuduğunu, yemin ederek akşamki macerayı bilmediğini hayretler içinde temin ettiğini» yazıyor.

Şevkinin vefatı dolayısıyla Tercümanı Hakikat gazetesinin 4 Zilhicce 1307 tarihli nüshasında:

«Bestelemiş olduğu birçok güzel şarkıları ile musiki meraklıları nezdinde göhret gar olan Şevki Bey 2 Zilhicce 1307 (19 Temmuz 1890) cumartesi gecesi Bebekte bir ahabının hanesinde misafir iken sekta kalbten vefat eylediği haber alınmıştır. Bu zatta musiki istidadı o kadar büyük idi ki gençlik halinde verdiği eserlere istikbalde Dede ve İtrî Zâdeler [1] mertebesini bulacağı şüphesiz idi. Lâkin işrete de o kadar müptelâ idi ki kendisi için böyle bir sui akıbetin karip olduğu halinden şanından görülüp anlaşıyor idi. Öyle bir zekâî harikulâdenin ziyanına azim teessüfler ederiz».

Şevki Beyin Beylerbeyi, Nakkaş kabristanındaki mezar kitabesi:

Ah minelmevî

Musiki fenninde kerbi imtiyaz
Ey emiği Şevki-i âhenk tiraz
Rahatül ervah idi her nağmesi
Suzi dilden olmuş iken perdesaz
Çıkdı bir pesendide Hafid
Hâke dupdu biemel ol verdi naz

1307

[1] Tercüman a bu makaleyi yazanın musiki ile hiçbir alakası bulunmadığı; anlaşıyor. Ontatlar arasında şikrediyor. İtrî Zâde acaba kimdi?.. «Avn»

İsmail Safa'nın tarihi

Mürdegâ'nı araka akıbet oldun mülhak
Gittin elden bu sene sen de zavallı Şevki
Çıkdı bir düm tek ile işte safa tarihi
Göçdü hey hey diye hanende zavallı Şevki

ŞEVKI BEY (Hafız)

İspartava bağlı Uluburlu kasabasında Sinici Zâdelerden Bekçibaşı Hafız Abdullah Efendinin oğludur 1278 (1861) de Eyüb Sultan'da

Şevki Bey

Kurukavak Mahallesinde doğdu İlk ve rüçdî tahsilini ikmalinden sonra sesinin güzel olması dolayısıyla musiki meraklılarından Rüsumat Nazırı Münir Paşaya intisap ederek rüsumat işlerinde vazife aldı. Münir Paşanın Malîve Nezaretine tâyini üzerine memuriyeti malîyeve nakledildi ve Kupon Kalemine mümevviiz oldu Mevritiyetin iptidalarında Ankara Vergi Müdürlüğüne tâyin edildi 1916 da İstanbul'da vefat ederek Sahravi cedid kabristanına defn edildi Hamamî Zâde İsmail Dede Efendinin talebelerinden olup onun eserlerini büyük bir titizlikle geçmiş olan Mutaî Zâde Ahmed Efendiden birçok nâidide eserler geçen Hafız Şevki Bey onları ahlâfa tam bir sadakatle nakletmiş ve Mutaî Zâde Ahmed Efendinin vasiâtından sonra Zekâî Dede Efendi, Behlûl Efendi gibi üstadlardan da birçok musiki eserleri meşk etmiştir. Hafız Şevki Bey İtrinin Rast Na'tini en tavrılı ve en doğru okuyanlarından biri idi. Bu muhteşem Na'ti Hoca Zekâî Efendinin emir ve tavsiyesiyle Mutaî Zâdeden meşk etmiş idi. Son zamanlarında bağladığı Yegâh âvinini ikmal edemedi. Bazı şarkıları var ise de Birinci Dünya Harbine iştirâk eden Mevlevî gönüllüleri için yaptığı Mevlevî marşı gibi onlar da negredilemeden mazinin karanlıklarına karıştı.

TANBURI BÜYÜK OSMAN BEY

Tanburi Zeki Mehmed Ağanın oğludur. 1232 (1816) de Tophane civarında doğdu. Babasının delâleti ile Enderuna alındı. Mutad tahsiline devam ederken bir taraftan da babasından musiki ve tanbur dersleri aldı. Letâifi Enderunun 337 inci sahifesinde bahsi geçen top oyunları esnasında okuduğu bir şarkı üzerine 1241 (1825)de hanende mülâzimliğine, 1242 (1826) de arkadaşlarından Rifat ve Haşim Beylerle Çavuş Ağaları zümresine dahil oldu. Başlangıçta hanendeliikle şöhret alan Osman Bey 1261 (1845) de babasının vefatından sonra yalnız tanburla meşgul olmuş, peşrev ve saz semailerini son zamanlarında bestelemiştir. Sultan Mecid devrinin sonlarında baş sazende olup bu vazifesini Sultan Abdülâziz asrında da muhafaza eyledi. Mevlevî tarikatına mensup olduğu için mevlevihanelere, bilhassa Kulekapısı Mevlevihanesine cuma günleri muntazaman devam ederdi. Hoş sohbet, rind, laubali meşrep, meclis âra, zarif ve nüktedan olduğundan mukabeleden sonra dedelerden hangisinin odasına giderse orası musiki meraklıları ile dolardı.

Tanburi Büyük Osman Bey

Ata Bey Enderun tarihinde «... Osman Beyi tanıyanlardan ve meclisinde bulunanlardan o kadar hoş fıkra içidilmiştir ki yazılsa küçük bir mecmua meydana gelebilir» diyor.

Üstadane şarkıları ve saz semaileri varsa da asıl iştiharına sebep peşrevleridir. Peşrev vadisinde büyük bir tahavvül husule getirmiştir. Kendisiyle hembazm olan esatizeden mesmuumuz olduğuna göre eski peşrevlerimizi şiddetle tenkid edermiş. Bunların arasında yalnız Tatarın meşhur Hüzam peşrevini çok beğenir ve «Şehli mümtenidir, tanziri kabil değildir», dermiş. Tanburu ilk defa pederinden taallüm etmiş iken sonraları büsbütün başka bir üslubu terennüm ihdas etmiştir. Gayet hassas bir samiyaya malik olduğundan tanburun iki telinden birinde gayet hafif bir imtizaçsızlık olsa derhal telin birini koparıp atarak çok defa tek tel ile çalarmış. Escrilerini tahrif edenlere de pek ziyade canı sıkıldığı meşhur olup bir kırzathane Uşak peşrevinin teslimine geçilecek mahalde bir parça ilâve

eden bir kanunîyi dövmeye bile kalktığı mervidir. Osman Bey duçar olduğu göğüs hastalığından 1303 (1885) de vefat edip Yahya Efendi kabristanına defnedildi Şefik, Atıf ve Refik adında üç oğlu ve bir kızı varmış. Dahiliye Müsteşarı Ali Füad Beyin ifadesine göre Osman Bey, nüktedan ve hoşgû olmakla beraber okuyup yazmak bilmez imiş. Mabeyin Müdürü Arap Ahmed Efendi hakkında yazdığı şu acaip manzumeyi bestelemiş ise de unutulmuştur:

Bahçelerde olur mersin	Hacı Baba dayak versin
Akkâm bağı sen ne dersin	Kahve rengi Hacı Baba
Hacı Baba kuskus satar	Serhoş olur dörtte yatar
Seyis bağı yan yan bakar	Kahve rengi Hacı Baba
Ayağında yoktur çorap	Züğürtlükten hali harap
İhlamurda koca arap	Kahve rengi Hacı Baba

TATYOS (Kemanî)

Kilise mugannilerinden Manokyanın oğludur. Soyadı Keservandır. 1858 yılında Ortaköyde doğdu. Ortaköy Ermeni mektebini bitirdikten sonra bir çilingire çırak olarak verildi.

Tatyos (Kemanî)

Tatyos daha çocuk iken ayakkabısının kenarındaki ince lâstikleri çeker çıkarır, uda benzettiği bir tahtaya geçirir çalarmış. İlk defa davası Movses Papaz yandan musiki ve keman dersi aldı. Bestekâr Civan ve Astik Ağalardan istifade etti. Kemanda asıl hocası Kör Sebuhtur. Bestekârlığa da genç yaşlarında başladı. Muhtelif ilke ve makamlarda peğrev, saz semâisi ve çarkılar yaptı ve bu eserleriyle, bilhassa peğrev ve saz semâileriyle haklı olarak piyasaya hâkim oldu.

İlk defa Galatada Piringçi adıyla anılan gazinodaki saz takımına iştirak etti. Sonraları kış ve ramazan gecelerinde [1], mesire yerlerinde çok rağbet gördü işrete çok düğkün idi.

Ahmed Rasim Tasviri efkâr gazetesindeki 19 Mart 1329 tarihli yazısında diyor ki:

«.. Evahiri ömrünü fakru sefalet içinde geçiriyordu. Birçok senedenberi çektiği karaciger hastalığı, senelerdenberi uğradığı muzayekai maddiyyenin simâvi gam âkinine serptiği sarılığı sivaha tebdil ede ede biçareyi karatoprağa kadar sürükledi. Cenazesini kaldıracak para değil, akrabasına çekilecek vefat telgirafnamesine kifayet edecek yüz para bile yoktu. Son bestelerinden o an (Kesik Kerem) tarzındaki dilniğin bir eserciğinin iki kıtai tucumarında halini ne kadar sâfiyane tasvir etmiş idi:

Gamzedeyim deva bulmam	Garibim bir yuva bulmam
Kaderimdir hep çektiğim	İnlerim hiç reha bulmam
Ehli dilin yoktur kadri	Uğraşma gel Tatyos gayı
Eserin çok, kıymetin yok	Git taliine küs bari

Bir zamanlar kemanının negamatı hoş âyendesini dinlemek için etrafında cem' olan yüzlerce müstemiinden cenazesinde on, on beş ferd bulunamadı. Kadıköy kilisesinde istirahatı ruhi için âyini ruhanî icra edildiği zaman deruni mabet gayet tenha idi Cesedini nakleden arabadan maada üç araba ardı sıra gidiyordu. Üç fakir hemgiresi, bir haremi vardı. Malûm olan eserlerinden başka, birçok neğredilmemiş eseri de vardır. Bestekâr Şevki Beye şiddeti hususiyyeti vardı Notası gayet kuvvetli idi

Kendisi gibi yine bu sanatın acı darbeleri altında ezilip terki hayat eylemiş olan Kemençeci Vasil, her zaman Tatyosun — tabirâtı mahsusan — olma üzere ustalığından bahsedilse «o, yapam, ben çalavım» derdi. Filvaki pek çok defa tesadüf ettim, Tatyos da Vasili ağlamadan dinliyemezdi.»

[1] İlk defa kendisini Şehzadebaşıda Fevziye kütahanesinde dinledim. Saz bağlamak idi. Gazinosunun kapısından anılanarak girdi. Saz yerine yardımla çıktı. Fes sola doğru eğik idi. Kupon taksim ediyordu. Biraz sonra fasla girdi. Taksim sırası kemane gelmişti. Taksime bağladı, onu taksimi benim genç ruhumda hiçbir iz bırakmadan geçti. Sert bir çalığı vardı. A'kolün tesiriyle olacak Kemanın kumarından bazı falsolarda dökülüyordu. Cemil Bay da her fasla da içkili idi amma Kemalçesinin ne yayında ne teberunun telinde falso barınabilirdi. «Ayvâ»

1913 de vefat eden Tatyosun cenazesi Uzunçavırdaki Ermeni mezarlığına defnedildi. Kiliseye ait ölü vukuatı defterinde — Tatyos 1913 çalgıcı — kaydı vardır.

UDİ EKREM BEY

Rüsumat Emaneti kâtiplerinden Hulûsî Beyin oğludur. 1293 (1876) te doğdu. Maliyede memur idi. Dedesinin ölümüyle annesine intikal eden serveti setihane bir tarzda sarfederken, spora da merak etti. Meğhur sporcu Rıza Beyin talebeleri arasına katıldı.

Ekrem Beyin, Hocası Cambaz Rıza Beyle idman hareketleri yaparken çıkmış resimleri vardır. Musikiye karşı gösterdiği yakın alâka dolayısıyla o devrin meğhur udilerinden bulunan Şamlı Selimden ud dersleri almıştı. Zamanında hocasını geçtiği rivayet edilmektedir. Muzikalı bestekâr İsmail Hakkı Beyin derslerine uzun müddet devam eden Udi Ekrem Bey bestekârlığa da heves ederek bazı çarkılar yapmıştır. Şu meğhur çarkısı bugün bile tazeliğini muhafaza etmektedir:

Acem kürdi

Şarkı

Düyek

Kmend olmuştı zülfün neden bilmem çözüldü
Aşkın bağı giriftken bugünlerde söküldü
Bu halleri görünce kaddim boynum büküldü

Nakarat

Gözlerimden kanlı yağlar hep göğsüme döküldü

1932 yılında vefat eden Ekrem Bey Edirnekapi mezarlığına defn edildi.

VASİL (Kemençeci)

Yorgi adında birinin oğludur. 1845 de Silivri de Litros nahiyesinde doğdu.

Ahmed Rasim, Serveti Fünunun 14 Eylül 1323 tarihli nüshasındaki makalesinde diyor ki:

«Vasıl Silivrilidir. Daha pek genc iken yanında bir çifte nak-kare «Çiftenâre» elinde bir klarnet olduğu halde Silivride meyhane

âlemlerinde. panayırlarda, civâr kov düğünlerinde öttürüp durduğu rivayet edilir Her neden ise bu âleti elinden atmış. kemençeye heves etmiş, Fenerli Yorgi namında oldukça usta. fakat gezici bir kemençeciye mülâz metle biraz öğrenmiş. otuz altı otuz yedi sene evvel gelerek Galatada çalmaya başlamış. o zaman müteveffa Civanın biraderi sazendei gahir Andon Efendi de saz takımıyla beraber Galatasaray civarında kurulmuş barakada icrayi ahenk ediyorlarmış. karnaval olmak münasebetiyle kendi kemençecileri olan meghur Nikolakiden maada bir kemençeciye daha lüzum görülmüş «Şair Serkis» in damadı hanende Kapril Galatada Karabelânın dükkânında [1] parmakları tatlı, iyi bir kemençeci dinlediğini söylemesiyle bir ara o dükkâna giderek kendisini dinletmişler. Sazın sonunda Vasili çağırmışlar, «Bizimle beraber çalar mısın?» teklifinde bulunmuşlar. Müteveffa evvel emirde inanmamış. ciddi olduğunu anlayınca o vaktin en sanatkâr hanendeleriyle beraber bulunmayı cana minnet bilerek sazı kapınca Beyoğluna çıkmış. işte çıkış o çıkış Andon Efendi bu tilmizi nev-peydaya lâzım olan maarifi musikiyeyle talime başlamış Zaten zeki, müstait, ne gördisse, ne içitti ise benimsemiş. hattâ müteveffa Civan «Yirmi senede ne bıraktırdım ise iki senede cümlesini elimden aldı» der imiş. Vefatında 63 yaşında idi. Hicazkârıkürdi ve Şevkefza peğrevleriyle pek çok ara nağmeleri yadigâr bırakmış ve kemençede kendisine mahsus bir tarzı terernüm ihtira ederek nevâdirden madut kalmıştır.

Kemençeci Vasil

Acaba Vasil klarneti nasıl çalardı? Bitrabi genc olduğu için, eksik ve sermayesiz idi Fakat andaki parmakları tatlı mı idi, buna verilecek cevap Şüphesiz kaydından ibarettir. Kendisi kemençe de imâl edederdi. Hattâ mamulâtı zatiyesinden «Sarıkızı» tesmiye ettiği bir kemençesi var idi ki, hafif olduğu cihetle ekseriya yanında taşırdı. Fakat en ziyade takdir ettiği arusekle müzeyyen olan diğer bir kemençe idi Vasil kemençede kendine mahsus bir tarza sahipti. Ne yazık ki kendisi de, tavrıda yok oldu»

[1] Dükkân. e. samankı tabiriile gazino d-mektir.

Cemil Bey Vasilin kemençesine hayran imiş. Vasil de onu çok severdi. Mesud Cemil babasına dair yazdığı eserde «Cemil, Vasilin Kürdili Hicazkâr peğrevinin notası üstüne «Kemençe üstadı bî nâziri müteveffa Vasilakinin» cümlesini yadığını zikreder.

Pertev Paşanın — Musiki düğüncelerim — adlı eserinde:

«Vasil bir sabah müesir sesli bir müezzinin Dilkeş Haveran makamından okuduğu Saba Salâtından çok müthassis olmuş ve onu ilk defa olmak üzere kemençesiyle çalmıştır» deniliyor. Saz eserlerinden Kürdili Hicaz ve Şevkefsa peğrevleri ile Kürdili Hicazkâr Saz semaisi gibi eserleri çok beğenilmiştir. Her yerde çalınmış ve çalınmaktadır. Vasil 1907 senesinde İstanbul'da vefat etti.

YORGO BACANOS (Udi)

Lavtacı Lâmbö Efendinin oğludur. Ağabeyi Aleko ile dayısı Kemenceci Anastas da tanınmış icrakârlardan idi. 1900 yılında İstanbul'da doğdu, daha beş yaşında iken babasının yaptırdığı küçük bir ud ile aileden tevarüs ettiği musiki kabiliyetini ilerletmeğe başladı. Küçük Yorgoyu musiki o kadar sarmıştı ki, babasının ısrarlarına rağmen ilk mektep tahsilini zor bitirebildi. Bütün zevki, emeli yalnız musiki idi. Evvelâ babasından, sonraları da Udi Kirkor, Karnik Garmirvan Efendiler gibi üstatlardan nota ve usul dersleri almak suretiyle, bilhassa fevkalâde istidat ve gayretiyle udda bugünkü yüksek mevkiine ulaştı. 12 yaşında iken Estalipos gazinosunda ud ile fasıla iştirak etmek suretiyle musiki âlemine dahil oldu. Yorgo Bacanos, Kıbrıs ve Mısra giderek konserler vermiştir. Ud çalmakta gösterdiği meharret bütün musiki âlemince takdir uyandırmıştır. Yalnız Türkiyede değil, bütün şark memleketlerinde eğine nadir tesadüf edilen ud virtüözlerindandır.

Bestekârlığa da heves eden Yorgo Bacanos bazı güzel ve içli şarkılar da bestelemiş ise de asıl musiki şahsiyeti udunun telleri arasındadır. Çok tutulan şarkılarından biri:

Mahur

Şarkı

Sengin semai

Hâlâ kanayan kalbimi aşk ateşi dağlar

Ummidi kırılmış beni âtiye ne bağlar

Gönlümdeki öksüzlüğe hattâ gülen ağlar

Nakarat

Bir türbe ki ruhum gelen ağlar giden ağlar.

YUSUF PAŞA

Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi «Şevk efza» saz semaisinin bestekârı Nevzen Said Dede Efendinin oğludur 1236 (1820) da mezkûr mevlevihane de doğdu. Ney çalmağı babasından öğrenerek sonraları dergâhın neyzenbaşı oldu. 19 yaşında Muzikai hümayuna girerek zamanın üstatlarından musiki dersleri aldı. Sultan Abdülmecid'in cülusunda kurenalık ve müshiplikle saraya alındı Sultan Abdülâziz'in cülusunda yine o unvanları muhafaza etti Tedricen miralaylığa yükseldi Vefatından biraz evvel mirimiran oldu Abdülâziz'in hal'inden sonra saraydan çıktı. 1301 de vefat etti. Bahariye Mevlevihanesinin türbesine defnedildi.

Yusuf Paşa

Merhum İbnülemin Mahmud Kemal Bey'in notları arasında Yusuf Paşa ve Dede Salık Efendiye ait şu küçük notu ehemmiyetine binaen aynen alıyorum:

«Beşiktaş Şeyhi Said Dedenin vefatında oğulları Yusuf Paşa ve küçüğü Salih Efendi muzikada bulunduklarından babalarının yerine tâyin olunamamışlardır. Çünkü Hasan Nazif Dede tercihan o makama tâyin edildi. Yusuf Paşa igrete düğün olduğundan içtikçe şeyh olamadığına izharı teessür edermiş. İkisi de gayet güzel çalarlardı. Salih Dede, güzel Karagöz tasvirleri de kesermiş Beviz bıyıklı imiş. Bahariye dergâhına neyzenbaşı olmuş. Hacı Vesim Paşa böyle hikâye edermiş.»

Yusuf Paşa bardaklara çatal ile urup hafif musiki eserleri çalar, Küçükda derenin kenarına oturup söğüt dalını ney gibi yontar, terennüm edermiş.

Yusuf Pağanın ney çalmadaki hususiyeti meğhur imiş. Bilhassa peğrev ve semailerinde görünen selâset ve incelik kendisinin nâdir gelen saz bestekârlarından olduğunu gösterir.

ZEKÂİ DEDE

Rauf Yekta Bey Esatizi Elhan adı ile neğrettiği Türk musikişinasları serisinden birincisini Zekâî Dedeye hasretmiş ve Zekâî Dede hakkındaki mesmuat ve tatkiklerini oldukça mufassal yazmıştır; mühim kısımlarını aynen alıyorum:

Zekâî Dede

.... Zekâî Efendi 1240 (1824) da Eyüp civarında Cedid Alipaşa mahallesinde doğdu. Pederi mahallenin imamı olan Hafız Süleyman Hikmetî Efendidir. Zekâî Efendi henüz yedi sekiz yaşlarında iken o civarda bulunan Kalenderhane Dergâhı bitişigindeki Lâ'î zade Abdülkadir Efendi iptidai mektebine bağlamıştır ki Pepe Hoca adıyla tanınan amcası Hafız İbrahim Zühdi Efendi bu mektebin hocası, babası Süleyman Hikmetî Efendi de hüsnî hat hocası idi.

O zamanlar iptidai mekteplerinde okunan dersleri ikmal ettikten sonra Zekâî Efendinin en büyük emeli cedleri gibi hâfız olmak şerefini kazanmaktır. Binaenaleyh bu mukaddes emelinin uğurunda dakika kay-

betmeden hıfza çalışmaya başladı. Bir taraftan da babasından yazı meşkı aldı.

1259 (1843) de hâfız oldu ve aynı tarihte güzel yazıdan icazet aldı. Zekâî Efendi ilim ve maarife karşı olan incizabı, diğer cihetten de vakit buldukça Eyüp İskelesi civarında bulunan yalıların birinde oturan meğhur âlimlerden Balçıklı Hoca Ali Efendiye devam ile tasavvurat ve tasdikata kadar Mantık okudu.

Kalbinin bir köşesinde gizli büyük bir emeli daha vardı, o da küçük yağındanberi ezeli bir meftunîyet beslediği musikiye bütün ruhu ile bağlanmaktan ibaret idi. Artık, mesele kuvverli bir musiki hocasına intisap etmek idi. Aradığını bulmaya muvaffak oldu. Bu zat kimdi? Musikimizin ikinci bânisi olup Dede Efendi namıyla ıktihar

eden Hamamizade İsmail Dedenin en seçkin talebelerinden ve Babı valâyi Seraskeri Mektubî kalemi hulefasından Eyyubî Mehmed Bey idi.

Mehmed Bey daha ilk meekte Hafız Zekâînin fevkalâde isti'dadını takdir ederek musiki terbiyesine ihtiman etti ve Dede Efendiden aldığı musiki haznesinin kıymetli incilerini talebesine hediye etmekte bir zevk duydu. Musiki meşkine devamı Zekâî Efendinin güzel yazıya çalışmasına mâni olmadı; bir taraftan musiki dersleri alıyor; diğer taraftan da meşhur hattat Mustafa İzzet Efendiden sülûs ve nesih yazısının inceliklerini öğreniyordu; hattâ İzzet Efendi talebesi Zekâînin az vakitte musikide de kazandığı göhreti evvelce iğitmiş olduğundan ilk yazı dersi almağa geldiği zaman bir gey okumasını emretmesiyle Zekâî Efendinin emre imtisalen okuduğu bir ilâhiyi büyük bir dikkatle dinlemiş ve takdir eylemişti. Mustaf İzzet Efendi yazı meşkı için gelen şakirdine bir iki ufak musiki eseri okutur ve sonra yazısını düzeltir idi. Mehmed Bey emeklerinin boğuna gitmediğini gördükçe pek memnun oluyor idi. Meşke bağıyalı hemen bir sene olduğu halde Zekâî Efendi beş on fasıllık küçük bir üstad olmuş, ufak tefek şarkılar, ilâhiler bile bestelemeye başlamış idi.

Hamamizade İsmail Dede Efendi o tarihte «Abırcapı» civarında kendisine ihsan buyurulmuş olan bir konakta sakin bulunduğundan Mehmed Bey haftada birkaç gün oraya devam ile meşk refikleri olan esbak Sadaret Müsteğarı Ali Sefkati Efendi, Dellâlîzade İsmail Efendi merhumlar ile musiki derslerine dikkat ve ihtimam gösterirlerdi.

Zekâî Efendinin musikideki terakkıyatı nasılsa Dedenin kulağına girmekle bir gün Mehmed Beye der ki:

Yeni çırağların varmış, pek medh ediyorlar; gelecek hafta beraber alıp getirsen de dinleysek.

Bunun üzerine Mehmed Bey kıymetli talebesi Hâfız Zekâî ve müstait şakirtlerinden Hâfız Hamdi Efendileri yanına alıp Dedenin ikametgâhına götürür. Dede Efendiye takdim eder. Müsahabetten sonra, geçtikleri musiki eserlerinden birisini okumaları Dede Efendi tarafından emrolunur. İki şakirt Dedenin huzurunda, heyecan içinde, meşk ettikleri murabbalardan birini okurlar. Dede Efendi her ikisini de takdir ve taltif etmekle beraber bilhassa Hafız Zekâîde gördüğü musiki isti'dadına hayran olmaktan kendini alamıyarak yalnızca bir gey okumasını ister. Büyük üstadın bu defa takdiri Zekâî Efendi üzerinde toplanır. Henüz musikinin ilk basamağında bulunan Zekâînin

ilerde ne vaman bir musiki üstadı olacağını tahmin etmiş olmalı ki Hamdi Efendi dışarıya çıktığı bir sırada:

— Oğlum, artık bundan böyle hocan ile her vakit birlikte buraya meşke devam edebilirsin. Ancak haftada bir gün de ayrıca gelmeğe vaktin müsait ise her halde istifade edeceğini ümit ederim; çünkü Mehmed Bey daha musiki te orostopulluk yollarını [1] öğrenemedi.

Sevincinden ne söyleyeceğini şaşıran Hafız Zekâî bu daveti büyük bir minnet ve şükranla karşılayarak Dedenin ellerini öper.

İşte 1260 (1844) senesi ortalarına gelen bugünden itibaren 1261 Cemadelulâsında Mısırlı Mustafa Beyin dairesine intisap edip yine o sene Cemadelâhiresinin birinci günü Mısırlı Mustafa Bey ile Mısır gittiği tarihe kadar geçen bir seneye yakın bir müddette Zekâî Efendi, haftada iki gün üstadı Mehmed Beyle, ayrıca bir gün de yalnız olarak Dede Efendiye giderek musikinin gavamızını bu fannin hakiki mümessilinden öğrendi.

Dede merhum Zekâî Efendiye iptida meşhur Zaharyanın Segah makamında ve Çenber usulünde

Çeşmi mevgûnun ki bezmi meyde cânân döndürür

güfteli murabbânı ve ondan sonra kendi eserlerinden olup o esnada beslelediği

Ev çeşmi ahu nîcr ile tenhalara saldın beni

Hicaz nakîş ile Nühüft makamından

Bend oldu dil bir guhi cihane

şarkısını meşketmiştir.

O sırada Mehmed Bey Suzidil faslından Darbı fetih ve Hafiz usûl leriyle telif ettiği mükemmel iki murabbâ henüz ikmal ederek talebelerinin en güzideleri olan Hafız Zekâî ve Hafız Hamdi Efendilere talim etmiş idi. Bir gün yine bermutad meşk için Dede Efendinin konağına gidildiği zaman Mehmed Beve, yeni eserleri hakkında Dedenin fikir ve mutaleasını anlamak maksadıyla murabbalarının, üstadın huzurunda okunmasına müsaade ister. Dede Efendi memnuniyetle dinliyeceğini söyler. Hafız Efendiler tarafından murabbalar okunur

[1] Rauf Yekta Bey bu tabir hakkında şunları yazmaktadır: «Tabiatı garibeden ise de Hoca merhumdan biddet-i ilâhîye vechile, Dede Efendinin bir tâbiri mahsûs olduğundan sözün aynıyetini muhafaza maksadıyla makamına kaim olabilecek bir kelime tecvîz kılınmamıştır.»

Ciddien nefis eserlerden olan bu iki eserdeki nağme insicamı bilhassa Hafif usuldeki murabbasın meyanında eslâftan hiçbirinin hatır ve hayaline gelememiş olan bir sanat hususiyetini Dede Efendi tekrar tekrar takdir ettiği gibi bu eserleri çok güzel okuyan Hafız Efendilerin muvaffakiyetlerini de bilhassa tebrik ettikten sonra bir iltifat olarak der ki:

— Mehmed Bey; eserlerin hakikaten güzel olmuş, lâkin fasıl tekmil olmak için iki semâi ilâve etmeli. Artık bu himmet de Hafız Efendilere kalıyor. Z-kâi Efendiden bir Suzidil Ağır semâi, Hamdi Efendiden de bir Suzidil Yürük semâi bestelemelerini rica edelim. İnşallah gelecek haftaki meşkte semâileri dinleriz.

Zekâi Efendi teveccühle dolu bu teklife karşı ne cevap vereceğini tâyinden âciz kalmış, Hamdi Efendi ise âdeta şaşalmış idi ki, Mehmed Bey imdadlarına yetişerek:

— Mademki arzuyu âlileri bu merkezdedir; emir buyurulan semâileri alâkaderil istisna tanzimine gayret edip tashihi âlinize arz eylesinler, himmetiniz ile inşaallah muvaffak olurlar.

Mehmed Bey, Zekâi Efendinin kendisince mücerrep ve müsellemler olan iktidarına binaen istenilen semâiyi tanzimde muvaffak olacağını bildiği için o c hetten hiç endişe etmemekte ise de Hafız Hamdi Efendinin eser bestelemekte bilgisi olmadığını takdir ettiğinden mahcubiyetini önlemek maksadıyla alâlacele:

Uşşak ile dolsun der işen kuvi muhabbet
Gösterme rakibin olana ruyi muhabbet
Kane boyadı kuyini seylâbı birikim
Hunî dil ile tağdı meğır cuyi muhabbet

beyitlerini Suzidil makamından Yürük semâi usuliyile besteleyip Hafız Hamdi Efendiye meşketmeğe bağlar.

Zekâi Efendi ise böyle muavenetlerden müstağni bulunduğundan hissesine düğen ağır semâinin Yürük semâiye nispetle daha güç olmasına ehemmiyet vermiyerek şu ağır semâiyi:

Dil hasreti vaslın ile nâlân gel efendim
Cevrinle beni evleme giryan gel efendim
Etmekte felek suzi dilim dembedem efzûn
Bir kat da sen etme beni suzan gel efendim

o gece besteler.

Meşk için Dede Efendiye gidilecek gün gelince Zekâî Efendi hem bir kerre eseri Mehmed Beye okumak, hem de beraberce gitmek üzere Mehmed Beyin evine ugrar. Birde ne baksın, Mehmed Bey Hafız Hamdi Efendiye karpısına almış, hediye ettiği semainin — bir hafta danberi meşkettiği halde — yine lâıyıkı vechile çıkamıyan yerlerini Hamdi Efendiye meşk ile meşgul. Tabii iş anlaşılıyor... Mehmed Bey bir defa da Z-kâî Efendinin semaisini dinlemek ister; Zekâî Efendi eserini okuyup üstadından tasbihini istirham eder ise de hocası Mehmed Bey, semaiyi ümidinin kat kat fevkinde bularak der ki:

— Zekâî! Böyle eserlerini gördükçe cidden iftihar ediyorum, eserin tashih ihtiyacından müstağni olduktan başka doğrusunu ister isen benimkinden bile âlâ.

Nihayet Mehmed Bey ile çakirtleri Dede Efendinin konağına giderler. Dede Efendi derhal semâileri sorar. Emre imtisalen âcizane öyle bir şeyler yapıldığı cevabı verilerek semâiler okunur. Hafız Hamdi Efendinin okuduğu semâî — arz o'unduğu üzere — esasen üstat malı .. Mehmed Beyin telifi olduğu halde Dede Efendi gibi kılı kırk yaran bir musiki dâhisi Zekâî Efendinin semâisini daha ziyade takdir etmesin mi? Artık o günden itibaren Dede Efendinin teveccüh ve muhabbeti büsbütün Zekâî Efendi üzerinde toplanır ve haftada üç dört gün akşamlara kadar Dedenin tükenmez hazinesinden müstefid olur.

Zekâî Efendi bu sayede Şehnaz ve Gülizar fasıllariyle birkaç fasıl daha hafızasına naksetmeğe muvaffak olmuştur.

Çok yazık ki derslere uzun müddet devam edebilmek saadeti Zekâî Efendiye nasip olamamıştır. Sebebini arz edelim: Evüb'de Bahariye adı verilen sahil eskidenberi zenginlerin, ekâbirin yazlık olarak oturdukları oldukça mükellef yalılarla müzeyyen bulunuyor idi ki bunların birisi de esbak Hidiv Said Paşa zade Mustafa Fadıl Beyin idi. Mustafa Fadıl Bey her sene yaz günlerini bu yalıda geçirir idi. Bir gece yalıda Mevlit okutmak istiyerek, musikiye vâkıf güzel sesli hafızlar arattırır Zekâî Efendinin şöhreti muhite yayılmış bulundugundan Mustafa Fadıl Beye tavsiye olunur Zekâî Efendi ile arkadaşları bir pazaretsi gecesi yalıya dâvet edilerek Mevlit ve tevşihler okunur. Nezaketi, terbiyesi bilhassa musiki ikidarı çok beğenilerek Zekâî Efendiye dairesinin musiki muallimliği husrettiyle maiyetine alır.

Aradan çok geçmeden Mustafa Fadıl Bey Mısra gider ve Zekâî Efendiye dahil beraber götürür. Zekâî Efendi İstanbuldan İskenderiye'ye kadar devam eden sergüzeftini 6 Cemaziyelevvel 1261 tarihiyle Der-

sadetde bulunan pederi Süleyman Hikmeti Efendiye yazdığı mektubunda beyan etmiştir. Bu mektup elçeym mahdumları Hafız Ahmed Efendi biraderimizde bulunmaktadır.

Zekâî Efendi birkaç sene Mısırda kaldıktan sonra bir iş için İstanbul'a döndü 1268 (1851) de tekrar Mısır'a gitti. Mustafa Fadıl Paşa 1274 (1857) Ramazanı bağında vezaretle taltif edilerek İstanbul'a gelmiş, irtihali tarihi olan 1292 (1875) ye kadar Zekâî Efendi'yi daima yanında bulundurmıştır.

Zekâî Efendi Mısır'daki ikametinden istifade ederek oranın en meşhur musikiğnaslarından Şeyh Şihabüddin adında bir zattan Arap musikisi ve usulleri hakkında malûmat almış ve bu usulleri öğrenmiştir.

Büyük dâhi Dedenin 1261 (1845) de vefatı ile boş kalan musikinizin semasında rekabet bulutları belirmeğe başladı. Dede Efendi merhumun güzide talebelerinden ve Zekâî Efendinin üstadı Eyyübî Mehmed Bey ile Dede Efendiden hayli müddet istifade etmiş olan Dellâzade Hacı İsmail Efendi arasında başlayan rekabet bir hayli devam etti.

Dellâzade güzel sesine ve hüsnî tabiatına mağrur idi. Mehmet Bey ise eserlerinde görünen azamet ve metanet ile de musikiğnasların takdirini kazanmış. Dede gibi bir dâhinin tükenmez kaynağından feyz almış ve hafızasında birçok nefis eserler top'amıştı.

Mehmed Bey şöretün peginde koymıyan derviş meşrep bir zat olduğundan nefis eserlerini nehr ve tamime pek de itina etmemekte. binaenaleyh o güzide eserleri — Dellâl zade İsmail Efendikiler kadar — intişar edememekte idi. onun en büyük arzusu Dededen aldığı musiki hazinesini yegâne kudretli talebesi olan Zekâî Dede'ye devretmek idi. Bu musiki meşkleri yaza tesadüf ederse pek lâtif olur imiş. Eyüpte Bostan İskelesindeki kahvehnelerin birisinde üstat ile şakirt hemen her gün öğleden sonra buluşmuş. O vakit tabii herkes işine gücüne gitmiş. kahvehane تنها kalmış olduğundan akşamlara kadar meşk ederlermiş. Senelerce devam eden bu meşkler sayesinde Mehmed Beyin bütün musiki hazinesi kâmilan Zekâî Efendi'ye intikal etmiş ve bu iki muhterem zat — iktidarları ve irfanlarıyla — devrin musikiğnaslarının takdirini kazanmaya bağlamış idi ki Mehmed Beyle Dellâzade İsmail Efendi arasındaki rekabet de yukarda bahsettiğimiz gibi tam bu sıralarda giddetlenmiş idi. Emsaline her zaman tesadüf olunduğu üzere böyle yekdiğerini çekemiyenler arasında söz taşıyanlar çok olur. Bu hal aynıyle «Mehmed Bey - Dellâlzade» rekabe.

tinde dahi vaki oluyordu. Dellâlzade — herkesin malûmu olan iktidarı ile beraber — müddet, mağrur bir zat olduğundan kendisinden meşk edenlere meselâ bir murabbânı geçerken:

— Acaba Mehmed Beyin de böyle bir eseri var mı?

zemininde tarizlerde bulunmaktan geri durmazmış, söz taşıyanların — ihtimalki biraz ilâvelerle — bu sözleri Mehmed Beye yetiştireceklerini söylemeğe lüzum yok...

Bey merhum tevazu ve mahviyeti icabınca bir müddet bu gibi dedikodulara ehemmiyet vermemiştir. Ancak Dellâlzadenin târizleri birmek tükenmek bilmediğinden Mehmed Bey merhum bu târizlere son vermek üzere Dellâzadeye bir imtihan teklifini tasavvur etmiş fakat bu imtihana bizzat girmeye de vaktine mugayir görerek gahirdi Zekâî Efendiye istediği makam ve usulden bir murabba yapmasını tavsiye eylemişti. Dellâlzadenin, üstadı hakkında reva gördüğü bu mumeleden müteessir olan Zekâî Efendi, Mehmed Beyin bu tavsiyesindeki maksadı derhal anlamış ve Beyatî makamında ve devri kebir usulünde meşhur:

Ol gülün güzârı hüsnü bâdi mihnet bulmasın

Goncal ruhsarı zıbası elemle solmasın

murabbânı, eski bestekârların gıbtasını uyandıracak derecede besteledi. Musiki heveskârları arasında hayliden hayliye intiqar ettiği esnada Dellâlzadenin talebelerinden bir zata da güzelce meşk olunduktan sonra Mehmed Bey o zata der ki:

— Lûtfen gidip bu murabbâ Hacı İsmail Efendiye okuyunuz ve kendisine arzı hürmet ettiğimi lûtfen söyleyiniz ve deyin ki: Beyatî faslından âcizane, bestelediğim murabbalar meydandadır, lâkin daha gımdilik kendisiyle müsabakaya girmeye lüzum görmüyorum; gımdiki halde talebem Zekâînin bu eserini tanzir etsin, eğer muvaffak olabilirse o vakit sıra f.kirinkiler gelir Çok rica ederim, lüzumsuz tarizlerle bizi müteessir etmesin.

Mehmed Bey tarafından gönderilen bu gıfahi ültimatının, başka bir tâbirle bu müthiş imtihanın Dellâlzade üzerinde hâsıl ettiği tesiri gundan anlamalı ki aradan aylar, seneler geçtiği halde koca Dellâlzade ne Devri kebirden nede başka bir usûlden Beyatî makamında hiçbir murabba yapmamıştır.

Zekâî Efendi, meşk için Dedeye devam ettiği zamandanberi Mevlevî tarikatına derunî bir incizab ve meftuniyet hâsıl eylemiş idi. Bu cazibenin tesiri ile vakit bulabildiği haftalar Yenikapı Mevlevîhane-

sine gider mukabele-i şerifede bulunurdu. Mamafih gün geçtikçe böyle uzaktan ziyaretler onu tatmin etmiyordu. Şemsin cısbesine tutulan seyyareler gibi Zekâî Efendi nihayet 1281 (1864) yılında Yenikapı Mevlevihanesi postnişini meşnevihânı şehir kutbularifin Osman Salâhaddin Dede Efendiden sikke giymek suretiyle Mevlevî tarikatına bilfiil intisap etmek bahtiyarlığına nail oldu. Âyini şeriflerin zaten ekserisi kendisinde mevcut idi. Bulunmıyanları da meşk etti ve dergâha gidip mutrıphanede âyini şerif kıraat eyler idi.

Zekâî Efendi bir gün Mustafa Fadıl Paşanın huzurunda, — çok sevdiği — Şevkî Tarap âyini şerifini okumuş idi. Paşa üstadı takdir ve taltif ettikten sonra:

— Zekâî, Sûzî Dil makamını ne kadar sevdiğimi bilirsin. Geçen gün bir zat: «Sûzî dil makamının bünyesi âyin bestelemeye pek de müsait değildir dedi. Sebebinı sordum. Dâvasını ispat edecek mantıklı bir delil bulamadı, yalnız olamaz demekle iktifa etti. Sûzî dilden bir âyini şerif beteliyecek olan ne kadar makbule geçer.

Paşanın bu teqviki karşısında Zekâî Efendi üç dört gün içinde Sûzî dilden [1] mükemmel bir âyini şerif besteleyip Musatafa Paşaya okudu.

Paşa âyini şerifi hürmetle dinledikten sonra fevkalâde takdir etmiş ve üstadı mahire birçok ihşanda bulunmuş idi.

İşte Zekâî Efendinin iptida bestelediği âyini şerif budur ki tanzimi 1287 (1870) tarihlerine tesadüf ettiği halde nasılsa o esnada dergâhı şeriflerin birinde kıraati müyesser olamayıp 1309 (1891) senesinde Bahariye Mevleihanesinde okunabilmıştır. Hece Zekâî Efendinin Türk musikisine yaptığı hizmetler arasında bilhassa Darüşşafada yaptığı musiki tedrisatını hatırlamak bir vazifedir.

[1] Bu âyinin güftesi Mevlânânın Divanı Kebirinden alınmıştır. Yalnız bir beyti Meşnevide de vardır. Meşnevideki beyit böyledir:

که ترا کورد زدی یوالمین
بار طبعی الیقین

t

Bu beyit hakkında şârihler türlü açıklamada bulunmuşlar ise de hiç biri tatmin edici değildir. Bana kalırsa Bülhasenden maksat Ulu Ârif Çelebidir.

Mevlâna bu gazeli torunu Ulu Ârif Çelebi hakkında söylemiştir. Ulu Ârif Çelebi Effâkînin rivayetine göre çok güzel imiş. Mevlâna onu çok sever, battâ sırtına alır odada delâftırır imiş. Mevlâna'nın bu torun sevgisini gözönünde tutarak Meşnevinin yukarıda işaret edilen beytine, benim kendi anlâyıma göre mealen şu yolda mana ve rüme'nin daha doğru olacağı kanaatinde bulundum:

«Ey hüsnü cemal sahibî, metek haylu oğlum: ey benim sût* gibi beyaz, yumuşak tenli yavrum.»

1300 (1882) senesi temmuzundan vefatına kadar geçen onbeş sene içinde bir hayli musikişinas yetiştirmiştir. Zekâî Efendi her hafta perşembe ve pazartesi günleri Yenikapı Mevlevihanesine devam ettiği gibi ekseriyetle Bahariye Mevlevihanesi'ne de gider âyin hânlar yanında âvine iştirak eder idi. O tarihlerde Bahariyede kudümzen bağılığı Kasımpaşa Mevlevihanesi Şevhi Ali Efendinin amcası Arif Efendinin uhdesinde bulunuyordu 1302 (1884) senesinde vefatıyla Zekâî Efendi mutat merasim ile dedegân zümresine katıldıktan sonra Bahariye Dergâhı kudümzen bağılığına tâyin edilmiştir.

Zekâî Dede Efendinin bu hizmete tâvininde isabetini ispat buyurmuş olan dergâhın postnigini Fahrü ârifin reşadetli Hüseyin Fahrüddin Efendi Hazretlerinin şu tevhidi cümlelerin memnuniyetini mucib olmuş idi. Şeyh Efendi Hazretleriyle Zekâî Dede arasında sonraları o kadar samimi bir muhabbet yer almıştı ki Zekâî Efendiye «Hocam» diyen Hüseyin Fahrüddin Efendiye Zekâî Efendi «Şeyhim» der idi.

Zekâî Efendi o tarihe kadar fes giydiği halde dedeler zümresine ilhak edildiği ve dergâhın kudümzen bağılığına tâyin edildiği günden itibaren bir dahi fes giymemiş ve irtihaline kadar sikke-i Mevlânavî giymekte büyük bir zevk mânevî duymuştur.

Zekâî Efendi gerek Bahariye Mevlevihanesinde, sonraları Eyüpte Şah sultan Dergâhında musiki derslerine devam eder, musiki âşıklarına mahfuzatını vermekte büyük bir zevk duyardı.

1302 (1884) senesi üstadın en ziyade faaliyetini artırdığı sene olmuştur. Bahariye kudümzen bağılığına tâvini, üstatta birtakım yeni emeller husule getirmiş idi Eslâf tarafından, bihassa Dede Efendi tarafından müteadit âyin şerifler hestelenmiş ise de üstat bunların miktarını az görerek, daha birçok makamlar olduğundan onlardan da birer âyin tanzim ederek musikinin bu kısmında gördüğü eksikliği ikmale hizmet etmek istiyordu.

Nihayet bir gün hâzreti pirin ruhaniyetine sığınarak Mâve makamından bir âyini şerif meydana getirdi. bu âyin ilk defa Yenikapı Mevlevihanesinde, bir hafta sonra da Bahariye Mevlevihanesinde okundu.

Mâve âyini şerifinin gördüğü yakın alâka hizmete devam için Zekâî Efendiye teşvik etmiş idi. Böyle olmakla beraber Hamamizade İsmail Dedeye karşı yapılan tarizlerin kendi hakkındada tekrar edildiğini ve.

— Attık eski âyinler beğenilmez odu? yenileri yapılıyor, bari eskilerden güzel bir şey olsa?... gibi sözlerin meydana aldığını işittik

cihete bir dereceye kadar hevesi kırılıyor idi. Yenikapı dergâhı postnigini Osman Salâhattin Efendi Hazretleri bu saçma sapan sözlerin hiçbir kıymeti olmadığını ispat buyurmak maksadiyle bir gün Zekâî Efendi'yi huzuruna çağırıp yeniden bir âyini gerif daha bestelemesini arzu etmişlerdir.

Zekâî Efendi geyhinden âyini gerif için bir güfte ve makam intihap buyurmalarını rica etmesi üzerine:

— Orasını Hazreti Pîr Efendimizden soralım... diyerek Divanı Mevlânâ'dan tefe'ülû işaret buyurmalarıyla derhal Divanı Kebir açılmış:

Ey Çenk perdehâyi Sıfahânem ârzust mırası ile bağlıyan gazel çıkmıştır. Bunun üzerine âyini gerifin İsfahan makamından bestelenmesi bu mısraın da âyinin başına getirilmesi emir buyurulmuştur. Zekâî Efendi âyini gerifi az zamanda ikmal etmiş, fevkalâde parlak ve çok güzel olan bu âyin ilk defa 1302 (1884) Rebiülâhîrinin dokuzuncu Pazartesi günü Yenikapı Mevlevîhanesinde okunmuştur.

Osman Salâhattin Dede Efendi

1315 (1897) senesei Cemadelâhirenin 28 inci Salı günü akşamı Çarşamba gecesi bu fânî âleme veda eden üstadın cenazesi, dostları, talebeleri, bilhassa Bahariye Mevlevîhanesi postnigini, diğer dergâhlar meşayihî birçok ulemanın tâzim umuzları üstünde namazı Eyüb Sultanda kılınarak Eyüpte Kâğıari dergâhı gerifi civarında hazırlanan kabre defnedildi.

«Zekâî Efendinin eserleri — Son asırda yetişen musikînaslar arasında Dede Efendi merhumdan sonra Zekâî Efendi hemen birinci dereceyi alır denilse mübalegaya mahmul olamaz Bilhassa Ayini gerif, Na't, İlâhî, Durak, Kâr, Nakış, Murabba, Semai, Şarkı... gibi, hiçbirli yoktur ki hoca mehum o kısımlardan birçok ölmez eserler yapmış bulunmasın. Zekâî Efendinin musiki üslûbu esasen Dede Efendi tavrı denilen üslûbun hemen aynı ise de merhum bu tavra kendi hususi tavrını da ilâve etmek suretiyle başka bir renk vererek

eserlerinde harikalar yaratmıştır. [1] Büyük üstadın bütün eserlerini zikretmeğe imkân yoktur. En az kırk elli sahifelik bir fihristin ilâvesi lâzımdır. Buna ise bu kitabın kadrosu müsait olmadığından biz burada yalnız Kâr, Nakış, Muraba, Semai tarzındaki kıymetli eserlerinin birinci mısralarını tesbit etmeğe kâfi gördük:

Nav'ı	Usulü	Güftealın birinci mısrası
Rast		
Murabba	Zencir	Câlarla kübaarda çağlardı köhken
Ağır semai	Sengin semai	Duramaz işler tâ ciğerde hançerinin yâresi
Sûzinâk		
Kâr	Hafif	Dil gevş-i lebet müdâm dâred
Murabba	Zencir	Gözüm kühan olur sahne-i gülistan seniz.
Nakış	Leşk fahre	Serde hava-i kâkül dilde hayal-i cânân
Yürük semai	Yürük semai	Biya sâki an may ki hâl âvered
Hicazkâr		
Murabba	Darb-ı fetih	Bir kerre iltifatıyla hürrem olmadık
Murabba	Zencir	O nev nihâl ki sarv-i revân olur giderek
Murabba	Çember	Buz-i lâl-i dilberi her dem ki etkâr eyledim
Nakış	Leşk fahre	Hicr-i lebinde yârin bir dil ki oldu nâhoş
Ağır semai	Sengin semai	Gülşende hexâr nağme-i demsaz ile mahzûn
Yürük semai	Yürük semai	Bülbül gibi pür oldu eihan nağmelerinden
Sabah		
Kâr : sâtik	Evsat	Dağıtma ey saba geyd-i yârı
Murabba	Darb-ı fetih	Bir lâhza nihân olan o mehrü nazarımdan
Ağır semai	Aksak semai	Kalmaz kararım o büt-i mekkâri görsem

[1] Buraya tam olarak aldığım Zekâî Efendinin Cürcuna usulünde ve Müstezar makamındaki:

Ağlırım ağıladığım yâre nûmayan olmaz
 Ağrım kalbi yanar didesi giryan olmaz
 Bülbülün nağmesi de derdime derman olmaz

Nazarat

Kimse gönlüm gibi âlemde perişan olmaz

garkını Zekâî Efendinin talebelerinden Ortaköy İmamı Aziz Efendiden meşk etmiş idim. Bir müddet sonra aklı Hafız Ahmet Efendi tarafından neşredilen Zekâî Efendi hâliyatında bu garkının Yürük Semai ikatında notra yazıldığını gördüm ve hayret ettim. Zamanımın meşhur musikîçilerinden bazılarıyla yaptığım mülâkatta bu garkının Yürük Semai usulünde olmayıp Cürcuna usulünde yapıldığını ileri sürdüm ise de cevaben: Zekâî Dede zamanında Cürcuna usulü yoktu cevabını aldım. Zekâî Dede ile müstezar bulunan Civan Ağa ve Sevkî Bey gibi musikîçilerimiz Cürcuna usulünde eserler meydana getirdikleri âlimizde bulunan garkılarıyla sabittir Zekâî Efendi zamanında Cürcuna usulü vardı ve bu kaydettiğim çok nefis müstezar garkısını da Cürcuna usulünde bestelemiştir. Aval

Nav'ı	Usulü	Güfte-i birinci mısraı
Uğrak		
Murabba Ağır semai	Sakil Aksak semai	Payman-ı dilberane inanmam kefil ile Severim gerçi seni bana vefadâr olasın
Bayatı		
Murabba	Devr-i kabir	Ol gülün gülzar-ı hüsnü bîd-ı mihnet bulmanın
Acem		
Murabba Nakış Nakış ağır semai Yürük semai	Çember Lank fahte Aksak semai Yürük semai	Ney gibi ilerleyle ey dil müptelalık var gibi Bir şeh ki tacidârâne olmakta hâk-i rah- [1] Etmezem ikrar aşkı aaklarım canım gibi Ey bulbül-i görde gülistanına girme
Gerdaniye		
Murabba Nakış Ağır semai Yürük semai	Çember Lank fahte Aksak semai Yürük semai	Beşotir aşk ı görde hilâlı kaşına Müptelâyım bir periye dilaitanım kim bilir Yâre gerdaniyedir kaad-ı niyaz Ol müjeler ki lîtneye oldu sıpah ı çâr saf
Mahayyer		
Murabba	Darb-ı feth	Hengâm-ı safadır yine dil nûş-i mey ey'e
Tahrir		
Murabba Murabba Nakış ağır semai Yürük semai	Remel Muhammes Aksak semai Yürük semai	Dil düğü yine şevk ile bir dilberi nîze Aşk ilâden aşkı cam ile canın dîndir r Dirig etmez mey-i cevri suar her lâhza cananım Gördükte tehi ağarı çeşmim dola düğü
Sipîhr		
Murabba	Devri revan	Çıkma da abım sipîhre yine ol mah nûş eder
Nova hüsnellik		
Murabba Murabba Ağır semai Yürük semai	Çember Hafif Sengia semai Yürük semai	Nihal-i iqvemiz âyâ neden uğrakına muğber Ne gam-ı yâre ne lâtif-ı dilberane mailiz Ey garce-i zibayi gülistan-ı taravet Ne geçti bir sözüm ol meat-i nâze
Hisar hüsnellik		
Murabba Murabba Ağır semai Nakış yürük semai	Darb-ı fetih Çember Aksak semai Yürük semai	Yâr olmayacak esm-ı safayı çekemez dil Zahm-ı sinem hançer-i zerkâr bilmez kim bilir. Yâr alıp destine paymana gelürmü bilmem Gönlüm beva-i zülî perîşane düğündüm

[1] Hacı Bey merhumun 1269 (1852) tarihinde neşrettiği mecmuunun 247. sahi-
fesinde güftesi yazılı olan bu (Nakış)ın kadim bestesi mürur-i zaman ile usutulmasına
mubai muhbarren Zekâî Elendi tarafından bestelenmiştir.

Nev'î

Unulû

Güftesinin birinci mısraı

Mahur bûselik

Murabba	Çember	Âlık oldum ben yine bir âfeti meh paykara
Murabb	Ferî'	Mî rased ey can bâd-ı baharı
Nakış ağır semai	Aksak semai	Kühli işve bâki pâyi çeşmi fettan-ı senin
Nakış yürük semai	Yürük semai	Meslû harap mî revem ez mey aşk-ı zülâlâ

Şebnaz bûselik

Murabba	Darbaya	Feryad ki feryadımı gûş etmez ol sîmîn baden
Murabba	Evsat	Gönül adabı bezmi igret-i fâşfurdan görmüş
Nakış ağır semai	Aksak semai	Naz etse n-ola cihana ol gül
Yürük semai	Yürük semai	Kul oldu n bir cefakâra eihan bağında güllemdir

Beyatî bûselik

Nakış	Devri revan	Bâ zi gîri ba şeker âmihtend
Murabba	Remel	Lâlin gören ey hur - lîka kevseri neylar
Ağır semai	Sengin semai	Rahat bulamam ney gibi zâr söylemeyeince
Nakış yürük semai	Yürük semai	Şenî âşıkân bî dil çi şabi diraz bağd

Neva Kürdî

Murabba	Davri devran	Yare didim tab-ı mülden gül gül olmuşun yine
Nakış	Lenk tahte	Açıldı sahn-i gülşen ceng-ü çegânelerle
Nakış ağır semai	Aksak semai	Gül yüzün gülşende cânâ gösterirken gül güle
Nakış yürük semai	Yürük semai	Hay hay diye hanendeler ettikçe terane

Acem Kürdî

Murabba	Remel	Dildar içidüp velvelai efganım
Murabba	Muhammes	Kimi mestane seher yâr ile gülşende yatar
Ağır semai	Aksak semai	Bir nazenine âlık-xâr-ı olmak isterim
Nakış yürük semai	Yürük semai	Âlık-ı gamı dîrûbazı olmaz

Muhayyer Kürdî

Murabba	Darbı fetk	Arz-ı niyazımız sana gerçi cemiledir
Murabba	Hafif	Vaad ediliyecek vâdın dünya benim oldu
Ağır semai	Aksak semai	Dilsûz eden ol âfeti tâb-ı nazarımdır
Yürük semai	Yürük semai	Aguşe çekerdim seni pirahanim olsun

Müntear

Kâr	Muhammes	Gönül derband i gilyûy-i muazber olmak istermiş
-----	----------	---

(*) Beyatî ile bûselik makamlarının imtizacından hâsıl olan bu «terkip» Zekâî Efendinin eseri ihtiradır.

Nev'i

Usulü

Gâflesinin birinci mısrası

Hüzzam

Murabba	Evsat	Var iken sende bu ayine gibi sinc-i sâi
Murabba	Hatîf	Dardim izhar edemem bezmi qarap olmyacak
Ağır semai	Sengin semai	Aheyle gönül vuslat ı cânân ise maksûd
Nakış yürük semai	Yürük semai	Dil verdiğin ol çeşmi siyeh meste içittim

Karcığar

Murabba	Ferî'	Feryd ederim zülf-i siyehkârın elinden
Nakış	Lenk fahte	Dilhasta-i muhabbet duçar-ı hieri cânân
Ağır semai	Sengin semai	Âmâde olup zevki ceme zümre-i rindan
Yürük semai	Yürük semai	Gam değil bana cefa ise eğer mütadin

Dilkeş h. aşera

Murabba	Devri revan	Ben yine bir dilber-i râniya aldum nû'telâ
Yürük semai	Yürük semai	Düştükçe safa ayıyalım sizde ve bizde

Evlâç

Murabba	Çember	Rûhlerin kıldık temaşa zülfi amber-fame dek
---------	--------	---

Ferahnâk

Murabba	Hatîf	Soylatma beni cânım efendim kaderim var
Nakış yürük semai	Yürük semai	Sensiz cihanda âyika iğret revâ mıdır

Acem aşiran

Murabba	Muhammed	Biz cefa görsem ey sanem senden
---------	----------	---------------------------------

Hüseynî aşiran

Murabba	Hatîf	Bibûş olurum nâz ile reftarı görünce
Nakış	Lenk fahte	Baktıkça hüsn-ü ârına hayran olur âşıkların
Ağır semai	Sengin semai	Renk i âti ruhundan almış gül
Yürük semai	Yürük semai	Şarap iç kızarın ruhun gülleri

Hicaz aşiran [°]

Murabba	Çember	Gönlümü vuran eden a-dayı dilgad eyleme
Murabba	Ferî'	Zülfün ki benim sübûl-i bağı hevesimdir
Ağır semai	Aksak semai	Helo nîm mest keştem kadehi diğer meded kûn
Nakış semai	Yürük semai	Ağılta dilitir dam ı beva mekenimizdir

Sûziddi

Ağır semai	Sengin semai	Dil hasret-i vaslın ile nâlân gel efendim
------------	--------------	---

[°] Bu «terkîp» dahi Zakâi Efendi tarafından ihtira edilmiştir.

Üstad Zekâî Dedenin vefatı dolayısıyla Tophancı Âmir Muhasebe Kalemi Müdürü ve garadan Edhem Beyin söylediği tarih:

Diriga nağm senceñ eylesin feryâd ney ârâ
Zekâî gitti pür gevki tarab dergâhı Mevlâye
Anın tutmuş idi sıyı Hicaz ile Nihavendi
Aceb mi rahatül ervah olsa zatına Mâve
Ferahnâk eylesin Mevlâ makamın Huldi akdeste
Karargâhın edüb ruhi Resûlellâha hemsave
Çıkıp bir mevlevî döndü dedi tarihi menkutun
Zekâî süzi dildir firkatin kalbi ahillâve.»

1315 (1897)

ZEKÎ ÂRİF BEY (Ata Erkin)

Yaptığı kıvrak ve sanatlı eseriyle musiki âleminde göhret kazanan Zeki Arif Ata Erkin gönderdiği tercemei halde hayatını şöyle anlatmaktadır.

Zeki Arif Bey

«... silsile itibariyle, İstanbulda Yemiş Iskelesi civarında Zindanka pısında medfun sadatı Hüseyniyeden Baba Caferin ahfadındanım. Babam Kanuni Hacı Ârif Beydir. İlk tahsilimi Beşiktaşta Akaretlerde Afıtabı Maarif Mektebinde, yüksek tahsilimi Hukukta ilmal edip muhtelif adliye memurluklarında bulundum. 1952 senesinde Adliye Vekâleti tarafından Fatih noterliğine tâyin olundum.

Musikiye çocukluğumdanberi meclup olarak elli senedir çalışmaktayım İlk musiki dersini, babam Kanuni Hacı Ârif Beyden aldım. Yine onun delâleti ile Haseki semtinde komşumuz olan Hacı Kirami Efendiye devam ettim. Çok hazin kıvrak bir sese malik olan bu değerli üstatattan birkaç sene meşk ederek feyiz aldım. Daha sonraları Zekâî Dede Zâde Hafız Ahmed Efendi

bir sese malik olan bu değerli üstatattan birkaç sene meşk ederek feyiz aldım. Daha sonraları Zekâî Dede Zâde Hafız Ahmed Efendi

Kemani Abdülkadir Bey, Leon Hancıyan ve muzikalı İsmail Hakkı Bey gibi üstatlardan müstefit oldum. Bestekârlığım Hocam Seyyid Abdülkadir Beyin teşvikiyle olmuştur »

Pesendide Dilkeş Haveran, Sipihr, Mâye ve diğer makamlardan muhtelif ika'larda birçok musiki eserleri meydana getiren Zeki Arif Beyin musiki kabiliyet ve istidadı eserlerinin selâsestinde bilhassa kelime ile melodinin insicamında görülmektedir. Eserlerine örnek olarak aldığımız şu Dilkeş Haveran çenber bestenin güftesi Sofya'lı Rasih'indir. Zeki Arif Bey ona bir beyit ilâve etmiştir.

Kimseler hiç sevmesin canan canan üstüne
Bir gönülde olmasın niran niran üstüne
Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne
Vurma zahmın sineme peykân peykân üstüne

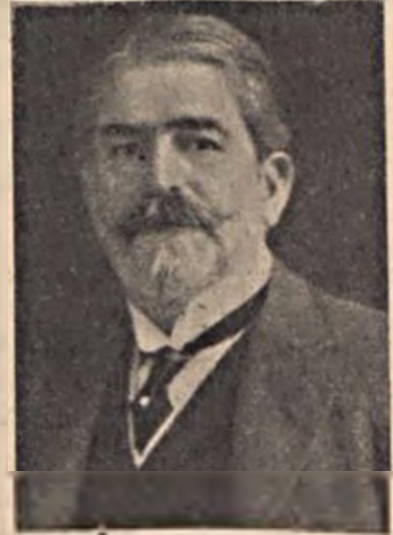
Terennüm

Ömrüm canım, canan üstüne

ZİYA PAŞA

Oğlu Subhi Ziya Özbekkan'dan aldığımız bir mektupta babası merhum Ziya Paşa hakkında şu malûmat veriliyor:

«Mehmed Ziya 1264 (1847) İstanbul'da doğmuştur. Hususî muallimlerin rahlei tedrisinde feyiz aldıktan sonra Hariciye Nezareti Mektubi kalemine çırağ buyurulmuş ve sırasıyla Atine, Berlin ve Petersburg sefaretleri kitabesinde bulunduktan sonra Hariciye Nezareti Umuri Şehbenderiye müdürü güne terfian tâyin olunmuştur. O zamanlar haricte fahri konsoloslar marifetiyle idare olunan tebeamızın menafi ve mesalihinin muvazzafe şehbenderler tarafından tedvir olunması hususunda ki isabeti nazarı alâka uyandırarak bu maksada hâdim teşkilâtı vücude getirmek üzere muktezi nizamname ile harç târifessini hazırlamak ve tatbik etmek

Ziya Paşa

vazifesi kendisine tevdi olunmuştur. Aynı tarihte maruf Hukuk müelliflerinden İsviçre'li Bluntchli'nin Hukukı Beyneddüvel hakkındaki eserini terceme ederek bu mühim mebhase dair lisanımızda negredilen ilik kitabı hukukçularımızın istifadesine arzylemiştir. Bu hizmetine binaen terfian Belgrat Orta Elçiliğine. badehu Roma, Viyana Büyük Elçiliklerine tâyin edilmiştir Müteaddit hizmetlerine mükâfaten rütbei samiyei vezaret ile taltif olunmuştur.

Bir müddet sonra Paris Büyük Elçiliğine nakl ve oradan merkeze dâvet olunarak Şurayı Devlet Mülkiye Dairesi âzalığına, bâdehû Defteri Hâkani Nezaretine, muhtelif sefirliklere ve sırasıyle Ticaret ve Maarif Nezaretlerine, en son Meclisi Âyan âzalığına tâyin olunmuş 1929 da irtihali dâri beka eylemiştir. Büyükkada kabristanında medfundur.

Musiki hayatına gelince; evvelâ Kanunî Ömer Efendiden kanun öğrenmiş ve bilâhire Bahariye Dergâhı gerisinde esatizel zamanın halkai feyzine girmiştir. Gerçi ud da çalardı Fakat asıl sazı kanundur. Devri inkıraz geçirmekte olan musikimizin ıslahı maksadiyle devri Mevritiyette tesis olunan Dârülelhanın fahri rivasetinde hulunarak enafisi âsarı eslâfın zıyaından korunması ve musikimizin üslûbı kadim üzere icrasına kaadir bir hayli güzidei sanat yetişmesini temin eden mesail meşkûreyi tanzim ve idare etmiştir. »

Türlü makam ve ika'larda bestelediği eserlerin tetkikinden anlaşılabacağı üzere yüksek bir musuiki kabiliyetine sahip olan Ziya Pağanın çok güzel, çok parlak eserleri vardır. Nişaburek makamında yaptığı eserler ciddi konserlerin programlarında her zaman yer almaktadır.

Nuşabirek Semai

Ey gül ne âcep silsilei mûşki terin var

ZİYA BEY (Bestenigâr)

Elli yıllık Türk Ansiklopedisinde şu bilgi verilmekte :

1877 yılında Üsküdar'da doğdu. Pek küçük yaşta sesinin güzelliğiyle muhitinin dikkatini çeken Ziya Bey, bütün musiki feyzini devrinin en büyük musikînasatlarından olan dayısı Behlül Efendiden almıştır.

Henüz küçük yaşta iken musiki ile iltigal etmiş. diğer taraftan da tahsiline devam ederek rüçdiyeyi bitirince Harbiye Nezareti Masarifatı Umumiye Kalemine girmiş ve uzun yıllar burada çalışarak mümev yizliğe terfi ettikten sonra 1916 yılında emekliye ayrılmıştır. Hayatını musikiye vakfeden üstad büyük bir azimle çalışarak birçok kıymetli musikiginaslar yetiştirmiştir.

Fevkalâde tabiatı musikiyeye malik olan Ziya Beyin kendine has makbul bir okuma tarzı vardı. Üstat Bestenigâr makamını çok sever ve ekseriya bu makamdan eserler okurmuş. Bu sebeple yakın dostları Bestenigâr Ziya adını vermişlerdir.

Ziya Bey

Kadıköyünde tesis edilen Şark Musiki Cemiyetinde uzun yıllar çalışmış, cemiyetin dağılması üzerine Mersinden dâvet edilerek orada kurduğu cemiyette birçok hevesli gençler yetiştirmiştir.

1927 yılında hastalanarak Mersinde vefat eden merhumun Refik isimde bir oğlu olduğu söylenmektedir. Bey on şarkı da bestelemiş ise de asıl iltiharına sebep musiki mahfuzatı ile okuyuş tavrıdır.

S O N

Bir İki İlâve

Merhum üstadın perakende evrakı arasında çıkan ve 1200 (1785) tarihinden evvel gelerek kadromuzun dışında kalan musikişinaslara ait bazı vesikalara tesadüf ettik. Bu vesikaların ilerde Türk musiki tarihini yazanlara, üstünde ehemmiyetle durulacak bir kaynak olacağını düşünerek nehrinde faide gördük.

— 1 —

Nuri Şeyda'nın İkdâm'da Zaharya hakkında 7 Rebiulevvel 1316 da yazdığı makaleden:

«Türk musikisinin en büyük pişvalarından bu fenni cemilin ilelebed ibkayi name muvaffak olan üstatlarından biri de Zaharya'dır. Tercemei haline destres olunamamış ise de Medeni Aziz ve Yeniköy'lü Hafız Hasan Sırrı Efendilerden alınan malûmata ve onların üstatları Mustafa İzzet Efendi'nin rivayetine nazaran Sultan Ahmedî Salis asrında Fener kilisesinde nağmesaz bir rahip olup tanburzenlikte asrının feridi imiş. Zaharyanın yettiği asırda «Şarkı» icat edilip edilmediği mehkûk bulunduğundan mumailayhin asarında şarkıyata tesadüf edilememiştir. Bu üstadı şehirin besteleri tegannî olunduğu zaman nağamatı mevzenenin lisandan değil, âdetâ kaibin a'makı hafâsından yahut ruhun mercii lâhutisinden sudur ettiği zannolunur. Sanatında o kadar metin mesleğe maliktir ki makamâtı muhtelifeden otuz kırk beste arasında onun eseri hemen ilk usulde tefrik olunabilir. Bu zat, kendi muasırlarından olup büyük mertebeleri ihraz ve ahlâfa pek çok âsarı muhalledede terk eylemiş olan (Tabî, Seyyid Nuh, Hafız Post, İlyâ) ve saire gibi esatizeyi bihakkin sebkât ve besteleriyle elhak birinciliği ihraz etmiştir. Zaharyanın musikide kendine mahsus olan tavır ve mesleği müteahhirin tarafından taklit edilememiş, ancak yakirdi mahsusu Tanburî Cemil Bey, üstadının isrine tebaiyetle pek nefis eserler vücuda getirmiş ise de bu biçare dahi o asır erkânından olduğundan tercemei haliyle beraber eserlerinin kısmı âzamı hafahaneî nisvanda kalmıştır. Cemil Bey [1] Zaharyanın mücellâ bir âyineve aksettmiş timsali sayılır. Her ikisinin tavır ve üslubu o derece yekdiğere mümasil ve yakındır.

[1] Mathbî Hâşim Bey mecmuasında Hicaz faslı kısmında - Düşmezin miskin gönüller zülfî anberbulere - beatesinin üstünde Hicaz beste, Mir Cemil, aynı mecmuada İsfahan faslında - Karar atmez gönül mürğu - bu bağış değme şahında - güftesinin bağında Aksak semai, Mir Cemil isimlerinin tesadüf ediliyor. Nuri Şeyda Beyin Mustafa İzzet Efendi gibi üstatlardan nazlen rivayet

Üstadın 290 numaralı defterinden :

Fasih Dedenin Diyaribekir'li Bestekâr Seyyid Nuh Çelebi'ye
gönderdig muhabbetnamedir

Fisagores i [1] merba-i höcre-i sipihr ki mihrdir tâki hemvâre
makamat-ı bülend-i düvazdehi çerhi çemberfiyi dâir ve ramîş-
ger-i felek-i pür nakş-ü nigâr ki nahid i nagmekâr-ı geysudardır, per-
de i evc ü segâhdan nevay i rast - ahenk bir usûlle agaza-efken-i geşha-
ne ve çargâh ı âlem i anasır olan zât ı gerif i Hüseyinî nisbet ve Aritso
sıfatları ki pişrev i ustadan ı kâr bendan-ı zemâne olan hâce i debis-
tan-ı ilm i musiki pişgâh ı malûmatında gulâm dehen beste-i ace-
midir. Âsib-i devr-i sipihir-i fâhte günden masunüz zeyl ve terki b i
pençgâh ı havase" qube-i ârıza ı sakıl-ü hafif ırasından me'munus saha
olup manend-i âvâze i göhret i husn-i savt i uşşak-ı dilnevazları ki fin
nefsîl emir şur endaz-ı büzürk-ü köce kü irak u sıfahan ü hicaz-i
âlemdir. Nam ı nâmileri dahi velvele saz ı diyar ı Kürdî ve arzı Nigabur
ve hitta ı Arab ü Acem olup mahabbet-i evferleri evsat ı daire-i
kulûb i begerde suret-i Çin gibi nakşbend i karar ola

باد نام و جو تو فزون روز
کام باد تو جو و تو فز سال سال

badexin bir dem-i ferhunde-teve'mde kasid-ı saba aheng i semâi reftar
ile firistade buyurulan, sıhhatname-i kiramileri ki andelib-i safir-i riya-
ziyyat-ı hüner olan hâme-i nazik-tahrirleri kim nagmeleri qûbe-i nevrüz i
Acemdir. Diyar ı Bekr i hoş hevay-ı negamde perveriş yâfte i naz ü
naim olmuş, arusan-ı müteberka - cebin i sâde-nişinan i maanî-i
dîlfirib ile bir perdeden ârâviş ü zib vermiş ki — devre âgâz ideli

edildiği gibi Zabarya'nın bütün üslubunu kavramış Tanburi Cemil Bey isminde bir
talebesi var mıdır? Yoksa Zabarya ibtida etmiş, Cemil adını mı almıştır? Bütün bu
rivayetlerin doğruluğunu bulup çıkarmak - elimize yeni vesikalar geçinceye kadar - müm-
kün olmayacaktır. Kürkçü İbrahim Aga'ya da isnat edilen İsfahan - Karar etmez gönül
mürgu bu bağın değme şabında - Aksak semai, Hagim Bey mecmuasında geçen Mir
Cemil'in midir? Cemil Beyin bir adı da İbrahim midir? Türk musiki tarihini yazan-
ların bu hususları gözönünde tutarak incelemelerde bulunacakları şüphesizdir.

[1] Pythagoras; Milâttan 608 ve bir rivayete göre 572 sene evvel gelen Yunan foy-
losofudur. Fikirleri, musiki sazariyeleri talebesinden Philolaus tarafından nesredilmiştir.

Pythagoricîm Gamme adını taşıyan sekiz sesli ilk defa onun bulduğu rivayet edil-
mektedir. Üçacü Ahmed devrinde vefat eden şair ve hattat Fasih Dede, mağhur
musikişinaslarımızdan Seyyid Nuh'u, musiki dünyasının Fisagorası saymakta ve üstadın
musiki bilgisini övmektedir. Arzu

nüh felek-i dâire-saz Kârgâh-ı heft. bend-i rûy-i zeminde ne böyle
perend i dilkeş i nakş i hoşnüma dokunmuş ve ne encümenimizde
bu üsulde bir savt i meserret bahşâ dairei gûş-i hûş dokumuş

صریركك تو در كشف مشكلات بیان
چنانكه نغمه داود در ادای زبور

bu muhlis-i telhgâm ı zehr-i hicrane bir hadde çeker-riz-i meserret ü
safa olmuştur...

تبارك الله ازان كلك روح پرور تو
كه سر غیب سر آید زبان او بصیر
امیر لشكر علمت و بیکر عالم عقل
کرعكشای خیالت و نقش بند ضمیر

— 3 —

Kadromuzun dahilinde olmakla beraber ikinci ciltte yazılması
icabeden mevlitçilere bir örnek olmak üzere en meşhur mevlitçileri-
mizden Said Paşa İmamı Hasan Efendiyi alıyoruz:

MEVLİTÇİ HASAN EFENDİ

Said Paşa İmamı diye anılan Hasan Efendi Mağnisalıdır. Doğum
tarihi malûm olmamakla beraber vefatında yaşıнын sekseni mütevaciz
olduğu rivayet edilmektedir. Ma'rufiye tarikatından Mağnisa'lı Ali
Vehbi Efendiden müstahleftir. Mağnisadan gelip Damad Said Paşa
dairesine intisap etti. Bir cuma günü Abdülmecit Bayezid camisine
selâmlık yapar, Hafız Hasan Efendi de orada bulunur. Usulen Padişah-
hın bulunduğu camide Enderunlular ve muzikahılar müezzinlik vazife-
lerini ifa etmeleri lâzımgelirken Hafız Hasan Efendi kendiliğinden
kamet almaya bağlar. Abdülmecidin o zatı merak etmesi üzerine Said
Paşa İmamı Hafız Hasan olduğunu söylerler. Ayeti Kürsiyi ve büyük
âmîni da almasını ve kendisine imam yaptığını ferman etmesi üze-
rine Said Paşa eniştesi olan Abdülmecid'ten istirham eder; Hasan
Efendi yine kendi imamı olmak üzere kalır. Sultan Aziz devrinde
Dolmabahçe Camiine selâmlık irade buyurulur. Padişah imamlığına
tâyin olunan Hafız Hasan Efendi arkasında hatiplik binîşi, başında
telli sarık, hutbeye çıkacağı sırada baş imam haber alarak «Şevketlü
Efendimiz, Hicaz makamında okunmasını irade buyuruyorlar» de-

mesi üzerine «İrade ile hutbe okunmaz, ne zuhur ederse o okunur» diye üstündeki hitabet binışını çıkarır, camiden çıkar.

Yine bir gün Hasan Efendiye esbak Orman ve Msadin Meclisi Reisi Şeref Efendi, Hıla namıyla yad olunan Çağaloğlu'ndaki konasına mevlit okumak üzere bir gece davet eder. Hasan Efendi pejmürde bir kıyafet ve elinde örgü torbasiyle — nerde bulunursa bulunsun, durmadan çorap örermiş — konaya gider, uşak hal ve kıyafetinden bir cerrar olduğunu zannederek — Hoca ne istiyorsun? demesi üzerine, Hasan Efendi geri döner; bakkaldan bir kâğıt fener ve mum alarak yakar Lânga taraflarındaki Musevilerin icravi ahenk eyledikleri bir gazinova gider. sazın yanına oturur. Bir aralık, okunan fasıldan çok parlak bir taksim eder, Museviler ve dinleyiciler hayran olurlar. Bir kere daha taksim etmesini rica ederler Hele durun bakalım, der. Diğer bir makamdan yapılan bir fasılda evvelkinden daha güzel bir taksim eder. Gece yarısı olur, çalınır okunur. Bulunanlar, bilhassa Museviler birbirlerine girer. Museviler kendi keselelerinden ve kalabalık olan müğterilerden yirmi beş lira toplayıp Hasan Efendiye verirler Hasan Efendi de ertesi günü Şeref Efendiye vaziyeti anlatır.

Hasan Efendi 1307 (1889) de vefat edip Üsküdar'da Sandıkçılar Dergâhı mezarlığına defnedilmiştir.

Kabrinin kitabesi

Meczubi İlâhî bendei İmamı Rufai Said Paşa İmamı
Hasan Efendi ruhuna Fatıha
19 Şevval 1307 Cumartesi

Sait Paşa İmamı Mevlithan Hafız Hasan Efendi hakkında Mehmed Akif'in şiirini her ikisinin ruhunu taziz için buraya alıyoruz:

SAİD PAŞA İMAMI

Coşar avizeler artık, köpürür kandiller;
Bu ılık çağlayanından bütün âfak inler!
Yalının cephesi, Ülker gibi, baştan başa nur;
Nim açık pencereler, rengü ziydan mahmur.
Al, yeşil, mavi fenerlerle donanmış kıvıllar;
Serv i siminler atılmış suda titrer par par.

Dalgalardan seken üç çifte kayıklar sökerek,
 Süzülür sahile, şahin gibi, yüzlerce kürek.
 Bir taraftan bu akın yükseledursun karaya;
 Bir taraftan dökülür öndeki saflar saraya.
 Rıhtımın taşları zümrüt gibi, İran halısı:
 Suda bitmiş çemen, üstünde de sultan yalısı!
 Renk renk açmış o bağlar, biriken mahşere bak:
 Fes, arâkiyye, sarık yazma, bürümcük, yağmak,
 Taylesan, takye, nazarlıklı hotoz, ağbânı,
 Mavi honcuk, oyanın türlüüsü, dal dal yemeni...
 Ama birçokları da'vetli degilmiş, kime ne?
 Bu açılmaz kapılar, şimdi açık her gelene.
 Avlu, dış bahçe, harem bahçesi, taşlık, yer yer,
 Medd ü cezrin ebedî sahası: boy boy siniler,
 Ki donandıkça o bağlarla, hemen, çepçevre,
 Tablalar ay dede çıkmış gibi, bağlar devre.
 Yayılır haygın, ılık bir buğu, bir tatlı duman;
 Çözülür büsbütün âvâre sinirler o zaman.
 Kafalar tütsüyü aldıkça döner, mest-i hayât;
 İki el bir baş için, kim kime artık, heyhat!
 Orta katlar, sofalar, belli ki davetlilere,
 Sofralar tahtanın üstünde değil bir kerre.
 Bir de oldukça merasimle mükellef huzâr;
 Sonra, kalkıp oturanlar bütün ashâb i vekar.
 Yatsı bir hayli geçer, çifte ezanlar verilir;
 Yazma seccadeler artık yere, boy boy, serilir.
 Doğrulur Kibleye herkes, kılınır şimdi namaz;
 Derken «âmin!» çekilip arz edilir Hakka niyaz.
 — Başlayın mevlide!

— Lâkin, hani? Mevlidhân yok!

— Sordurun!

— Hiç de gören bir kişi, bir tek can yok!

— Üsküdar'dan gelecek sözde, olur şey mi ki bu?

Bâri söz verme...

— Adam sen de, bırak meczubu!

— Bence aynıyle kerâmet delinin gelmediği:

Şu ilâhicilerin hepsi okur ondan iyi.

— Bilemem

— Dinlediniz şimdi...

— Evet çok yüksek...

— Ama hazretle kıyas etmeğe gelmez.

— Ne demek?

— O anaç bülbüle eş beslemez artık yuvalar.

— Pek uçurdun, a beyim!

— Yok, ben, uçurmam, o uçar.

Sâde bir gelse ... Fakat gelmedi, bilmem ki neden?

— Beklemek nafîle, bâlâ ne gelen var, ne giden!

— Harem ağasında haber ...

— Anlıyabilssek, ne diyor?

— Okuyun beklemeyin emrini tebliğ ediyor.

— Galibâ Valide Sultan gazab etmiş bocaya ...

— Gazab ettiyse, çanak tuttu herif, doğrusu ya.

Bir saray halkını — sultanla beraber — hiçe say;

Bunca da'vetliyi, davetsizi beklet bir alay;

«Oyun ettim size, hey sersem adamlar!» diye gül.

Çekilir nağme değil ... Neymiş, anaçmış bülbul!

— Kim bilir, özü mü var?

— Dinleyemem varsa bile!

Bağlanır Mevlid'e mutâd olan âdâbiyle;

Önce Tevhid okunur, gağyile dinler herkes.

O. güzel, sonra müessir, sekiz on parlak ses,

Kimi yerlerde ilâhî, kimi yerlerde Durak;

Kimi yerlerde cemâatle beraber coşarak,

Kalan üç bahri terennümle, çekerken «âmin»

Tâ uzaklarda çakar zulmet içinden bir enin.

Gecenin kalbi durur; ürperir inler, cinler;

Açılan pencereler, göz kulak olmuş, dinler.

O enin karşıki sahilden açılmaz mı biraz,

Sûr-i mahçer gibi sesler çıkarır, şimdi Boğaz!

Tutuşur, Cephe-i Sinâ'ya döner sine-i cev;

Sanki yüzlerce yanık ney savurur, yer yer, alev!

Kayalardan, kıyılardan bir ateştir çağlar,

Lâhn-i Davud ile inler yine gûya dağlar!

Ah o kudsi nefes eşbaha ederken sereyan,

Karalar vecd ile pür-cûg, sular pür-galeyan

Dem çekip, dem tutarak etmeye bağlar feryad,

Boğazın her tarafından bir ilâhî inşad:

«Sultan-i Rûsûl, Şâh-i Mümeccedsin, efendim!

Biçarelere devlet-i sermedsin, efendim!

Mengür - i «le amrek» le müeyyedsin, efendim!
 Divan - i ilâhîde ser âmedsin, efendim!
 Sen Ahmed ü Mahmud ü Muhammedsin, efendim!
 Haktan bize Sultan - ı Müebbedsin, efendim!
 Kesilir, gitgide, tedric ile sesler artık,
 Aktarır sâhile mevlîdciyi bir köhne kayık.
 Koyarak, doğruca mahvne alır karşı çıkan,
 «Nerde kaldın hoca? der Vâlîde Sultan o zaman,
 Sen de kalışlık edersen, bize eyvahlar ola!»
 — Henüz akşamdı ki, gelsem diye, düştüm de yola,
 Yürüdüm haylice... Derken — hele sen kismete bak —
 Öteden karşıma bir yağlıca hatun çıkarak,
 «Azıcık dursana, oğlum!» dedi. Durdum, nâçar.
 — Göğsün imanlıya benzer, sana bir hizmet var,
 Ama reddetme ki, zaten beni mahvetmiş ölüm;
 Bir perişan anayım dağ gibi evlât gömdüm!
 Kızımın canı için bari bu kırkinci gece.
 Şöyle bir mevlit okutsam diyorum, kendimce.
 Nasıl etsem okuyan çok ya, benim yufka elim...
 Hocasın, elbet okursun; hadi oğlum, gidelim.
 Ne olur bir yorulursan, hadi bekletme, günah!
 Sen benim yavrumu şâd et ki rızâen li llâh,
 İki dünyada aziz eylesin Allah da seni.»
 Hatunun sözleri divaneye döndürdü beni,
 Ne saray kaldı, hayalimde ne sultan, ne filân,
 «Çile dolsun, yürü öylese, dedim oldu olan!»
 Size yüzlerce adam mevlid okur benden iyi.
 Ama biçare kızın, bağı yanık anneciği,
 Yoklasın merdini nâ - medini insan diyerek,
 Eli yüzlece heyûlâya değip boş dönecek!
 Fukaranın seneler, belki siler göz yaşını;
 Hangi taş pekse, hemen vurmaya baksın başını,
 Elin evlâdına yanmaz parasız bir kimse!
 Çaresizdim sizi bekletmede, beklettimsen.
 — Hoca, der Valide Sultan, beni ağlatma yeter.
 Yeniden mevlid okursun bize da'va da biter.

Mehmed Âkif

Üstadın ikinci jübilesinde okunmak üzere hazırladığı son nutku

Aziz vatanımızın medarı iftihar olacak surette yetiyeceklerini ümit ettiğim münevver gençlerimizin hakkı âcizanemde daima ibraz ettikleri muhabbet ve hürmet âsarı cemilesinden olarak geçen sene yine bu mevsimde tertip ettikleri jübilenin teşekkürünü lâvâkiyle ifa edemediğim halde bu sene de namı âcizaneme izafe ettikleri bu gerefli toplantıdan dolayı da hissiyatı müteşekkiranemi nasıl izah edeceğimi bilemiyorum Çok defa mânalı sükût, sözden daha müessir olur. Ben de halisane ve beligane şükür ve minnet ifade eden sükûtu, riya mahmul olabilecek sözlerle tercih ederim.

Memlekete hizmet edenlere gösterilen hürmet, görenlerden ziyade gösterenlere aittir. Kıymeti olmayan âdem, kıymeti olan âdeme riayet etmez. Esasen o kabil âdemler indinde kıymetin mânası yoktur. Kıymeti, kıymeti olanlar bilir.

«Yine erbabı bilir ehli kemalin kadrin
Nezd-i cühhalde âlim ile cahil birdir»

diyenler, hakikate tercüman olmuşlardır. Hayatını, vatanın saadetine vakfedenler, vatandaşların takdir ve tevkirine mazhar olurlarsa hizmetlerinin dünyaya teallük eden mükâfatını gördüklerine kanaat ederek mesrur ve daha fazla hizmet etmeğe vicdanen mecbur olurlar. Nankörlük, hem sahibini, hem memleketi mutazarrır eder.

Vaktiyle bir İngiliz âliminin, bir eserde «İnsanlık âleminin velîi nîmeti» namı hakikat encamiyle yâd ettiği Resûlî âzam, mürebbii âlem efendimiz «Nâsın hayırlısı, nâse nef'i olandır» buyurmuşlardır. Nâse hizmet edenler, madam ki nâsın hayırlısıdır, onların kadrini bilmek, lâvâk oldukları hürmet ve muhabbette kusur etmemek hamîyyeti vatanîyye, erbabı için en mühim bir vazifedir. O vazife hakkiyle eda olunursa pek çok hayırlı ve kıymetli insan yetiştirmesine ve hakikatte vatani azize büyük hizmet edilmiş olur. «Söyleyenden dinleyen ârif gerek» müeddasını ihtâr ile bu sadette bu kadarla iktifa etmek münasıptır.

Musiki günü namı verilen bugünkü toplantıda — eyyamı sabah vatanberî muhibbi olduğum — musikiden bahsetmemi arzu eden zevatı kırmamak için bu husustaki acımdan îğmaz ederek ve malûmu i'âm kabîlinden olduğunu bilerek birkaç söz söyleyeceğim.

Mahlûkatın ekmeli olan insanda değil, can taşıyan diğer mahlûkatta da tegannîye tabîî bir meyl vardır. Beşikteki çocuklar tegannî-

den mütehasşis olurlarken, musikinin mecnunlar üstünde tesiri görölürken, ejderler ve timsahlar musiki ile avlanırlarken, hattâ bazı erbabı fennin beyanlarına göre çiçekler bile musikiden müteessir olurken musikiden hazzetmiyenlere ne demek lâzım geleceğini vine onlar takdir etsinler. İslâmın en büyük âlimlerinden olan İmamı Gazali «Baharın, çiçeklerin ve musikinin müteessir etmediği şâhın mizacı fasittir.» demiştir.

Erbabı tetkik «Taam cesedin gıdası olduğu gibi gına da ruhun gıdasıdır. Gına, fehme safvet, zihne rikkat, hâşine linet, cebine cesaret, bahîle şehavet verir» demişlerdir ki bütün tecrübeler, bu hakikati ispat etmektedir. Ben de bir eserde musikiye «ruhun tekellümü» demiştim. Ruh, cesede hâkim olduğu gibi ruhun tekellümü de havas üzerinde nazizül ahkâmıdır. Bir yerde de «Aşkın lisanı» demiştim. Aşkın lıanıdır ki tekellüm ettikçe ruhumuzu ilâ ve hüsnî ezeliyi temaya etmişçesine can ve cananımızı ihya etmektedir. Bu sebeple- dir ki eski eserlerde musiki «ilmi şerif» namıyla yad edilmiştir. Şera- feti muhafaza etmek için nasıl hareket etmek lâzımgeleceğini iz'an sahipleri tâyin eder. Vaktiyle musikiden anlıyan bazı ehlibba ile bir musikihane- ye gitmiştik. Okuduğunu bilen bir hanende, en kıymetli üstatlardan Kömürcü zade Hafız Efendi merhumun en nefis eser- lerinden olan Hüzzam bestesini gevku letafet ile okurken zâhiri beşer, bâtını har olan bir şâh «Biz güzel şeyler dinleyip eğlenmek için para verdik. Böyle can sıkıcı saçmalar dinlemeyiz» dedi, gitti. Anlamayana anlatmak, hissermeyene ettirmek kabil midir? Şu nok- taya da işaret etmek lâzımdır ki bipayan bir derya olan ilmi mu- sikide biraz behre hâsıl etmekle bestekârlığa kalkışmamalıdır. Cüz'î malûmatla bestelenecek âsârın hayatı pek az zamana münhasırdır. Bir müddet terennüm olunur, sonra unutulur, gider. Yıllarca çalışarak ihtisas kesbeden üstatların eserleri, aradan asırlar geçerek — mahiyeti asliyesini az çok kaybettiği haldede — kemali zevk ve şek ile okunu- yor ve okunacaktır.

Musikiye müncezip olduğumdan envai müşkilâta rağmen elli yıl- danberi haftada bir gece fakirhanede musiki bezmi tertip ederim. Musiki erbabından olan muhiplerimiz lütfen gelirler, bilerek okurlar, çalarlar. Şikâyet değil, hikâyet olarak soyliye- yim: «Mutlaka gelirim» deyip de gelmiyen, bizi intizarda bırakan bazı hanende ve sazende dostlarım zîl musiki ile münasebetleri olmadığı halde erbabı musiki arasına katılanlardan, fasıl esnasında uykuya, yahut yanında oturan adamlar lafa dalanlardan, babusus şâhıslarını tanımadığım halde

kendi kendilerini dâvet ederek, yahut tanıdıklarından birinin ardı a takılarak çalgılı gazinolara gider gibi bîperva gelenlerden veda etmeden gidenlerden maddî ve manevî çektiğim mihnet, aldığım zevke galebe eder. Ne diyeyim, «Bağban bir gül için bin hâre hizmetkâr olur.»

Pek uzayan söze nihayet verirken bu toplantıyı tertip eden talebei kirama şükranımı kemali ihlâs ile tekrar ederim ve mesleklerinde kerbî imtiyaz ve vatani azize mühim hizmetler ibraz ile dünya ve ukbada mesut olmalarını temenni eylerim. Toplantıyı açmak lûtfunda bulunan üniversitemizin vücudiyle fâhir olduğu muhterem rektör beyefendiye ve istihkakımın fevkinde kelimatı tayyibe irat eden en büyük hukuk âlimlerimizden Ali Fuad ve en değerli gair ve ediple-
rimizden Hamdi Beyefendilerle gairi mümtaz Yenişehirli Avni Bey merhumun, hafidi erbabı musikiden Avni Beye ve Galebeye Cemiyeti Reisine, bahusus beni taltif için tefrif eden zevatı kirama arzı şükran ederim. Toplantıya ziynet ve letafet vermek üzere buraya gelmek zahmetini ihtiyar eden musiki sanatkârlarımıza da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sahife</u>
İstiad İbnülemin Mahmud Kemal İnal	Hasan-Âli Yücel . . . XI XXXIV
İstiad İbnülemine dair	Kâzım İsmail Gürkan . . . XXXV-XLV
İbnülemin Mahmud Kemale dair	Ahmet Hâmid Tanpınar . . . XLV-LV
Bazı Hususiyetleriyle İbnülemin	
Mahmud Kemal İnal	Muzaffer Esat Rüçhan . . . LVIII-LIV
İstada Kaside	Avni Aktuğ . . . LX LXIII
Vasiyetname	

Sahife

Sahife

A

Mukaddime	1 13
Abdi Efendi (Basmacı Zâde)	15
Abdülâziz Han	19
Abdülhâki Dede (Nasır)	24
Abdülkadir Bey	25
Âfet Efendi	29
Ahmed Ağa (Seyyid)	30
Ahmet Efendi (Mutaf Zâde)	31
Ahmet Efendi (Yağlıkçı Zâde)	34
Ahmed Arifi Bey	35
Ahmet Efendi (Selânikli, Üdi)	38
Ahmed Avni Bey	41
Ahmed Mükerrrem Bey	42
Ahmed Efendi (Zekâi Zâde)	46
Aleko Efendi	48
Ali Efendi (Tanburi)	50
Ali Bey (Kemal Zâde)	54
Ali Bey (Kadıköylü)	55
Ali Rifat Bey	61
Aleksan Efendi	62
Âlim Efendi	64
Arif Bey (Hacı)	66
Arif Bey (Kanuni)	73
Artakı Efendi	75
Asım Bey (Giriftzen)	76
Asım Yesari	79
Ataullah Efendi	83
Avni Aktuğ	85
Aziz Efendi (Medeni)	88
Aziz Dede	93
Aziz Bey (Ali Efendi Zâde)	97

Aziz Efendi (Hafız)	99
Azmi Bey	101

B

Basri Bey	102
Behaüddin Bev	103
Behlül Efendi	104
Bimen Efendi	106

C

Celâliüddin Dede Efendi	109
Cemal Efendi (Şeyh)	113
Cemal Efendi	115
Cemil Bey (Tanburi)	116
Cemil (Üdi)	130
Cemil Bey (Müstantik)	131

D

Dede Efendi (Hamami Zâde)	133
Dede Hamid Efendi	171
Dikran Çuhacıvan	173
Dürri Turan	173

E

Ekrem Karadeniz	175
Emin Efendi (Nevzen)	176
Ethem Efendi (Şeyh)	177
Eyyubı Ali Rıza Bey	178
Eyyubı Mehmed Bey	179

F

Faize Hanım	180
Fahri Kopuz	180
Faruk Arifi	181

Fehmi Cerrah	181
Fehmi Tokay	182
Feraizci Zâde	183

H

Hacı Faik Bey	184
Hacı Haşim Bey	185
Hacı Kırâmi Efendi	186
Haham Ağa	186
Hafız Hüsni (Enderunlu)	187
Hafız Osman (Musullu)	187
Hamparsum Limonciyan	185
Hasan Sabri (Üdi)	189
Hüsamüddin Dede (Kudümzen başı)	190
Hüseyin Fabri Tanık	191
Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi	192

I

Ibrahim Efendi (Âsariye Hatibi)	204
İsmail Fenni Ertuğrul	205
İsak Fresko Romano	206
İsmail Hakkı Bey	207
İsmail Hakkı Nebioğlu	208
İsmet (Miskali)	209
İzzettin Hümayi	209
İzzet Bey (Üdi)	209

K

Kadri Şençalar	210
Kaptan Zâde Ali Rıza	211
Kâzım Bey	211
Kemal Enin Bara	212
Kemal Niyazi	213

L

Lemi Bey	213
Leon Efendi	215
Leylâ Hanım	215

M

Mahmudi Sani	216
Mahmud Celâlettin Paşa	218
Mehmed Bey (Kanuni)	219
Mehmed Münir Kökten	220
Memduh (Kemani)	221
Mildan Niyazi	221

Muhiddin Erev	222
Muhlis Sabahattin	223
Münir Nureddin Selçuk	223
Musa Süreyya	224
Mustafa İzzet Efendi	225
Mustafa Şirin	228

N

Nasibin Mehmed Yürü	229
Nâzım (Kanuni)	229
Nevres Bey (Üdi)	230
Nezihi Albayrak	232
Nigâr Ulusoy	232
Nikogos (Bestekâr)	233
Nikogos (Kemani)	234
Nubar Tekyay	234
Nuri Bey Bolahenk	235
Nuri Duyguer	236
Nuri Şeyda Bey	236

O

Osman Nihat Okur	237
Oskıyan	238
Osman Şevki Uludağ	238

R

Rahmi Bey	239
Rakım Elkutlu	240
Rauf Yekta	241
Refik Fersan	244
Rifat Bey	247
Rıza Efendi (Kemani)	247

S

Sabri Bey (Tophaneli)	249
Sadettin Arel (Musiki bilgini)	250
Sadettin Kaynak	251
Sadi Erden	253
Sadi Hoşes	253
Sadullah Ağa	254
Said Dede Efendi	255
Said Efendi (Musahip)	255
Sakıp Mustafa Efendi	258
Salâhaddin Pınar	258
Salih Dede (Neyzen)	258
Salim Bey	259
Sânturi Ethem	261

	<u>Sahife</u>		<u>Sahife</u>
Sedad Öztoprak	261	U	
Sehiuh (Kemani)	262	Udi Ekrem Bey	282
Servet Efendi (Tarakçı)	263	V	
Servet Bey	263	Vasıl (Kemenceci)	282
Servet Yesâri	264	Y	
Suphi Ezgi	264	Yorgo Baconoş	284
Suphi Ziya Özbekkan	265	Yusuf Paşa	285
Suyolcu Zâde Salih Efendi	266	Z	
Ş		Zekâi Dede Efendi	286
Şâkir Ağa	267	Zeki Arif Bey (Ata Erkin)	300
Şekih Bey	268	Ziya Paşa	301
Şerif İçli	270	Ziya (Bestenigâr)	302
Şemsettin Ziya	271		
Şerif Muhiddin	271	Vesikalar	
Şevket Gavsi	275	Zaharya	305
Şükrü Osman Şenozan	275	Fatih Dedenin musikişinası Seyyit	
Şevh Suâüddin	276	Nuha gönderdiği muhabbetname	306
Şevki Bey (Bestekâr)	267	Mevlîci Hasan Efendi (Sait Paşa	
Şevki Bey (Hafız)	278	imamı)	307
T		İstanbul'un ikinci Jübilesinde Okumak	
Tanburî Büyük Osman Bey	279	Üzere Hazırladığı Son Nutku	312
Tatyos (Kemani)	280		

Yanlıq, doğru cetveli

Yanlıq	Doğru	Sahife	Satır
Kayıt	Kopon	173	14
Enderunlu Ali beyden	Enderunlu Ali beyin talebelerinden Hafız Mustafadan	173	30
Hüseyn	Hüseyn	201	13
Nigar Ulusooy	Nigâr Ulusooy	232	
Sadi Eren	Sadi Erden	253	

Türkiye İş Bankası 1958 Yayınları

Türkçe
FUZÜLİ DİVANI

Hazırlayanlar
PROF. KENAN AKYÖZ, SOHEYL BEKEN,
Dr. SÉDİT YOKSEL Dr. MOJGÂN CUMHUR

İLYADA

Bölüm : I — IV

HOMEROS'tan metrum olarak çevirenler
A. ERHAT - A. KADİR

HOŞ SADA

(Son Anır Müzikîyatları)

İBNÜLEMIN MAHMUD KEMAL İNAL

İNGİLTERE MEKTUPLARI

Yazan

HASAN-ÂLİ YÜCEL

CÂVİTNAME

Pakistan Şairi İKBAL'den çeviren
PROF. ANNEMARIE SCHIMMEL

DİN DUYGUSU VE ÇOCUK PSİKOLOJİSİ

PIERRE BOVET'den çeviren
SELÂHATTİN ODABAŞ

G O G

GIOVANNI PAPINI'den çeviren
FİKRET ÂDİL

MİLLÎ MÜCADELE BAŞLARKEN

(Birinci Kitap)
PROF. TAYYİN GÖKBİLGİN